Jean-Louis Mattei

AYNI TOPRAĞIN KARDEŞLERİ

GiTa

Jean-Louis Mattei

AYNI TOPRAĞIN KARDEŞLERİ

GiTa

Kapak Tasarım:Esra Öndev
Yayın Yönetmeni: Taceddin Köseoğlu
Düzelti: Meliha Akay, Sevcan Kaplan
Genel Koordinatör: Mine Sarıkaya
Yayına Hazırlayan: Aksel Köseoğlu
1. basım: Eylül, 2013

GiTa Yayınları

ISBN: 975-8915-62-0
GiTa Yayınları (Boy-San İnşaat Taahhüt Turizm Sanayi Yayım ve Ticaret Ltd. Şti.)
Dolapdere Caddesi, Yunus Bey Sokak, No: 28/A Pangaltı-İstanbul
Tel: (0212) 219 09 58 Faks: (0212) 225 94 39
gita@boysantr.com
www.gitayayinlari.com
www.gitakitap.com

Bu kitap İstanbul Özal Matbaası'nda basılmış ve ciltlenmiştir.
(Eylül, 2013)

Jean-Louis Mattei

AYNI TOPRAĞIN KARDEŞLERİ

Tarihi Roman

GiTa

*Fransız asıllı Jean-Louis Mattei, Türkiye tutkunudur. Konusu Türk edebiyatı olan çok sayıda makale, çeviri ve özgün kitap yazdı. Osmanlıca bilen yazar, Türk tarihi hakkında da pek çok esere imza atmıştır. Türkçe olarak kaleme aldığı **"Aynı Toprağın Kardeşleri"** ise yayımlanan ilk tarihi romanıdır.*

1

Güzel bir bahar güneşi, Bursa İpekçilik Mektebi'nin ikinci katından girerek birkaç dilde yazılan ve 12 Nisan 1907 tarihini gösteren Osmanlı takviminin sayfasına vurmaktaydı.

Çalışma masasının üstüne eğilmiş olan Kevork Torkomyan, Doğu Ermenice yazılan bir mektubu çözmek için çaba sarf ediyordu.

Bursalıların 13 yıldan beri tanıdığı Torkomyan'dan ayrılmayan ama ilk günden itibaren tertemiz tutulan sadık fesi, bir sandalyenin üstünde ve Torkomyan'ın yanındaydı.

46 yaşında olan Torkomyan Efendi, Bursa'nın en zengin ve saygıdeğer insanlarından biriydi.

Tahsilini büyük kısmını Güney Fransa'da Montpellier Üniversitesi'nde görmüştü. Bursa'nın iklimine benzeyen bu bölge, kozaların yetiştirilmesi için müsait bir alandı.

O zaman 19 yaşında olan Torkomyan Efendi, Fransa'da kalmayıp ülkesine dönerek ipekçiliğe büyük katkıda bulunmuştu.

1894'ten itibaren İpekçilik Mektebi'nin başına geçen Torkomyan Efendi İstanbul'da geçirdiği dönemler hariç Bursa civarından ve özellikle de öz çocuğu gibi sevdiği okulundan nadiren ayrılıyordu.

Boylu boslu bir adam olan Torkomyan, siyah sakallı, açık alınlıydı. Çok çalışkan olan bu şahıs, güçlü olmasıyla ve Osmanlı İmparatorluğu'na olan sadakati ile tanınıyordu.

Ama son zamanlarda içini tarif edilemez bir endişe kemirmeye başlamıştı.

20 yılda her şey çok değişmişti. Yavaş yavaş ortaya çıkan Ermeni Komiteleri onu tedirgin ediyordu. Rus uyruklu Ermeniler tarafından yönetilen bu komiteler peyderpey Türkiye'nin her yöresine yayılmıştı. "Surp Gordz" *(Kutsal Eylem)* dedikleri şey, Türkiye'de bir Ermeni devletinin kurulmasından başka bir şey değildi.

Torkomyan Efendi için bu istekler bir saçmalıktı. Kendisi sadık bir Osmanlı tebaasıydı.

Türkler Ermenilere ticaretin en büyük parçasını bırakmıştı. Bursa'da ipekçilik onların elindeydi. Yabancı ülkeler tarafından desteklenen bu komiteler ne istiyorlardı? Çarlık Rusyası onlar için fazla kuvvetliydi, ama Türkiye'ye güçleri yeterdi.

Torkomyan Efendi, Bursa'da bazı komitelerin oluşumundan haberdar olmuştu. Tüccarların bazıları da tehdit edilmişti. Onlardan birisi de şüpheli bir şekilde ölmüştü. Üstelik Torkomyan 1902'de İzmir'de meydana gelen, dostu hayırsever Balyozyan Efendi'nin öldürüşünü de hatırlıyordu. Cinayetten birkaç dakika sonra çarşıya uğramış ve dostu Balyozyan'ın kanlı cesedini görmüştü. Bu eylemden sonra aldığı verilere göre Taşnaklar, "Troşak" *(Bayrak)* denilen adi gazetelerinde infaz olarak "casus" Balyozyan'ın "temizlenmesini" ilan etmişti bile.

Hayırsever Balyozyan, yetim Ermeni çocukları için servetini sarf eden adam ölmüştü artık. O zamandan sonra Torkomyan kendi hayatı için de endişe duymaya başlamıştı. 1905'ten önce, infaz kararını veren Taşnak lideri Kristapor Mikaelyan idi. Bu adi şahıs, bu cani, Cenevre'de oturuyordu. Söylentilere göre ondan sonra da 1905'te attığı bombalardan kendisi kurban olmadan önceki gün bile, Mikaelyan bir kâğıdın alt bölümündeki bulunan gelecek kurbanlarının isimlerinin üstüne kara bir haç basarak birkaç kişinin daha ölüm fermanını vermiş.

Ama bu sefer, 12 Nisan 1907 tarihinde, Taşnaksutyun Komitesi söz konusu değildi.

Torkomyan Efendi'nin okuduğu mektup aslında "S. D. Heğapokhagan Hınçakyan Gusagtsutyun"dan yani *Sosyal Demokrat Devrimci Hınçak Partisi*'nden geliyordu.

Doğu Ermenice olarak yazılması, Balyozyan'ın uğradığı suikast konusunda olduğu gibi, bu sefer de muhtemel canilerin Rusya'dan gelmiş olması ihtimalini kuvvetlendiriyordu.

Çakışan iki revolver taşıyan mührün altında, özellikle kasten kötü bir el yazısıyla yazılmış satırları okumaya başladı:

"Sosyal Demokrat Hınçakyan Partisi, Ermeni olsun Türk olsun her bedbahtın ve her ferdin savunucusudur. Sen ki hain Torkomyan Efendi'sin ve Yıldız kanlı canavarı ile işbirliği yapıyorsun şunu iyice bil ki senin infazının saati geldi.

"Çünkü gerçekten ölümü hak ettin sen. İpekçilik fabrikalarında o kadar çok Ermeni kadın sefalette çalışırken, sen Türk zorbalarına destek vererek emekçi halktan çaldığın parayı maaş olarak alıyorsun. Hiç utanmadan sefih hayatına devam ediyorsun. Sen müftünün ve papazların müttefikisin. Öyle misin? Hayır! Daha betersin çünkü en azından alçak papazlardan birkaç tanesi Bursa'da ihtilali destekliyor artık.

"Senin tantanan ise bütün Bursa'da biliniyor. Arabacın bir lord gibi giyiniyor. Atların çoğu insandan daha iyi besleniyor. Ama yavaş yavaş her şey değişmektedir. İhtilal ilerliyor. Yüksek sınıflar, kompradorlar titremeye başladı. Sen de titre!

"Senin sosyal sınıfının fertlerinin tersine, yine de insani duygulara sahip olan Hınçakyan Fırkası'na mensup olanlar sana son bir şans vermek isterler. Gelecek bir mektupta işaret edilen yere ve şahsa 40.000 Osmanlı lirası teslim et. Yoksa Ermeni halkı gerekeni yapar ve bir köpek gibi ölürsün."

Sosyal Demokrat Hınçak Partisi.
Bursa Komitesi

Dostu Balyozyan'ın akıbetine rağmen ilk önce Torkomyan Efendi bu mektubun kötü bir şaka olduğunu düşünmüştü. Lüksü bazen aşırı görünse bile Torkomyan çok çalışıyor ve çok çalıştırıyordu. Avrupa'dan son metotları getiren ve bu kadar çok genci yetiştiren Kevork Torkomyan'ın ta kendisi değil miydi?

Müdür, Bursa'da ölümünü isteyecek kadar kendisinden nefret eden hiç kimseyi tanımıyordu. Bu kahrolası komitenin resmi adresi yoktu tabii. Yeraltında olan bir teşkilat söz konusuydu.

Mensuplarını nereden bulacaktı?

Tehditler gerçek miydi acaba? Müdür, Bursa civarında Ermeni çetelerinin kol gezdiğini biliyordu. Resmi olarak bölgede hadise yoktu. Ama biliniyordu ki zaman zaman bir iki jandarma çeteciler tarafından öldürülüyordu.

Komitelerin o kadar organize olması bütün Bursa Ermenileri için bir tehditti. Bazı Bursa tüccarları çoktan beri komitelere haraç veriyorlardı. Acaba sıra Torkomyan da mıydı? Haraç vermeyen hayatını tehlikeye atıyordu. Öte yandan, Bursa Hınçak Komitesi'nin başındaki kimdi acaba?

Torkomyan bilseydi, belki de bir şeyler yapardı. Bursa Ermeni cemaatindeki bazı insanlar, Bursa Hastanesi'nin başına tayin edilen Doktor Meliksat'tın olabileceğinden bahsediyorlardı.

Her zaman yavaş konuşan bu nazik insan hastalarına hayatını addetmiş gibi görünüyordu. Hümanistti.

Fransızca yazılan şiirler okuyordu. Hayır, hayır. Bu adam tehlikeli bir ihtilalci olamazdı. Üstelik mektup Doğu Ermenicesi olarak kaleme alınmıştı. Bu, şüphesiz sadece tuhaf bir rastlantı olabilirdi ama aynı zamanda Torkomyan, dostu Balyozyan'ı revolverle öldüren kişinin İran'dan gelen bir Ermeni olduğunu gayet iyi hatırlıyordu.

O zaman… Bir defa daha ta uzaklardan gelen kiralık bir katille yüzleşmek zorunda mıydı?

Caniyi kiralayan Bursa Hınçak Komitesi miydi?

İhtilalden dem vuran ifadelerle dolu olmasına rağmen mektup partinin münevverlerinden mi geliyordu? Veya... veya başka bir kimseye mi dikte ettirilmişti?

Gerçekten Kevork Torkomyan onların dediği kadar iğrenç bir yaratık mıydı?

Adam, bilinçsizce sağ duvara asılı aynada kendi yansımasına baktı.

Aynada gördüğü bu sakin ve kendi halinde insan o kadar kötü müydü? Kafasını salladı. İyi başlayan bugün birdenbire çalışma masasına konmuş olan bu kâğıt parçası ile mahvedilmişti.

Hayır, sorgulandıklarında bekçiler dışarından gelen hiçbir yabancıyı görmemişti. Nasıl olurdu böyle bir şey? Ya da para karşılığında bekçilerden biri bu korkunç mesajı masasına bırakmış olabilir miydi?

Boğos ya da Avedis böyle bir şey yapar mıydı? Tabii ki içeriğini bilmeleri mümkün değildi. Her ikisi de sadece Türkçe konuşuyor ve Ermeni harfleriyle yazıyordu. Mektubu yazmış olmaları da mümkün müydü? Torkomyan hiç sanmıyordu.

Her ikisi de kendi halinde idi. Her ikisi de çocuk sahibiydi.

En önemlisi, böyle bir üslup kullanmaları mümkün değildi.

Torkomyan Efendi, hem ağdalı hem de küstah mektubun cümlelerini bir defa daha gözden geçirdi. Bunu kim yapmıştı?

Rusya Ermenistan'ından ya da İran'dan gelen kiralık bir katil olması muhtemeldi.

Şimdi ne yapmalıydı? Polise haber vermesi birkaç sakıncayı içeriyordu.

Böyle vakalarda polisin bir koruma vermesi imkânsızdı. Haraç ödemeyi reddettiği taktirde Torkomyan büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kalacaktı. Dostu Matheos Balyozyan'ın başına gelenler gözünün önünden gitmiyordu. Torkomyan, Balyozyan'ın cesedinin üzerine eğilmişti. Açık kalan gözleriyle, sanki Balyozyan İzmir'in mavi, bulutsuz göğüne

bakıyordu. Dudaklarında gülümsemeye benzer bir sırıtma okunuyordu. Çarşının Müslüman hamalları o sırada kendini kurtarmaya ve kaçmaya çalışan bir genci sıkıca tutuyorlardı. Dostunun cesedini bırakan Torkomyan, genç adama doğru ilerlemişti.

"Adın ne senin?" diye Türkçe sormuştu Bursalı Ermeni. Sağ ve sol tarafından iki hamal tarafından tutulan hafif bıyıklı esmer tenli genç adam şaşkın bir ifadeyle Torkomyan'a bakıp sustu. Caninin Ermeni olduğunu anlayan Müdür bu sefer Ermenice olarak sorusunu tekrarlamıştı. O zaman bir şey genç adamda kıpırdadı:

"Azizyan… Namıs Azizyan, "paron" *(Efendim)*."

Batı Ermenileri, Doğu Ermenilerinin konuştuklarını anlamakta güçlük çekerdi.

Azizyan, İran'dan geldiğini, son dakikaya kadar Balyozyan'ı vurmak istemediğini ve "teşkilat" üyelerinin kendisine korkunç baskı yaptıklarını anlatmaya başladı.

Jandarmalar gelince onlara da olanları anlatması gerekiyordu.

"Bu adamın dilini anlıyor musunuz, Efendim?" diye sordu şişmanca olan çavuş.

"Torkomyan. Torkomyan Efendi. Bursa Harir Dar üt-Talimi Müdürüyüm."

"Tercümanımız olmayı kabul eder misiniz?"

"Memnuniyetle."

"O zaman karakola beraber gidelim."

Karakolda yapılan sorgu sırasında Azizyan'ın aslında profesyonel bir terörist olduğu ortaya çıktı. Birkaç yıl önce Taşnaktsutyun *(Ermeni İhtilalci Federasyonu)* teşkilatı, propaganda eylemleri için Azizyan'ı kullanmıştı. Azizyan çok fakir bir aileden geldiğini defalarca tekrarlamıştı. Bu sefer Batum'dan bir gemiye binerek İzmir'e gelmiş, yoldaşları da onu ağırlamıştı. Görevi, Taşnaktsutyun'un şantajına boyun eğmeyen zengin İzmir Ermeni'si Balyozyan'ı öldürmekti. Yoldaşlarının ona söylemedikleri çok önemli bir şey vardı: Balyozyan herkesin saygısını kazanmış, Ermeni yetimlerine

okul açan, para dağıtan ve yardım eden iyi kalpli bir kişiydi. Komitecilere göre çok büyük bir hata yapmıştı: Taşnaktsutyun'a para vermek istememiş ve her şeyi Osmanlı polisine anlatmıştı.

Yoldaşlar, olanları Azizyan'a aktarırken: “Balyozyan polisin casusu, bir haindir,” demişti.

“Ne yaptığının farkında mısın, evladım?” diye bağırmıştı Torkomyan. “Bir evliyayı öldürdün! Bir evliyaydı zavallı dostum!”

“Beni zorladılar! İstemiyordum! İstemiyordum!”

Ondan sonra da başını öne eğen Azizyan, Torkomyan huzurunda bir tek söz bile ilave etmemişti. Torkomyan Balyozyan'ın cenaze töreninden sonra Bursa'ya dönmüştü. Anlaşılan o ki, beş yıl sonra aynı şekilde başka bir katil Doğu Ermenistan'dan onu öldürmeye gelmişti… Kapı birden üç kez vuruldu. Torkomyan Efendi irkildi. Tedirgince: “Buyurun!” dedi.

2

Fesli, iyi giyinmiş ve o zamanlar çok moda olan bastonlarıyla iki genç içeri daldı.

Soldaki biraz şişmanca ve bıyıklı bir adamdı. Gülümsüyordu. Yanındaki daha uzun boylu ve daha yakışıklıydı. O da gülümsüyordu.

"Ooooooo! Garo'cuğum, sen misin?" Torkomyan, sandalyesinden kalkıp şişman oğlana doğru döndü: "Hoş geldin!"

"Hoş bulduk hocam!"

Torkomyan Garo'yu kucakladı.

"İşte hocam, bu delikanlı benim dostum, Ali Münif..."

El sıkıştılar. Genç Ali Münif de bıyıklı ve cana yakın bir adamdı.

Garo Ermeni, Ali Münif ise Türk'tü. Ama dostlukları dillere destandı.

İkisinin de ailesi Bursa koza tüccarlığından geliyordu. Bursa'da İpekçilik Okulu'nda Garo, Torkomyan Efendi'nin derslerine girerken, Ali Münif de Selanik'te tarım ile ilgili eğitimini tamamlamıştı. Üç yıl sonra Ali Münif tekrar Bursa'ya dönmüş ve arkadaşı Garo'ya kavuşmuştu.

Konuşma neredeyse tamamen Türkçe olarak yapıldı. Nitekim Bursa Ermenileri aralarında bile doğal olarak en çok Türkçe konuşuyordu. "Hüdavendigar" gazetesi de Türkçe çıkıyordu, ancak eki Ermeni harfleriyleydi.

19. yüzyılın sonuna kadar her iki cemaat kardeşçe yaşamış, o günlerde de barışçıl bir şekilde yaşamaya devam etse de kırlardan gelen haberler iyi değildi. Bursa etraflarında komiteler kol geziyordu. Resmi olarak bütün bu olaylardan çok az konuşuluyordu. Ama ağızdan ağza, fidyeli hedefli kaçırmalardan, Türk köylülerinin ve jandarmalarının öldürülmesinden bahsediliyordu. Çengiler köyü ve Yeni Köy *(Nor Keğ)* kötü bir üne sahip olmaya başlamıştı. Belirli bir rahatsızlık vardı ve bu her iki cemaatin arasına yerleşmeye yüz tutmuştu. Ama hayat eskisi gibi devam ediyordu. Ermeni personeli ağırlıklı olarak ipek fabrikalarında çalışmaya devam ediyordu. Bursa'nın "Altın Çağı"ndan bile bahsediliyordu. İstanbul'dan gelen hem gazeteci hem de sanatçı olan bir Fransız, Régis Delbeuf, "Le Stamboul" adındaki gazetesinde Sultan Abdülhamit'i öve öve bitiremiyordu. Altı Vilayet sorunu her şeyi alt üst etmişti aslında. Doğu Türkiye'sinde bu altı vilayetten Ermeni çoğunluklu özerk bir bölge yapılması öngörülüyordu.

Bu da Avrupa büyük devletlerinden bir muhtıra idi. 1885'li senelerden beri yaratılan Ermeni Komiteleri, Osmanlı tebaası olan, ama aynı zamanda da Ermeni kökenli olan vatandaşları Sultan'a karşı isyan ettirmek istiyordu. Padişah ise devlet içinde olan bir devlet anlamına gelen bu uygulamayı reddediyordu. Osmanlı İmparatorluğu'na her taraftan saldırılar geliyordu. Ermeni milliyetçiliği de çok yükselmişti. Öte yandan Selanik genç subayları reformlar istiyor ama aynı zamanda yabancı müdahalesini kabul etmiyorlardı.

Bütün milletler hür iken, sadece Osmanlı mı köle olacaktı? Öte taraftan Ermeniler de kendileri için aynı şeyi söylüyordu…

Başlangıçta Ermenilerin çoğu Osmanlı kalmaktan yanaydı. Ama komiteler o kadar çok insanı etki altına almışlardı ki genelde kendi haline olan Bursa Ermeni Cemaati'nde bile herkes herkese şüpheyle bakıyordu.

Torkomyan Efendi için, Türkiye'de bir Ermeni Devleti'nin kurulması saçma ve tehlikeliydi.

Neden? Çünkü Ermeniler Doğu'da bile azınlıktaydı.

Üstelik Türklerden ne zarar görmüşlerdi ki? Ermenileri Bursa'ya yerleştiren Türkler değil miydi?.

Fatih Sultan Mehmet de İstanbul'daki Ermeni cemaatini ihya etmişti.

Ermenilerin çıkaracağı isyandan kazanacakları sadece kan ve gözyaşı olabilirdi.

Bunun dışında demokrasiden dem vuran Hınçak ve Taşnaklar sadece zengin Ermenilere değil, köylü Ermenilere de baskı uyguluyorlardı.

Torkomyan bu yüzden komitelere sempatiyle bakmıyordu. Dahası da vardı: Torkomyan, Osmanlı yetkililerini aşırı yumuşak buluyordu. Bu adi komiteleri süpürmek için Türkler neden tereddüt ediyordu? Genç Garo da bu konuda aynı fikirdeydi. İhtilal kelimesinden korkuyordu. Zaten böyle bir maceranın zengin olsun fakir olsun hiçbir Ermeniye faydası yoktu.

Régis Delbeuf haklıydı. Bursa altın çağını yaşıyordu.

Garo ise sosyalizm hakkında fazla bilgiye sahip değildi. Bakunin ve Marks adlarını şöyle böyle duymuştu. Sultan Abdülhamit'in sansürü, onların kitaplarının ya da broşürlerinin ülkeye girmesini yasaklamıştı, buna rağmen her yerde satılıyordu. Ama nedense bu akım, genç adamın çok fazla ilgisini çekmiyordu.

Ama komitelerin elinde bir koz daha vardı: Milliyetçilik.

"Büyük Ermenistan", "Surp Gordz" *(Kutsal Eylem)*, bu ihtilalcilerin en çok değindiği konulardandı.

Büyük ölçüde ateist olmalarına rağmen liderlerin çoğu, her gün biraz daha değerleri yükselen papazların birazını Ermeni davasına kazandırmıştı.

Halkın üzerine papazların tesiri büyüktü. Bunu çok iyi anlamış olan Hınçak ve Taşnaklar, din adamlarına, dünyada en hızlı Hıristiyan dinini kabul etmiş olan milletin bağımsızlığını hedef olarak gösteriyordu.

Bu kez, din adamları bu ayırtmaya karşı koyamıyorlardı. Onun içindir ki İstanbul'daki Ermeni Patrikhanesi'nde bile silahlar saklanmıştı. İpekçilik Caddesi'nin altında bulunan kilisenin depolarında pekâlâ silah olabilirdi…

Jandarmalar ise arama yapmaktan kaçınıyordu. Çünkü böyle aramalar olduğu zaman Taşnaktsutyun'un etkisinde olan yabancı basın hemen Hıristiyanlara kötü muamele yapıldığından bahsediyordu.

Torkomyan, iki genç arkadaşa bu zor meseleden bahsedip etmeyeceğini bilememişti. Ali Münif pırıl pırıl bir genç gibi görünüyordu. Genç adam pür dikkat Torkomyan Efendi'nin okulu hakkında bütün söylediklerini dinledi. Ali Münif, Fransa'ya gitmeyi çok istediği için Torkomyan'ın Montpellier hakkında verdiği bütün malumatları kaydetti.

Özellikle Fransa'nın en eski üniversitelerinden olması ve Rabelais'nin orada okumuş olması dikkatini çekti. Ermeniler ise çoktan Türkiye ile Fransa arasında mekik dokuyordu. Türkler için neden bu ayrıcalık o kadar uzun zaman mümkün olmamıştı acaba? Ama her şeye rağmen peyderpey olayların akıntısı değişiyordu ve Müslümanlar da şimdi Paris veya Montpellier'de tahsil görüyordu.

Ali Münif öte yandan çok uyruklu olan ve beraber çalışan milletlerden ibaret bir Osmanlı İmparatorluğu'na yürekten inanıyordu. Ona göre Ermenilerin yeri Türklerin yanıydı.

Öz kardeşi gibi sevdiği Garo, böyle bir birliğin mümkün olabileceğine dair güzel bir işaret değil miydi? Belki de din onları ayırıyordu.

Sözümona devrimciler, dini, insanları birbirine yaklaştırmak değil, aksine ayırmak için kullanıyorlardı. İlerici ve ateist geçinen bu Taşnakların ve Hınçakların çoğu aslında ırkçı ve tahammülsüz ayaktakımından başka bir şey değildi.

Eşitlikten bahsettikleri yerlere nifak sokuyorlardı. Üstelik onların çoğu, ırk olarak Türklerden nefret ediyordu. Liberal kanatlarını temsil eden "Mşak" *(Çiftçi)* adlı bir mecmuaları vardı.

Selanik'te Ali Münif bir Ermeni arkadaşından söz konusu mecmuanın eski sayfalarından birkaç satırını tercüme etmesini istemişti. Arkadaşı nazikçe reddetmişti:

"Ali Münif Bey, size "Mşak"tan bir sayfayı tercüme edersem eğer, dostluğumuzun hırpalanmasından korkuyorum," diyerek bu isteğini yerine getirmek istememişti.

Öte yandan *"Jön Türk"* lakabını almış olan Selanik'in genç subayları, Ali Münif için Osmanlı İmparatorluğu'nun istikbalini temsil ediyorlardı.

Hınçaklar ve Taşnaklar onlara küçümseme ile bakıyordu. Komitecilere göre, başlangıçta genç Osmanlılar sadece oluşmakta olan Türk burjuvazisinin bir örneğiydiler. Onlardan hiçbiri ihtilalci değildi. Marx'tan haberleri yoktu. Ermeni komitecileri şunu da unutuyorlardı: Ermeni köylüleri için de Marx bir hiçti. Yazdıklarını anlamış olsalar bile bu köylüler öğretilerini şiddetle reddederlerdi.

Van'da Marx'ın öğretilerini köylülere aşılamaya çalışan Taşnak konuşmacılar, öfkeli halkın elinden zor kurtarılmıştı.

Torkomyan Efendi nazikçe Ali Münif'e Selanik'teki izlenimleri sormuştu, genç adam:

"Selanik müthiş bir şehir, Efendim. Orada her kesimden gelen insanları tanıdım. Yahudi'si, Türk'ü, Bulgar'ı, Yunan'ı, Ermeni'si, Makedonyalı'sı ile Selanik gerçek bir mozayiktir. Tarım konusunda da az şey öğrendim desem yalan olur..."

"Birkaç düzensizlikten bahsediliyor yalnız..." diye öksürerek kesti Torkomyan.

Ali Münif bir an tereddüt etti ve dostu Garo'ya baktı. Siyasetten bahsetmek riskli bir şeydi. Sultan Abdülhamit'in hafiyeleri bir mitos değildi. Ama Garo'nun olumlu bir baş hareketi üzerine Ali Münif kendini toparladı ve şöyle devam etti:

"Selanik kaynıyor ama şu anda asıl hadiselere gebe olan yer Manastır'dır. Bulgar çeteleri, Sırp çeteleri, Yunan çeteleri var fakat kısa bir süre sonra belki Osmanlı çetesi ortaya çıkabilir.

"Genç Osmanlılar şu anda orduda propagandalarını yayıyorlar. Bir söylentiye göre Hınçaklar ve Taşnaklar Türk subaylarıyla ittifak kurmaya hazırlar. Fırkalarının adı ise Osmanlı Hürriyet Cemiyeti. Biliyorum, Ermeni komitecileri sağlam pabuç değil lakin..."

O zaman Torkomyan Efendi, çalışma masasından aldığı tehdit mektubunu Ali Münif'e uzattı.

"Affedersiniz Efendim, ama Ermenicedir ve..."

Torkomyan Efendi gülümsedi, "Siz affedersiniz. Sen oku, Garo..."

Garo'nun Ermenicesi zayıf olsa da zorlanarak mektubu okudu ve sonra da Ali Münif'e tercüme etmeye başladı.

Okumasını bitirdikten sonra yine kısa bir sessizlik hüküm sürdü.

Ali Münif öfkelenmişti:

"Ne istiyor bu herifler? Ermeni ve Türk halkları arasına nifak sokmakla yetinmeyerek üstüne üstlük kendi soydaşlarını tehdit ediyorlar!"

"Tehditlerini de yerine getiriyorlar, genç dostlarım. Beni iyice dinleyin."

O zaman Torkomyan Efendi Garo'ya ve Ali Münif'e Balyozyan Efendi'nin trajik ölümünü anlatmaya koyuldu. Konuşması bitince odaya sessizlik çöktü.

Biraz tereddüt ettikten sonra Ali Münif:

"Torkomyan Efendi, siz ağabeyimizsiniz. Yani daha iyi bilirsiniz lakin bence susmanız hiçbir işe yaramaz. Bu heriflerin hedefi budur zaten. Herkesi korkutmak istiyorlar. Her şeyin açıkça bilinmesi daha iyi olur. Bana bakın. Fransız bir arkadaşım var. İsmi Régis Delbeuf. İstanbul'da çıkan "Le Stamboul" gazetesinin müdürü."

Torkomyan, "Onu tanıyorum. Geçen sene onunla tanıştım. Bursa'yla alakalı bir röportaj yapıyordu. Lakin görüşmemiz kısa sürmüştü."

"Tam üstüne bastınız. Efendim bu yıl, Bursa'yı çok seven dostum Régis daha etraflı bir tanıtım gerçekleştirmek istiyor. Onun için de benimle temas kurdu. Ona yardımcı olabilir misiniz? Bence polise dolaysız bir şekilde başvurmamalısınız. Yeter ki hem İstanbul'da hem de Bursa'da her iki cemaatte çok sayıda insan haberdar olsun. Régis Bey yarın saat altıda Mudanya treniyle Bursa'ya geliyor.

"İyi fikir ama..."

Tam o sırada bir gürültü koptu. Yükselen sesler dışarıdan geliyordu.

Kevork Torkomyan hemen ayağa kalktı ve yüzünde tedirgin bir ifadeyle kapıya açıp koridora girdi. Garo ve Ali Münif şaşkınlıkla birbirine baktı.

3

"Neler oluyor burada?" diye sordu Torkomyan Efendi.

Koridorda iki adam kavga ediyordu.

Birincisi müdürün iyi tanıdığı İpekçilik Enstitüsü'nün bekçisiydi. Bu adam Hırayir adlı Ermeniydi. Orta yaşlı bekçi, pejmürde görünüşlü bir dilenciyi yakasından tutmuş ve anlaşılan müdürün odasına girmesine engel oluyordu.

"Bu herif odanıza girmekte ısrar ediyor, Efendim."

"Herif sensin!" diye patladı yaşlı dilenci. "Fakirim ama cani değilim ben. Dürüst bir dilenciyim. Mahallede herkes beni tanır. Adım Ahmet. Buna diyeceğin var mı, sevgili Hırayir? Sen de beni tanıyorsun. Haksızlık etme, yahu!"

"Kapa çeneni Ahmet! Torkomyan Efendi'yi rahatsız etme artık! Defolup git, yoksa seni kendi elimle dışarı atacağım!"

"Beni atamazsın. Beyefendiye bir mektubum var. Çok mühim!"

"Senden bir mektup mu? Güldürme beni! Okuman, yazman da yok!" diye alay etti Hırayir.

Garo ile Ali Münif de koridora çıkmış şaşkınlıkla bu sahneyi izliyordu. Hakikaten de Torkomyan Efendi'ye yaptıkları ziyaret umduklarından çok daha heyecanlı geçiyordu.

Dilenci Ahmet, yırtık cebinden demin bahsettiği mektubu çıkarıp, Hırayır'a rağmen Torkomyan Efendi'ye uzatmayı başardı.

Bunun üzerine de dilenci bekçiye meydan okurcasına bir bakış fırlattı…

"Hırayir! Adamı bırak!" diye emretti Müdür.

Hırayir kötü kötü bakarak Ahmet'i bırakmak zorunda kaldı.

Ondan sonra da Torkomyan Efendi şöyle devam etti:

"Ahmet kardeş, ne Ermenice ne de Türkçe okumayı biliyorsun. O zaman, bu mektubun konusu hakkında bir fikre sahip olman imkânsız, tabii. O zaman sana soruyorum: Sana bu kâğıdı kim verdi?"

Dilenci Ahmet konuşmak üzereyken öksürmeye başladı.

Torkomyan Efendi hemen anladı… Müdür gülümseyerek kesesinden birkaç kuruş çıkarıp zavallı adama verdi.

"Bu, hafızanı dinç tutmaya yardımcı olabilir mi, arkadaş?"

"Tabii ki, Sultanım. Yokuşun dibinde Hagop'un meyhanesi var. Bursa'da meşhurdur. Orada şerefinize seve seve birkaç kadeh atacağım…"

Öfkeli Hırayir araya girdi:

"Şerefi merefi bırak! Eğer bizimle dalga gerçersen, ben o zaman…"

"Bu zavallının yakasına yapışma!" dedi Torkomyan. "Arkadaşımızın kötü bir niyeti yok! Konuş, Ahmet. Hepimiz (Müdür hem Garo'ya hem de Ali Münif'e işaret ediyordu) seni dinliyoruz. Anlat bakalım!"

Dilenci Ahmet koridorda bulunan dört adama muzaffer edalarla bakarak hikâyesini anlatmaya başladı.

"Birkaç dakika evvel İpekçilik yokuşunda tanımadığım bir adama rastladım. Neredeyse bütün "müşteri"lerimi iyi tanıyorum. Ben güzel Bursamız'da eskiyim… Ayrıca…"

"Tamam! Tamam! Uzatma! Devam et!" dedi Hırayir sinirli ifadeyle.

Torkomyan elinin tersiyle Hırayir'i uyardı ve Ahmet devam edebildi:

"Bu herif lafımı kesti… İzahlarımın neresindeydim acaba? Ha! Güzel Bursamız'da! Evet, adamı tanımıyordum… Yabancı bir şiveyle konuşuyordu…"

"Tarif et biraz!" dedi Torkomyan.

"Fesli, uzun boylu, genç bir arkadaş... Sarışın... Bıyıklı... Büyük ihtimalle sizler gibidir yani, sarışın olmasına rağmen, Ermeni'dir. Sizin çok belirgin bir şiveniz yok tabii... Para karşılığında Torkomyan Efendi'ye bir mektup vermemi istedi."

"Bu husus sana biraz tuhaf gelmedi mi?"

"Tuhaf mı? Yooook. Daha önce bazı insanlar benden buna benzer isteklerde bulundular. Âşıklar mesela. Gizli gizli yürütülen ne kadar çok aşk hikâyesi var ki... Tasvir etmeniz mümkün değil! Mesela bir defa..."

Ama bu defa Torkomyan Efendi, dilencinin laf kalabalığını durdurmak zorunda kaldı:

"Peki! Peki! Sana inanıyoruz, Ahmet kardeş. Konuştuğun adama bir defa daha rastlarsan hemen bana haber ver. Çok mühim. Anladın mı?"

"Anladım, Hünkarım. Emrinizde çalışan bekçiler biraz kaba lakin siz çok nazik bir beyefendisiniz..."

Hırayir dilenciyi dövmemek için kendini zor tutsa da ötekiler ister istemez bu son çıkışına kahkahalar attı.

Hırayir, Ahmet'e bahçenin kapısına kadar eşlik ederken, Torkomyan da iki dostunu odasına tekrar davet etti ve yeni mektubu hemen tercüme ederek yüksek sesle okumaya başladı. Garo ve Ali Münif pür dikkat kesilmişti.

Mesajın içeriği şuydu:

"Sen ki halk düşmanı Torkomyan denen kompradorsun! Yeni mektubumuzu aldığında halk mahkemesi seni idam cezasına mahkûm etmiş olacaktır. Ermeni halkı senin gibilerinden nefret ediyor ve daima nefret edecektir. Daha evvel Hınçakyan Komitesi'nin ima ettiği gibi hayatta kalmanın tek şansı, yarın saat on bir sularında Yıldırım Beyazıt külliyesinin önünde şahsen ve tek başına bulunman, oraya da içinde on bin altın lira bulunan bir heybe bırakmandır. Hiç kimseye haber verme. Biz her şeye hazırız ve silahlı olacağız. Sakın ha: Polise ihbar etmek yok. Tarif ettiğimiz gibi yap ve sırtını dönmeden evine dön.

“Yaşasın mücadelemiz! Yaşasın bağımsız Ermenistan! Hınçakyan Fırkası'na mensup Bursa Komitesi.”

Bu sefer de Doğu Ermenice olarak yazılan bu tehdit mektubunun okunuşundan sonra üç adam bir süre sustu.

Sessizliği ilk bozan Ali Münif oldu.

“Bence, Efendim, bu tehditkâr yazıyı yazanlara taviz vermemeniz lazım. Biliyor musunuz, son zamanlarda hadiseler iyice kızıştı… Affedersiniz...”

Ali Münif bunları söyledikten sonra, kapıyı açarak koridorda onları dinleyen birilerinin olup olmadığını kontrol etti.

Sonra genç adam iki Ermeni'ye dönerek devam etti:

“Selanik'te uzun müddet bulunduğum için ordunun Padişah'a karşı çıktığını gördüm. Bu tavrı istediğiniz gibi değerlendirebilirsiniz. Ama şu kesin: Ermeni komiteleriyle bir yakınlaşma meydana gelebilir.”

“O zaman?” diye kesti Torkomyan Efendi.

“O zaman çok yakın bir istikbalde tehdit ve tedhişten yana olan militanlar fikirlerini değiştirmek zorunda kalabilirler. İki senedir şiddetten yana olan Taşnak lideri Kristapor Mikaelyan, Bulgaristan'da talim yaparken kendi eliyle attığı bombayla havaya uçtu. “Federasyon” olarak da adlandırabildiğimiz bu fırkada daha ılımlı üyeler var. Gerçi, sizi tehdit eden Hınçakyan Partisi şimdilik onlardan daha sert bir tutum ortaya koyuyor gibi ama bu sadece Federasyon'un siyasi rakibi olduğu içindir. Aslında “Hınçak” teşkilatı çözülme yolundaymış…”

“Evet, dostum, haklı olabilirsiniz ama kusura bakmayın, hayatım tehlikede olduğundan bahsedilirken… Yine de Selanik subaylarının tutumu bana ümit verebilir… Beni yanlış anlamayın sakın…”

Torkomyan kara kara düşüncelere dalıp pencereden baktı.

Garo ile Ali Münif kararını bekliyordu. Dışarıda her şey çok sakindi. Kuşlar ötüyordu ve İpekçilik Enstitüsü'nün bahçesinde yüzlerce çiçek açmıştı.

Müdür kariyerinin zirvesindeydi. Sultan Abdülhamit'i de severdi. Torkomyan şimdiye kadar zararını görmemişti. Sonuç olarak bütün amacı Bursa İpekçiliğinin ilerlemesiydi.

Siyaset dedikleri şeyden hoşlanmıyordu. Ermeni Komiteleri milletlerine çok şey kaybettirebilirdi. Dostu Matheos Balyozyan boşuna katledilmişti. Şantaja yüz vermemişti. Bu yüzden de öldürülmüştü. Zavallı adam! Zavallı hayırsever!

Torkomyan tekrar geriye bakarak derin bir iç çekip iki dosta şunları söyledi:

"Fakat şunu düşünüyorum: Onlara para vermek tasvip edilemez. Gitgide daha çok isteyecekler çünkü. Ölümden çok korktuğumu sanmayın. Aslında İstanbul'da yaşayan ailem için korkuyorum. Matheos Balyozyan misali (bir yere kadar tabii) beni teşvik edebilir. Öte yandan başka bir taktik mümkündür..."

"Ne taktiği?" diye sordu birdenbire umutlanan Garo.

Hayran olduğu eski hocasının taviz vermekten yana olmadığını görmek hoşuna gidiyordu.

Yumuşak bir karaktere sahip olan Garo, çelişkili bir şekilde, cesur tavırlardan hoşlanıyordu.

"Bursa Hınçak Fırkası'nın şefine başvurmayı düşündüm."

"Kim o?" diye merakla sordu Ali Münif.

"Emin değilim ama duyduklarıma göre, Bursa Hastanesi'nin başhekimi Doktor Meliksat'ın ta kendisidir. Ama onu ulu orta itham etmek istemiyorum."

Genç arkadaşlar önce şaşırmış ama sonrasında ne yapabileceklerini düşünmeye başlamışlardı.

"Öyleyse, onunla bir araya gelin, Efendim! Korkacak belki ve kötü niyetinden vazgeçecektir!" diye konuştu Ali Münif.

Torkomyan gülümsedi. Garo ve Ali Münif müdürün oğulları olabilirdi. Daha az temkinli olmaları gayet normaldi.

"Şunu bilmenizi istiyoruz, dedi Ali Münif. "Her zaman yanınızda olacağız. Her zaman yardımımızı hesaba katabilirsiniz. Sizi zorda bırakmayacağız. Tehlikeli bir durumda olan bir insansınız. Üstelik de Garo'nun eski hocasısınız ve..."

"Evet," diye tekrar etti Garo. "Size daima hayranlık duydum. Biliyorsunuz zaten, yardımlaşma böyle zamanlarda gerek. Ülkeyi komitelere bırakmayalım!"

İçten konuşan bu pırıl pırıl iki genci gören Torkomyan çok duygulandı, yalnız değildi.

"Üstelik sizin için buraya gelirken iyi bir haberim vardı. Bursa'ya gelmek üzere olan iki ziyaretçimize başvurmanız da mümkündür," diye ilave etti Garo. "Fakat her şeyi daha iyi anlamanız için sözü Ali Münif'e bırakacağım şimdi."

"Evet konuşmamız kesildi ve birkaç dakika evvel anlattığım şeyler hakkında izahlarda bulunmam lazım şimdi. İstanbul'da ailemin büyük bir dostu var. Adı Faik. Faik Bey Galatasaray Lisesi'nde Jimnastik hocasıdır… Biliyorum, bu husus size tuhaf görülebilir lakin Faik Bey ülkemizde Jimnastiğin temelini atan şahıstır ve aynı zamanda da İstanbul'un en seçilmiş aileleriyle akrabalığı vardır. Fransızcayı mükemmel bilen çok nazik bir beyefendidir. Faik Bey, "Le Stamboul" ceridesinin tesislerinde kendisinin de yakın dostu olan Fransız milletinden Mösyö Régis Delbeuf ile beni tanıştırdı…"

"Daha evvel söylediğim gibi az olsa da bu beyefendiyi tanıyorum," diye kesti Torkomyan.

"Makalelerinini de okumuşsunuzdur. Fransızca olarak çıkan "Le Stamboul" gazetesinin başmuharriridir."

"Evet, evet, dostum. Hatırladım. Bir sene evvel bahsettiğiniz cеridede birkaç satırla makalesinde beni tanıtmak lütfunda bulunmuştu. Fakat bu beyefendi çarçabuk İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştı. İnce, kibar bir insandır."

"Ta kendisi… Régis Delbeuf Bursa üzerine başka bir yazı yazmayı düşünüyor şimdi. Birinci yazısının devamı gibi olacaktır. Sizin yardımınıza ihtiyacı var demek. Randevu almak için Faik Bey beni düşündü ve ben dostum Garo'ya başvurmakta tereddüt etmedim. Onun içindir ki bugün ziyaretinize beraber geldik. İki gün sonra sanırım Faik Bey ile Régis Delbeuf Bursa'ya ulaşmış olacaktır."

"Çok iyi ama yarın yine de Hınçak Komitesi'ne cevap vermem şart."

"Ah! Üzgünüm ama daha evvel gelmeleri mümkün değil. Öte yandan başka bir husus önümüzdeki günlerde Bursa'ya yolculuklarını teşvik ediyor. Bu husustan şimdilik bahset-

mem mümkün değil. Ama şunu iyi bilin, Efendim: Faik Bey sizi korumakta bir saniye bile tereddüt etmeyecektir. Kanadının altında olmanız da çok mühim. O'nu tanıyınca ne demek istediğimi daha iyi anlayacaksınız."

Bu açıklamalardan sonra Torkomyan Efendi genç dostlarının teklifini reddetmedi ve iki gün sonra Régis Delbeuf ve Faik Bey ile bir araya gelmeyi kabul etti.

Saat dörtte beraber bulunacakları yer, İpekçilik Yokuşu'nun dibinde olan ve Bursa'nın en ünlü kahvesi olarak tanınan "Mahfel" olacaktı.

Torkomyan genç dostlarına teşekkür edip onları bahçenin kapısına kadar eşlik etse de sonrasında odasında tek başına oturup düşünmeye başlamıştı.

"Şu Doktor Meliksat'ı mutlaka görmem lazım!" diye yüksek sesle konuştu Müdür.

O kadar ki Hırayir ansızın odasının kapısını açtı, "Beni çağırdınız mı, Efendim?"

"Hayır! İşlerine bakabilirsin, Hırayir! Ben biraz sonra çıkacağım zaten. Arabama binmeyeceğim."

Hırayir epeyce şaştı. Genelde Torkomyan Efendi her gün aynı saatte işten çıkıyor ve lüks faytonuna binip yaldızlı arabacısıyla Hüsnü Güzel dinlenme yerinin yolunu tutuyordu.

Ama bu sefer Torkomyan İpekçilik Enstitüsü'nü yaya olarak terk ediyordu!

Gideceği yer de belli değildi!

4

Torkomyan Efendi her gün faytonuyla geçtiği caddeyi takip ederek şimdi yaya olarak Setbaşı Köprüsü'ne doğru iniyordu. İndikçe de dünyası farklı boyutlara bürünüyordu.

Torkomyan, yolun üzerindeki bu eski evi daha önce fark etmemiş, şu görkemli çınara hak ettiği gibi hiçbir zaman bakmamış veya daha doğrusu bakamamıştı…

Ama sonuç olarak acelesi vardı ve durmaksızın yürümeye devam etmeliydi.

Geçtiği mahalle zaten Ermeni mahallesiydi. Bazı sakinleri onu tanıyıp selam veriyordu. Torkomyan onlara karşılık veriyor ama bütün hareketleriyle zamanının kısıtlı olduğunu anlatmak istiyordu.

Torkomyan, ihtişamlı hacını göklere kadar dikmiş olan Surp Astıvadzadzin Kilisesi'nin önünden geçtikten sonra sola saptı ve meyhaneler bölgesini geride bıraktı.

Müdür, solunda Mahfel avlusunda nargileleriyle keyif yapan müşterileri görmezlikten geldi ve Setbaşı Köprüsü'nü aştı, ona paralel olan ve kendisi de Göksuyu'nun üstüne atılan Irgandı Köprüsü'ne baktı.

Müdür kulağına gelen dedikodulara pek önem vermiyordu ama bu utanç verici durumu kurtaran tek şey, Ermeni Kulübü'nün heybetli silueti idi...

Bir kere daha bütün bunlara baktıktan sonra, Torkomyan, Ermenilerin Bursa'da sahip olduklarını düşündü ve Hınçak ile Taşnaktsutyun Partisinin tutumunu anlamakta zorluk çekti.

"Şimdiden her şeyimiz var," diye düşündü. "Daha çok şey isteyerek her şeyimizi kaybedebiliriz."

Ermeni eylemciler onun gibi düşünmüyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun gitgide artan acizliği, söz konusu ihtilalcileri cesaretlendiriyordu.

"Yunanistan ve Bulgaristan'dan sonra Ermeniler için bağımsız bir devlet, bağımsız bir Ermenistan neden olmasın ki?" diye düşünüyordu Ermeni propagandacıları.

Ama bu sefer kozlar bambaşkaydı. Nerdeyse Türkiye'nin her yerinde bulunmalarına rağmen Ermeniler her yerde azınlıktaydılar.

Bu apaçık hakikat Torkomyan'ı korkutuyordu.

Bursa'da Ermenilerin mahalleleri, kiliseleri, fabrikaları, tezgâhları, depoları vardı. Şahsında da Torkomyan soydaşlarının başırısının canlı simgesi gibiydi. Fakat Bursa'da bile Ermeniler azınlıktaydı.

Üstelik Bursa eskiden Ermenilere ait olan bir bölge değildi. Burada onları cezb eden şey, Türk'ün ta kendisiydi.

Konstantinopolis fethinden sonra da sırasıyla yeni payıtahtına Bursa Ermenilerini gönderen büyük komutan Fatih Sultan Mehmet olmuştu.

Bütün bunlara rağmen Ermeni İhtilal Komiteleri Bursa'da çok aktifti.

Başlangıçta Bursa Ermenileri, bu genç "anarşistlere" kötü bakıyordu. Bazıları da aslında doğru dürüst Türkçe bile bilmeyen Doğu Ermeni'siydi...

Torkomyan düşüncelerine ara verdi. 1880 yıllarında inşa edilen büyük Belediye binasının yanından geçtikten sonra, Cami-i Kebir'i sağında bırakmış ve ilerleyerek Hamidiye Caddesi'nin karakolunun seviyesine ulaşmıştı.

İki tarafında bulunan kuleleriyle kırmızı kiremitten oluşan küçük ve garip bir binaydı.

Merdivenin basamaklarında duran iki zaptiye aralarında konuşuyordu.

"Oooo! Torkomyan Efendi! Hangi rüzgâr attı sizi buraya?"

Daha kısa boylu bir zaptiyeye konuşmakta olan epeyce uzun boylu zaptiye merdivenden inip Torkomyan Efendi'ye yaklaştı.

Bir an Torkomyan tereddüt etti. Bu, aslında kaderin bir işareti değil miydi? En uygun davranış, bütün olanları polise anlatmak değil miydi?

Yüzünde zoraki bir gülümseme belirdi.

Ama Torkomyan Efendi genç arkadaşları Garo ve Ali Münif'e böyle bir ihtimalden bahsetmemişti.

İlk önce Doktor Meliksat ile konuşacaktı.

Her zamanki gibi zarif davranan Torkomyan zaptiyeye teşekkür etti. Sadece hava güzel olduğu için Bursa'da biraz dolaşmaya karar verdiğini açıkladı.

"Zaten şimdi mühim bir ictimam var," diye ilave etti Müdür.

Şaşıp kalan iki zaptiyeyi geride bırakan Torkomyan yoldan inmeye devam etti.

Yeni açılan Hamidiye Caddesi'nin adı, Sultan Abdülhamit'in Bursa için ne kadar çok şey yaptığını ister istemez anlatıyordu.

Ama Sultan'ın mutlak rejiminden zarar gören vatandaşlar, Torkomyan ile hemfikir değildi. Kısacası, gerici eğilimleri ve ülkenin muhtaç olduğu reformlar arasında sıkışıp kalan Padişah, zekasına rağmen "Memalik-i Osmaniye"yi çok daha parlak bir hale getirmekte zorluk çekiyordu.

Öte yandan, azınlıkların birçoğunun İmparatorluğun bir parçası kalmak istemesine rağmen, bu Ermeni Komiteleri hayali bir "Büyük Ermenistan"ı teşkil etmek amacıyla ayaklanmanın kanlı yolunu seçip, aslında Avrupa Devletlerinin maşası oluyorlardı.

Bu siyasetin sonuçları Torkomyan'ın üzerinde de tesirini göstermeye başlamıştı. Aslında kendi halinde bir bilim ada-

mı olan Müdür, söylentiler doğruysa eğer, kendisiyle aynı ırktan olan Doktor Meliksat'ın böyle acımasız bir şantaj girişimine alet olmasının nedenlerini bir türlü anlayamıyordu.

Hava ise gerçekten çok güzeldi ve bu kaygısı olmasa Torkomyan kendisine dayatılan bu gezintinin tadını çıkaracaktı. Okçu Baba Türbesi şimdi onun sağındaydı ve Torkomyan Hisar'ın Bizans dönemine dayanan surlarını çok net görüyordu. Bu sefer sarp bir yokuş önünde uzanıyordu.

İşte eski Bursa buradaydı. 1855 zelzelesinden zarar gören fakat onarılan Osman ve Orhan Gazi Türbeleri bu gerçeğe tanıklık ediyordu.

1326'da zaten Bursa'da yok denecek kadar az Ermeni vardı. Şehir Rumların elindeydi ve sonra da Türklerin hâkimiyetine girmişti.

Bursa Hastanesi artık çok uzakta değildi. Torkomyan Efendi yokuştan sonra daha hızlı ilerlemeye başlamıştı. Nihayet binanın silueti belirdi ve Torkomyan büyük kapıdan geçip arkasına bir bakış attı. Hayır, takip edilmediğinden emindi.

Büyük avluda Torkomyan bir bekçiye Doktor Meliksat ile görüşmek istediğini söyledi. Bekçi, uzun bir koridorun dibine kadar misafirini götürdükten sonra ayrıldı.

Pirinç levhası üzerinde Osmanlıca olarak hekimin adı ve "Sertabib" (Başhekim) ibaresi okunuyordu.

Torkomyan kapıya vurdu ve "Buyurun" kelimesini duyduktan sonra içeri girdi.

Gözlüğünün üzerinden yeni gelene bir bakış atan Doktor Meliksat, 45 yaşlarında, kalın sakallı, kalın dudaklı ve zaman zaman sabit bakışlı bir beyefendiydi.

İstanbul'dan gelen Meliksat birkaç ay önce Bursa'ya tayin olmuştu.

"Oturun, lütfen, oturun Efendim," çalışma masasının önünde bulunan misafir koltuğuna işaret ederek.

"Siz?.. Siz?.." diye devam etti doktor.

"Ben Torkomyan Efendi'yim, Hekim Bey."

"Tabii, tabii. Aslında daha evvel bir ictimada tanışmıştık.

Ermeni Kulübü'ndeydi galiba… Şimdi hatırladım. Kusura bakmayın, Efendim."

"Rica ederim. Bir kere karşılaştık zaten."

Yine de Torkomyan Efendi, aslında Meliksat'ın onu beklediği duygusuna kapıldı ve bu seziden biraz rahatsız oldu.

Deri koltuğa oturan Torkomyan, ayin için kilisede Pazar günleri Doktor Meliksat'ın tek bir kez bile görmediğini düşünmekten kendini alıkoyamıyordu. Ama bu da kesin bir delil olmayabilirdi.

Çünkü bu komite başları bazen, tam tersine, ateist olmalarına rağmen Ermeni papazlarının yanında aktif olarak milliyetçi propagandası yapmaya koyuluyordu.

"Sizi daha iyi tanıma fırsatım olacaktır umarım," diye devam etti Torkomyan.

Meliksat ise, gözlüğünün üzerinden bakıp gülümsüyordu.

Torkomyan bu gülümsemede tarif edilemez bir alay hissetti ve ondan sonra rahatsız oldu.

Öte yandan Başhekim durmadan neşter ile oynayıp bir elinden öteki eline geçiriyordu.

Misafirinin bu hareketi yanlış anlayabileceğini fark eden Meliksat birdenbire ellerini durdurup sordu:

"Şikayetleriniz nedir?"

Torkomyan gülümsedi:

"Hayır! Tanrı'ya şükür sağlığım yerinde… Fakat siz de böyle bir mektup alsaydınız eğer, sanırım rahatsızlık duyardınız!" diyerek, aldığı iki tehdit mektubunu doktora uzattı.

Meliksat, faltaşı gibi açılmış gözleriyle Doğu Ermenicesi olarak yazılan iki mektubu da deşifre etmeye çalıştı.

"Anlaşılan bu tehditler zat-ı alinize yöneliktir," dedi doktor. "Peki, benimle ne alakası var?.."

"Bu güzel edebiyat parçasını gönderen kişi hakkında fikriniz yok mu?" dedi hekimin gözlerinin içine bakarak.

Doktor Meliksat hemen ayağa kalktı. İftiraya uğramış, isyan eden bir adam rolü oynamak zorundaydı.

"Hayır, Efendim. Mektuplarınızı gönderenler hakkında hiçbir fikrim yok. Hınçakyan Fırkası. Hım. Gizli bir teşkilat

bu. Belirli siyasi fikirlerim var tabii ama böyle bir riske girmem ben. Bakın, beyefendi, düşünün biraz: Yüzlerce hastayı barındıran bir hastanenin başıyım ben. Çok zor bir çalışmadır. Fakat onun karşılığında belirli bir saygınlığım var bu cemaatte. Neden bütün bunları tehlikeye atayım ki?" dedi Torkomyan'ın gözlerinin içine bakarak.

"Ne bileyim ben?" diye cevapladı Torkomyan. Şunu da ekledi: "Quos vult perdere İupiter dementat!" *(Mahvetmek istediği insanları Zeus çıldırtıyor).*

Söz konusu Latince kelimeleri duyduğunda hekimin yüzü biraz soldu.

Yine de kendini toparlayan Meliksat şöyle devam etti:

"Petit Larousse'tan alınan Latince atasözleriyle bana gözdağı vermeye kalkışmayın lütfen."

"Beni çok iyi anladınız, hekim bey."

"Şunu söyleyebilirim: Montpellier Üniversitesi'nde tahsillerimi tamamladığımda birkaç yeni Ermeni talebe gelmeye başlamıştı. Onların çoğu Rusya'dan geliyordu. Hepsi de burjuva ailelerdendi. Hepsi de hem milliyetçi hem de ihtilalciydi. Aynı anda hepsi de materyalistti.

"Beni hem Ermenice, hem de Fransızca olarak ikna etmeye çalıştılar. Osmanlı İmparatorluğu'ndan gelen birkaç genç Ermeni talebe de ağlarına düştü. Bu "Ruslardan" hiç birisi doğru dürüst Türkçe konuşmuyordu ama hedefleri "Türkiye'deki kardeşlerini" kurtarmaktı. Ama şahsen "kurtulmak" gibi herhangi bir isteğim yoktu. Mukavemetimi görünce evvela tehditkâr muamelelerde bulundular. Bunun da bir işe yaramadığının farkına varınca bana Ermenistan sevgisini aşılamaya çalıştılar. Milletimi seviyorum ben, buna da pek çok insan şahittir. "Onlara" ihtiyacım yoktu ve tahsil müddetim sona eriyordu zaten. Birkaç ay sonra Fransa'yı terk ederek İstanbul'a döndüm.

"Fakat edindiğim malumata göre sonradan demin bahsettiğim kişilerin bazıları Cenevre'de kurulan Hınçakyan Fırkası'na iştirak etmiş. Bence bu çanın sesi bozuk… Hem de çok…"

Müdürün söylediklerinin tesiri altında kalan Meliksat daha solgunlaşmıştı.

Torkomyan ise kendi cesaretine şaşmış ve ürkmüştü... Melikat gerçekten Bursa komitesinin başı olabilirdi. O zaman...

Ama Doktor Meliksat, solgun ifadesine rağmen, herhangi saldırgan bir tepki göstermedi.

Tam tersi, görünmez bir yükten kurtulmuş gibi görünen hekim gülümsedi:

"Her millet tam istiklalini isteyebilir. Ama inanın ki ben de şiddete karşıyım."

Sakinleşen doktor yavaş yavaş koltuğuna oturmuştu.

"O zaman bu komiteleri tasvip etmiyorsunuzdur."

"Kesinlikle tasvip etmiyorum!" diye onayladı Meliksat.

Başhekim bunu söylemekte tereddüt etmemişti fakat bu sözler, Torkomyan'a önceden hazırlanmış bir cevap gibi göründü.

"O zaman havanda su dövmekteyiz. Yine de herkes bizim gibi düşünmez. Bursa Ermeni cemaatinde nüfuzlu bir kişisiniz Hekim Bey. Bakış açımı tanıtabilirseniz eğer..."

"Daha evvel söylediğim gibi, bu haydutlarla irtibatım yok, Efendim."

"Yine de takındığınız tavır cemaatimizde çok mühim. Kelimelerim sizin ağzınızdan duyulursa eğer, başka türlü algılanır. Hayır, "ölmekten korkmuyorum" demem. Herkes ölmekten korkuyor aslında. Fakat benim yaşımda olan bir şahıs belirli prensiplere sahip artık.

"Onları tasvip etmeniz zor olabilir. Tamam, kabul ediyorum. Ama onları değiştirmem söz konusu değil. İzmir'de alçakça (Torkomyan özellikle bu son kelimeyi vurguladı) katledilen dostum Balyozyan'ın örneğini takip edeceğim. Ben de şantaja boyun eğmeyeceğim. Herkes onu bilsin. Hınçakların istediği bu fidyeyi vermem, veremem."

Kendi sözlerinin cesaretine yeniden şaşan Torkomyan, Meliksat'ın neşteriyle tekrar oynamaya başladığını fark etti.

Geçen sefere benzer bir şekilde Meliksat birdenbire hareketinin uygunsuzluğunu algılayıp hemen durdu.

"Birazdan bir ameliyatınız var galiba," dedi Torkomyan, sessizliği bozmak için.

"Bu neşterle değil tabii!" diyerek gülümsedi Başhekim.

"Sizi rahatsız ettim, Hekim Bey. Kusura bakmayın. Zat-ı âlinizin ziyaretine ilk defa geliyorum ama endişelerimi ortaya koymaktan kendimi alıkoyamadım."

"Tabiyatiyle benimle paylaşmak istediniz. Benim için bir şerefti, Efendim," diyerek ve Torkomyan'ın uzattığı eli sıkarak cevapladı Meliksat. "Merak etmeyin. Meselenizden etrafıma bahsedeceğim. Hım. Polise henüz haber vermediniz tabii?"

"Hayır. Henüz vermedim," diye yanıtladı Müdür.

Böyle cevaplaması kötü mü, iyi mi acaba? Kestirmekte zorluk çekiyordu Torkomyan, çünkü Meliksat artık gözlüğünün renkli camlarını kaldırıp üstünden bakmıyordu ve herhangi bir ifadesini algılaması neredeyse imkânsızdı.

Torkomyan koridora çıktığında Meliksat itina ile çalışma odasının kapısını örttü ve koltuğuna oturduktan sonra masasının çekmecesinden özel bir defter çıkardı.

Defterinde hem Ermenice hem de Ermeni harfleriyle Türkçe olarak şu satırları acele acele yazdı Sertabib:

"Takavor yeğav *(Kral geldi)*. Gün gelir eski dostlar aynı köprüde buluşur..."

O anda yüzü ve gözleri herhangi bir insani duyguyu yansıtmıyordu.

Başhekim defteri kapattı.

5

Torkomyan Efendi ile görüştükten sonra, koza seçmek amacıyla Garo Çilingiryan ve Ali Münif, Koza Han'a uğramışlardı.

Bursa İpek Fabrikaları ile bağlantılı olarak çalışan iki arkadaş, Osmanlı İmparatorluğu'nun eski başkentinde cemaatler arasında bir dostluk örneği oluşturuyordu.

Daha önce söylediğimiz gibi, Garo (aslında Garabet) sık sık gülümseyen, şişmanca bir oğlandı. Selanik'ten dönen Ali Münif ise, ince, narin, bazen yüzünde dolaşan nostaljik ifadesiyle kadınların dikkatini çeken biriydi. Karakter olarak Ali Münif Garo'ya nazaran daha kapalıydı. Dostu gibi şık bir şekilde giyiniyordu. Bu da fiyaka atmak için değil, aksine mesleğini gerektiği gibi icra etmek içindi.

Ne Garo ne de Ali Münif aslında söz konusu bu mesleği seçmişti.

Her ikisi de zengin ailelerden gelen tek erkek mirasçıydı. Torkomyan'ın öğrencisi olan Garo, koza konusunda belirli bir tecrübeye sahipti. Evlenmesi babası tarafından çok daha önceden kararlaştırılmış ve Bursa'nın zengin ailelerinden birinin kızı olan Gohar ona eş olarak seçilmişti.

Zarif ve güzel bir kız olan Gohar, Garo'nun kalbini çabucak fethetmişti.

Bazı kötü niyetli insanlar, hamarat bir kadın olan Gohar'ın aslında Garo'un kalbini değil de özellikle ilk önce mi-

desini fethettiğini söylüyordu… Garo bu korkunç ve asılsız dedikoduları küçümseyip müstakbel karısına devamlı sevgi belirtileri gösteriyordu ve evlenme gününü beklerken, dostu Ali Münif ile işlerinden sonra bekâr hayatına veda etmek amacıyla eğlence yerlerine uğruyordu. Aynı kötü niyetli insanlar bu "vedalaşma merasiminin" birkaç sene daha devam edebileceğini fısıldasa da Garo onlara yine kulak asmadı… Kulak asan sadece babasıydı…

Garo'nun bazen bazı aktrislerle haşır neşir olduğunu ima eden haberler de vardı…

Her neyse, Garo şakacı, canlı ve cömert bir insandı.

Ali Münif arkadaşına nazaran daha temkinli görünebilirdi. Genç yaşta annesini kaybetmiş olan Ali Münif, babası Hüseyin Bey tarafından yetiştirilmişti. Çocuklarını çok seven ama sevgisini nadiren ifade eden bir ihtiyardı Hüseyin Bey. Bir daha hiç evlenmemişti. Hayatını koza toplayarak ve sağa sola koşarak geçirmişti. En çok istediği şey, Ali Münif'i ve onun küçük kız kardeşi Sanem'i evlendirmekti.

Ondan sonra da bu dünyadan göç edebilirdi.

Arzu ettiği başka bir şey, doğal olarak Ali Münif'in küçük işletmelerinin başına geçmesiydi.

Gerçi başlangıçta Ali Münif koza ticaretinde çok çaba sarf etmişti.

Öte yandan Hüseyin Bey Bursa civarında çok sayıda verimli arsaya sahipti. O yüzden de tarım konusunda bildiklerini pekiştirmek amacıyla, Ali Münif'i Osmanlı İmparatorluğu'nun ikinci şehri sayılan Selanik'e göndermeyi uygun bulmuştu.

"Oğlum ayrıca biraz gezsin ve Bursa'nın kıymetini bilsin!" diye düşünmüştü yaşlı tüccar.

Niyeti çok güzeldi ama sonuç çok farklı olabilirdi.

Selanik'e gitmek ihtiyarın pek kestiremediği bir sakıncayı teşkil ediyordu: Ali Münif'in Jön Türklerin tesiri altına girmesi. Bu da olmuştu. Yeni tarımsal yöntemleri öğrenirken, Ali Münif aynı anda genç subayların uğradığı meyhanelere gidiyordu.

Beyaz Kule'ye yakın bir yerde Ali Münif birasını yudumlarken az çok yasaklanan edebiyatla temas kurmuştu. Subaylarla da tartışmaya başlamış, ikna bile olmuştu.

Bulgar komitesi, Yunan komitesi, Sırp komitesi vesaire Makedonya'yı parçalarken, henüz Osmanlı komitesi yoktu. Genç subaylar bu boşluğu doldurmaya çalışıyorlardı. Bursa'da çok, Selanik'teyse daha az Ermeni vardı. Yine de gençlik arkadaşı Garo'nun tembihlerini hatırlayarak, Ali Münif onun tavsiyesi üzerine öz kuzeni olan yerel Ermeni Kulübü'nün başı ile bir araya gelmişti.

Bütün bu yasa dışı tecrübelerine rağmen, Bursa'ya dönmüş olan Ali Münif, gerektiği gibi babasının işletmesinin başına geçmek için içtenlikle çaba sarf etmişti.

Zevkleri Namık Kemal ya da Tevfik Fikret'in eserlerine daha yatkın olsa da genç adam gerçekçi olmak zorundaydı: Bu şekilde geçinmesi mümkün değildi.

Kendi işini çok iyi bilen Garo, ara sıra Ali Münif'e yardımcı oluyordu. Aralarında zaten rekabet yoktu.

Arkalarından konuşan insanlar gibi, aralarını açmak isteyenler de olmuştu, ama şimdiye kadar hiçbiri bunu başaramamıştı.

Ali Münif'in kaderini büyük ölçüde değiştirecek olan o gece, Koza Han'dan sonra iki arkadaşı ile Bursa Tiyatrosu'nun önünde bulunuyordu.

Programda olan Ahmet Vefik Paşa'nın tercümesiyle oynanan oyun "Zoraki Tabip"ti.

Çiçek resimleriyle süslenen afiş Türk, Arap, Yunan ve Ermeni harfleriyle yazılmıştı. İbranice yazılmış gibi görünen birkaç satır da vardı ama bu dil aslında Yahudiler tarafından konuşulan ve İbrani harfleriyle yazılmış İspanyolca'ya benzeyen Ladinoydu.

Bu afiş, "Memalik-i Osmaniye"nin çok uluslu bir ülke olduğunu açıkça gösteriyordu.

"Şuna bak," parmağıyla hafifçe afişe vurarak, "Zoraki Tabip temsilde oynayan genç kadınlardan biri uzaktan bir akrabamdır," dedi Garo.

"Gördüğün gibi Münifciğim, ismi de Siranuş Avedisyan'dır. Hem İstanbul'da, hem de Bursa'da ünlü olan bir Ermeni oyuncu ailesine mensup. Piyesten sonra Siranuş şarkı söyleyecek. Ondan sonra da kulise geçeceğiz ve onunla seni tanıştıracağım. İyi bir program, değil mi?"

"Benim senin akrabana âşık olmamı mı bekliyorsun Garocuğum?" dedi alaycı bir şekilde Ali Münif.

Garo gülerek karşılık verdi, "Siranuş'u evvela gör ondan sonra konuş!"

İki arkadaş yerlerinin ücretini ödedikten sonra Bursa Tiyatrosu'nun içine girip koltuklarına oturdu. Güzel, geniş, ferah bir salondu. Bol bol aydınlanmış bir sahnesi vardı.

"İlk defa buraya giriyorsun, değil mi Münif?"

"İlk defa Garocuğum. Böyle güzel bir yer bilmiyordum açıkçası."

"Oyuncuların hepsi de Ermeni. Oynadıklarında daha çok beğeneceksin!"

Salonda bulunan lambalar sönünce perde yavaşça açıldı, Artin isminde yaşlı bir oyuncu piyesin sunumunu yaptı ve sonrasında oyun başladı.

Molière'in eserinde, zoraki tabibin karısı, arabuluculuk yapmak isteyen bir komşularına hokkalı bir tokat atıyor. Hekimin karısını oynayan Siranuş gerçekten güzel bir kadın ama bu role de yakışmıştı ve partnerine tokat attığında kahkahalar salonu inletmişti. Salonu dolduran halk biraz disiplinsiz olsa da yazar hedeflediği amaca ulaşmıştı ve herkes gülüyordu. Oyun bittiğinde oyuncular çok alkışlandı.

"Bekle! Bekle, Ali Münifçiğim! Asıl temaşa şimdi başlar!" diye alkışladı Garo.

Nitekim on beş dakikalık bir aradan sonra perde tekrar açıldı ve Siranuş sahneye girdi.

Oyun makyajından kurtulan Siranuş, daha da göz kamaştırıcı olmuştu.

Ali Münif, ikinci sıra koltukta oturduğu için onun yüzünü şimdi çok daha net görüyordu. Kadının doğal güzelliği onu büyülemişti.

Krem rengi, uzun yenli bir elbiseyi giymiş olan esmer tenli Siranuş, elinde küçük bir demet tutuyordu ama asıl etkili olan geniş ağzındaki esrarengiz tebessümdü. Büyük gözlerini de uzun siyah kirpikleri tamamlıyordu. Pierre Loti onu görse belki de "une vraie beauté orientale" (Tam Doğu'ya özgü bir güzel) derdi.

Tüm şahsiyetinde merhametli fakat aynı zamanda da bazen tutkulu olabilen bir ruh hissediliyordu.

Salonda herkes nefesini tutmuştu ve genç kadın şarkı söylemeye başladığında bir fısıltı dahi duyulmadı.

Oyun gibi, bütün şarkılar Türkçeydi. Fakat bir rüyanın şarkılarıydı. İlahi bir ses miydi? İnsan ne diyebilir ki? Bütün seyirciler bir idole bakar gibi sihirli etkisinde kalmıştı kadının.

Her şarkı sonrasında tezahürat yapıldı ama Siranuş bütün şarkılarını bitirdiğinde alkışlar bir gök gürültüsü gibi salona yayıldı.

Ali Münif ayağa kalktı Siranuş'tan gözlerini ayırmak istemiyordu.

"Sana demedim mi?" dedi Garo arkadaşına, kendisi de çılgınca alkışlayarak.

Fakat Ali Münif o kadar büyülenmişti ki Garo'nun söylediği sözleri duymuyordu bile.

Alkışlar biraz azalınca, bir seyirci (herhalde İstanbul'dan gelen bir Ermeni) sahneye yaklaştı ve hem Türkçe hem de Ermenice şu ricada bulundu:

"Matmazel Siranuş, bize Ermenice bir şarkı söyleyebilir misiniz, lütfen?"

"Tiyatro müdürlüğünün bir itirazı yoksa seve seve bu şarkıyı icra ederim. Repertuarımdan hangi şarkıyı istiyorsunuz acaba?" Siranuş'un ses tonu iltifatkâr ve sakindi… Cevap hemen geldi:

"Akh anuş hokis olacak, Matmazel."

"Peki Efendim, oturun, lütfen, hemen söyleyeceğim."

Orkestra her zamankinden daha güzel çaldı. Kadife sesiyle Siranuş bütün seyircileri ve özellikle Ali Münif'i bu sefer de büyülemeyi başardı.

Genç adam şarkının kelimelerini hiç anlamıyor ama ne ifade ettiğini çok güzel algılıyordu. Sevgi, kara sevda, hüzün, tutku, bütün bu duygular kalbine dolaysız bir şekilde giriyordu.

Unutulmaz bir andı. Ali Münif ağlamamak için kendini zor tutuyordu. Siranuş'un gözleri ise gözyaşıyla pırıldıyordu. "Akh anuş hokis" sözleri bir nakarat gibi tekrar tekrar çınlıyordu. Son nota çaldığında alkış değil, birdenbire derin bir sessizlik hükmetti.

Ondan sonra da hem Türkçe hem de Ermenice sesler yükseldi ve seyirciler avaz avaz bağırmaya başladı: "Yaşa!", "Bravo!", "Getstse!"

Siranuş mütevazı bir şekilde eğilerek halkı selamladı, perde birkaç defa kapanarak tekrar açıldı.

"Garocuğum, bu genç kadın tabiat harikası!" dedi Ali Münif, alkışlarına devam ederek.

"Bana inanmak istemiyordun kerata! Ama bende kin min yok, biliyorsun. Haydi, benimle gel. Tanıştıracağım."

Siranuş ile uzaktan akraba olduğu için Garo Çilingiryan rahat rahat tiyatronun kulislerine girebiliyordu. Personelden oyunculara kadar herkes onu tanıyor, herkesle selamı vardı zaten. Arkadaşını takip eden Ali Münif ise yaşadığı sihirli ânın hâlâ tesiri altında bulunuyor ve bir uyurgezer gibi yürüyordu.

Garo nihayet, epeyce uzun bir koridorun sonundaki kapıya vurdu. Burası Siranuş Avedisyan'ın locasıydı.

"Siranuşcuğum, benim, Garo! Şimdi sana takdim edeceğim genç dostum, sana hayran olan bir beyefendidir."

Garo, Ali Münif'e karşı çıkma fırsatını bırakmadı ve beklenen "Buyurun!"dan sonra hemen arkadaşını içeri itti.

İki gence kapıyı açan, "Pâquerette" isminde tombikçe, gözlüklü ve orta yaşlı bir hizmetçiydi. Uzun zamandan beri Türkiye'de bulunmasına rağmen, sadece Fransızca konuşuyordu.

Siranuş zaten Pâquerette'e sadece Fransızca olarak hitap ediyordu o kadar ki Pâquerette'in Türkçesi ya da Ermenicesi dişe gelir bir ilerleme kaydetmezken, Siranuş'un Fransızcası

dev adımlarla ilerliyordu…

Fakat genç adamın Pâquerette umurunda değildi. Siranuş'la birdenbire yüz yüze gelen Ali Münif sendeledi. Siranuş yakından umduğundan bile daha zarif, daha kibar ve güzeldi. Büyük gözleriyle genç tüccara fırlattığı ilk bakış Ali Münif'in hafızasında sonsuza dek kalacaktı.

"Siranuşcuğum, işte çocukluk arkadaşım, Bursa eşrafından ve şimdilik sadece Bursa'da meşhur olan Ali Münif," dedi Garo gülümseyerek.

"Çok memnum oldum, Efendim!" dedi Siranuş nazik bir gülümsemeyle. Elini de Ali Münif'e uzattı. Siranuş elini Ali Münif'e uzatırken genç tüccar soğukkanlılığını kaybetti ve bir an bu eli ne yapacağını bilemedi: Onu sıkmak mı? Öpmek mi? Ne yapması gerekiyordu?

Daha önce Selanik'te tanıdığı Avrupalı kadınlara ya da aktrislere benzemiyordu bu genç hanım. Bambaşka biriydi Siranuş. Devamlı gülümsüyordu Siranuş, ama kendine empoze ettiği veya başkalarının dayattığı bir tebessüm değildi bu. Ruhundan çıkan ve ruhunun iyiliğini gösteren ışınlı bir gülümsemeydi.

"Ben… Ben de… çoook mem… mem… num ol… dum," diye kekeledi Ali Münif.

Genç tüccar, ansızın Siranuş'un elini öpmeye karar vererek biraz otomatik bir şekilde eğildi. Öptükten sonra da bir makinenin işlevini sona getirir gibi belini doğrulttu.

Bunu gören Siranuş'un tebessümü daha çok genişledi, gözleri parladı. Pâquerette'e dönen genç kadın Fransızca olarak şunları söyledi:

"Pâquerette, apporte donc deux chaises pour ces Messieurs! (Pâquerette, haydi, bu beyefendilere iki sandalye getir!)"

"Bu da "Madam Papatya"dır!" diye şaka yaptı Garo.

"Madam Papatya", Garo'nun şakasını anlamış mıydı acaba? Sonuç olarak hizmetçi kadın hiçbir tepki göstermedi ve Siranuş'un dediklerini yerine getirdi.

Siranuş, oturduktan sonra Ali Münif'e dönerek, "Vous entendez sans doute le français, Efendim? (Fransızca biliyor musunuz, Efendim?)" dedi.

"Si vous le voulez bien, je préfère vous parler dans notre langue commune, le turc, Mademoiselle! (Eğer izin verirseniz, sizinle ortak lisanımız olan Türkçeyi konuşmayı tercih ederim, Matmazel!) Evet, Selanik'te Fransızcamı biraz ilerletmek fırsatını buldum ama istediğim seviyede değil."

"Ah? Hakikaten Selanik'te bulundunuz mu? O zaman, Efendim, Garo'nun ve benim müşterek akrabamız olan Ohannes Avedisyan ile tanışabildiniz mi?"

"Evet. Evet. Bu şerefe nail oldum, Matmazel."

Bu vesileyle Ali Münif hemen konuşacak bir mevzu bulmuştu. Selanik'ten bahsetmesi Siranuş'un ilgisini çekti.

"Ama kendimden yeterince bahsettim, Matmazel. Böyle bir temaşadan sonra sizi rahatsız etmemin sebebi şahsınıza duyduğum derin hayranlıktır. Fevkalade sesinizle resmen beni büyülediniz. Biliyorum, kullandığım kelimeler aciz kalabilir fakat emin olabilirsiniz ki varlığımın derinliklerinden hissettiklerimi ifade etmeye çalışıyorum."

"Teveccühünüz!" dedi genç kadın. Gülümseyerek ama gerçekten duygulanarak. Siranuş ilgi ile onu dinliyordu. Ali Münif'te hakikaten şarkıcının hoşuna giden yepyeni ve bir cins ab-ı hayata benzeyen bir saflık vardı.

"Size bir soru sorabilir miyim?"

"Tabii. Rica ederim, Beyefendi."

"Akh anuş hokis'in Türkçesi nedir?"

Parlayan gözlerle cevap verdi Siranuş, "Ah! Tatlı canım! anlamına gelir."

Ali Münif biraz durdu, yutkundu: "Hayatımda hiçbir zaman ve dünyanın hiçbir dilinde böyle tatlı sözler dinlememiştim… Sizin gibi tatlı… Zaten kafiye olarak "anuş" Siranuş'a müsaittir…"

Siranuş o zaman hiçbir şey söylemedi. Genç kadını duygulandıran, Ali Münif'in ifade ettiği kelimelerden çok, telaffuz tarzıydı. Siranuş uzun uzun Ali Münif'in gözlerinin içine daldı ve en sonunda yavaş yavaş şunları söyledi:

"Ve siz, Ali Münif Bey, pırıl pırıl bir ruha maliksiniz…"

6

Mudanya İskelesi'nde, İstanbul vapurundan inen biri fesli öteki de hasırlı şapkalı iki adam, Faik Bey ve dostu Fransız Régis Delbeuf, yakınlarda bulunan tren istasyonuna doğru ilerliyordu.

Genelde İstanbul'la sınırlı kalan turizm, son zamanlarda daha geniş boyutlara ulaşmaya başlamıştı.

Onun içindir ki hem yabancılar, hem de Osmanlılar Bursa'ya daha fazla gelmeye başlamıştı.

Marmara Denizi sahilinde ve İstanbul karşısında bulunan Mudanya, modası geçmeyen bir tatil beldesi olmuştu. Fransızlar, İngilizler, Almanlar, İstanbul'da oturan azınlıklar ve daha az sayıda Türkler Mudanya'ya akıyordu. Avrupa'da olduğu gibi bazı yerlerde yabancılar denize giriyordu ama tatilcilerin ana amacı kordonda gezerken kendilerini göstermekti.

İstanbul vapurları, düzenli bir şekilde turistleri Mudanya'ya kadar getiriyor, ondan sonra yolculuk, yaklaşık 40 kilometrelik bir demiryoluyla Bursa'ya kadar uzanıyordu.

Anlaşılan Osmanlı Sultanları'nın ilk başkenti bu iki centilmenin de uğrak yeri olacaktı.

Ellerinde kumaş bavullarıyla iki adam, iskeleden çok uzakta olmayan istasyona gidip biletlerini aldıktan sonra heyecanlı heyecanlı konuşmaya devam ederek Bursa trenini (zaten bir tek hat vardı) beklemeye koyuldu.

Faik Bey, kalın bıyıklı, iri yapılı ve her zaman hareketli, coşkulu, cana yakın dev gibi bir adamdı. Régis Delbeuf ise, incecik bıyığıyla, narin bünyesiyle, daha çok sanatçıya benziyordu. Gerçekten de Régis Delbeuf şair, ressam ve gazeteciden oluşan tuhaf bir karışımdı.

Latin şairi Vergilius'a ait binlerce dizeyi bilen Delbeuf, İstanbul'da Fransızca olarak çıkan "Le Stamboul" gazetesinin başındaydı.

Régis Delbeuf, kendine özgü bir tarzla Türkiye'yi çok seviyordu. Türkleri de seviyor ve İslam dinine saygı gösteriyordu.

"O zaman "O" da aynı trene binmiştir," dedi Faik Bey birdenbire.

"Pierre Loti, belki de Bursa'ya kadar araba ile gelmiştir. Yazarımız her zaman pitoresk olgudan yana ya! Her neyse biz treni seçtik; iyi de yaptık sanırım, çünkü daha rahat ve daha hızlı seyahat edeceğimiz kesin!" dedi Fransız.

"Anladığım kadarıyla Mösyö Loti'nin tavsiye ettiği atlı arabalar pek rahat ya da güvenilir değilmiş!"

"Haklısınız, Faik Bey, en azından ben tavsiye etmem, ama hazır olalım! İşte trenimiz geliyor!"

Çok sayıda milletten her türlü insan yarı açık, üstü brandalı vagonlara yerleşmeye koyuldu. Personelin çoğu Fransızca biliyor ve gerektiğinde bu dilde anons yapıyordu.

Herkes ulu orta konuşarak çok gürültü yapıyordu. Hava çok güzeldi ve insanların yüzünde iyimser bir ifade okunuyordu. Uzun boyu sayesinde Faik Bey, çarçabuk bavulları filelere yerleştirdi, birkaç defa kapıdan sarktı. Régis Delbeuf ile şakalaştı ve kontrolöre neden trenin hareket etmediğini soracağı anda bir ıslık çalındı ve lokomotif vagonlarını kıpırdatmaya başladı.

Türk ile Fransız'ın arkasına ama vagonun sol tarafına ve kulvarın ötesine yerleşen, fesli, cepkenli ve kısa kollu gömlekli iki kişi bütün bu kalabalıkta dikkatlerini çekmemişti.

Birinci adam bıyıklı ve esmer tenliydi. Simsiyah kaşları da çehresine kararlı bir ifade veriyordu. Daha genç olan

kumral arkadaşı ise tıraşlıydı. Yüzündeki alaycı gülümseme onu, sevimsizleştiriyordu.

Her ikisi de alçak sesle Ermenice konuşuyordu.

"Belki de güpegündüz seyahat etmekle yanlış yaptık," dedi bıyıklı adam.

"Merak etmeyin, "Paron"! Bütün bunlar turist... Hiç kimse söylediklerimizi anlamaz. Zaten herkes dalgasında..." diye cevapladı öteki.

"Böyle deme. Casuslar da var. Önümüzde, öteki tarafta, fesli bir vatandaş oturmakta..."

"Canım sen de. Bu vatandaş Türk, bizi anlamaz. Zaten herkes yüksek sesle konuşuyor."

"Evet, bu uzun boylu adam Türk. Ama Ermeni ise daha kötü. Onların çoğu teşkilatın düşmanı... Hainler..."

"Nasıl olsa bu işi bitirecek olan siz değilsiniz, Paron..."

"Sus! Densiz herif!"

"Paron Setrak, bana böyle hitap etmeyin!"

"Özel isim de kullanma sakın!"

"Tamam, tamam. Susuyorum, Paron."

Setrak adını taşıyan ve ötekine emir veren kişi, şakalaşmakta olan Faik Bey ve Régis Delbeuf'e kötü kötü baktı.

İki Ermeni zaman zaman kavga ederken, Türk ile Fransız aynı tonla Fransızca geçen konuşmalarına devam ediyordu.

"Bir defa daha akrabanız Ali Münif Bey'e koskocaman bir teşekkür borçluyum. Garo Çilingiryan'ın vasıtasıyla Torkomyan Efendi ile temas kurmamız röportajımın işini kolaylaştırır," dedi Régis Delbeuf minnettarlıkla.

"Bildiğiniz gibi, Mösyö, Türkiye'de neredeyse her şey tanıdık ya da akraba ile yürüyor! Bu da zayıf yanımız olabilir ama çoğu zaman gücümüzdür. Çünkü sonuç olarak, işler böyle yürür, projeler de böyle gerçekleşir."

Tepeden tepeye ilerleyen ve yemyeşil bir doğadan geçen demiryolu manzaranın içinden çok sayıda "S" çiziyordu. Tren birkaç istasyondan geçti ve lokomotif için su alındı. Yer yer tarlalarda mandalar görünüyor, yer yer Yörük çadırları beliriyordu. İniş çıkışlar çoktu ve bu durum özellikle çocukların hoşuna gidiyordu.

"Ama her şeyden evvel size eşlik etmeye iten en büyük neden; Pierre Loti ile muhtemelen bir araya gelmemiz mümkün olacaktır… Pierre Loti'ye hayranım, Mösyö Delbeuf. Siz hariç tabii Türkiye'yi olduğu gibi beğenen, yürekten seven ve gerekirse savunan nadir Fransızlar'dandır ünlü yazar… Kusura bakmayın. Özür dilerim. Sizi kırmadığımı ümit ederim, Mösyö."

"Hayır, hayır, söylediğiniz şey hem doğal hem de doğru, Faik Bey. Güzel ülkeniz henüz Fransızlar tarafından hak ettiği gibi tanınmıyor. Ama naçizhane çabalarım da bu doğrultudadır. Allah'ın yardımıyla katkılarımız olabilir. Fakat en önemli katkı, Pierre Loti'nin katkısıdır. Maalesef Loti "Le Stamboul" gazetesine uğradığında çalışma odamda değildim. Şansa bakın. Büyük adam beni orada bir saat beklemiş, ondan sonra da sekreterime sadece büyük bir ihtimalle Bursa'ya gideceğini söylemiş ve "Grand' Rue de Péra"nın kalabalığına karışmış. Bursa'nın neresine gideceği de belli değil."

"Bütün bunlar biraz üzücü ama merak etmeyin, Pierre Loti'yi buluruz. Bana itimat edin. Size yardımcı olacağım. Gerekirse bütün Bursa'yı alt üst edeceğim! Her köşesine koşacağım! Türkiye'deki Jimnastiğin Piri'yim ben. Bu ülkede Jimnastiği kuran benim. Pierre Loti'yi bulmak yaptığım işin yanında çocuk oyuncağı gibi kalıyor! Bir defa daha merak etmeyin, Mösyö Delbeuf, Pierre Loti'nizi derdest edeceğiz!"

Régis Delbeuf gülümsedi. Faik Bey'in coşkusu bulaşıcıydı.

Dev adam 48 yaşındaydı. Mekteb-i Sultani'de hocaydı. En ağır yükleri kaldırabilen Faik Bey aynı zamanda Türkiye'deki ilk halterofili kulüplerini kurmuştu. Gerçi Régis Delbeuf'ün spor ile alakası olmasa da, kader böyle bir şey ve her an sizi en ummadığınız kişilerle yüz yüze getirebilir. Öte yandan Faik Bey mükemmel Fransızca biliyor, yüksek kültürlü biri ve İstanbul'un en iyi aileleriyle akrabalığı da vardı.

Mesela Deniz Paşası Cemil Paşa, Faik Bey'in kayınpederi olup, ünlü Hasan Rami Paşa'nın da akrabasıydı. Jimnastik üzerine Türkçe ilk kitabı Faik Bey yazmıştı. Babası Mesut Bey de Sultan Abdülhamit'e hizmetlerde bulunmuştu. Biraz

"rötarlı" bir şekilde iki yıl önce evlenmiş olan Faik Bey, şimdilik Büyük Ada'da bir konakta oturuyor ama "Grand' Rue de Péra"ya daha yakın olmak için İstanbul'un merkezine ya da en azından Asya yakasında bulunan Kadıköy'e taşınmak niyetindeydi.

Defalarca Türkiye dışında dolaşmış olan Faik Bey özellikle Paris ve Berlin hakkındaki izlenimlerinden sık sık bahsediyordu. Faik Bey, Sultan Abdülhamit'in bizzat elinden madalya bile almıştı ve inadına rejimini destekliyordu. Régis Delbeuf de yazılarında Abdülhamit'i öve öve bitiremiyordu. Doğal olarak Faik Bey ile Régis Delbeuf, ne Jön Türkleri ne de Ermeni Komitelerini destekliyordu.

Belki de yaşadıkları ülke o kadar kötü değildi ama köklü reformlara ihtiyacı vardı.

Bunu da görmekte zorluk çekiyorlardı. Yine de samimi, sıcak kişiler oldukları için aslında hiç kimseyi incitmek istemezlerdi. Hafiye ve jurnalcilerle bağlantıları yoktu.

Faik Bey ve Régis Delbeuf, Adalardaki Ahmet Hulusi Bey'in konağında karşılaşmışlardı.

Ahmet Hulusi Bey'in verdiği resepsiyonlarda, zamanın sosyetesinin en seçkin bireyleri bir araya geliyordu ve Faik Bey'in renkli şahsiyeti hemen Fransız gazeteciyi fethetmişti.

Onun içindir ki iki adam şimdi Bursa'yı daha iyi tanıtmayı ve Pierre Loti'yi de "Le Stamboul" gazetesinin sütunlarında yazı yazdırmayı hedefleyen bir yolculuğa koyulmuştu.

Setrak, "Bu fesli, uzun boylu dev adamı tanıyorum ben," dedi. "Bu zat, "Grand'Rue de Péra"da bir spor kulübünün başında. Şimdi karşısında oturanı da tanıdım. O da aynı caddenin civarında çalışan Fransız bir gazeteci."

"Peki "Paron", ama bize ne?" dedi diğer adam.

"Bursa'da ne işleri var acaba? Yanılmıyorsam Fransız gazeteci "Takavor"ı tanıyor."

"Nereden biliyorsun, Paron?"

"Bizim "işimiz" için gelmesinler sakın?"

"Bizim için ne fark eder?"

"Eğer "Takavor" onlara haber vermişse, hemen devreye girersin, bütün fark bu!"

"Hiç kimseye haber vermesin diye ona iyice yazıp tembih ettik. Yalnız bütün bunları "Kocabaş"ın teyit etmesi şart. Sen ise boş ver. "Kocabaş" ile temasa girmeyeceksin. Şimdilik ikimiz de bu heriflerden mümkün olduğu kadar görünmeyelim."

"Ziyaretlerinin nedenini nasıl bileceğiz peki?"

"Merak etme "Koçum", Bursa'yı biliyorum. Bu iki vatandaş ancak ve ancak "Anadolu Oteli"nde kalabilirler. Yeni Madame Brotte'un yanında. Orada bir ajanımız var. Devi ve gazeteciyi ihmal etmesi mümkün değil. Bu akşam "Kocabaş"a raporunu sunacağı kesin."

"Bu beyefendiler bir lüks otelde kalırken ben nerede zıbaracağım?"

"Merak etme. Her şey düşünülmüştür. Kalacağın yer Madame Brotte'un oteli kadar ferah ve rahat olamaz ama aradığın şey –en azından şimdilik– konfor değil. Olmaması lazım, Koçum!"

Bu son sözcükleri onaylayan "Koçum" haince sırıttı ve Setrak ise manzaraya bakıp tekrar düşüncelerine daldı.

O sırada bölgenin tarihini iyi bilen Régis Delbeuf, Vergilius'tan alıntılarla arkadaşına birkaç ayrıntı vermeye koyuldu.

"İşte sağımızda Keşiş Dağı'nın eteğinde bulunan Misi Köyü. Bir Rum köyüdür. Burada dünyanın en güzel kızları bulunuyormuş."

"O zaman ne bekliyorsunuz, Mösyö?" dedi Faik Bey gülerek. "Affedersiniz, haddime düşmez ama bildiğim kadarıyla bekarsınız…"

"Karımı birkaç yıl evvel kaybettim," diyerek cevapladı Régis Delbeuf.

"Pardon. Sizi üzmek istemezdim."

"Zarar yok, Faik Bey. Ama siz de eşinize çok bağlısınız… beni anlayabilirsiniz…"

Faik Bey çenesinin bir hareketiyle "evet" kelimesini ifade etti. 46 yaşındayken kendisinden çok küçük, çok güzel, babası Türk, annesi Fransız sarışın bir hanımla evlenmişti ve onu deliler gibi seviyordu. Aşkları dillere destan olmuştu.

Birkaç dakika sonra her şeye rağmen her iki adam kendini toparlayıp, alışılmış olan neşeli bir ton ile konuşuyordu. Arkalarında ise ve amirini taklit eden "Koçum", kâh düşüncelere dalıyor kâh manzaraya bakmaya çalışıyordu.

"Koçum"un gerçek adı Armen Petrosyan'dı. Doğu Ermeni'si olan Armen, Nahçivan'da doğmuş ve İran'ı gezmişti. Çocukken ailesi o kadar fakirdi ki uzun müddet bir çift pabucu bile olmamıştı. Öte yandan haylaz ve kavgacı bir karaktere sahip olan Armen, işin kolayını seçmiş hırsızlık yaparak geçinmeye başlamıştı. Başka bir deyişle o zamanlarda dünyanın bütün Ermenilerinin randevu yeri olan Tiflis'e geldiğinde, bir Ermeni Komitesi'ne girmeye hazırdı. Geçinmekte zorluk çekenler, devrimci örgütler için kolay bir avdı. Genç yaşına rağmen Armen yavaş yavaş tecrübeli bir terörist olmuştu. Onun hedefleri, Hınçakyan Fırkası'nın işaret ettiği kişilerdi ve Odessa'da Rus bir albay, Armen Petrosyan tarafından öldürülmüştü.

Armen, siyaset, Marksizm ve Türkler hakkında hiçbir şey bilmiyordu, üstelik o kadar az Türk tanıyordu ki. Genç adam, sadece başkaları tarafından yönetilen bir öldürme makinesi haline dönüşmüştü.

Türkiye'ye ilk gelişiydi bu. Çok az Türkçe biliyordu. Setrak ona her yerde rehberlik ediyordu. "Paron Setrak" tarafından İstanbul'da karşılanan Armen, ödenecek paranın yarısını avans olarak istemiş ve Bursa'ya gitmeden önce Setrak'ın bazı eğlence yerlerini gezdirmesini şart koşmuştu.

Bütün bunlar teşkilatın yapısına aykırıydı ama Setrak'ın daha önce başına geldiği için "Herif son anda vazgeçer!" diye korkmuş ve ister istemez bazı kaprisli taleplerine boyun eğmişti.

Armen Petrosyan'ın görevi Setrak'ın işaret ettiği kişiyi "temizlemek"ti. Yukarıdakilerin emriyle operasyondan vazgeçilse bile Armen vaat edilen meblağın ikinci yarısını alacaktı.

Kısacası, Faik Bey ve Régis Delbeuf bilmeden tehlikeli bir kiralık katil ile birlikte seyahat ediyordu..

Tehlikenin farkında olmayan Faik Bey bir defa daha Ali Münif'in gönderdiği telgrafı Delbeuf'e okudu:

"Muhterem Faik Bey amca,

Nisan'ın on altısında saat on dörtte Mahfel kahvehanesinde Torkomyan Efendi ile bir araya geleceğiz. Sizi ve Mösyö Delbeuf'ü bekliyoruz.

Hürmetlerimle

Ali Münif"

"Ali Münif iyi bir çocuk," dedi Faik Bey, cebine telgrafı koyarak. "Bu yolculuğa karar verdiğimizde son defa onu "Le Stamboul" gazetesinde, çalışma odanızda gördüm. Bildiğiniz gibi, onun ve benim ailem eskiden beri birbirlerine son derece bağlı. Yalnız, Selanik'te uzunca kalmış olması genç kafasını fazla bulandırmadı umarım... Uzun süredir babası Hüseyin Bey'i ziyaret etmemiştim... Bursa'ya varıyoruz yanılmıyorsam..."

"Haklısınız. Şüphe yoktur ki son gelişinize nazaran Bursa'yı değişmiş bulacaksınız Faik Bey," dedi gazeteci. "Fakat şimdilik buraya inip "Anadolu Oteli"ne gitmek için bir faytona binmemiz lazım."

Fesli dev adam ve hasırlı şapkalı Fransız ayağa kalkıp bavullarını aldı ve kapıya doğru ilerledi. Ama trenden inmeden Faik Bey'in bakışları koridorun sağ tarafında yerlerinde oturan iki Ermeni'ye takıldı. İstasyonun peronunda Régis Delbeuf arkadaşına sordu:

"Neyiniz var? Tanıdığınız biri mi?"

"Evet. Sağ tarafta arkamızda oturan iki fesli adamdan biri bana hiç yabancı değil. Pera'da görmüşümdür. Onun ve arkadaşının bakışlarında sevimsiz bir ışıltı vardı. Benim ise şöyle bir huyum var: Bir yüzü asla unutmam, unutamam..."

7

Akşamın gelişini ima etmek amacıyla Vergilius'tan alıntı yapan ve "Majoresque cadunt altis de montibus umbrae!" *(Ve yüksek dağlardan gölgeler uzanıp düşer!)* diyen Régis Delbeuf bir fayton çevirdi ve bir müddet sonra Keşiş Dağı'nın heybetli kitlesi tarafından korunan Altıparmak adlı semtte Faik Bey ile birlikte "Anadolu Oteli"ne ulaştı.

"Anadolu Oteli"nin uzun levhası Fransızcaydı ve "Hôtel d'Anatolie" olarak beliriyordu.

Altıparmak Mahallesi'nin neredeyse ucunda ve hafif bir yokuşta olan otel, Yahudi Mahallesi'nin tam karşısındaydı. Surlarıyla hisar da bu mahallenin tam üstündeydi.

Aşağıda bulunan kesim bahçelerle doluydu ve ters istikametinde, on kilometre ötesinde bulunan Çekirge, Bursa'dan farklı bir köy gibi algılanıyordu.

Söz konusu köyde, Bursa'nın ününü arttıran hamamlar ve şifalı sular vardı.

Tek katlı otelin önünde, içinde şelale bulunan bakımlı bir bahçesi vardı. Temiz, pırıl pırıl bir yerdi. Bu Refah ve Temizlik İmparatorluğu'na kraliçesi ise Madam Brotte isminde cana yakın, yaşlı, şişman bir kadındı. Lyon'dan gelen bir aileye mensup olan Madam Brotte 47 yıldan beri Bursa'da yaşıyor ve ipekçilikten de pay alıyordu. Duldu. Otelin girişinde fayanstan yapılmış kocaman bir soba misafirleri karşılıyordu. Buraya gelenlerin çoğu Madam Brotte'un ote-

linde kalıyordu. Otelin "altın defteri" vardı. Her gelen (genelde olumlu) izlenimlerini bu deftere yazıyordu. Bazen de basit şiirler yazılabiliyordu.

"C'est le bel hôtel de Madame Brotte!"
Ah mon Dieu combien il me botte!"
(Madam Brotte'un güzel otelidir!
Ne çok hoşuma gider Tanrı da bilir!)

Resepsiyonda duran Madam Brotte, yardımcılarına yapacakları işler hakkında emir yağdırıyordu ama Régis Delbeuf'ü gördüğünde yüzünde pırıl pırıl bir gülümseme belirdi:

"Hoş geldiniz Mösyö Delbeuf," dedi içtenlikle.

Régis Delbeuf Madam Brotte'un elini öptü, Faik Bey de arkasından.

"Hoş bulduk, Madam. İşte büyük dostum Faik Bey, Mekteb-i Sultani'de hocadır, üstelik de Türkiye'de jimnastiği kuran kişidir."

"Müessesemiz için büyük bir şereftir, Efendim. Nasılsınız? Hakikaten, bir hanım olduğum için spor ile alakam kısıtlı ama yeğenlerim genç ve İstanbul'daki salonlarınızdan sık sık bahsediyorlar."

"Sıhhatim yerinde, Madam, teşekkür ederim," dedi Fransızca olarak. "Siz nasılsınız? Oteliniz gerçekten bütün Türkiye'de meşhur ve gördüğüm kadarıyla da bu ünü hak ediyor."

"Çok teşekkür ederim, çok naziksiniz Beyefendi. Bu iltifatınıza laik olmaya çalışacağız."

Régis Delbeuf hafifçe öksürerek bu iltifat sağanağına son vermek zorunda kaldı ve nihayet sormayı başardı:

"Affedersiniz Mösyö Pierre Loti şu anda otelinizde mi?"

Madam Brotte'un yüzü hemen değişti ve hüzünlü bir ifade aldı.

Hayır, Pierre Loti şu anda "Anadolu Oteli"nde kalmıyordu. Bu da zaten Madam Brotte'un üzüntü sebebiydi. Büyük muharrir, dünyaca meşhur bu adam, Bursa'ya geldiğinde bir tek defa bile pırıl pırıl otelinde kalmamıştı!

Ama… Aması vardı: Bir gün Loti oteline uğramış ve şahsına şeref veren bir şey yazmıştı.

Altın Defteri'ni hemen açarak, Madam Brotte iftiharla iki dosta şu satırları okudu:

"Je regrette bien de ne pas être descendu chez Mme Brotte (30 Mai 1894)"

(Madam Brotte'un otelinde kalmamış olduğum için hayli pişmanım).

Régis Delbeuf bu cümleyi iyi biliyor ve biraz dikkatli olan her yolcu gibi daha önce okumuştu. Demek ki 13 yıldır (ve daha fazlası belki) Loti bu konforlu otelde kalmamak için direnmişti.

Fakat bu yazı yine de Lyonlu kadını takdir ettiğini gösteriyordu ve Madam Brotte her şeyden önce bir esnaftı. Hemen gülümsemesi çehresine tekrar gelmişti.

"Pierre Loti ile bir mülakat yapmak niyetinde miydiniz, Mösyö Delbeuf?" diye sordu kadın.

"İcabında, evet. Ama şimdi yarın öğleden sonra Mahfel Kahvehanesinde Harir Dar üt-Talimat Müdürü Torkomyan Efendi ile bir araya geleceğiz. Böylelikle Bursa üzerine ikinci röportajıma başlayabileceğim. Mösyö Loti'yi yakalayabilirsem, sevgili Madam, kolay anlayabilirsiniz ki söz konusu girişimim bambaşka boyutlar kazanacaktır!"

Ali Münif, Torkomyan Efendi'yi tehdit eden tehlike hakkında ne Faik Bey'e ne de Regis Delbeuf'e malumat vermişti. Sadece Bursa'ya davet eden telgrafı çekebilmişti. Bundan habersiz olan Régis Delbeuf röportajını saklı tutmak niyetinde değildi ve büyük bir samimiyetle Madam Brotte'a yüksek sesle söylemişti.

Aynı akşam saat onbir sularında Hınçak Partisi'nin Torkomyan'a verdiği mühlet sona eriyordu. Bundan ne Faik Bey ne de Régis Delbeuf haberdardı.

Madame Brotte'un mutfağında hazırlanmış olan güzel bir yemek yedikten sonra iki dost kendi odasına çekilip yolculuklarının yorgunluğunu üzerlerinden atarak hemen derin bir uykuya dalmıştı.

Yıldızlı bir geceydi.

Trende rastladıkları iki Ermeni ise daha uyumamıştı. Yıldırım Külliyesi'ne gitmişler, şimdi de Irgandı Köprüsü'ne geri dönüyorlardı. Yürürken de alçak sesle konuşuyorlardı:

"Takavor randevusuna gelmedi, Paron."

"Evet, böylelikle bu halk düşmanı kendi ipini çekti. Bu vesileyle, bize marifetlerini gösterebileceksin Koçum. Yalnız şu var: Tam olarak ne zaman faaliyete gireceksin, bilemem. Buna sadec Kocabaş karar verebilir. Seninle alakası yok. Sana ayrılan odada onun emrini bekle."

"Aman! Çok temkinlisiniz," dedi Koçum alay ederek.

"Teşkilatımız böyle. Türklerin dediği gibi -maazallah- eğer yakalanırsan Bursa şubesi hakkında az şey bilmen herkes için daha iyi olacaktır."

"Özellikle fırka için daha iyi olacaktır..." diye düzeltti kiralık katil.

Setrak somurttu. Başlangıçtan beri Armen Petrosyan'ın tavrı hoşuna gitmiyordu.

Bir kere herifin ne Marks'tan ne de Engels'den haberi vardı. Tabii, partinin şefi Avetis Nazarbekyan'ın birkaç makalesini zorla okumuştu (zaten okumayı çok geç sökmüştü) fakat Hınçak liderinin ne demek istediğini tam olarak anlamamıştı. Petrosyan sadece şunu algılıyordu: Türkler, Ermenilerin can düşmanıydı.

İkinci can düşmanlarıysa zengin Ermenilerdi. Onlarda para, yani güç vardı. Onlara haraç kesilecek ve isteseler de istemeseler de kodamanlar ihtilali finanse edecekti. Armen Petrosyan'ın en çok bu bölüm hoşuna gidiyor ve işine geliyordu. Çocukluğunu sefalet içinde yaşadığı için "Koçum" içgüdüsel olarak Tiflis'te ya da Bakü'de gördüğü zenginlere karşı kin besliyordu. Papazlara gelince Armen Petrosyan, ruhban sınıfından nefret ediyordu. Çünkü onlar sadece sabretmesini istiyorlardı.

Başka şartlar altında, başka bir çevreyle Armen Petrosyan belki de bambaşka bir kişiliğe bürünebilirdi. Fakat ona bu dünyada birazcık önem veren sadece Hınçak Fırkasıydı.

Hınçıkların ideolojisi olan ihtilal ve Büyük Ermenistan Armen'in hiç umurunda değildi, o sadece para kazanma derdindeydi. Böylece Petrosyan "ihtilale inanmayan bir ihtilalci olarak", Ermeni Komitelerinin saflarına katılmıştı.

Parti için Bursa ve İstanbul arasında mekik dokuyan Setrak'ın ise adı herhangi bir kod adı değil, gerçek adıydı. Çünkü İstanbul'da gemiden inen Armen'i ağırladığı sırada Setrak bir Bursalı Ermeni tarafından tanınmıştı. Bu Ermeni de ona "Baron Setrak" diye seslenmişti.

Onun içindir ki Armen'in kendisine "Setrak" demesi hoşuna gitmiyordu. Armen kendi hakkında çok şey bilmemeliydi.

Öte yandan Armen'in tersine, Setrak Ermenistan'ın tam bağımsızlığına inanıyordu. Bu fikir tüm hareketlerine hükmediyordu. Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı halklar teker teker İstiklaline kavuşurken yalnız Ermeniler mi Türklere itaat etmeye devam edecekti?

Büyük gün yaklaşıyordu. Avrupa Devletleri aralarında savaşacak, er geç bazıları Ermenilere Osmanlı boyunduruğunu sarsmaya yardımcı olacaktı.

Ama bu hedeflere varmak için Ermeni Komitelerinin biraz daha temkinli davranması şarttı. Setrak, Armen Petrosyan'a pek güvenmiyordu. İlk temasta herifin inanç zayıflığından nefret etmişti.

Ama bütün bunlara rağmen Setrak böyle fertlerin teşkilata lazım olduğunu gayet iyi biliyordu ve İstanbul'da "Koçum"u eğlendirmek zorunda kalmıştı. Yerine getirilmesi gereken şiddet eylemlerini gerçekleştirmek isteyenler nadirdi çünkü. O zaman Setrak, Koçum'un isteklerine boyun eğip, hafif meşrep kadınlarla tanıştırmış ve payıtahtın meyhanelerine de sürüklemişti. Nihayet Mudanya'ya götüren vapura bindikten sonra iki militan Bursa'ya ulaşmıştı.

Büyük Patron "Kocabaş" a "Koçum"u takdim etmek söz konusu değildi. Yalnız Setrak "Bursa Salnamesi"nden kesilen "Takavor" fotoğrafını Armen'e vermişti. Fotoğrafa uzunca baktıktan sonra, Armen hiçbir şey demeden cepkeninin cebine koymuştu.

Setrak kiralık katile eşlik ederek Irgandı Köprüsü'nün yolunu tutmuştu. Söz konusu yer fuhuş yuvasıydı ama Armen Petrosyan'ın eğlence vakti değildi. Civarda iç içe geçen çok sayıda sokak vardı ve Setrak onların birinde girdi ve bir atölyenin kapısını açıp zoraki dostunu içeriye soktu. Baraka bir kalaycıya aitti ama herhalde terk edilmişti.

"Kusura bakma, Koçum. İstanbul'da kaldığın oda gibi konforlu değil bu atölye ama "Splendid Otel"i beklemen yersiz olurdu."

"Tabii, tabii, Paron Setrak… Önemli olan, "iş"ten sonra kararlaştırdığımız meblağı ödemenizdir…"

Setrak, kayartonun alaycı tonunu sevmiyordu ama imalarına tahammül göstermek mecburiyetindeydi.

"Merak etme, Koçum," dedi Setrak zorla gülümseyerek. "Atölyenin arkasında "cur, hatz u banir" (su, ekmek ve peynir) bulacaksın. Yarına kadar beni bekle. Mutlaka seninle temas kuracağım ve işten sonra kendisi isterse "Kocabaş"a götüreceğim. Kenef de arkada…"

"Vay be, Paron Setrak. Böyle bir lüks beklemiyordum, açıkçası… Sen de merak etme. Benim gibi şu atasözünü biliyorsundur: "Banir u hatz mer sirdı patz" (Sadece peynir ve ekmeğimiz var ama kalbimiz cömerttir)…"

"Tamam. Tamam. Bana artık Setrak deme sakın. Şunu da unutma: Yakalanırsan sen beni tanımazsın bana da sorulursa seni tanımadığımı söylerim!"

Bu sözler üzerine Setrak çıktı, atölyenin kapısını kilitledi ve yakınlarda bulunan Ermeni Mahallesine doğru yürüdü.

Yıldızlı bir geceydi.

Dikkatlice ve gürültü yapmadan yürüyen Setrak, hiç kimsenin takip etmediğini kontrol ettikten sonra, yüksek bir konağın kapısına üç kere vurdu.

Girişe kadar inmiş olan orta yaşlı Ermeni kadın Setrak'a kapıyı açtı. Ondan sonra da biraz önce kadının indiği merdivenden çıkan ihtilalci oldukça geniş bir salona girdi.

Rokoko stilindeki bir masada oturan adam ayağa kalktı, "pari kalust" (hoş geldiniz) dedi ve misafirini koltuğa buyur etti.

"Nasılsınız, Doktor Bey?" diye sordu Setrak.
"İyiyim, ya siz?" diye cevapladı Doktor Meliksat.
"Takavor randevusuna gelmedi."
"Gelmeyeceğini biliyordum. Ayrıca bir saat evvel, Madam Brotte'un otelinde bizim için çalışan adam yarın Takavor'un İstanbul'dan gelen iki beyefendi ile Mahfel bahçesinde başka bir randevusu olduğunu söyledi."
"Ben de biliyordum," diye sırıttı Setrak. "Birisi uzun boylu Faik Bey, öteki Fransız gazeteci Régis Delbeuf değil mi?"
Doktor Meliksat şaşkınlığını gizlemekte zorluk çekti. Bunu gören Setrak heyecanla nasıl haberdar olduğunu anlatmaya başladı. Açıklamalarını duydukça Doktor Meliksat'ın yüzü ciddileşti.
"Hım. Umarım sizleri fark etmemişlerdir."
"Sanmıyorum. Yolculuk boyunca bize bakmadılar bile. Sadece "Yahudiler"de indiklerinde Faik Bey seviyemizden geçti ve bizi gördü. Nasıl olsa kim olduğumuzu bilmeleri imkânsız. Söz konusu şahsın infazı teşkilatın merkezi tarafından onaylandı artık. Geri adım atmamız mümkün değil. Bu tür kompradorların "temizlenmiş" olması, tehditlerimizin hafife alınmaması lazım olduğunu göstermek bakımından mühimdir."
"Demek ki Takavor basını haberdar etmeyi tercih ediyor. Evvelsi gün de hastaneye bana meydan okumaya geldi. Böylelikle Türklerin dediği gibi *'benden günah gitti'*. Mademki Takavor harp ekti, harp biçecektir!"

Doktor Meliksat bir an hatıralarına daldı.
Yaklaşık 21 yıl önce Meliksat, Fransa Güneyi'nde olan Montpellier Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde tahsil görmeye gelen genç bir öğrenciydi.
O zamanlarda Torkomyan ipekçilik konusunda tahsilini tamamlayan parlak bir Osmanlı tebaasıydı. Torkomyan son sınıftaydı ve akademik yılın sonunda diplomasını alacaktı.

Bir keresinde Doğu Ermenileri bir suare tertip edip Batı kardeşlerini davet etmişlerdi.

Torkomyan da gelmişti. Genç Meliksat'ın arkadaşlık kurduğu öğrencilerin çoğu ihtilalciydı ve o akşam Torkomyan'ı ikna etmeye çalışmışlardı. Genç Meliksat da o gayede çaba sarf etmişti. Torkomyan ile Meliksat ilk defa bir araya geliyordu. Torkomyan bu yeni gelenin ismini bilmiyordu, bilmeye de çalışmadı. Torkomyan, sadece şivesinden bu gencin kendisi gibi Türkiye'den geldiğini fark etti.

Ama genç öğrenci, son sınıftaki Torkomyan "ağabey"in nasıl küçümseyerek kendisine cevap verdiğini asla unutmayacaktı.

"Çok genç, çok toysun, birader. O yüzden de biraz tecrübesizsin…" bunları Türkçe olarak söylemişti gelecekteki Müdür. "Gençsin ama aptal olma. Onlara uyma. Tek tavsiyem budur…"

O dönemde de herkese karşı genelde nazik davranan Torkomyan, kendisinin istemediği bir şey yapmaya zorlamaya kalkışanlara karşı epeyce sert çıkışlarda bulunabiliyordu.

O gece de Torkomyan onu çok ciddiye almadığı için ve şahsına yönelik saldırgan ya da mağrur görünebilen davranışlarından dolayı, aslında istemeden, genç Meliksat'ı kırmıştı.

Birkaç gün sonra zaten Torkomyan Montpellier'yi terk edecekti.

Ama onlara göre büyüklük tasladığı için Torkomyan devrimcilerin hafızasında hep "Takavor" **(Kral)** olarak kalacaktı.

Siz insanları bazen unutabilirsiniz ama zaman zaman bazıları sizi asla unutamaz…

Belki de unutmuş olmaları tercihiniz olabilir aslında…

Başhekim Meliksat'ın yüzünde ürkütücü bir ifade okundu. O kadar ürkütücü ki Setrak bile şaşırdı.

Meliksat yavaş yavaş kendine geldi. Hayır, İpekçilik Enstitüsü Müdürü'nün eski Montpellier arkadaşını tanımış olması mümkün değildi… En az 20 yıl geçmişti… Torkomyan Meliksat'ın ismini bilmiyordu bile. Bilmek istememişti za-

ten. Bir tek gece bir araya gelmişlerdi. Her ikisi de bu uzun zaman zarfı içinde korkunç bir şekilde fiziksel olarak değişmişti.

Değişmeyen tek şey: Torkomyan gericilerin hizmetindeyken, Meliksat kendi milletini kurtarmaya çalışıyor, sosyalizmi yerleştirmek için çaba sarf ediyordu.

En azından Meliksat'ın edindiği izlenim buydu.

İntikâm zamanı gelmişti. Bu iki Ermeni de Osmanlı tebaasıydı. Her ikisi de yüksek mevkilere ulaşmıştı ama amaçları tamamen farklıydı.

Doktor Meliksat pencereden bakarak Bursa'nın ışıklarını görüyordu.

Meliksat, Bursa'yı seviyordu. Potansiyeli olan bir şehirdi. Ermeniler burada güçlüydüler. Onları İhtilal'e kazandırmak kutsal bir vazifeydi. Türkler ile ittifak kuran ve Ermeni kadınlarını fabrikalarda sömüren Ermenileri de süpürmek şarttı.

Haraç ödemeyi reddeden mağrur Torkomyan'ı temizlemeleri önemli bir eylem olacaktı.

Hınçakyan Fırkası'nın yirminci yıldönümüydü bu sene. Panolar, afişler neşredilmişti. Göğüslerinde çapraz fişeklikler taşıyarak ve bayrak tutarak resmedilen şehitler, soydaşlarını intikama ve eyleme çağırıyorlardı.

"Bu topraklar, bu fabrikalar, hepsi de bizim olacak yoldaş Setrak, şehitlerimize layık olacağız!" dedi Meliksat, ağır sessizliği bozarak.

"Getstse Hınçakyan Gusagtsutyun! (Yaşasın Hınçak Partisi!)" dedi Setrak.

Setrak doktora hayrandı. Yüksek kültürlü, gerektiğinde kendini frenlemeyi bilen bir insandı. Hem temkinli hem de cesurdu.

"Kocabaş" olarak onu adlandırması aslında Setrak'ın hayranlığını örtmeye yönelik bir girişimdi.

"Doğu fedailerine yardım etmek için elimizden geleni yapıyoruz," dedi doktor, koltuğundan yeni kalkmış olan Setrak'a, gözlüğünün üstünden bakarak. "Temizleme operasyonunu üstlenen yoldaş hazır mı?"

“Hazır. Lakin inanç seviyesi yüksek değil, doktor. Yine de başka çaremiz yok.”

“Hım. Hakkımızda hiçbir şey bilmiyor, değil mi? Bilmemesi lazım çünkü.”

“Doktor, bu yoldaş sadece adımı biliyor,” diye itiraf etti Setrak. “Bursalı bir Ermeni İstanbul'daki rıhtımda bana adımla seslendiği için öğrendi.”

“Üzücü bir durum bu yoldaş Setrak. Gizlilik teşkilatımızın mühim prensiplerinden biridir. Belirli vakalar hariç bir yoldaşın öteki yoldaşın tam olarak ne yaptığını bilmemesi lazım, ötekinin gerçek kimliği hakkında çok şey bilmesi tehlikeli bir girişim. Yakalanmış olan ve teşkilat hakkında az şey bilen bir arkadaşı konuşturmaları imkânsızdır. Ama artık geriye adım atmamamız lazım! “Hınçak” gazetesinde çıkacak olan bildiri bile hazır. Suikasttan sonra her ikinizi de Karsak köyüne göndermeyi düşünüyorum. Onun için yoldaş Petros söz konusu kişiyi…”

“Yani “Koçum”u…”

“Yani “Koçum” ve sizi Karsak'a götürecek… Irgandı Köprüsü'nün atölyesi buluşma yeriniz olacak. Petros bütün gün orada hareket etmeye hazır bir arabayla bekleyecektir. Ondan sonra…”

Doktor Meliksat ve Setrak geç saatlere kadar suikastın son detaylarını aydınlatmaya çalıştılar… Ayrıca Doktor Meliksat'ın saman altından su yürütür gibi kullandığı cümlelere bayılan Setrak, çoktan her tür dengeyi kaybetmişti… Torkomyan'ın hakikaten böyle bir sonu hak edip etmediğini sorgulamıyordu bile genç ihtilalci. İntikama çağıran fırkanın bayrakları kafasında dalgalanıyordu. Teşkilatın 20. Yıldönümü, yine şanlı ve yine kanlı eylemlere bütün militanlarını davet ediyordu…

8

Oldukça erken kalkan Faik Bey ve Régis Delbeuf, Madam Brotte'un otelinde tertemiz bir masanın etrafında oturmuş, neşeyle kahvaltı ediyordu.

"Evet, dostum," dedi dev adam, "haklısınız, güç toplamamız lazım."

"Car la journée va être rude (Zor bir gün bizi bekliyor çünkü)," diye tamamladı Fransız gazeteci.

Zaten dillere destan bir iştaha sahip olan Faik Bey ikna edilmek için fazla direnmemişti.

Fakat oturduğu yerden kapıya bakan ünlü jimnastik hocasının gözleri birdenbire faltaşı gibi açıldı ve heyecanla bağırmaya başladı.

"Mösyö, şuna bakın. Oooo. Kim gelmiş, kim gelmiş!"

Faik Bey yerinden kalkarak fırladı ve birkaç saniye önce otelin eşiğini aşmış bulunan Ali Münif'i kucaklamaya gitti.

"Bursa'ya hoş geldiniz, Faik Amca."

"Hoş bulduk. Hoş bulduk, oğlum. Mösyö Delbeuf'ü tanıyorsun. Üç gün içinde çok değişmemiştir değil mi?"

"Siz de hoş geldiniz, Mösyö," dedi Fransız'ın elini sıkarak.

"Şimdiden ona Fransızca olarak hitap et. Doğruyu söylemek gerekirse, Türkçesi fena değil ama senin Fransızcanı pekiştirmeye ihtiyacın var! İşte "une occasion en or" (altın fırsat)."

Açıkçası Ali Münif'in Fransızcası "amcasının" Fransızcasına nazaran hayli zayıftı. Yine de "hata yapa yapa öğrenilir" sözüne uyarak, genç adam Faik Bey ve Régis Delbeuf ile Molière'in dilinde konuşmaya başladı ve ara ara Türkçe de bir şeyler söyleyerek sohbetine bütün gün böyle devam etti.

"Arkadaşın Garo nerelerde kaldı?"

"Garo, Torkomyan Efendi'yi enstitüsünden alacak ve Mahfel kahvehanesine getirecek. Bendeniz ise o saate kadar size yardımcı olabilirsem..."

"Evet! Evet! Yardımcı olabilirsin. Nitekim, söylentilere göre bu genç arkadaş, Mösyö Delbeuf, sizden ve benden bile Bursa'yı daha iyi tanıyor," dedi yaptığı şakadan gurur duyarak. "Ama... Çünkü aması var: Pierre Loti'nin şu anda nerede bulunduğunu biliyor mu acaba?"

İşte Régis Delbeuf'ü Bursa'ya ilk röportajından bir yıl sonra dönmeye iten kesin unsur buydu. Ali Münif ise Fransız gazeteci için Pierre Loti'nin çok önemli olduğunu biliyordu fakat şimdilik Torkomyan Efendi'ye bu ek faktörden bahsetmemeyi tercih etmişti.

Loti'ye gelince itiraf edelim ki Ali Münif için büyük Fransız yazar sadece bir isim olarak kalıyordu. Mademoiselle Fanchette, yani Fransız mürebbiye kız kardeşi Sanem'e Loti'nin romanlarını okutmaya çalışıyordu... Fakat Münif, Loti hakkında sadece Türk dostu olduğunu ve eskiden Aziyade isminde bir kadını deliler gibi sevdiğini biliyordu. Geçenlerde "Les désenchantées" *(Mutsuz Kadınlar)* adlı bir romanı çıkmıştı. Ali Münif onu da okumamıştı. Yazarın Bursa'ya sık sık geldiğini ise hiç bilmiyordu. Bunu da Faik Bey ve Régis Delbeuf'ten öğrenmişti...

Yine de genç adama göre sağa sola sorarak nerede kaldığını öğrenmeleri herhalde çok zor olmayacaktı...

"Neden Aziyade?" diye sordu Ali Münif. "Türk lisanında böyle bir ad yoktur zaten..."

"Yeğenim çok güzel Fransızca konuşamıyor da... ama bakın, Mösyö Delbeuf, sizin filozoflarınızın yarattığı tesire şahit olun: Descartes iftihar duyardı!"

"Ali Münif Bey haklı, Faik Bey," dedi gülümseyerek. "Aziyade bir takma addır. Roman işte… Gerçeğin ve hayalin tam nerede başlayıp bittiği belli değil. Üstelik Pierre Loti'ye karşılaşırsam bu soruyu kendisine şahsen sorabilirim."

"Yabancı düşünürlerin tesiri Descartes ile sınırlı kalsın! Selanik subayları onlarla senin kafanı fazla karıştırmadılar umarım!" dedi gülerek Faik Bey.

"Yalnız telgrafımda bir şey söyleyemedim," dedi Ali Münif öksürerek.

"Nedir?" diye meraklandı Faik Bey.

O zaman genç adam alçak sesle iki dosta etraflı bir şekilde Torkomyan Efendi'nin durumunu izah ettikten sonra müdür için nasıl bir yardımda bulunabileceklerini sordu.

"Vatan düşmanlarına karşı bir cephe oluşturma zamanı geldi. Ben Faik, hiç kimseden korkmuyorum. Beni korkutacak olan henüz anasından doğmamıştır! Bu Ermeni Komitelerinin terbiyesizliği sınır tanımıyor! Ermeni soydaşlarını bile öldürmek istiyorlar! Ne düşüyorsunuz, Mösyö Delbeuf? Bizimle olacak mısınız?"

"Olacağım tabii. Bu güzel ülkeyi tehdit eden her şeye karşıyım."

"Bravo! Teşekkür ederim! Padişahımız çok yaşa!"

"Çok yaşa!"

Bastonuna dayanan Ali Münif, "Selanik okulundan" gelmiş biri olarak, dostlarına aslında padişahlarından nefret ettiğini söylemeye cesaret edemedi.

Yine de tehdit ve tedhiş estirmek isteyenlere karşı aynı duygular üç adamı da birleştiriyordu.

Cesur Torkomyan'ı bırakmak söz konusu değildi.

"Gerçekten bu röportaj bambaşka boyutlar almaya başladı," dedi Régis Delbeuf. "Ama zaman kaybetmeyelim ve yola koyulalım. Pierre Loti'yi bulmak için Bursa'nın neresinden başlayacağız?"

Bu son soru masalarına yaklaşan Madam Brotte'a yönelikti.

"Bu ünlü edebiyatçı mütevazı otelime uğramaya tenezzül etmedi şimdiye kadar," dedi yaşlı kadın. "Her neyse... (burada bir iç çekti...) Bence Yeşil Cami ya da Yeşil Türbe civarında onu bulmanız muhtemel."

"Personelinizin herhangi bir fikri var mı?" diye sordu Delbeuf.

Türk, Levanten, Rum, Ermeni ve Yahudilerden oluşan Madam Brotte'un personelinin bu konuda hiçbir fikri yoktu.

"En iyisi, yolumuzda tanıdığım esnaflara sormak," dedi Ali Münif. Üç dost "Allah'a ısmarladık" dedikten sonra yürüyerek Cami-i Kebir'den geçip Yeşil Cami'ye doğru ilerlemeye başladı.

Ali Münif tanıdığı insanlara soruyordu. Cevaplar ise biraz karışıktı...

Pierre Loti? Evet, birkaç gün evvel bir esnaf Pierre Loti'nin ta kendisiyle konuşmuştu. Pierre Loti'in kimliği hakkında yüzde yüz emin olan adam, yazarın hemen İznik'e gideceğini ama birkaç gün sonra da Bursa'ya döneceğini şahsen söylediğine dair yemin etti.

Okçular Çarşısı'nda sorgulanan bir kebapçı, Pierre Loti'nin dükkânının önünde kebap yediğini ve yüce şahsından iltifat aldığını vurguladı. Başka esnaf olan komşuları Régis Delbeuf'e kebapçı arkadaşlarının biraz masal anlatmaya meyli olduğunu söylemeye çalıştı ama Faik Bey ve Ali Münif tam zamanında müdahale ederek Fransız dostlarını kolundan tutarak başka bir dükkâna doğru götürdüler...

"Bu aptallar az kaldı bizi rezil edeceklerdi" dedi Faik Bey, alçak sesle yeğenine. "Mösyö bu şehrin yalancılarla dolu olduğunu düşünecekti."

Régis Delbeuf'ün sorduğu sorulara verilen cevaplar çok tutarlı değildi.

Evet, hayır... Dün buradaymış... Evvelsi gün Çekirge'ye gitmiş... Pierre Loti kimdi aslında?

Her kafadan bir ses çıkıyor ve Loti'nin buralardan gerçekten geçip geçmediği belli değildi.

Setbaşı Köprüsü'ne doğru ilerleyen dostlar, saat beşte randevu yeri olacak olan Mahfel kahvehanesinin önünden geçtiler ve eskilerde dikilmiş olan heybetli bir çınarı sağlarında bırakarak Yeşil Cami'ye yaklaşmaya başladılar.

Her yerden bir bitki, bir çiçek çıkıyordu. O zamanın Bursa'sı yeşilliğe gömülüyordu. Yağmur ve arkasından gelen güneş sanki başkenti ağaç ve çiçekle donatmak için yarışıyordu.

Ama Régis Delbeuf bu güzelliklerin farkına varamıyordu bile. Ne pahasına olsun Loti'yi bulmalıydı!

Keşke yazar, Madam Brotte'un oteline uğrasaydı! Ama hayır, bu ilginç insan, bu dahi, zavallı Lyonlu kadının konforlu evini reddedip, bilmem ne köhne barakaları tercih ediyordu!

Régis Delbeuf, sakin olan Bursalılar arasından kendisininkine benzeyen bir hasırlı şapkanın birdenbire sivrileceğini ve altından Loti'nin çıkacağını ümit ediyordu. Ne gezer! Nedense o saatte sadece fes ve sarıktan oluşan bir kalabalık vardı.

Üstelik şu günlerde Pierre Loti gerçekten Bursa'ya gelmiş miydi? Şüphe, Fransız gazetecinin içine yayılmaya başlamıştı. Belki de evet, belki de şu anda Pierre Loti, Eyüp'te sevdiği kahvehanesindeydi!

Ya da, ya da, daha beter: Tebdil-i kıyafet gezmeyi seven ünlü yazar (ilk defa olmayacaktı), bir Türk gibi giyinmişti! O halde ayıkla pirincin taşını!

Nihayet, Régis Delbeuf, Faik Bey ve Ali Münif Bursa'yı sembolize eden yere vardılar.

Sollarında çınarların içinden Yeşil Cami, sağlarında ise nefis yeşil/mavi çinilerle bezenmiş ve Sultan Mehmet Çelebi'nin mezarı olan Yeşil Türbe görülüyordu.

Ne manzara! Güneş parlıyor ve bu ilahi sahneye bambaşka boyutlarını veriyordu.

Fakat... Fakat... İlk bakışta Avrupalı kıyafetli bir tek kişi yoktu!

Üç dost umutsuzluğa kapılarak birbirlerine baktı. Yine de… Yine de… Yeşil Türbe karşısında ilk önce fark etmedikleri ama kararlı edalarla dikilen hasırlı şapkalı bir siluet vardı.

Önünde resim sehpasına konmuş tuvali bulunuyor ve söz konusu sanatçı fırçalarını kullanarak türbenin resmini yavaş yavaş hiçlikten ortaya çıkarıyordu... Régis Delbeuf'ün içinde yeniden ümit doğmuştu… Bugün, dün bile gelseydi eğer, Pierre Loti'nin şüphesiz Avrupalı ile konuşmuş olması kesindi. En azından ressam Loti'yi görmüş olabilirdi…

İki Türk dostunu beklemeden şimşek gibi fırlamış olan gazeteci adamın yanına ulaşmıştı.

“Affedersiniz, Mösyö. Genelde ressamlar resim çizdiklerinde rahatsız edilmeyi pek sevmezler, biliyorum. Çünkü ben de bir ressamım. Aynı zamanda gazeteciyim... Fransızım… İsmim Régis Delbeuf… Siz de belki Fransızsınız…”

“Ouais… un peu que je suis Français… (Eveeet… ya… özbeöz Fransızım ben)” diye cevapladı hafifçe öfkelenen sakallı ve orta yaşlı sanatçı.

“Fransızlara rastlamamak için dünyanın öbür ucuna gelmeme rağmen, yine de Fransızlar beni mutlaka bulur! Şansa bak! Benden ne istiyorsunuz, prensim?”

Bu başlangıç pek özendirici değildi… Yine de “prensim” kelimesinde belirli bir yumuşamayı sezen Régis Delbeuf ressam ile sohbete koyulmaya çalıştı.

Arkalarında Faik Bey ile Ali Münif susarak sahneyi izliyorlardı.

“Eğer her şeyi bilmek istiyorsanız, benim adım Jean Bonnet… Hayır, ben ünlü bir ressam değilim. Resimle ilgilenmenize rağmen prensim, herhalde bu sıradan ismi sizin de tanımanız biraz zor olur… Belki de tanıyorsunuz, belki de yazılarınızda beni batıranlardansınız ha?..”

Régis Delbeuf yutkundu. Nitekim de ressam olarak adını soyadını ilk defa duyuyordu. Yine de renk vermeden Bonnet'yi yanına çekmek için çaba sarf etmeye çalıştı.

"Hayır, tanımıyorum, kusura bakmayın… Ama gördüğüm kadarıyla çizgileriniz hiç de fena değil…"

"Bana iltifat etmeyin sakın, Mösyö! İltifat istemem! Hayır, sizin için resim çizmiyorum, kendim için, evet, ancak ve ancak kendim için fırçayla uğraşıyorum… 20 yıl önce Jean-Léon Gérôme buradaydı ve aynı yerleri çiziyordu. Onu tanıyorsunuzdur."

"Tanımaz mıyım? En iyi oryantalistlerimizdendi. Ben şahsen eleştirmem olarak…"

"Ne diyorsunuz be! Gerôme'dan nefret ediyorum ben."

"Ama…"

"Aması yok! Aslında Gérôme'un yeteneği yoktu. Bir resim bezirgânıydı. Ha... Ha... Ha... Güldürmeyin beni. Fotoğraflara göre resim çiziyordu. Bir sapık olmasına rağmen çizdiği kadınlar tatsız… güçsüz… Onun Kadın Hamamlarına gerçekten girdiğini sanmayın… Her şeyi sahtekârlıktı… Ben Gérôme'un öğrencisiydim. 20 yıldır kötü öğretilerinden kurtulmayı deniyorum, prensim. Empresyonizm tarzında çalışıyorum şimdi. Fakat 20 yıllık kötü alışkanlıkları yenmek ne kadar zor bilseniz… Bir şey mi söylediniz?"

"Hayır… Hayır…" Faik Bey ve Ali Münif kahkaha atmamak için kendilerini zor tutuyordu.

"Hangi cüretle şimdi Fransa'dan gelip önümde Gérôme'u övmeye kalkışıyorsunuz, Mösyö?"

"Aslında böyle bir niyetim yoktu," solgun bir sesle konuşarak devam etti gazeteci. "Gérôme değil, Pierre Loti hakkında bilgi almak isterdim… Onu gördünüz mü, bugün ya da dün?"

Bu sorunun yarattığı etki kendini göstermekte gecikmedi. Fırçalarını bırakan Bonnet iskemlesinden kalktı ve tehditkâr bir şekilde Delbeuf'e dönerek şunları haykırdı:

"Gérôme'dan sonra Loti! Resim sahtekârından sonra edebiyat soytarısı! Beni ne sanıyorsunuz? Turizm ajansı mıyım? Barnum sirkinin müdürü müyüm? Arkanızda alaycı alaycı gülümseyen bu iki fesli kim, bir kere?"

Durumun vahim olmaya başladığını görünce Faik Bey ve Ali Münif hemen en ciddi tavırlarını takınmıştı. Fakat Régis

Delbeuf'ün vaziyeti hiç de iyi değildi. Zavallı gazeteci Bonnet'ye aralarında biraz mesafe bırakarak geri geri birkaç adım atmak mecburiyetinde kalmıştı… Oysa adam onun üzerine yürüyerek yine bağırmaya başlamıştı:

"Loti'ye dönelim. Loti, edebiyatta Gérôme'un resimdeki yerini tutuyor. Yüzüne pudra süren bu maskaradan bana ne? Evet Lotinize bir gün İstanbul'da rastladım! Yeni binalardan bahsederek, ne dedi biliyor musunuz?"

"Ne bileyim ben…"

"'Onları ortadan kaldırın!' dedi. Evet iyi duydunuz! Onları ortadan kaldırın! Aklı yerinde olan bir insan böyle bir şey söyler mi, prensim? O derecede yenilik düşmanı olmak mümkün mü? Çünkü ben ilericiyim, Mösyö. İlericiyim ve…"

Nitekim de ressam kollarını sallayarak gazetecinin üzerine yürümeye devam ediyordu. Birbirlerine bakan üç dost pek şerefli olmayan ama çok etkin olan bir davranış olan geri çekilmeye karar verdiler… Başka bir deyişle üç dost hemen oradan firar etti…

"Ne kaçık bir herif be!" dedi Faik Bey, daha sakin bir yere geldiklerinde. "Bu deli adam Fransız vatandaşı olmasaydı, vallahi billahi, gününü görürdü!"

"Yine de ümidimizi kaybetmeyelim. Aramaya devam edelim," dedi Régis Delbeuf.

Loti, Irgandı Köprüsü'nde değildi. Loti, Emir Sultan'da değildi. Loti, Fransız Konsolosluğu'ndan geçmemişti. Hiçbir yerde yoktu, yoktu, yoktu, yoktu!

Çabaları boşunaydı. En son aşamada dinlenmek için Ali Münif ve Régis Delbeuf ünlü bir çınara sırtını dayayıp rahat bir nefes almaya çalıştı. Faik Bey'e gelince jimnastiğin pirinin yüzünde herhangi bir yorgunluk emaresi okunmuyordu…

"Les désenchantés de Pierre Loti, c'est nous! (Pierre Loti yüzünden, "Hayal kırıklığına uğrayan adamlar", biziz!)" dedi Régis Delbeuf.

Faik Bey de bu kelime oyununun hiç de fena olmadığını kabul etmek zorunda kaldı…

9

Mahfel Kahvehanesi'nin avlusuna girmek için birkaç basamaktan oluşan bir iniş vardı.

Arkadaki bölüme çıkmak için ise başka basamaklar kullanılıyor, ondan sonra ya üstü kapalı ve korunmuş bir taraçaya oturuluyor ya da kahvehanenin içine giriliyordu.

Kahvehanede uzun ve geniş yedi tane cam vardı.

Bazı akşamlar Karagöz gösterileri yapılıyordu. İnsanlar avluda oturmayı tercih etse de iç kısımlarda da hizmet veriliyordu. Birkaç ağaç müşterilere gölgelerini sunuyor, sağ tarafta ise Setbaşı Köprüsü'nün altından akan Göksu'nun gürül gürül sesi duyuluyordu.

Garo ile Torkomyan Efendi avluya oturdu ve bir nargile önünde öteki dostlarının gelişini bekliyordu.

"Dostlarımız birkaç dakika sonra burada olacaklardır hocam," dedi Garo her zamanki gibi Türkçe konuşarak ve nargilesinin dumanını uzunca üfledikten sonra.

"Umarım. Çabuk gelmelerini de istiyorum, Garocuğum. Kimbilir… Komiteciler pusuda olabilir…"

"O cesarete sahip olacaklarını sanmıyorum," dedi iyimser olmaya çalışan Garo.

"Oğlum, onlara meydan okuduğumun farkındayım, ama daha önce söylediğim gibi ölmekten çok ailemin mahrum olmasından korkuyorum. Başka bir şey için de pişmanlık duyuyorum… (Bu arada Torkomyan bir süre nargile içmeye devam etti).

"İzinizle, nedir, hocam?"

"Daha sık Mahfel'de bulunmak isterdim. Böyle bir yer, böyle bir manzara insana huzur verir… Harir Dar üt-Talimi'nden de çok uzak değil. Ermeni Mahallesi'nin girişi burası… Felekten bir gün daha çalmaktayız, Garo. Romalıların dediği gibi "Carpe diem", yani "Gününden güzelce istifade et!" Bense hayatım boyunca her zaman deliler gibi çalıştım ama faytonumu ve arabacımı herkes bana çok gördü."

"Bu arada Doktor Meliksat ile görüşmüşsünüzdür, hocam."

"Evet, görüştüm. Herif, affedersin Garocuğum, herif dolaylı bir şekilde bana cevap vermeye çalıştı."

"Hınçakların başı mı?"

"Söylenmesi kolay değil. Meliksat onların şefi olduğunu inkâr ediyor tabii. Anladığım kadarıyla bağımsız bir Ermenistan hoşuna gidermiş ama sözüm ona şiddeti de tasvip etmezmiş… Maalesef ona zerre kadar itimadım yok. Zeki, kurnaz bir adam, o. Üstelik…"

"Üstelik hocam?"

Torkomyan Efendi derin bir iç çekti.

"Üstelik, dostum, bakışlarında bir tuhaflık vardı… Sanki… sanki gelişimi bekliyormuş gibi hareket etti… Ben, onun hakkında neredeyse hiçbir şey bilmeme rağmen, beni çok önceden ve çok iyi tanıdığı intibahına kapıldım. Aslında ben tuzağına düşmüştüm… Böyle bir intiba…"

"Bu Meliksat nereli, hocam?.."

"İstanbulluymuş… Ama ona hiç rastlamadım. Bildiğim kadarıyla zaten Meliksat uzun müddet yurt dışında kalmış. Serbestçe geri döndüğüne göre Memalik-i Osmaniye'ye düşman olan Ermeniler listesinde değilmiş. Sürülmemiş de…"

"Maalesef bu bir delil teşkil etmiyor. Memleketine yeni dönen ve Osmanlı tebaası olan bir sürü Ermeni var ama hepsinin "sağlam pabuç" olduklarını sanmamız yanlış olur. Bu da en azından babamın düşüncesidir. "Avrupa'dan yeni gelen vatandaşlarımıza çok itimat etme" bana sık sık tekrarladığı cümledir."

“Meliksat etrafına hikâyemden bahsedecekmiş… Ondan koparabildiğim tek taviz bu. Ayrıca...”

Torkomyan cümlesini bitiremedi çünkü tam o sırada Faik Bey, Régis Delbeuf ve Ali Münif Mahfel'in parmaklıklı kapısını aşarak avluya girmekteydi.

Ali Münif, Faik Bey'i hemen ayağa kalkan Torkomyan Efendi ve Garo ile tanıttı. Régis Delbeuf ise daha önce Torkomyan'a rastlamıştı... Tokalaştılar.

“Hoş geldiniz Efendiler, hoş geldiniz,” dedi Torkomyan, üç iskemleyi işaret ederek. “Spor ve Jimnastiği ülkemizde kuran büyük insansınız, Efendim!” Faik Bey'e dönerek devam etti. “Bildiğim kadarıyla gücünüz de dillere destan…”

“Mens sana in corpore sano” (Sağlıklı bir akıl sağlıklı bir vücutta), dostumuzun vecizesidir,” dedi Régis Delbeuf. “Faik Bey sadece fiziksel yetileri ile büyük değil, aynı zamanda seçkin bir münevverdir. Fransızcası da mükemmel. Bu yüzden de Türkçem iyi olmadığı için Fransızca olarak bu sohbete devam edebilir miyiz?” diye rica etti.

Fransızca olarak devam eden konuşma hem nazik hem de tutkulu oldu. Üç yeni nargile de getirilip masaya yerleştirildi.

“Grand' Rue de Péra'da bulunan spor salonuma hepinizi davet ediyorum,” dedi dev adam.

“Evet, doğru, biraz idman yapmam faydalı olur,” diye gülümsedi Ali Münif.

“Faik amcam her zaman dinç ve formda. Bense… Bütün gün Pierre Loti'nin peşine koştuk fakat aramızda pes etmeyen kişi Faik Bey'di.”

“Pierre Loti mi?” diye sordu İpekçilik Enstitüsü Müdürü.

“Onu gördünüz mü? Gelişinden haberiniz var mı?” diye heyecanlandı Régis Delbeuf.

“Hayır… hayır. Sadece eskiden romanlarını okudum,” dedi Torkomyan. “Size yardımcı olmak en büyük isteğimdir Efendiler. Ama hayır, Loti'yi hiç göremedim. Bu edebiyatçıyla benim için de tanışmam çok iyi olurdu. Fakat şu anda kuruntularım bambaşka… Belki Mösyö Loti Ermeniler hakkında kötü bir intibaya sahiptir. Bu da komitelerin yüzündendir.

Ah! Mösyö Loti Ermeni olmama rağmen Hınçaklardan tehdit aldığımı bilseydi!''

"Loti meselesini daha sonra halledeceğiz," dedi Faik Bey. "Sabahleyin yeğenim, Madam Brotte'un oteline gelerek Mösyö Delbeuf ile beni başınıza gelenlerden haberdar etti. Korkmayın! Hareketiniz doğru! Şantaja boyun eğmek hiçbir zaman bir çözüm olamaz!"

"Biz buradayız şimdi. Sizin koruyucu melekleriniz olacağız!" diye ilave etti Delbeuf. Sohbet uzun süre böyle devam etti. Hava güzeldi ama birikmekte olan beyaz bulutlar yavaş yavaş beliriyordu. Setbaşı ve Irgandı köprüleri arasından iki adam ağır ağır Mahfel'e doğru ilerliyordu.

"Onun yüzünü iyice hafızana yerleştirdin umarım," dedi Setrak. "Kahvehane orada duruyor, görüyorsun. Onlar ya avluda ya da kahvehanenin içinde. Özellikle Faik Bey'e dikkat et. Herif çok kuvvetli."

"Merak etme, Paron. Kurşunlar devleri de deler. Takavor gerçekten Mahfel'de bulunursa eğer onu ıskalamam mümkün değil. "Atırçanakıs" (Tabancam) yerinde, hazır bekliyor."

"Peki, Koçum. Yollarımız buradan itibaren ayrılıyor. Ben burada kalıyorum. İcabında müdahale edeceğim. Ama her şey istediğimiz gibi yürürse, atölyeye giden yolu tanıyorsun artık, Petros'un arabasına binip Karsak köyüne beraber firar edeceğiz. Getstse Hınçakyan Gusagtsutyun! (Yaşasın Hınçak Partisi!)"

"Şimdi gideceğim," dedi Armen. Setrak'ın son cümlesini tekrarlamadan ama sırıtarak; "Parayı hazırlayın!.."

O zaman Namazgâh yokuşunda olan iri çınara yaklaşan kiralık katil gözleriyle Mahfel avlusunda olması gereken Torkomyan'ın simasını aramaya koyuldu ve durdu. Nihayet Armen beş adamı da gördü, hemen fotoğrafına göre aralarından "Takavor"u tanıdı ve yavaş yavaş yanlarına doğru gitmeye başladı.

Avluda ise konuşmaya dalan Faik Bey'in sözlerini bitirmeye hiç niyeti yoktu.

"Ermeni Komiteleri ülkemiz için gerçek bir felâkettir! Ama, onlar gibi sevgili Padişahımızı devirmeye çalışan Türk-

lere ne demeli? (Burada Faik Bey yeğenine kısa fakat tenkit dolu bir bakış fırlattı…) Gizli teşkilatlar… Komplolar…

Bütün bunlar nereye, ne zamana kadar?" (Burada dev adam nargilesini dumanını uzunca üfledi). Konuşmakta olan Faik Bey'in fesinin püskülü havaya sıçrayıp devamlı hareket ediyordu. Dev adam, önündeki Göksuyuna paralel olan parmaklığa bakıyor ve hararetli hararetli konuşuyordu. Solunda bulunan Torkomyan da onu dikkatle dinliyordu. Ali Münif ile Régis Delbeuf'ün sırtı avlunun girişine dönüktü ve bahçenin kapısını aşan Armen'i görmeleri mümkün değildi. Komiteciyi net görebilen tek kişi Garo'ydu ama o da Faik Bey'i dikkatle dinlemekteydi.

Armen Petrosyan cepkeninin iç cebine elini sokup tabancasının dipçiğinin soğuk temasını hissetti. Avucunun içi ise ıslaktı. Odessa hadisesi şimşek gibi hafızasından geçti. Rus albay Oçakof hareket eden bir hedefti… Kan üniformasına sıçramıştı… Takavor ise hareket etmeyip sadece çenesinin bir hareketiyle Faik Bey'in düşüncelerini paylaştığını gösteriyordu.

Armen oturacak bir yer arıyormuş gibi yapıyor, ara sıra hem Mahfel'in ana binasına hem de yüksek çınarlarına bakıyordu… Odessa… Bursa… Kaçınılmaz an gelmişti… "Hima!" (Şimdi!) Bir saniye sonra bu sakin, bu büyüleyici yer kan ve bağırmalarla dolu olacaktı. "Hima!"

Fakat Armen tabancasını cepkeninden çıkaramadı ve durmak zorunda kaldı.

Çünkü, fesli, uzun boylu bir adam Armen'in önünden geçip Faik Bey'e seslenerek hedefini, yani Torkomyan'ı kısmen örtmüştü.

Koçum yutkundu. Saniyeler yavaş yavaş geçiyordu… Uzun boylu fesli ve üniformalı adam bir incir çuvalı berbat etmekteydi…

Armen'den sonra avluya giren uzun boylu, beyaz bıyıklı, üniformalı adam, diğerleriyle koyu bir sohbete dalmıştı.

Söz konusu kişi aslında Setbaşı Köprüsü'nün ötesinde, aşağıda bulunan Fransız Konsolosluğu'nun kavasıydı. Yarım

saat önce Loti'nin peşinde olan üç dost Konsolosluğun kapısına vurmuşlardı. Kavas Mehmet'e göre ne konsolos ne de Pierre Loti şu anda binada değildi.

Hayır. Bu yere aşina olmasına rağmen Pierre Loti yakın zamanlarda buraya uğramamıştı. Bazı kişiler Loti'yi görmüş olduklarını iddia edebiliyorlardı… Ama kavasa göre bütün bunlar palavradan başka bir şey değildi.

Kavas da neredeyse kendisiyle aynı boyda olan Faik Bey'e mim koymuştu. Aynı boya sahip olabilirdi. Evet. Ama gücü nasıldı?

İki Türk Fransız dostlarıyla konsolosluğu terk etmeden önce, kavasa konsolos geldiğinde Mahfel'de olduklarını söylemesini tembih etmişti.

Konsolos da gelmemiş, büyük bir ihtimalle de sadece yarın ya da öbür gün gelecekti. Yine de kavas Mehmet birdenbire karar verip aşağıdan hareket ederek Mahfel'e kadar çıkmıştı.

Kavas Mehmet, Faik Bey'e meydan okumak için Mahfel bahçesinde bulunduğunu açıkça ima etmişti.

"Burası Kırkpınar mı?" dedi Faik Bey gülerek.

"Benimle güreşmekten korkmazsınız herhalde?"

Dev adam ayağa kalktı, sinirli sinirli adım atmaya başlamıştı.

Kavasın iri gövdesi Torkomyan'ı hâlâ örtüyordu. Armen kavası öldürse bile Takavor'u vurması uzak bir ihtimaldi. Ondan sonra her şey iki saniyede geçti.

Faik Bey sola döndüğünde Avrupa'dan gelen uzun ve ağır bir masa gördü ve kuvvetini kavasa göstermek için onu kaldırmaya denedi. Aynı anda Armen'le göz göze geldi. Trendeki kötü bakışlı ve sırıtan herif! Burada ne işi vardı acaba?

Kavas, Mehmet Bey'in elindeki masayı görünce refleks olarak sola çekildi ve çekilir çekilmez Torkomyan'ı hedef tahtası gibi ortada bıraktı… "Hima! Hima!"

Armen tabancasını cepkeninden çekti ama şimşek hızıyla durumu kavrayan Faik Bey, ağır masayı komiteciye doğru fırlattı.

Tabancanın sesi, sakin gökte bir gökgürültüsü gibi uzun uzun yankılandı.

Kurşun, Torkomyan ve Faik Bey'in kulaklarına yakın bir yerden ıslık çalarak geçti. Armen, masa omzuna çarptığında sendelese de, yere düşmedi.

Fakat komiteci oyunu kaybettiğini hemen anlamıştı. Geçmekte olan her saniye yakalanmasına yol açabilirdi. Hemen kaçmalıydı… Üstelik iki dev adam da ona doğru geliyordu…

Paniğe kapılan Armen Petrosyan, tabancasını yeniden kullanabileceğini düşünmüyordu bile. Ne pahasına olursa olsun bu kapandan çıkması lazımdı şimdi!

Mahfel'in çıkış kapısına koşan "Koçum", kısa sürede sokağa fırladı. Faik Bey, kavas Mehmet ve Ali Münif hemen arkasından fırladı ama köprüden geçen bir at arabası, onların hızını kesmişti. Yine de amansız bir takip başlamıştı aralarında.

"Irgandı Köprüsü'ne yakın dar sokaklardan kaçmak istiyor!" dedi Ali Münif. "Ona engel olalım!"

"Evet, yeğenim, olalım. Pierre Loti gibi bu herif de elimizden kaçmasın!"

Kavas Mehmet de başka bir taraftan giderek Ermeni'yi yakalamaya çalışıyordu. Ali Münif genç olmasına rağmen jimnastik hocası amcası gibi hızlı koşamıyordu ve bir süre sonra diğerlerinden oldukça geride kalmıştı. Armen ise gitgide uzaklaşıyordu. Sadece Faik Bey onu yakalabilirdi.

Dik bir yokuş vardı. Faik Bey bütün kuvvetini toparlayarak nefes nefese kalan Koçum'u yakalamak üzereydi ki biri aniden sağından fırladı ve adamcağıza hızla çarptı. Çarpmanın şiddeti öyle fazlaydı ki bütün azametine rağmen dev adam sendeledi…

10

Kendini toparlayan Faik Bey, yerde yatan ve onu engelleyen kişiye baktı: Trendeki gördüğü ikinci adamdı bu!

“Önüne baksan ne olur be adam?” dedi Setrak öfkeyle.

Faik Bey Setrak'ı ayağa kaldırmıştı ama yakasına yapışmış adamı bırakmaya hiç niyeti yoktu. Elinden kurtulmaya çalışan Setrak, dev adamın çenesine bir yumruk atma cesaretini gösterebilmişti, ancak karşısındaki adam o kadar güçlüydü ki, attığı yumruk boşa gitti.

“Bunu ödeyeceksin... Seni tanıdım arkadaş! Sen Bursa treninde oturan ikinci herifin ta kendisisin ve anladığım kadarıyla, sen de bir komitecisin!”

“Ne diyor bu herif?” diye bağırmaya başladı Setrak, sahte bir öfkeyle.

“Ben hiçbir zaman gördüğüm yüzü asla unutmam! Bizimle seyahat eden sensin. İftihar duy! Yoldaşın firar edebildi! Ama seni tutuyorum ve bu katilin yerine sen hesap vereceksin şimdi!”

“Adalet! Adalet istiyorum! Bu memlekette suçsuz olan Ermenilere yapılan muameleyi görün!”

Ali Münif, Faik Bey'e ancak yetişebilmişti. Peşinden de Régis Delbeuf, Garo ve Torkomyan Efendi gelmişti.

Türk, Rum, Ermeni pek çok insan onları seyretmeye gelmişti ve merak edenlerin sayısı her dakika artıyordu.

"Hem suçlu hem güçlü! Utanmıyor musun?" dedi Faik Bey. "Senin dostun az kaldı bu zat-ı muhteremi (Torkomyan Efendi'ye işaret ediyordu) Mahfel'in göbeğinde öldürecekti. Onu da kıl payı kurtaran benim."

"Neden bahsediyor bu aptal? Suçsuzum, suçsuz. Mahfel'de bile değildim."

Setrak bunları söyler söylemez kalabalığı yararak gelen iki zaptiye belirdi.

Torkomyan iki gün önce gördüğü Hamidiye Caddesi karakolunun iki neferini tanıdı.

"Torkomyan Efendi? Ne oldu?" diye sordu uzun boylu zaptiye.

"Komiteciler beni Mahfel'de öldürmek istedi. Şikâyetçiyim. Faik Bey ve dostları olmasaydı, çoktan ölmüştüm."

"Bu adam mı bunu yapmak istedi?"

"O değil. Bu şahıs muhtemelen fail-i müşterektir. Arkadaşı firar etsin diye takip etmekte olan Faik Bey'in yolunu kasten kesti. Adam Faik Bey'e üstelik bir de yumruk attı. Her şeyi uzaktan gördüm."

"Evet! Ben de şikâyetçiyim. Dayak yemeyi pek sevmem ben… Alışık değilim de…"

"Karakola. Karakola. Bütün şahitler bizimle karakola gelsin. Onun yakasını bırakabilirsiniz, beyefendi. Bu iş artık polisin elindedir."

O sırada Mahfel'de bulunan başka şahitler de guruba katıldı. Kelepçeli Setrak iki zaptiye arasında ve ötekiler tarafından takip edilerek Hamidiye Caddesi Karakolu'nun yolunu tuttu.

"Tebrik ediyorum!" dedi Régis Delbeuf hararetle dev adamın elini sıkarak.

"Maalesef Pierre Loti'yi yakalayamadık ama en azından yakaladığımız bu ikinci komiteci artık hiç kimseye zarar veremez."

"Hayatımı kurtardınız, sonsuz teşekkürler!" dedi Torkomyan dev adamı kucaklayarak.

Herkes ve özellikle Ali Münif, Faik Bey'i kutluyordu.

On beş dakika sonra grup kuleli ve kiremitli tuhaf kara-

kola girdi ve önem sırasına göre şahitlerin ifadeleri alınmaya başlandı. Setrak'a gelince genç ihtilalci birkaç kişi ile birlikte parmaklıklar ardında bulunup biteviye ve ulu orta “Suçsuzum” diye bağırıyordu.

Ona eşlik ederek ve koro halinde aynı şekilde bağıran bir sarhoş ve bir avare vardı.

Komiteci biraz sonra sakinleşti ve bir iskemleye oturarak derin derin düşünmeye başladı.

“Koçum” kurtarılmıştı. Fakat Koçum'u kurtarmak hakikaten yapılması gereken şey miydi? Setrak bu konuda tereddütteydi. Yine de Armen Petrosyan'ın yakalanmasına engel olması, Bursa Teşkilatı'nın yok edilmesine engel olması demekti.

Polisin Doktor Meliksat'a ulaşması biraz zor görünüyordu. Çünkü Setrak kendinden emindi.

Bursa Hınçak Komitesi Başı hakkında ağzından bir tek kelime çıkmayacaktı.

Tabii ki aynı trende oldukları için Faik Bey'in iki komiteciyi tanıması bir talihsizlik olmuştu.

“Ümit edelim de Koçum ile Petros, Karsak köyünün yolunu tutmuşlardır,” diye düşündü Setrak. “Teşkilatın belirli bir müddet için sessiz kalması şart. Keşke ben Torkomyan’ın üzerine ateş açsaydım!”

Fakat teşkilatın hiyerarşisinde Setrak, Meliksat'tan hemen sonra geliyordu ve genelde onun pozisyonunda olan insanlar bu tür cinayetler işlemezlerdi.

Tam o sırada ise Armen, Bursa'nın dar sokaklarında dolaşmaktaydı. Yolunu bulması için suikasttan önce Setrak ona mahallenin bir planını çizmişti. Armen ona iyice bakarak hafızasında kayıtlı tutacaktı. Ondan sonra Setrak Armen'in gözü önünde planı yırtmıştı. Her delilin tahrip edilmesi şarttı!

Onun içindir ki heyecandan belleği biraz sarsılan Armen yolunu bulmakla zorluk çekmişti. Yine de şansı yaver gitmiş ve nihayet geceyi geçirdiği atölyenin kapısını tanımıştı. Nitekim de birkaç adım ötesinde arabası ve atıyla bir arabacı bekliyordu.

“Koçum, sen misin?” diye Ermenice sordu Petros.

“Evet. Benim. Sen de Petros'sun herhalde. Benim gibi “oradan” geliyorsun. Operasyon başarılamadı. “Paron” da yakalandı.”

“Çabuk olalım, o zaman. Arabama bin ve kaçalım,” dedi soğukkanlılıkla.

Arabaya binmek için tam ayağını basamağa dayayacaktı ki ayağına hareket ettiremedi. Demir gibi bir el sol ayağını sıkı sıkı tutuyordu.

“İn, arkadaşım, in bakalım! Ötekilerin basireti bağlandı ama Kavas Mehmet'i atlatmak o kadar kolay değil!..”

Anlaşılan kavas, kiralık katilin ters bir yoldan geçerek Irgandı Köprüsü'nün öteki tarafına gideceğini tahmin etmişti.

Ama, şimdi iri iri ter damlası döken Armen'in yeleğinin cebine yavaş yavaş elini soktuğunu fark etmiş miydi?

Her neyse herhalde arabacının da silahlı olduğunu anlamamıştı zavallı adam.

Petros aniden silahını ateşleyerek kurşunu kavasın koluna isabet ettirmişti.

“Al sana hediye, pis Türk! Seni öldürmediğime şükret!” dedi Petros. “Sen de hemen bin, budala. Biz bir an önce buralardan uzaklaşalım.”

Duyduğu acı yüzünden Kavas Mehmet, Armen'in ayağını bırakmıştı ama ayakkabısı elinde kalmıştı. Komiteci ise çoktan arabaya binmişti bile. Petros kamçısını atlarının kulağında çınlatmış ve araba hızla gözden kaybolmuştu.

“Kaçıyorlar! Kaçıyorlar! Haydutlar kaçıyorlar!” diye bağırmıştı kavas ama o saatte sokaklarda kimsecikler yoktu.

Kavas Mehmet ileriye iki adım daha attı ve şuurunu kaybederek sokağın ortasına çöktü.

Karakolda da aynı saatlerde olaylar olması gerektiği gibi yürüyordu.

Soruşturmayı açmakla görevlendirilen Kemal Bey tecrübeli bir subaydı. Bütün herkesin ifadesini aldıktan sonraki en hassas konu: şahitleri sorgulamaktı.

Kapıya vuruldu. “Buyurun!” dedi subay. Aralarındaki esirleriyle birlikte iki zaptiye amirlerinin odasına girmişti.

Meydan okuyan bakışlarıyla Setrak ilk andan itibaren Kemal Bey'in hoşuna gitmemişti.

"Kafa kâğıdını çıkar!" diye emretti Kemal Bey.

"İşte tezkerem. Ama bana sen diye hitap etmeye hakkınız yok, Efendim."

Subay yanıtlamadı.

Fesini çıkaran Setrak ise sekize katlanmış halde bulunan belgesini Kemal Bey'e uzattı.

Evraksız yakalanması kötü bir puan olurdu. Setrak ile Meliksat o konuda hemfikir olmuştu. Resmi olarak Setrak'ın kendi halinde bir Osmanlı tebaası olduğuna göre evraksız yakalanması tam tersi aleyhine bir şey olurdu.

"Bakalım. Adınız Setrak. Hıristiyansınız. Gregoryen. Soyadınız Movsesyan'mış. Doğum yeriniz Bursa. Meslek: Dikiş makinesi seyyar satıcısı."

"Evet, Efendim. Singer markasının temsilcisiyim. Uzun müddet ecnebi memleketlerde de bulundum."

"Tam olarak nerede?"

"Fransa'daydım. Birkaç aydır da tekrar Bursa civarında bulunuyorum."

"Babanızın mesleği neymiş? Kâğıtta bu kelime zor mütalaa ediliyor..."

"Babam oyuncuydu."

"Daha evvel ya Fransa'da ya da Memalik-i Osmaniye'de Padişahımızın iktidarına karşı faaliyetlerde bulundunuz mu?"

"Haşa! Ne demek, Efendim."

"Unutmayın ki burada bir kâtip var. Söylediklerinizi yazıyor. İddia ettiklerinizi itina ile gözden geçireceğiz."

"Merak etmeyin, Efendim. Sadık bir Osmanlı tebaasıyım."

Setrak'ın fırlattığı sert bakışlar bir ölçüde anlattıklarını yalanlıyordu.

Yine de Kemal Bey renk vermedi ve konuşmaları şöyle devam etti:

"Sadık bir Osmanlı tebaasıysanız, bu suikast teşebbüsüne fiilen iştirak olmanız biraz tezat bir hal değil midir?"

"Mahfel'de bile değildim."

"Ama bir şahit (burada Kemal Bey kâğıdına baktı), Faik Bey, kiralık katille aynı trende seyahat etmiş olduğunuzu iddia ediyor."

"Başka şahit var mı?"

"Sorunuza cevap vermeyeceğim."

"Başka şahit yoksa, o kişinin yanıldığını düşünebiliriz değil mi?"

Nitekim ikinci şahit, yani Régis Delbeuf, iki adamı fark etmediğini söylemişti.

Kemal Bey öksürdü. Herif kendini iyi savunuyordu.

"Üstünde tabanca filan, herhangi bir silah bulundu mu?" diye sordu Kemal Bey.

"Sadece bu kâğıt vardı, Komutanım."

Kemal Bey çarçabuk söz konusu kâğıda baktı: Singer markalı makinelerinin siparişine dair bir liste idi.

"İhtilalci şiyarlar, marşlar filan var mıydı? Veya Hınçakyan Fırkası'nın mührü?"

"Hayır, Komutanım! Sadece bu liste."

Kemal Bey birkaç saniye düşündü ve birdenbire sordu:

"O saatte sokakta ne yapıyordunuz, Setrak Efendi?"

"Bursa şubemize gidip şimdi elinizde olan listeyi teslim etmek üzereydim. Faik Bey beni görmemiştir herhalde... Ondan da bu tesaddüm meydana geldi."

Bütün bunlar tutarlı gibi görünüyordu... Fakat Kemal Bey sormaya devam etti:

"Neden Faik Bey'e yumruk attınız?"

"Kendimi korumak için, Efendim. Faik Bey beni yakamdan tutuyordu. Bu da bir cins saldırı, kabul edin."

"Faik Bey şikâyetçi biliyorsunuz."

"Çok pişmanım, Efendim. Mütevazı bir satıcıyım. Siyaset beni ilgilendirmiyor. Bursa benim doğum yerimdir. Hayatımı kazanmak için İstanbul ve Bursa arasında mekik dokuyorum."

"Burada herhalde akrabalarınız vardır."

Setrak tam cevap vermek üzereydi ki o sırada bir memur odaya girip Kemal Bey'in kulağına bir şeyler fısıldadı. Memurun söylediğine göre firarda olan komiteci ya da bir suç orta-

ğı revolveriyle Fransız Konsolosluğu'nun kavasını elinden yaralayıp kaçmayı başarmıştı.

Kavas şimdi Bursa Hastanesi'nde tedavi görüyormuş, Allah'tan bu saldırıyı ucuz atlatmıştı.

Kemal Bey ise kara kara düşünmeye başlamıştı.

Setrak, firardaki komiteci gibi Ermeniydi ve öfkenin etkisiyle Faik Bey'in çenesine bir yumruk atmıştı. Ama adamı suçlanabileceği bunlardan başka belirli bir unsur mevcut değildi. Bu ise, Setrak'ı uzun süre hapiste tutmak için yeterli bir neden değildi. Geriye bir tek Faik Bey'in ithamı kalıyordu ve bu zat-ı muhterem Padişah'ın elinden birkaç madalya almış saygıdeğer bir fertti, söylediklerine de güvenilirdi. Öte yandan sulh içinde yaşayan Bursalılar için peş peşe meydana gelen bu acı hadiseler kötü izlenim bırakabiliyordu.

Tabii ki sansür yüzünden söz konusu hadiseler hakkında gazetelerde tek bir satır bile çıkmayacaktı… Ama insanların konuşmalarına engel olmak mümkün değildi. Güzel Bursa, sevdikleri şehir, Ermeni Komitecilerinin tedhişine maruz kalmış mıydı?

Barışsever ve asırlardan beri beraber yaşayan cemaatler için bütün bunlar kötü bir örnek değil miydi?

Süresiz gözaltında kalacağını Setrak'a söyleyen Kemal Bey, genç ihtilalciyi karşı çıkmasına rağmen hücresine geri gönderdikten sonra Faik Bey'i de çağırttı:

"Şey… Faik Bey. Söylediklerinize inanıyorum tabii. Ama söz konusu Setrak Movsesyan'ın üzerine ne revolvere ne de ihtilalci broşüre rastlanmadı…"

"Ama benim çenem: "Setrak Movsesyan tehlikeli bir heriftir" diyor!.."

Kemal Bey gülümsedi.

"Öte yandan teyit edildi: Ecnebi memleketlerde tehlikeli faaliyetlerde bulunmuş olanların listesinde değilmiş. Singer markalı dikiş makinesi temsilcisiymiş…"

"Bunları külahıma anlatın… Bu Ermeniler çok kurnaz…"

"Torkomyan Efendi de Ermeni… Üstelik hayatını kurtaran sizsiniz…"

Faik Bey biraz rahatsız oldu ama şöyle devam etti:

"Biliyorum. Biliyorum. Sadece komiteleri kast ediyordum. Israr ediyorum: Şikâyetçiyim. Bütün bunlar tesadüfi değil… Üstelik çehresini tanıdım. Setrak ve sırıtan ikinci komiteci trende beraberdi."

Kemal Bey biraz düşündü ve nihayet şunları söyledi: "Belki de haklısınız. Ama siz de biliyorsunuz, bir Ermeni yakalanır yakalanmaz hemen yabancı gazetelerde bu hadise ayyuka çıkar. Durum hassas. Mesela bazı ihbarlara göre Bursa'daki bir kilisenin deposunda bir sürü mühimmat ve silah bulunuyormuş. Lakin acele hareket etmemiz yanlış olur. Patrikhane bizi hemen Padişah'a şikâyet eder. Nazırlar da bizi frenliyor…"

Faik Bey Kemal Bey'in izahlarını daha fazla duymak istemedi, şikâyetini geri çekmeyi kesinlikle reddetti ve en sonunda Setrak'ın gözaltında kalmasına karar verildi.

Tereddütlerine rağmen Kemal Bey sonuç olarak dev adamı haklı buluyordu. Seyyar satıcının söylediklerini kontrol etmek için belki uzun müddet beklemek gerekecekti.

En sonunda karakoldan ayrılan Faik Bey ve arkadaşları Altıparmak semtindeki Madam Brotte'un oteline doğru yol aldılar.

Akşamüstü Faik Bey, Régis Delbeuf, Torkomyan Efendi, Ali Münif ve Garo, Madam Brotte'un nefis yemeklerinin tadına bakıyorlardı.

"Bu komiteler milletin başına bir felâkettir," diyerek başladı Faik Bey. "Sevgili Torkomyan Efendi'yi öldürtmek isteyen Setrak Movsesyan denen herif onların en hiddetli temsilcilerindendir…" Dev adam Setrak'ın adını söylediği anda Garo'nun rengi kaçmıştı.

Genç Ermeni etrafına bakındı, Ali Münif de dahil olmak üzere hiç kimse onun tedirginliğini fark etmemişti. Garo, Faik Bey'e tam bir şey söylemek üzereyken Torkomyan Efendi önce söze girdi.

"Değerli dostlarım, hepinize ve özellikle Faik Bey'e çok müteşekkirim." Müdür ayağa kalktı ve kadehini kaldırarak, "Hepinizin şerefine içiyorum. Hepimiz Osmanlı'yız. Evet, siz de sevgili Delbeuf, ülkemizde yaptıklarınızdan dolayı Os-

manlı sayılırsınız. Ben şahsen bir vatandaşımdan farklı olmadığınızı düşünüyorum. Türkü, Ermeni'si hepimiz de bu vatan için beraber çalışmalıyız. 20 yılı aşkın bir müddetten beri bu lanet olası komiteler tehdit ve tedhiş saçarak aramıza nifak sokmayı vazife edindiler. Onlar Türk kardeşlerimizle güven bağlarını töhmet altında tutuyorlar. Tehdit mektuplarını aldığımı bir an saklamayı düşündüysem de, genç arkadaşlarım Garo ve Ali Münif'in desteğiyle müşterek düşmanlarımıza karşı koymaya karar verdim. Size gelince, muhterem Faik Bey…"

Torkomyan Efendi konuşmasını bitiremeden kapıya vuruldu. "Buyurun," dedi Torkomyan ve yemek odasının girişinde Siranuş Avedisyan'ın zarif silueti belirdi. Arkasında bulunan Pâquerette ise sahibesine eşlik ediyordu. Güzel aktrisin burada ne işi vardı acaba?

"Sizi rahatsız ediyorum, affedersiniz," dedi Siranuş odadaki adamlara teker teker bakarak özellikle de Ali Münif'e.

"Bizi rahatsız etmek mi? Ne demek? Şeref verdiniz, şeref!" dedi dev adam hızla ayağa kalkarak.

"Aramıza hoş geldiniz, Matmazel Siranuş," diye tamamladı alt üst olan Ali Münif.

"Teşekkürler Ali Münif Bey… çok zarifsiniz… Fakat…"

"Fakat?"

"Fakat hassas ve acil bir konu beni buraya ve bu saatte gelmeye zorladı. Söylemesi çok zor ama, özellikle Faik Bey'den bir ricam olacaktır…"

"Buyurun Matmazel?"

"Bugün bazı… teessüflü hadiseler meydana gelmiş… Hepimizin çok sevdiği Torkomyan Efendi kıl payı kurtulmuş… Setrak Movsesyan isminde biri de yakalanmış…"

"Eeee? Sizin bütün bunlarla ne alakanız var?" diye sordu Faik Bey.

"Ne alakam var!.." diye tekrarladı genç kadın tereddütle. "Alakam şu, beyefendi: Demin bahsettiğiniz Setrak Movsesyan…"

"Evet?.."

"Setrak Movsesyan benim ağabeyimdir…"

11

Bu kelimelerden sonra Madame Brotte'un otelinin konforlu salonuna derin bir sessizlik hâkim olmuştu.

Gözleri fal taşı gibi açılan Garo, korkuyla Siranuş'a bakıyordu.

Ali Münif'in bakışları Garo'dan Siranuş'a, Siranuş'tan Garo'ya gidiyordu.

Torkomyan Efendi'ye gelince, şimşek çarpmış bir çınar gibi duruyordu. Öksürerek sessizliği bozan ilk kişi Faik Bey oldu:

"Mutlaka bir yanlışlık var, Matmazel. Bu caninin kız kardeşi olmanız mümkün değil… Bir kere isminiz aynı değil."

Siranuş biraz utangaç bir davranışla yere baktıktan sonra toparlanarak ve gözlerini tekrar kaldırarak dev adama şunları söyledi:

"Annemiz aynı ama babalarımız farklı. Mardiros Movsesyan İstanbul'da oldukça tanınmış bir oyuncuymuş. Annemin ilk kocası. Bu evlilikten Bursa'da Setrak adını verdikleri oğulları doğmuş. Ondan sonra… Yani Mardiros Movsesyan'ın vefatından sonra Armen Avedisyan onun dul karısıyla evlenmiş. O da oyuncuydu. Armen Avedisyan ise benim babam…"

"Anladığım kadarıyla aslında Setrak Movsesyan üvey kardeşinizdir... Garo Efendi, nasıl olur da bu herifi tanımazsınız? Biraz önce buraya kadar indiğimizde yolda siz, büyük bir aktris olan akrabanız Matmazel Siranuş'tan iftihar ederek

bahsettiniz. O zaman Setrak Movsesyan da akrabanız değil mi?" dedi Faik Bey Garo'ya kötü kötü bakarak.

Garo da kekemeye başladı… Kullanacağı sözleri bulmakta zorluk çekiyordu. Siranuş hemen yardımına yetişti:

"Garo Efendi'nin bu olayda suçu yok, Beyefendi. Setrak Movsesyan Bursa'yı 12 yıl önce terk etmişti. Üç ay önce ortaya çıktı ve benimle konuşmak istediğini söyledi. Garo'nun onu tanıması mümkün değil. Zaten çok nadiren ağabeyimden bahsediyordum… Çünkü… Oh bütün bunlar o kadar karışık… o kadar çetrefillidir ki…"

Genç kadın tereddüt ettikten sonra kendine gelerek şöyle devam etti: "Setrak'ı evime kabul ettim. Uzun süre Fransa'da oturmuştu. Orada tam olarak ne yaptığını bilemem. Ama artık seyyar satıcılık yaptığını söyledi. Başka "uğraşları" var mı, bilmem… Fakat kötü bir insan değil. Tesir altında olduğuna eminim… Beni anlayın, Beyefendi… Ağabeyimdir…"

Siranuş hararetle Setrak'ı savunurken sanki yalvararak Ali Münif'ten medet umuyordu…

Ali Münif, Siranuş'u sadece üç kez görmüştü. Fakat genç aktris bugün gözünde daha güzel ve daha hüzünlüydü.

Ali Münif, bu zarif kadının büyük gözlerine, geniş dudaklarına, mütevazı edasına, zarif davranışlarına, gülümsemelerine hayrandı.

Siranuş'u böyle görmek onu yaralıyordu. Aşk, genç tüccarın yüreğinde bir ateş yakmıştı.

Faik Amca'yı kırmadan mutlaka bir şey yapmalıydı. Çünkü Siranuş'un büyük gözlerinde Ali Münif şunları açık açık okuyordu: 'Ali Münif Bey, iyi bir insansınız, biliyorum. Kalbiniz de yumuşak… Ben özellikle sizden medet ummaktayım… Ağabeyim söz konusu… Hem Türklerde hem de Ermenilerde aile kutsal bir müessesedir… Lütfen, yalvarırım, Faik Bey'i ikna edin…'

"Faik Amca," dedi genç adam yutkunduktan sonra, "belki de Matmazel Siranuş haklı… Herkes bir gün yanlış yapabilir…İnsanlık hali… Setrak Movsesyan'a ikinci bir şans tanısak?.."

“Senden böyle bir hareket bekliyordum aslında! İşte, Selanik subaylarının sendeki etkisi ortada! Aferin onlara! Bir gün bu genç Osmanlılar -tövbe tövbe- iç içe kol kola Ermeni komitecileriyle Bursa sokaklarında dolaşacaklar… Sen de onları takip edeceksin… Biliyorum... Matmazel Siranuş güzel bir kız (Siranuş kızardı) ama bu demek olmuyor ki bu komiteciler vatanımızın düşmanı değil!.. Kendine gel, oğlum!”

“Ama Matmazel Siranuş suçsuz, Faik Amca… 12 yıldır ağabeyini görmemiş zaten. Matmazel Siranuş'u tanıyorum. Bu genç hanım sadece sanatı için yaşıyor... Kahvehanelerde soydaşlarını öldürmek ona göre değil. Bir kere bütün bu hadiseleri tasvip de etmiyor… Kınıyor bile…”

Ali Münif, bunları söyledikten sonra, Siranuş'tan medet ummaya başladı ve şarkıcı Faik Bey'e dönerek:

“Ali Münif Bey gerçek yeğeniniz değilse de, en azından yeğeniniz sayılır, Beyefendi… Onu az tanıyorum ama hakkında şunu biliyorum: Dürüst bir şahıstır… İsteyerek kötülük yapması mümkün değil… Çünkü… Çünkü…”

Her şeyi anlayan Faik Bey gülerek ve bir şakayla genç kadının cümlesini tamamlamak üzereydi ki... Başka şartlar altında olsa yeğeni ile genç kadın arasındaki olanlar onu çok sevindirirdi. Teşvik bile ederdi. Ama hadiseler ciddiydi. Onun içindir ki kendini toparlayıp şu soruyu sordu:

“Sonuç olarak, benden ne istiyorsunuz Matmazel Siranuş Avedisyan?”

“Şunu Beyefendi: Sizden rica ediyorum… Ağabeyime bir şans tanıyın… Bana da acıyın… Lütfen. Şikâyetinizden vazgeçebilir misiniz?”

Siranuş, ‘Padişahımızın göğsüne bir hançer saplar mısınız?’ deseydi bu kadar sert bir cevap alamazdı.

“Ne demek bu? Ne demek? Dayak yiyen siz değilsiniz. Bu herifleri tanıyoruz. Salıverildiklerinde, tekrar suikast yapmaya, bomba atmaya hazırlar… Ülkemizin baş belası bunlar… Bütün Avrupa'yı bize karşı kışkırtan da bunlar! Ve siz böyle bir zat-ı muhteremin kız kardeşiniz? Size teessüf ediyorum, üvey de olsa kardeş olmanız onun suçunu ya da cezasını yarıya indirmez… Üstelik…”

Faik Bey, aniden sustu. Siranuş karşısında sessizce ağlıyordu. Dev adam, yumruk yemiş gibi sendeledi. Her şeye tahammül edebilirdi, her şeyin üstesinden gelebilirdi, bir şey hariç: Kadın gözyaşı! Herhangi bir kadının ağlaması bu kuvvet dolu ve şakacı sporcuyu çaresiz bırakıyordu.

"Beni yumuşatmaya çalışmayın… Ben… Ben… odama çekiliyorum. Siz, siz… Matmazel Siranuş'u teselli edin, Beler…"

"Faik Amca, Faik Amca… Lütfen beni dinleyin…" dedi Ali Münif, umutsuzluğa kapılarak.

"Hayır… Hayır… Söz konusu değil!"

Faik Bey, konuşmasını bitirdikten sonra merdivenin basamaklarını hızla çıkıp birinci kattaki odasına kapandı. Ali Münif ve Garo hemen peşine gittiler. Öte yandan Torkomyan, Régis Delbeuf ve Madam Pâquerette Matmazel Siranuş'u avutmaya çalışıyordu.

Genç kadın sandalyeye oturmuş sessizce ağlamaya devam ediyordu…

Régis Delbeuf'ün Türkçesi çok iyi değildi ama gördüklerini ve duyduklarını gayet iyi anlamıştı. Aktrise:

"Matmazel, Fransızca biliyor musunuz?"

Siranuş, 'evet' anlamında başını salladı.

"O zaman Fransızca konuşmama müsaade edin, lütfen. Faik Bey hırçın görünebilir ama aslında altın kalplidir. Yalnız size sormak istediğim bir şey var: Ağabeyiniz hakikaten suçsuz mu?"

"Ona inanmak istiyorum, Mösyö. Kötü yolda ise de, hayatını mahvetmeyin, rica ederim…"

"Uzun süre ağabeyinizi görmemişsiniz…12 yıl içinde insanlar değişebilir," diye ilave etti gazeteci.

"Ah Mösyö! Çok eskiden her şeye rağmen bana her zaman ağabeylik yaptı… Tabii ki biraz otoriter davranıyordu ama… Annesi yani annemiz dul kaldıktan sonra tekrar evlenmişti… Beni anlayın… Kendinizi benim yerime koyun… Üstelik kan dökülmedi… Size ateş eden de ağabeyim değildi, Torkomyan Efendi. Lütfen…"

Torkomyan Efendi birkaç kere Siranuş'u sahnede görmüştü ve yeteneğini takdir ediyordu.

Ayrıca Siranuş'un ünü iyiydi. Gerçek bir hanım efendiydi, Bursa'da zarafeti ve iyi kalpliliği herkesin dilindeydi. Siranuş'u kırmak istemeyen ancak tereddüte düşen Torkomyan yine de hadisenin boyutlarının altını çizmek istedi:

"Evet yara almadım. Faik Bey beni kurtardı, sağ olsun. Hiçbir zaman unutmayacağım… Ama bugün hedef olan bendim. Böyle bir eyleme katıldıysa eğer... dzer antranikı khent e oriort Siranuş (…ağabeyiniz deli Matmazel Siranuş). Öte yandan bilmiyorsunuz ama fiilen kan döküldü… Karakolda Yardımımıza koşan kavas, üstelik Fransız Konsolusluğu'nun kavası, beni ıskalayan adamı kovalarken kolundan yara almış. Şimdi zavallı adam hastanede. Hayat tehlikesi yok… Ama…"

"Ağabeyim namına sizden özür dilerim, Torkomyan Efendi. Hepinizden özür dilerim…" dedi Siranuş gözyaşları içinde.

"Calmez-vous, Mademoiselle, calmez-vous… Vous me fendez le cœur (Sakin olun, sakin olun, Matmazel… Kalbimi parçalıyorsunuz)" dedi Madam Pâquerette, aktrisi omzundan tutarak.

"Pâquerette, canım benim, Setrak'ı sen de tanıyorsun," dedi Siranuş Fransızca. "O kadar kötü bir adam değil… değil mi? Başka bir Ermeni'ye böyle bir şey yapmaz… Bir Türk'e de yapmaz… Hiç kimseye yapamaz… Keşke Türkiye'de kalsaydı, keşke… Paris'teki Ermeniler kafasını bulandırdılar anlaşılan... İyi bir hayatımız var burada, güzel Bursamızda… Neden? Neden? Aklım almıyor bir türlü."

Siranuş Paris'teki Ermenilerden bahsederken Torkomyan Efendisi'nin hafızası 20 yıl önce okuduğu Montpellier Üniversitesi'ne gitti ve kendi şahsına yapılan baskıları hatırladı… Yine de Doktor Meliksat ile bağlantı kuramadı ve Siranuş'a bakarak düşünmeye devam etti: "Tuzağa düşen gençler çok… Gençlik ateştendir… Ben de gençtim… Ama tek hedefim vatanıma ve milletime faydalı olmaktı… Vatanımı tahrip

etmek istemezdim… Türklere karşı kalbimde hiçbir intikâm duygusu olmadı… Hâlâ da yok… Ama herkes benim gibi değil… Bu kız cömert bir ruha sahip… Yalan söylemesine ihtimal vermem. Lakin ne yapacağız şimdi? Her şey alt üst oldu. Bir ihtilalden sonra Ermeniler daha iyi mi olacaklar? Matmazel Siranuş'un ağabeyi fiilen komitelerin saflarına iştirak etmedi umarım. Çünkü bu tuzaktan çıkış yok."

Régis Delbeuf, genç aktrisi yatıştırmak için bir bardak su ile döndü ve Madame Brotte'a rica ederek uzattı.

Otelin sahibesi, ağlayan Siranuş'u görünce avutmaya çalıştı, bardaktaki suyu içirdi ve gülümseyerek:

"Ağlamayın, Matmazel Siranuş… Bütün bunlar yanlışlıkla olmuştur. Sizi ve ağabeyinizi yıllardır tanıyorum. Çocukken burada, bu salonda beraber oynuyordunuz… Rahmetli anneniz: "Susun!.. Ortalığı mahvediyorsunuz… Müşterileri rahatsız ediyorsunuz! Madam Brotte ne düşünecek?" diyordu. Bense çok tatlı olduğunuzu düşünüyordum. Matmazel, o zamanlarda da şarkı söylüyordunuz. Komiklik yapmaya çalışıyordunuz ve ağabeyiniz de sizinle şakayla karışık alay ediyordu… Mutlu günlerdi…"

"Evet, çok mutlu günlerdi Madam," dedi Siranuş, dokunaklı bakışlarla, "teşekkür ediyorum. Neden birdenbire her şey alt üst oldu? Bizden ne isteniyor?"

Siranuş bu soruları sorarken, Ali Münif ve dostu Garo Faik Bey'in odasına girerek dev adamı ikna etmeye çalışıyorlardı…

"Faik Amca, beni dinleyin, lütfen…"

"Hayır, dinlemem mümkün değil, siz de Garo Efendi, neden bana yalan söylediniz?"

"Ben mi? Beyefendi… size ne yalan söylemişim?"

"Evet. Madem ki Setrak denilen herifi tanıyordunuz, neden onu gördüğünüzde, yani suikasttan sonra, hiçbir şey söylemediniz?"

"Lakin… Lakin… Beyefendi… yapmayın lütfen… Siranuş'un dediği gibi 12 yıldır ağabeyini görmemiştim. Ne o beni ne de ben onu tanırım… Üstelik sadece bu akşam beraber

yemek yediğimizde şüphelinin adı ve soyadından haberdar oldum… Siz Kemal Bey ile konuştunuz biz ise ifademizi verdikten sonra karakolun dışında bekliyorduk. Sadece bu akşam yani birkaç dakika evvel Setrak Movsesyan ismini yabancı ağızdan yani zat-ı alinizden tekrar duydum… Çok şaştım zaten… Tam o sırada Matmazel Siranuş salonumuza girdi…"

Faik Bey derin bir iç çekti: "Her neyse… Şikâyetimi geri almam söz konusu değil…"

"Faik Amca, lütfen, Garo'ya haksızlık etmeyin, lütfen," dedi Ali Münif. "Dostum tamamen masum… Benim gibi masum…"

"Tam üstüne bastın, Münifciğim!" dedi dev adam muzaffer bir edayla, "Şu güzel mi güzel Matmazel Siranuş için küçücük bir meyliniz yok mu acaba, Efendim?"

"Ah! Faik Bey Amcam… Ben… Ne diyorsunuz?.. Ne münasebet?.."

"Gözümden kaçtığını zannetme… Merak etme, kendisi de sana şirin görünmek için lazım olanı yapar…"

"Matmazel Siranuş sanatını icra eden takdire şayan bir genç hanım efendi…"

"Ona şüphem yok… O başka… Ama Fransızların dediği gibi: "Ah! L'amour! Toujours l'amour! (Seviyorum, daima seveceğim.)"

Faik Bey bunları o kadar komik söylemişti ki Ali Münif ve Garo bir kahkaha atmamak için kendilerini zor tuttu. Fakat Ali Münif hemen kendine gelerek dirseğinin ucuyla Garo'yu daha ciddi olmaya davet ettikten sonra şöyle devam etti:

"Faik Bey Amcam sizi çocukluğumdan beri tanıyorum. Ailemizin yakın bir dostusunuz. Dostlarımızın dostu dostumuz da olduğuna göre, Garo ve Matmazel Siranuş ancak ve ancak dostunuz olabilir… Ünlü bir hocasınız, kitap bile yazdınız… Paris'i Berlin'i, Atina'yı da gezdiniz. Tecrübeli, görgülü ve kültürlü bir kişisiniz. Bütün bunları kenara bırakalım, cömert ve cesur bir insansınız ve bu özelliklerinizden ötürü

sizi çok seviyoruz. Merhametli olmak ancak size yakışır. Bize hemen bir cevap vermeyin. Ama en azından ağabeyi için yalvaran ve gözyaşı döken Matmazel Siranuş'u dinleyin lütfen. Yeğeninizi kırmayın…"

"Tamam… Tamam…" dedi dev adam. "Onu bir iki dakika dinleyebilirim… O kadar… Lakin zannetmesin ki…"

"Binlerce şükür, Faik Bey Amcam!" diyerek sözünü kesti genç adam ve Garo ile odadan fırlayıp salona kadar indi. İki dakika sonra iki dost Siranuş'u odaya getirmişti.

"Bizi yalnız bırakır mısınız?" dedi Faik Bey. "Sizlerden etkilenmek istemiyorum. Baskılardan nefret ediyorum ve Matmazel Siranuş davasını tek başına savunmak durumundadır."

Ali Münif ve Garo bu görüşmeyi koparmış olduklarından fazlasıyla mutluydular ve itiraz etmeden odadan çıktılar.

O zaman Faik Bey şüpheli şüpheli genç kadına baktı ve sadece şunu söyledi: "Sizi dinliyorum, Matmazel."

12

Bazı anlar hayatımızda çok önemlidir. Bazen bu gerçekler aklımızdan geçmez, bazen de tam tersi bu anın önemini oldukça iyi hisseder ve tereddüt içinde kalırız.

İşte Siranuş böyle bir anın hayatında peyda ettiğini anlıyordu. Bütün bunlar aslında, daha mühim olan ve birkaç gün önce meydana gelen başka bir hadiseye bağlıydı.

Siranuş'un kendine gelmesi için birkaç dakikaya ihtiyacı vardı.

Güzel şarkıcı düşüncelerini toparlayarak ilk önce Faik Bey'in odasındaki objelere göz gezdirdi. Odada bembeyaz çarşaflar örtülmüş bir yatak, yuvarlak bir masa ve masanın üstünde de altın mine ile işlenmiş, bir çerçeve içinde bulunan, minyon, sarışın, mavi gözlü bir kadının portresi vardı.

"Eşinizin resmi herhalde, bakabilir miyim?"

Faik Bey böyle bir soruyu hiç beklemiyordu. Şaşkınlığına rağmen dev adam kibarca cevap verdi.

"Rica ederim, Matmazel."

Siranuş çerçeveyi ince parmaklarının arasına alarak, uzun uzun genç kadının portresine nazikçe baktı ve:

"Hanımefendi çok güzel bir kadın. Sanki bir ahu. Ama asıl mühim olan, ruhunun güzelliği. Refikanızı şahsen tanımıyorum, fakat onun manevi inceliğini ressam herhalde resmine aktarmayı başarmıştır."

"Bu ressam kimdir, biliyor musunuz, Matmazel? Almanya İmparatoru II. Wilhelm'in resmi yapan ressam Arthur Fischer'in ta kendisi. İki buçuk yıl evvel meleğim ile evlendim ama birkaç ay sonra bir iş için Berlin'e gitmek zorunda kaldım ve…"

Faik Bey birden durakladı ve kendi yaptıklarına şaştı. Dev adam bütün bunları bu aktrise anlatmak zorunda mıydı? Ama Siranuş masanın üzerine aynı nezaketle portreyi tekrar koyup adama bakarak devam etti:

"Meleğinizden ayrı yaşamak size çok zor gelmiştir."

"Hem de nasıl, Matmazel! Resmen işkence oldu. Yaklaşık altı ay boyunca yaşamadım sanki. O, adalarda kalmıştı. Ona Berlin'den... hım … ateşli mektuplar yazıyordum. Bazen cevap veremiyordu ya da mektupları bana gecikmeli ulaşıyordu. Onsuz yaşamam çok zor oldu. Onu o kadar çok seviyordum ki, hâlâ da seviyorum."

"Çocuğunuz var mı?"

"Henüz yok. Ama ikimiz de istiyoruz."

"İstenilen çocuklar daha olumlu. Kabul görmek bir insan için çok mühim."

"Neden bunu söylüyorsunuz, Matmazel Siranuş?"

"Annenizden, babanızdan, ağabeyinizden, hatta evin kedisinden kabul görmek çok mühim. Ama ötekilerden yani aile dışı olanlardan da kabul görmeniz mühim.

"Ben aslında ağabeyimden kabul görmedim. Zeki bir insan. Benim için de bazen fedakâr olabildi. Bilinçli olarak da kötü olmamı istemez. Zannetmem. Ama babalarımız farklı. Annemizin babamla evlenmesini affetmiyor. Bu hakikati bana hiçbir zaman itiraf etmedi Setrak, ama yine de hissediyorum ben. Özellikle Bursa'ya dönüp evime uğradığı günden beri… Ama sözünüzü kestim, Beyefendi. Kusuruma bakmayın, lütfen. Refika-ı muhtereminizden bahsetmekteydiniz."

Bir an tereddütten sonra ve ister istemez bu şaşırtıcı kadına nedense güvenerek Faik Bey yutkundu ve kendi hikâyesine şöyle devam etti:

"Meleğime kavuşmak için en çılgın planları kurmaya başladım. Bir aile dostu vasıtasıyla eşim Çanakkale'ye gidecek, bir gemiye binecek, Marsilya'ya varacak buradan da trene bindikten sonra Paris'e gelecekti. Orada buluştuktan sonra sevdiğim karımı da alıp Berlin'e getirecektim. Çılgın bir plandı aslında. Telgraf memurları, Müslüman bir kadınının telgraf çekmesine müsaade etmeyebilirler. Nitekim bana haber vermesi bakımından telgrafın çok mühim bir yeri vardı. Hıristiyan bir kadın için de tek başına başarılı olması zor bir macera."

"Marsilya'da tanıdıklarınız var mıydı?"

"Marsilya'da ailemin fertleri var. Neden sordunuz?

"Paris'e gitmeden evvel Setrak uzun müddet Marsilya'da yaşadı. Biliyorsunuzdur Marsilya'da Ermeni bir cemaat var. Nedense Paris'ten evvel Marsilya'yı görmek isterdim. Marsilya hakkında başka şeyler de biliyorum, Beyefendi. Anlattıklarım sizi üzmüyor, umarım."

"Hayır, hayır, Matmazel, tam tersine... Devam edin rica ederim…" Faik Bey dudaklarını ısırdı ama cazibesine karşı konulamaz olan bu kadına hayran olmamak zordu. Siranuş da devam etti:

"Mısırlı filozof Rifaa Et-Tahtavi kitaplarının birinde 1826'da nasıl karantinaya alındığını anlatıyor. O devirde Yakın Doğu'dan gelen bulaşıcı hastalıklar nedeniyle neredeyse sistematik olarak bütün gemiler yolcularıyla karantinaya alınıyordu. İnsan hasta değilse bir sorun yok biliyorsunuzdur: Kırk gün sonra yolcu serbest bırakılır. Ama aslında Marsilya karantinasına gönderilen Et-Tahtavi için bu, metafizik bir meseleydi."

"Metafizik bir mesele mi? Nasıl olur böyle bir şey?"

"Mesele şuydu, Efendim: Mısırlı başka bir filozofa göre karantinaya alınmak Allah'ın emirlerine karşı koymak demekmiş. Çünkü aslında Allah yolcuların mesela vebadan ölmesini istermiş… Size mantıksız görünebilir ama Et-Tahtavi bu filozofun fikirlerini paylaşmamasına ve argüman olarak ülkesinin başka bir filozofundan alıntı yapmasına rağmen

ölmediği için kendini biraz suçlu hissediyordu… Bütün bunları çoktan aştık demeyin, Efendim. Bu, aslında, eski bir mesele, "kader" meselesidir. Her dinin de meselesidir."

"Neden böyle şeyler okudunuz, Matmazel? Arapça biliyor musunuz?"

"Evet… Ama devam etmeme müsaade edin, lütfen…"

"Buyurun, buyurun…"

"Beyefendi, o konuda ne düşünüyorsunuz bilemem ama düşünüyorum ki Allah kötülüğümüzü istemez. Allah bizi seviyor. Öz yavruları gibi seviyor. Şefkatle, derin derin seviyor. Her günümüz aslında onun sevgisinin başka ve yeni bir delilidir. Ama insanoğlu bunu anlamaz, hissetmez... Komşusuna, ailesine hatta düşmanına iyilik yapma fırsatının kendisine verildiğini anlamaz. Başkalarını ne olursa olsun ne pahasına olursa olsun sevmesi şart olduğunu kavrayamaz. İnsanoğlu kendini çok güçlü hissediyor... Kavgacıdır, hırçındır. Ama Tanrı'nın ışığı da ruhunda bulunuyor. Bazen de daha yumuşak, daha toleranslı davranması onun kalbinden geçiyor. Nedenini bilmez ama nedeni Allah'ın ışığıdır…"

Bunu söylerken Siranuş Faik Bey'in hanımının portresine bakmıştı.

Dev adam ise gözlerinden süzülen yaşları aktris görmesin diye yüzünü dönmüştü.

Faik Bey odasının penceresinden Keşiş Dağı'nın yüksek siluetine bakar gibi yaptı ve renk vermeden gözyaşlarını aceleyle sildi. Sonra genç kadına dönüp şunu söyledi:

"Merak etmeyin, Matmazel Siranuş, kim olduğunuzu ve ne demek istediğinizi gayet iyi anladım. Yarın şikâyetimden vazgeçeceğim. Ama ağabeyiniz ile tekrar ve illaki bir araya gelmemi benden istemeyin sakın…"

"Hakikaten mi? Setrak'ı affettiniz mi? Sizin için "Der Astıvadz"a (Tanrı Efendimize) her gün dua edeceğim!" diye ellerine kapanarak ağladı.

Ertesi gün de Faik Bey, Ali Münif ve Matmazel Siranuş karakolunun yolunu tutmuştu. Faik Bey gençlere kendisini dışarıda beklesinler diye tembih ettikten sonra Kemal Bey ile görüşmek istemişti.

Subay, dev adamla uzun uzun konuştu. Evvelsi günün şikâyetinden sonra, Kemal Bey Faik Bey'in ricasına biraz şaştı. Ama hassas bir durumla karşı karşıya olduklarını söylemişti. Ermeniler konusunda yabancı basın Osmanlı hükümetine karşı tahammülsüzlük gösteriyordu. Fakat en önemlisi, Bursa Ermenileri genelde sorun çıkarmayan bir cemaatti. Kemal Bey'e göre fazla yankı yaratmadan bu hadiseyi örtbas etmekte yarar vardı. Üstelik Setrak Movsesyan'a karşı bir delil de yoktu. Sabıkalı değildi ve komitelerle muhtemel bağı ıspatlanmamıştı.

Dışarıya çıkan Faik Bey, Ali Münif, Siranuş ve Garo'ya seslenerek:

"Faik Amcanızın sayesinde her şey yoluna girdi, gençler!"

"Sonsuz teşekkürler, Faik Bey. Büyük bir utanma vesilesi olmuştu benim için bu hikâye. Beni büyük bir yükten kurtardınız!" dedi Siranuş.

"Ali Münif'e de teşekkür edin, Matmazel. Müdahale etmeseydi sizi dinlemezdim."

Siranuş utangaç bir şekilde gülümseyerek Ali Münif'e baktı. Genç adam da biraz rahatsız oldu ve genç kadına bakmaya cesaret edemedi.

"Haydi, gençler, "le père Faik" (Faik baba) sizi burada bırakıyor. Mösyö Delbeuf ile avımıza devam etmemiz lazım."

"Hangi ava?" diye sordu yavaşça Siranuş.

"Loti avına. 'Lotiler' tükenmek üzere olan nadir bir kuş cinsidir."

"Anlamadım?"

"Merak etmeyin. Yeğenim size her şeyi anlatacak. Ha neredeyse unutacaktım: Ağabeyiniz bir ay boyunca şehirden çıkmayacak ve evraklarıyla her gün karakola gelecekmiş. Kemal Bey'in emridir. Haydi, bana müsaade..."

Bunu söyledikten sonra dev adam fesinin püskülünü hoplatarak Madam Brotte'un oteline dönmek için yola koyuldu.

Siranuş ile baş başa kalan Ali Münif öksürdü ve genç kadına tam bir şeyler söylemek üzereydi ki karakolun basa-

maklarında Setrak'ı gördüler. Komiteci bir hamlede kız kardeşiyle genç tüccarın yanına geldi.

"Setrakçığım, ağabeyciğim, sağ salimsin, Park Astıdzo! (Allah'a şükür)," dedi Siranuş ağabeyinin kolundan tutarak.

"Evet bu tuzaktan, bu kapandan en nihayet çıktım. Ama bu meselede Allah'ın rolü tartışılır. Bu herif de kim?" (Bu son sözler Ali Münif'e yöneltiliyordu ve komiteci genç adamı baştan aşağı süzmekteydi).

Ali Münif bu açık saldırı yüzünden biraz sendeleyip kıpkırmızı oldu.

"Bir herif değil. Sen aslında bu beyefendinin sayesinde serbestin artık, ağabeyciğim. Amcası olan Faik Bey'e yalvarmasaydı eğer şu anda bizimle konuşmaz ve ona karşı bu haksızlığı yapmış olmazdın..." dedi genç aktris, cümlesinin son kelimesinden sonra alt dudağını ısırarak.

"Amcamın nezdinde kendi davanızı savunan aslında sizsiniz, Matmazel. İkna edici ve zeki bir avukatsınız. Ağabeyiniz böyle güzel ve yetenekli bir kız kardeşe sahip olduğu için çok talihli. Benim rolüm de burada biter. Sizleri rahat bırakacağım şimdi..."

"Gitmeyin, Ali Münif Bey, gitmeyin rica ederim... Çünkü... Çünkü... Size borcumuz var..."

"O uzun boylu aptalın yeğeni sen misin yoksa?" diye alay etti komiteci.

"Amcam bir aptal değil. Hassas ve duyarlı bir beyefendidir. Ne biçim bir adamsınız siz, Setrak Efendi?"

"Rica ederim... Ağabey... Ali Münif Bey..."

Umutsuz bakışlarla iki adama bakan Siranuş birdenbire araya girdi:

"Hayır ağabey! Hayır! Ne yapmak istiyorsun sen? Yine zindana mı dönmek istiyorsun? İsteğin bu mu? Yapılacak daha mühim şeyler var..."

"Bu züppeyi müdafaa mı ediyorsun?" dedi Setrak sırıtarak.

Bundan sonra iki kardeş Ermenice konuşmaya devam etti. Ali Münif tek kelime bile anlamıyordu ama Siranuş'un ağabeyini utandırmaya çalıştığını tahmin edebiliyordu.

“Tamam… Tamam…” dedi Setrak, Ali Münif'i küçümseyici bir eda ile süzerek.

“Bazı maddelerde haklı olabilirsin Siranuşcuğum… Acele bir işim var şimdi… Onların yüzünden işimi kaybetmem umarım… Başka sefere Ali Münif Bey… Ama o âna dek size bir tavsiyem var…”

“Tavsiyeniz nedir, Setrak Efendi?”

“Kız kardeşimden uzak durun!”

Setrak, bunu söyledikten sonra Hamidiye Caddesi'nde koşmaya başladı ve gözden kayboldu.

“Söylediklerine kulak asmayın, rica ederim… Onun namına sizden özür dilerim. Amcanız ve siz beni çok mahcup ettiniz ama ağabeyim beni utandırdı,” dedi genç kadın.

“Mühim değil… Mühim olan sizsiniz, Matmazel Siranuş…”

Ali Münif güzel şarkıcının pırıldayan gözlerinin içine daldı. Siranuş da genç adama baktı. Uzun, tatlı, kadife bir bakış, ilk görüşmelerininkine çok benzeyen bir bakış.

“Sizden af dilerim, Ali Münif Bey. Af etmeniz için bir şey yapabilir miyim?”

“Evet, Matmazel.”

“Nedir?”

“Pınarbaşı'na kadar gidelim orada da biraz gezinelim. Hava çok güzel ve sizi…”

Ali Münif bile cesaretine şaştı ama bu cesaret Siranuş'un hoşuna gitmişti.

Evet hava çok güzeldi. Bursa aslında çok romantik bir kentti. O devrin Türkleri için bu kelimenin neredeyse manası yoktu, ama şu anda manası olan tek şey Ali Münif'in Siranuş'a hayranlıkla bakmasıydı. İki genç yan yana yürümeye başladı.

Ah… Doğmakta olan bir aşkın ilk anları… Sen onu seviyorsun onun da seni sevmeye başladığını hissediyorsun… anlıyorsun… Ama… ama… neredeyse bir şey fısıldamaktan korkuyorsun… büyüyü dağıtmaktan korkuyorsun… ve gülümsüyorsun… o da gülümsüyor… Berabersiniz ve sanki

sonsuza dek beraber olacaksınız… Uzun, sonsuz, güneşli ve bulutsuz bir günde… Her şey yerinde… Hiçbir şey sizi engelleyemez… Hiç kimse…

Keşiş Dağı şimdi bambaşka bir anlam taşıyor… Eskici Baba Mezarı hüzün verici değil… Pınarbaşı mezarlığının uzun selvileri o kadar melankolik değil… Çünkü sevgilin ile aşkın ile berabersin… Çünkü Siranuş ile barabersin… Sen Türk'sün o da Ermeni… Bütün bunlar önemli değil… Çünkü o seni sevmeye başladı… derin, yumuşak, pırıl pırıl gözleri: "Seni seviyorum Ali Münif" diyor… Sen de onu seversin… Çünkü Siranuş Pınarbaşı bahçesine girmeden evvel seni kolundan tuttu… Sana bu inceliği yaptı… bu şerefi verdi.

Sular birkaç yerden fışkırıyor… Su, yeşillik ve güneş… Güneş ve gölge… Selviler… Otlar ve… Siz… Uzaklarda feraceleriyle birkaç Müslüman kadın çocuklarının oyununu seyrediyor… Birisi düşüyor… Öteki kalkıyor…

Ali Münif ve Siranuş burada olmaktan haz alıyor, gurur duyuyordu. Zaman askıdaydı… Uzay devinimsizleşmişti…

Sessizliği bozmaya cesaret eden Siranuş oldu:

"Bu çocuklar ne kadar mutlu, Ali Münif Bey. Ben de eskiden ağabeyim ile böyle oynuyordum. Eskiden kavga da ederdik… Ama şiddetli olmazdı kavgalarımız… Setrak beni teselli ederdi her düştüğümde, her ağladığımda… Şimdiyse…"

"Ağabeyiniz beni pek sevmiyor, Matmazel… Ama ağabeyinizdir… Onu sevmemeniz mümkün değil… Her şeye rağmen size en yakın olan kişidir."

"İnsan ailesini seçemez… Ama…"

"Ama? Devam edin, rica ederim, Matmazel."

"Ama insan hayat arkadaşını seçebilir…" dedi genç kadın, manidar bir bakışla.

Ali Münif birden rahatsız oldu fakat toparlandı. Genç kadın da kendine gelerek hemen ilave etti:

"Her neyse… 'Loti kuşu' nedir?"

"Faik Amca'nın bir şakasıdır, Matmazel Siranuş…"

"Şaka mı?"

"Evet. Şüphesiz büyük Fransız yazar Pierre Loti sizin için de yabancı bir isim değil."

"Bilmez miyim? 'Aziyade' adlı şaheseri yazan şahıstır."

"Dün Brotte Oteli'nde tanıştığınız Faik Amca ve Mösyö Régis Delbeuf aslında hem Torkomyan Efendi hem de Pierre Loti ile röportaj yapmak için Bursa'ya geldiler. Ben de dün bütün gün "Loti avına" katıldım. Ama boşuna... Hiçbir yerde bulamadık... Poooff. Uçmuş..." Ali Münif bunu söyleyerek uçan bir kuşun taklidini yaptı. Bu da Matmazel Siranuş'un hoşuna gitti ve gülümsedi.

"Demek ki dün bütün gün Mösyö Loti'yi boşuna aramışsınız?.. Ah... Keşke bilseydim... Madam Pâquerette dün uzun müddet "Fransa'dan gelen meşhur bir yazar"la konuşmuş... Dönüşte de sizleri ve Setrak'ı görmüş... kavga ediyormuşsunuz... Bana haber veren Pâquerette'ti zaten..."

"Neee? Madam Pâquerette mi Pierre Loti ile uzun müddet konuşmuş?.."

"Yüzü pudralı kulağı küpeli fakat son derece nazik bir beyefendiymiş..."

"Loti! Loti! Loti! Demek ki Loti hakikaten Bursa'da! Bunu öğrendiklerinde amcam ve Régis Delbeuf sevinçten uçacak! Matmazel Siranuş, siz bir meleksiniz! Sizin gibi kadın yok dünyada! Sizi o kadar takdir ediyorum, o kadar sev..."

Ali Münif birdenbire kıpkırmızı oldu. Bu tavır gizliden gizliye genç kadının hoşuna gitmişti.

Yine bir sessizlik... Yine pınarlar... Yine kuşlar... Yine bakışmalar... Çocuklar ve kadınlar yavaş yavaş uzaklaşıyordu...

"Ali Münif Bey, mutlu musunuz?"

"Ben mi?.. Şu anda mı?.."

"Evet... Siz... Şu anda... Benimle..."

"Evet Matmazel Siranuş bugün sizinle çok mutluyum. Sizinle olmaktan çok mutluyum... Yani çok şeref duyuyorum..."

"Şerefi kenara bırakın. Mutlu musunuz?.. Alman Devlet adamı Şansölye Bismark'ın bir sözü vardı: "İnsan dünyada mutlu olmak için bulunmuyor. İnsan dünyada vazifesini yapmak için bulunuyor!" Bunun hakkında ne düşünüyorsunuz, peki?"

"Bilmem… Biraz sert, acımasız bir yaklaşım... Bana göre… En azında öyle görünüyor…" dedi Ali Münif. Şansölye Bismark'ın ansızın sahneye girmiş olmasına biraz şaşırmıştı.

"Mutlu olmayı hakkediyor muyuz?" diye devam etti genç aktris.

"Hak edip hak etmediğimizi bilmiyorum. Belki de mutlu olmak Allah'ın bir lütfudur."

"Bence de. Haklısınız. Aslında mutlu olmak gerçek vazifemiz olabilir. Ne dersiniz?" Siranuş'un sesi kadife gibi yumuşaktı…

"Şunu derim, Matmazel…" Ali Münif filozofik açıklamasına ara vererek, yavaşça Siranuş'u kendine doğru çekti ve uzun uzun öptü, genç kadın da bu öpücüklere hiç itiraz etmeden karşılık verdi...

13

Üç gün sonra Selçukhatun mahallesinin bir konağında Hüseyin Bey'in kızı Sanem, odasının penceresinden çok güzel bir iç bahçeye bakıyordu. Arka planda başı dumanlı Keşiş Dağı'nın buzluğu çok net görünüyordu. Bu güzel manzara genelde Sanem'in hoşuna giderdi ama bir yere kadar. Yeşil gözlü genç kız bazen kendini bir kafeste gibi hissediyordu.

Sanem derin bir iç çekti… Hayatı her sabah gördüğü buzluğa benziyordu… Hiç değişmiyordu… Hiç kıpırdamıyordu… Durağandı.

Sanem, ağabeyi Ali Münif'i bir defa daha düşündü. O en azından serbestti çünkü erkekti…

İstediğini yapıyordu. Selanik'e kadar gitmişti! Kendisi ise bir kız olduğu için…

Kapıya üç defa vuruldu.

“Buyurun!” dedi yeşil gözlü, uzun ve kumral saçlı, şirin yüzlü Sanem.

Genç kızın mürebbiyesi Matmazel Fanchette odaya girdi. Dik duruşlu, yavaş hareketli, edalı ama sevecen bir kadındı.

“C'est l'heure de votre leçon de français, l'auriez vous oublié par hasard, küçük hanım? (Fransızca dersinizin saati geldi. Unuttunuz mu acaba?)

“Non, non, Mademoiselle. Comment l'oublier? (Hayır, hayır. Unutulur mu hiç?)”

Matmazel Fanchette Sanem'i çok seviyordu. Gülümsedi, genç kızı kucakladı ve ders çalışması için masaya gönderdi. Sanem oturduktan sonra bir kalem aldı ve defterinin yeni bir sayfasını açtı.

Konuşmaları boyunca, Fanchette'in Türkçe bilmesine rağmen, iki kadın mümkün olduğu kadar sadece Fransızca konuşmaya özen gösterdiler.

"Bugün dikte yapacağız, küçük hanım."

"Gerekli midir?"

"Yoksa Fransızca'da nasıl ilerleyebilirsiniz ki? Keşiş Dağı'nın buzluğuna bakarak mı?"

Fanchette aslında hafifçe miyoptu, buna rağmen genelde gözlük takmamakta direniyordu. Baygın ve dumanlı bakan gözlerinin onu daha çekici bir hale getirdiğine inanıyordu. "Basit bir cümleyle başlayacağız. Hazır mısınız?"

Sanem öncekinden daha derin bir iç çekti ve çenesiyle "Evet" dedi.

"Dikkat edin ve iyice dinleyin: "Pour écrire et parler on se sert de mots"... (Yazmak ve konuşmak için kelimeler kullanıyoruz)"

"Ne demek istediniz, Matmazel? Nasıl yazacağım ben? M.O.T, M.O.T.S ya da M.A.U.X?"

"Siz biliyor olmalısınız. Size söylemeyeceğim. Kendiniz bulun. İyice düşünün. Bütün bunları daha önce gördük zaten. Manasına göre bir şey yazın."

"Sert nasıl yazılır? "T" ile mi? "S" ile mi? Ya da hiçbir şey ile? "On" aynı şekilde. Burada bir "T" lazım mıdır? Lüzumsuz mudur? Ohooooo!"

"Muhterem pederiniz sizi böyle görse çok kızar... Bana da kızar..."

"Babamı bırakın, Matmazel, Fransızca bilmez o."

"Evet, bilmez ama birkaç basit kelime için tereddüt ettiğinizi gayet iyi anlar!"

"Neden lisanınız fonetik değil? Ahenkli, kibar bir dil... ama... ne kargaşa!"

“Fransız dilini değiştirecek kişi siz değilsiniz herhalde küçük hanım, ben de değiştiremem. Sizin Türkçeniz çok kolay sanki…”

“Bugün dikteyi bıraksak? Çok formda değilim Matmazel Fanchette… Bunun yerine konuşalım biraz! Güzel Fransızca konuşmam da o kadar mühim…”

“Evet ama…”

Matmazel Fanchette cümlesini bitiremedi. Sanem şimşek gibi yerinden kalkıp yatağına oturmuştu, şimdi Matmazel Fanchette'in tam karşısındaydı.

“Eeeeee?” dedi Sanem sabırsızca.

“Ne eesi?”

“Anlatın biraz, Matmazel. Anlatın bir şeyler işte şahsiyetiniz hakkında, hayatınız hakkında…”

“Korkarım hayatım çok enteresan değil…

“Ama maziniz beni çok ilgilendiriyor,” dedi Sanem… “Sizi çok seviyorum çünkü!”

“Peki... Peki…” dedi Fanchette gülümseyerek ve devam etti:

“Güney Fransa'da bulunan bir köyde doğdum. Adı Gonfaron… Köyün arkasında kırmızı bir tepede Sen Quinis şapeli bulunuyor… Ötesinde daha yüksek kayalıklar ve tepeler arasından tren geçiyor. Burada, bu köyde, çocukluğumda Provence dilinin tatlı müziğini duydum…”

“Provence dili mi, Fanchette? Hııı. Yani… Matmazel demek istedim, Fransız dili ana diliniz değil midir sonuç olarak?”

“Fransızcayı okulda öğrendim, küçük hanım. Öğretmenlerimiz aramızda Provence dilini sıkça konuşmamızı yasaklıyordu. Ondan sonra Gonfaron'u terk ettim ve Toulon adlı bir kentte liseye başladım. Toulon savaş gemileriyle dolu bir limandır. Babam burada tersanede bir iş bulmuştu. O andan itibaren ailemizde sırf Fransızca konuştuk.”

“O zaman bu Provence dili nasıl bir dil?”

“Tıpkı Fransızca olduğu gibi Provence dili Latince'den geliyor.”

“Fonetik midir diliniz?”

“Sayılır.”

“Yaşa! Diktelerde daha az hata yapardım!”

“Büyük bir ihtimalle evet!” dedi Matmazel Fanchette, gülümsemekten kendini alıkoyamayarak.

“O zaman bu dili bana öğretin ve sadece Provence dilinde alıştırmalar yapalım. Ne olur!”

“Bir çocuk gibi davranmayın, Sanem. 17 yaşındasınız artık.”

“İşinize gelince küçük bir kızım, gelmeyince de bir yetişkinim. Babamdan ya da ağabeyimden farklı değilsiniz… Hııı… Yani… Sizi kırmadım umarım Matmazel…”

“Zararı yok…”

“Madem ki zarar yok, devam edelim rica ederim… Toulon nasıl bir kent?”

“Hareketli… Yeşilliklerle dolu… Bu bakımdan Toulon biraz Bursa'ya benziyor ama Bursa daha nemli… Limanda yakışıklı subaylar ve güzel hanımlar geziyor…”

“Beraber mi?”

“Beraber. Ah neredeyse unutacaktım: Toulon'un Türkiye ile müşterek bir noktası var.”

“Hangisi?”

“16. yüzyılda amiraliniz Barbaros, kışı bu limanda geçirdi.”

“Barbaros Hayrettin Paşa mı?”

“Ta kendisi.”

“Hayrettin Paşa'nın Toulon'da ne işi vardı?”

“Fransa Kralı I. François'nın davetlisiydi. Fransa ve Osmanlı İmparatorluğu beraber Şarlken'le mücadele ediyordu. Bunu bilmiyor muydunuz, küçük hanım? Ta o zamandan beri ülkelerimiz müttefikti ve müttefik olmaya devam ederler umarım.”

Sanem biraz utandı. Genç kız Barbaros Hayrettin Paşa'nın hikâyesini neredeyse unutmuştu fakat açıkçası onun ilgisini daha fazla çeken, beraber gezen yakışıklı subaylar ve güzel hanımlara dair hikâyeydi…

“Ama, Sanem Hanım (İlk defa Matmazel Fanchette genç kıza böyle hitap ediyordu), başka bir müşterek noktamız doğduğum köyde yani Gonfaron'da bulunuyor.”

“Hayret bir şey… Ne olabilir ki?”

“Edebi bir nokta bu sefer. Provence dilinin şairi, büyük Frédéric Mistral “Lou Renegat” *(Dönme)* adlı şiirinde “Jan de Gounfaroun”dan (Gonfaron'lu Jean) şöyle bahsediyor:

“Dins li Janissari
Set an servi
Es un renegat
Car la Miejo-Luno
I fourban sourris”

“Ne demek?”

“Yeniçeri ordusunda Gonfaron'lu Jean 7 sene askerlik yaptı. Dönme o… Çünkü…”

“Çünkü? Devam edin… Tercüme etmeye devam edin, Matmazel.”

“Korkarım son mısralar hoşunuza gitmeyecek …”

“Sizin Mistral'iniz Türk düşmanı mı?”

“Anlayın, Sanem Hanım… Anlayın… Dinini değiştirdiği için Mistral Gonfaronlu Jean'ı kınamak istiyor o kadar… Sizinle tanışsaydı Mistral sizi çok severdi… Sizi kırmak istemedim küçük hanım… O kadar saf … o kadar durusunuz…”

“Ben de sizi kırmak istemedim… Affedersiniz. Frédéric Mistral'ı hiç sevmedim ama Gonfaron'u ve memleketliniz Gonfaronlu Jean'ı çok sevdim. Çünkü Gonfaronlu Jean Türk oldu. Çünkü Barbaros Hayrettin Paşa Toulon Limanı'nda kışı geçirdi… Çünkü o zamanlardan beri, Mösyö Mistral'e rağmen, biz müttefikiz… Sizi de çok seviyorum, Matmazel. Ne olur, beni de Toulon'a götürün, ondan sonra… Gonfaron'a… Toulon Limanı'nda gezelim. Beraber gidelim.”

“Doğduğum eve mi götüreyim? Gonfaron'daki ev, dedelerimindir. Büyük bir bacası var. Ocağın ortasında kocaman bir kazan asılı duruyor… Ama sizi uyarmak zorundayım: Her gece saat 12'de saat kulesi de, duvar saatimiz de on iki defa çalar… Toplam 24 defa yapar… Ona göre, küçük hanım…”

"Mühim değil! Mühim olan oraya gitmek!" dedi Sanem. Sevinçle yatağından kalkarak mürebbiyesinin ellerini tuttu: "Gidelim, Matmazel Fanchette, gidelim, hemen, şimdi gidel..."

Aniden kızının odasına giren Hüseyin Bey: "Nereye gidecekmişsiniz şimdi?" dedi.

63 yaşındaki Hüseyin Bey, beyaz sakalıyla, koyu kırmızı fesiyle, heybetli bir adamdı. Bazı insanlar onun tıpatıp eski Hariciye Nazırı Tevfik Paşa'ya benzediğini söylüyordu.

Hüseyin Bey, erken ölen karısının anılarını koruyarak yaşıyordu. Onu deliler gibi sevmişti ve hiçbir zaman tekrar evlenmeyi düşünmemişti. Dindar bir adam olmasına rağmen, Hüseyin Bey çocuklarını Avrupalılar gibi yetiştirmek istemişti. Çünkü Bursa'da Avrupa ile temaslar gitgide yoğunlaşıyordu. Hem Ali Münif hem de Sanem, Hüseyin Bey'e göre kusursuz bir Fransızca konuşmak mecburiyetindeydi. Her yönden de kusursuz insanlar olmalıydılar. Bu yüzden Ali Münif Selanik'e kadar gitmişti (Selanik Avrupa demekti ve ailelerinin kökleri oradaydı) ve ağabeyinden geri kalmasın diye Sanem için de pahalı, nazik ve tecrübeli bir Fransız mürebbiye tutulmuştu.

Hüseyin Bey şunun farkında değildi: Dünya sandığından daha çabuk değişiyordu. Dünyayı bırakalım: Oğlu da kızı da değişiyor ama Hüseyin Bey bu gerçeği görmek istemiyordu.

Kısacası modern olmaya çalışan Hüseyin Bey, ülkesinin siyasi ve medeni durumunu değerlendirmekte zorluk çekiyordu. En azından şu kesindi: Komitelere karşıydı ama Bursa Ermeni cemaatiyle çok yakın ilişkileri vardı. Mesela Garo Çilingiryan'ın ailesiyle eskilere dayanan dostluk bağları vardı.

Garo'nun yumuşak ve esnek kişiliğini de çok seviyor, çok takdir ediyordu.

Çünkü Hüseyin Bey aslında oldukça nazik biriydi ama bu huyunu kusur sanıp, bazen gereksiz bir sertlikle nezaketini kapatmaya çalışıyordu.

"Bu kitabı sofada unutmuşsunuz, Matmazel Franchette." (Hüseyin Bey genç Fransız'a "Fanchette" değil de hep "Franchette" diye seslense de, Fanchette ise 5 aydan beri onu yalanlamaya çalışmıyordu…)

Genç kadın şaşkınlıkla adama baktı.

"Ben mi, Beyefendi?"

"Kim olacak, Matmazel? Pierre Loti'nin geçen yıl çıkan ve Fransızca olan kitap bu evde kime ait olabilir ki?"

Fanchette kendisine uzatılan söz konusu kitabı *"Les désenchantées"*yi eline aldı ve genç talebesine çok kısa ama öfkeli bir bakış fırlattı.

Sanem'in şaşkınlığı birkaç saniye sürdü ve hemen taarruza geçti:

"Bu sabah nasılsınız babacığım? Matmazel ile önce zor bir dikte yaptım ondan sonra da felsefi bir mülakata geçtik…"

"Öyle mi? Ah güzel kızım, Matmazel'in kıymetini iyi bil! Bursa'da senin gibi kaç kız ana dili Fransızca olan, kültürlü, iyi huylu bir mürebbiyeye sahip? Onunla ciddi ciddi çalış, meleğim. Rahmetli annen bunu isterdi. Ben de Fransızca bilmek isterdim. Diplomasi ve hukuk lisanıdır. Ama işlerim tahsillerden beni uzun müddet uzaklaştırdı. Eeee? Bu kitap neden bahsediyor? Adı ne Matmazel Franchette?"

"Şey…" dedi Fanchette yeniden Sanem'e kısa ama öfkeli bir bakış fırlatarak. "Şey… '*Mutsuz çocuklar*' anlamına gelir."

"Haaaa? O zaman bu Mösyö Pierre Loti çocuklara hitap eden kitaplar da yazıyormuş demek… Bu yönünü hiç bilmiyordum. Duydun mu kızım? Bu kitabı okumanı tavsiye ederim. Şüphesiz senin gibi küçük bir kıza güzel tavsiyelerle doludur…"

Küçük kız ibaresine biraz içerleyen Sanem, yine de gülmemek için dudaklarını ısırdı.

Ama Hüseyin Bey konuyu değiştirerek: "Matmazel ile dersini bitirdikten sonra hemen mutfağa koş ve dadına yardım et. Bu akşam misafirlerimiz var…" dedi.

"Kimler gelecek?"

"Eski dostumuz Faik Bey ve Fransız gazeteci Régis Delbeuf."

"Tap Tap Amca mı gelecek? Hakikaten çok sevindim. Yıllardır görüşmemiştik."

"Bu gazeteci olmasaydı Faik Bey evimizde kalırdı. Lakin yardımcısı olarak, Faik Bey onunla beraber bir röportaj yapıyormuş. Brotte Oteli'ndeymişler. Ağabeyin biraz sonra gelir ve sana etraflı malumat verir. Mösyö Delbeuf ile Fransızca da konuşabileceksin kızım. Mülakatınızı bitirin, hanımlar. Ondan sonra da Sanem, söylediğim gibi yap ve dadına yardımcı ol."

"Ben de yardımcı olabilirim," dedi Fanchette.

"Usta ellerinizden Fransız ordövr ya da sos çok güzel olur Matmazel. Şimdiden teşekkür ederim. Bana müsaade. Görüşürüz..."

Hüseyin Bey sözünü bitirdikten sonra odadan çıkıp kapısını da kapattı.

Yüzü kıpkırmızı olan Matmazel Fanchette, Hüseyin Bey'in oradan uzaklaşmış olduğundan emin olunca kıza dönüp:

"Şimdi hesaplaşacağız Sanem Hanım!"

14

Matmazel Fanchette'ın saldırısını bekleyen Sanem başını öne eğdi; azarı yemesi de gecikmedi…

“Sizi yalancı sizi… Zor bir dikte yapmışız da, ondan sonra felsefi bir mülakata geçmişiz de!.. Üstelik beni de yalan söylemeye zorladınız, küçük hanım! Bir de Mösyö Loti çocuklar için hikâye yazmışmış! Bravo! (Burada Sanem hafifçe gülümsedi ama hemen toparlayarak ciddi kalmaya çalıştı) Peki odamdan bu kitabı ne zaman “ödünç aldınız” bakalım? Benden bu kitabı çalmak yetmiyormuş gibi bir de onu sofanın orta yerinde unutmuşunuz… Aferin size! Demek ki, o kadar saf o kadar temiz değilmişsiniz… Muhterem pederiniz kitabın gerçek içeriğini bilseydi belki beni kovardı…”

“O zaman suç ortağıyız…”

“Ben mi? Suç ortağınız mıyım?”

“Kitap sizin çünkü, Matmazel…”

“Hıı. Aynı şey değil…”

“Haklısınız Matmazel ama babam bunu anlamalı mı?” dedi genç kız masum masum.

“Kitabı iyice okudunuz mu? Her şeyi anlayabildiniz mi bari? “Mots” ile “maux” karıştırıyorsunuz ama *“Les désenchantées”* gibi bir romanı okuyup anlayabiliyorsunuz! Böyle bir şey nasıl olur?”

“Mots ve maux hikâyesi, hım, dersinizi biraz “kaynatmak” içindi Matmazel. Affedin lütfen ve sevinin. Çünkü... Çünkü sizin gibi bir hocaya layık bir talebe oldum...”

Matmazel Fanchettte, hiçbir şey söyleyemedi ve Sanem kadının bu tavrını onaylama gibi algılayarak devam etti:

“Benimle gurur duymalısınız aslında, Matmazel! Bu romanı başından sonuna kadar mütalaa ettim ve her teferruatını anladım!”

Genç kızın coşkusunu gören Fanchette hafifçe gülümsemekten kendini alıkoyamadı ama yine de sertçe girişti:

“Yalnız, sizin gibi bir hanımefendi için uygun bir kitap değil.”

“Tam tersi...”

“Nasıl tam tersi? Ne demek istediniz?”

“Ruh halimi anlatan bir kitap varsa, ‘Les désenchantées’dir.”

“Kitabın kadın kahramanlarıyla müşterek noktanız ne, peki?”

“Nerdeyse her şey... Kültürlü, modern, toplumlarına faydalı olmak isteyen kadınlar bunlar... Yalnız ben onlara göre daha neşeliyim... Hem Türkçeyi hem de Fransızcayı çok iyi biliyorlar. Lakin faydası ne, Matmazel Fanchette? İstedikleri gibi dışarı çıkamıyorlar. Doktor, avukat olamıyorlar...”

“Fransa'da da bir kadın için doktor ya da avukat olmanın kolay bir şey olduğunu zannediyorsanız eğer, küçük hanım, yanılıyorsunuz.”

“Şüphesiz ama siz ülkemdesiniz, Matmazel ve aynı şartlarda sizin ülkenizde olmam neredeyse imkânsız...”

Matmazel Fanchette Sanem'i ilk defa görüyormuş gibi baktı... Evet, doğru Sanem artık bir çocuk değildi... Şimdi önünde duran Sanem gerçek bir kadındı.

“Flört bile edemiyorlar,” diye devam etti Sanem.

“Bu kelimeyi nerden biliyorsunuz?” dedi mürebbiye.

“Korkmayın, Matmazel Fanchette, “flirter” fiili Sami Bey'in Fransızca-Türkçe kamusundadır ama verdiği izah pek tatmin edici değil: “Sadece muhibbane ve âşıkane eğlenmek” ne demek. Neden “sadece”?”

"Anlayabilen anlasın… Sami Bey müstehcen şeyler yazamazdı…" dedi Fanchette kızararak.

"Şüphesiz. Ama Sami Bey'in anlattıkları beni pek tatmin etmedi." Mürebbiye bir şey söylemek üzereydi ama talebesi daha hızlı davrandı:

"Şimdi, Matmazel Fanchette, şimdiden özür dilerim sizden ama nasıl olur ki siz, siz ki kültürlü ve güzel bir kadınsınız neden hâlâ evli değilsiniz?"

Fanchette'in yüzünde hüzünlü bir gülümseme belirdi.

"Bu işler kolay işler değil, Sanem Hanım. Ne bileyim? "Treni kaçırdım" sanırım. Kültürlü ve güzel bir kadın olmak her zaman bir avantaj değil, küçük hanım. Hakikaten böyle miyim? Erkekler çok şey bilen kadınlardan pek hoşlanmazlar. Mütevazı bir aileden geliyorsanız eğer, işiniz daha zor. Size sosyal sınıfınızı hatırlatıyorlar."

"Ama köyünüzde, yani Gonfaron'da "flört etmişsinizdir" herhalde?"

"Ne diyorsunuz, küçük hanım? Utancımdan ölürdüm!"

"Sevdiğiniz bir erkek olmadı mı?"

"Hıı. Söylediğiniz manada değil. Ama… Ama Albert isminde bir genç vardı… O erkek okuluna, bense kız okuluna gidiyordum. Genellikle köyün erkek öğrencilerini nobran ve şiddet dolu buluyordum. Ama Albert farklıydı. Albert nazikti. Benimle bazen elmalarını veya üzümlerini paylaşırdı. Albert beni savunurdu…"

"Albert sizi öptü mü, Matmazel? Dudağınızdan öptü mü yani?"

"Ne diyorsunuz? Ne korkunç bir şey!"

"Nesi korkunç? Peki Albert yakışıklı mıydı?"

"Sanem Hanım! Siz talebesiniz bense mürebbiyenizim… Bunu unutmayın, lütfen!"

"Affedersiniz, Matmazel. Haklısınız. Kötü ve fazlasıyla meraklı bir genç kızım ben. Ama…"

"Ama?"

"Ama söyleyin lütfen, meraktan ölüyorum. Albert'e ne oldu?"

“Albert'e hiçbir şey olmadı. Aslında bana bir şey oldu çünkü ailem ve ben köyü terk ettik ve Toulon'a taşındık.”

“Zavallı Albert…”

“Zavallı ben aslında…”

“Neden?”

“Çünkü birkaç yıl sonra Albert evlenmiş. İşte nedeni…”

“Matmazel Fanchette, beni affedin, ne olur… Size kötü anılar hatırlatmak istemezdim…”

Sanem istemeden de olsa mürebbiyesinin kalbindeki eski bir yarayı kanatmıştı ve genç kız gerçekten matmazeli gönülden seviyor ve onun için üzülüyordu.

“Üzülmeyin, üzülmeyin, küçük hanım. Aslında size teşekkür borçluyum. Çünkü sizden başka hiç kimseye bu hikâyeyi anlatmamıştım.”

“Annenize de mi?”

“Anneme de küçük hanım. Hayat böyle. Albert hakkında başka bir şey bilmek istiyor musunuz, meleğim?”

Sanem, aslında “melek” tabirini tamamen hak edip hak etmediğini bilmiyordu ama biraz tereddüt ettikten sonra şunu sordu:

“Albert size köyden haber göndermedi mi?”

“Hayır! Neden yazsın ki? Ebeveynlerim mektubunu okusaydı!..”

“O zaman siz de ona yazmadınız…”

“Ben bir kadınım. Terbiyeli kadınlar ilk mektup yazan olmazlar.”

“Köyü terk etmeden evvel Albert'e kendisini sevdiğinizi itiraf ettiniz mi?”

“Hayır. Neden bahsediyorsunuz, küçük hanım?”

“O zaman normaldir,” dedi Sanem hüzünlü hüzünlü.

“Normal olan ne?”

“Albert'in başka bir kızla evlenmesi… Bazen erkekler bizden sadece küçücük bir işaret bekliyor.”

“Bunu nereden biliyorsunuz?”

“Bazen mürebbiyeler de her şeyi bilemezler.”

“Albert'in beni sevdiğine inanıyor musunuz, Sanem Hanım?”

"Albert yüzde yüz sizi seviyordu. Ama sizden bir ışık göremeyince..."

"Neden bana mektup yazmadı? O erkekti mektuplaşmayı başlatabilirdi," dedi Matmazel Fanchette sendeleyerek.

"Çünkü Albert terbiyeliydi... En az sizin kadar terbiyeliydi. Duygularını unuttuğunuzu sandı ve... Bazen terbiyesiz olmakta fayda var..."

Bu itiraflardan sonra Sanem'in odasında uzun bir sessizlik oldu.Yine de konuşmaya ilk başlayan genç kızdı:

"Her şeye rağmen, çok şanslısınız, Matmazel."

"Ne şansı küçük hanım?"

"En azından bir aşk hikâyeniz var. Benim böyle bir şeyim yok... Fransız romanlarında her türlü aşk hikâyelerini mütalaa edebilirim şimdi ama bir tanesini hakikatte yaşamaya hakkım yok. Bu evde uzun zaman bekleyeceğim. Bir gün babam Hüseyin Bey "Filan ile evlen, iyi çocuktur" diyecek ben de direnmeden, hiç tanımadığım, hiç de sevmediğim bir adamla evleneceğim. Sizce bu normal midir Matmazel?"

"Böyle bir soruya cevap vermem biraz zor, Sanem Hanım. Lakin muhterem pederiniz basiretli bir beyefendidir..."

"Bana eş seçerken basireti bağlanırsa ne olacak? Babam annemi çok seviyordu ve bu aşk karşılıklıymış... Ama benim de aynı hakka sahip olduğumu düşündüğünü hiç zannetmem. Çeşmeye testiyle su almaya giden ve burada âşıklarına rastlayan köylü kızların hakkına bile sahip değilim... Ne kadar mutsuzum ben... Ne kadar mutsuzum...

"Bir tek çareniz var, o zaman, Sanem Hanım."

"Neymiş bu çarem, Matmazel Fanchette?"

"Bu konuda ne düşündüğünüzü pederinizle paylaşın. O anlar."

"Fakat... Fakat... Müslüman bir kız babasıyla böyle konuşamaz..."

"Siz demin bana böyle bir tavsiyede bulundunuz, meleğim ve haklı olduğunuza artık hiç şüphem yoktur: Söylediğiniz gibi, bazen terbiyesiz olmakla fayda var..."

Sanem yeniden yatağına oturdu ve için için ağlamaya başladı.

“Ağlamayın lütfen… Ağlamayın meleğim. Çünkü gözünüzden dökülen her yaş kalbimi paramparça ediyor,” dedi Fransız mürebbiye, bir mendille öğrencisinin gözyaşlarını yavaş yavaş silerek.

“Mutsuzum ama kötü olduğumu zannetmiyordum, Matmazel Fanchette. Ne yaptım? O kadar bencil miyim? O kadar kötü, terbiyesiz, küstah bir kız mıyım? Müsaadenizi almadan kitabınızı okumam büyük bir suçtur. Medeni, saf, temiz değilim… Aşağılık bir mahlukatım ben.”

“Kendinizi suçlamayın, canım… Pırıl pırıl bir kızsınız. Bir gün mutlaka Toulon'a, Gonfaron'a birlikte gideriz.”

“Sahi mi? Beni affettiniz mi, Matmazel?”

“Suçunuz ne ki?”

Birdenbire umutlanan genç kızın yeşil gözlerinde bir ışık parladı:

“Mudanya'da bir gemiye bineceğiz, ondan sonra Çanakkale'ye gideceğiz,” dedi Sanem coşkuyla. “Ondan sonra da ver elini Toulon! Serbestçe limanda dolaşacağız. Belki de yakışıklı bir Fransız subaya rastlamam mümkün olacak!”

“Toulon'da yakışıklı deniz subayları çoktur!”

“Siz de belki bir subaya rastlayabilirsiniz?”

“Neden bir amiral olmasın? Yaşıma göre daha uygun. Fransa'da denizciler amirallerine ne derler biliyor musunuz, Sanem Hanım?”

“Bilmem. Hakikaten ne derler, Matmazel Fanchette?”

“Le pacha, le pacha!”

“Neden le pacha?”

“Çünkü, çok affedersiniz, küçük hanım, çünkü paşa çok emir verir kendisi de az çalışır. Ha Ha Ha.”

“Zarar yok. Çok doğru, Fanchette. Böyleler. Ha Ha Ha Ha Ha.”

Sanem ve Matmazel Fanchette içten kahkahalar attığı sırada, Ali Münif kapıya vurdu sonra kız kardeşinin odasına girdi ve gülümseyerek iki kadına baktı:

“Gördüğüm kadarıyla keyifler yerinde, hanımlar!”

Fanchette birden utandı ve başını öne eğdi. Sanem ise gülümseyerek ağabeyine baktı.

"Dersimiz bitmişti ve..." dedi mürebbiye kendini biraz aklamak için.

"Mühim değil! Mühim değil! Dünyanın hiçbir yerinde neşeli olmak suç değildir. Olmamalı da..."

Matmazel Fanchette yerinden kalkarak: "Müsaadenizle şimdi gitmem lazım. Dadı beni mutfakta bekliyormuş. Sizin de, Sanem Hanım, değerli yardımınızı istiyormuş. Ağabeyinizle konuşun da, biraz sonra bize yardım etmek için mutfağa inin lütfen. Babanız zaten iyice tembih etti."

Bunu söyledikten sonra Fanchette odadan çıkarak iki kardeşi yalnız bıraktı.

"Nesi var? Odaya girdiğimde Matmazel'in tavrı birdenbire değişti. Üstelik ne zamandan beri sana "Sanem Hanım" diye hitap ediyor?"

"Bugünden beri, ağabeyciğim..."

"Neşeliyseniz, küçük hanım, benim de neşeli olmam için sebeplerim var..."

"Ne gibi sebepler?" dedi şüpheyle ağabeyine bakarak.

"Sebepler mi? Sebepler çok... Hava güzel, bu akşam "Tap Tap Amcamız", yani çok sevdiğimiz Faik Bey misafirimiz oluyor, koza ticareti tıkırında, Pierre Loti'ye adım adım yaklaşıyoruz... vesaire vesaire..."

"Bu "saireler"den biri Matmazel Siranuş olmasın?" Cümlesinin her kelimesini vurgulayarak sordu Sanem...

Genç kız ağabeyinin tepkisini bekledi.

"Ne dedin sen?"

"Türkçe anlıyorsun herhalde, ağabeyciğim..."

"Teessüf ederim, küçük hanım. Bu iftirayı atan kim? Matmazel Fanchette mi?"

"Bu evin hakiki meleği Matmazel Fanchette'tir. Ama bu şehir sadece meleklerle dolu değil... Bu arada bana cevap vermedin..."

"İşine bak, küçük hanım. Bir kız ağabeyiyle böyle konuşur mu hiç?"

"Ama ben seni ikdamdan yana bir adam sanıyordum. Selanik'ten dönüşünden beri kadınlar daha serbest olsun diye çaba sarf eden sen değil misin?"

“Aynı şey değil. Sen kız kardeşimsin…”

“Eeeee? Ben kadın değil miyim?”

“Sen… sen… farklısın,” dedi Ali Münif kardeşinin bu konuşmalarına çok şaşarak. “Bir kere çok gençsin…”

“17 yaşındayım... Bu yaşta köylerde bazı kadınlar çoktan anne oldular.”

“Bursa köy değil…”

“Ama köylerdeki kadınlar kadın değil mi?”

Kız kardeşinin ortaya koyduğu örnekler Ali Münif'i sersemletmişti. Birkaç saniye sessiz kalmış, sonunda gülümseyerek:

“Sanemciğim, ağabeyin seni çok seviyor. Bunu biliyor musun?”

“Biliyorum, ağabeyciğim. Ama…”

“Ama?”

“Aması şu: Madem ki beni seviyorsun, o zaman senin için çok mühim olan bir şeyi benden neden saklıyorsun?”

Sessizlik oldu. Ali Münif, önündeki sandalyeye bakmaya başladı. Sanem ise buzluğa bakar gibi yaptı ve sonra da ağabeyine dönerek:

“Matmazel Siranuş çok güzel bir kadın, değil mi?”

“Onu daha evvel hiç görmedin mi?”

“Her gece Bursa Tiyatrosu'na gittiğiniz malum.”

“Ne diyorsun?”

“Bendeniz bu evde beklerken, Fransızca derslerini cansiperane çalışırken (Ali Münif inanılması biraz zor olan bu iddia önünde hafifçe gülümsedi), aynı zaman zarfında zat-ı alinizin bazı insanlarla aşna fişna olduğunu demek istiyorum.”

Ali Münif hemen ciddileşti.

“Senin bu kadar kaba olabileceğine ihtimal vermiyordum, Sanem!”

“Kaba olmamaya çalışıyorum. Fakat… Fakat… Belki haklısın… Kabayım… Kötü bir kızım… Kötüyüm… Kötü… Dilim pabuç gibi… Dilim acıtıyor. Oooof! Şu dilim!.. Of bugün bana ne oldu! Ne oldu? Sevdiklerimi devamlı kırıyorum.”

“Odaya girdiğimde Matmazelinle çok eğleniyordun. Ona bir şey söylemedin inşallah?”

“Hayır. Yemin ediyorum.”

“Babamıza?”

“Babamız hiçbir şeyden haberdar değil. Merak etme ona da bir şey söylemeyeceğim fakat…”

“Fakat?”

“Fakat bana cevap ver: Matmazel Siranuş metresin mi?”

Ali Münif hayret ve acıyla kız kardeşine baktı. Kendisine bunları söyleyen dünkü çocuk muydu? Ne cesaret! Kafasına tuhaf fikirler sokan kişi Fransız mürebbiye miydi? Hayır olamaz. Matmazel Fanchette işini titizlikle yapan ve çekingen bir kadındı… Aile fertlerine karşı saygısı sonsuzdu. Ama birdenbire her şey alt üst olmuştu sanki. Bu evde neler oluyordu acaba? Neler? Ali Münif başka düşüncelere daldı. Sen misin erkekler ve kadınlar arasında müsavvatı *(eşitliği)* müdafaa eden kişi? Özbeöz kız kardeşinden başlamalıydı… Onun içindir ki Ali Münif yumuşayarak itiraf etmeye başladı.

“Matmazel Siranuş metresim değildi. Sadece Pınarbaşı’na gezmeye gidiyorduk ve…”

“Ve?..”

“Dün akşam Matmazel Siranuş fiilen metresim oldu… Anladın mı, Sanemciğim?”

“Anladım… Anladım… O kadar aptal, cahil ve bilgisiz değilim…”

İki kardeş durakladı… Her ikisinin hayatında önemli bir andı. Ali Münif yavaş yavaş konuşmaya başladı:

“Ama ona metres deme… Metres bazı erkeklerin satın aldıkları kadınlar için kullanılan bir terim… Münasebetimiz ise bambaşka… O, yumuşak, güzel, sevecen bir kadındır. Gözleri derin, dokunaklı... Merhametli bir ruha sahiptir... Kadife gibi bir sesi vardır… Kültürlüdür… Fransızca… Hatta Arapça bile bilir. Ona âşık oldum… Hakikaten âşık… Beni de seviyor…”

Sanem aniden ok gibi fırladı ve Ali Münif'i odada bırakarak hıçkırıklarla bağırmaya başladı:

“Nefret ediyorum ondan! Nefret ediyorum Matmazel Siranuş'tan!..”

15

Matmazel Fanchette'ten nefret eden kişi ise Dadı'ydı.

O gün de genç kadının mutfağa girdiğini görünce dadının yüzü değişti. 70 yaşlarında olan yaşlı dadı için Matmazel Fanchette, Sanem'in kalbinde kendisinin yerine geçmeye çalışan tehlikeli bir maceraperestti. Üstelik de Fanchette gavurdu. Tabii ki tek hafifletici şey “Rus” olmamasıydı. Nitekim ismi İpek olan bu dadı Tatar'dı… Ya da Çerkes… ya da her ikisinin karışımı. O konuda İpek'ten hiçbir zaman hiçbir açıklama gelmemişti. Kesin olan şuydu: İpek, gençken Kafkasya'dan ailesiyle birlikte göç etmişti. Bazı Bursalılar, aslında İpek'in soylu bir aileye mensup olduğunu, Ruslara karşı isyan eden ve Yalova'da sürgünde bulunan Şeyh Şamil'in maiyetinde bulunduğunu, bazıları da tam tersine İpek'in sadece Çerkes bir köle olduğunu ve 1864 Çerkes göçünden sonra yıllarca İstanbul'da oturduğunu anlatıyorlardı.

Herkes, onun bir müddet evli kaldığını ama esrarengiz bir olay sonucu eşinin katledildiğini söylüyordu. Çocukları olup olmadığı da bilinmiyordu.

Kısacası hayatı boşluklarla doluydu. Kendisi genelde kökeni hakkında susuyordu. Ama şu gerçeği bütün insanlar biliyordu: Sanem'in annesinin vefatından sonra dadı İpek onun yerini az çok doldurmaya çalışmıştı. İpek, Sanem için hayatını verirdi.

Dadının okuma yazması olup olmadığı bilinmiyordu. Eskiden kitap okuyor muydu kadın? Hiç kimse bilmezdi. Yine de kültür seviyesi çok yüksek değilmiş gibi görünse de İpek Tatarca bir sürü masal ve menkıbe anlatıyor, Çerkesce çok sayıda atasözünü de biliyordu.

Üstelik Tatarca mısralı ve kafiyeli bazı destanları neredeyse ezbere biliyordu yaşlı kadın… Kulaktan dolma mı, okulda da mı öğrenmiş bu da bilinmiyordu.

Eğitim konusu da, Fanchette ve İpek arasında bir rekabet konusu olmaya başlamıştı.

Çünkü genç kadın Lamartine ve Verlaine'den başka Latince yüzlerce dizeyi ezbere biliyordu. Fanchette Zuluca bilseydi bile dadının umurunda değildi. Bu tarafı İpek'i ilgilendirmezdi ve kayıtsız bırakırdı. Ama önemli olan şuydu: Bu mısraları okuduğunda küçük hanım mest olur Fanchette'e hayran kalırdı ve zavallı İpek'in pabucu dama atılırdı…

Dadısını çok seven Sanem, Matmazel Fanchette'i de öz ablası gibi seviyordu. Dadısının kıskançlığı genç kızı üzüyordu. Sanem o yüzden her zaman "ne şiş ne de kebap yansın" diye hareket ediyor ve iki kadın arasında mekik dokuyarak politik davranmak zorunda kalıyordu.

"Matmazel Fanchette misafirimiz bir kere," diyordu dadıya Sanem.

"Bu misafirlik biraz uzadı… Ülkesine dönseydi karı!"

"Matmazel'den böyle bahsetme. Çerkesler çok misafirperverdir…"

"Tabii ki. Ne der büyüklerimiz? "Adığeme haç'er yaç'as", Çerkesler misafir sever, ama başka bir atasözümüz de var: "Zimıgho haç'er guyix", Zamansız misafir korkutur…"

"Haksızlık etme! Matmazel senin hakkında hiçbir zaman kötü bir söz söylemez, Didi."

"Hakkımda ne söyleyebilir ki? Denesin! Görür gününü!" diye öfkelenmişti "Didi".

"Didi" Sanem'in çocukluğunda dadısına verdiği lakaptı ve genç kız İpek'in yerine genelde onu kullanmayı tercih ediyordu.

Matmazel Fanchette ise bu duruma üzülüyor dadının kalbini yumuşatmaya çalışıyordu.

Boşuna… Tabiatıyla Fanchette yaşlılara çok saygı gösteriyordu. İpek'e de yardımcı olmaya çalışıyordu ama karşı taraf teklifleri reddediyordu.

Üstelik Fanchette onunla Türkçe konuşmaya çaba gösteriyordu ama bu da Didi'nin hoşuna gitmiyordu.

En sonunda Sanem aralarında bir tür "tarafsız bölge" gibi olmuştu ve arabuluculuk yapıyordu.

O gün de mutfakta gerilim had safhadaydı.

"Senin Matmazelin nerelerde kaldı, küçük hanım?" diyerek yaprakları sarmaya devam etti Didi. "Biraz acele etseydi! Tek başına o kadar kişiye yemek hazırlamayı kolay mı zannediyor?"

"Ama Matmazel Fanchette aşçı değil. Onun görevi bana Fransızca öğretmek."

"Gavurcasını çarçabuk bırakıp bize faydalı olsaydı bari! Bu arada sen de geç kaldın…"

"Beni de mi azarlıyorsun? Aşk olsun, Didi."

Didi gülümsedi çünkü dünyada en çok sevdiği kişi Sanemciğiydi. Yaşlı kadın birden Sanem'in yüzüne baktı ve duruverdi.

"Ağladın mı, küçük meleğim?"

"Boş ver, Didi. Sen anlamazsın…"

"Yaşlıyım ama bunak değilim henüz… Sakın ona (bunu alçak sesle söyleyen Didi çenesiyle mutfağın köşesinde bir şey hazırlamaya başlayan Fanchette'i gösterdi) hiçbir şey söyleme."

"Matmazel'i rahat bırak, Didi. Boş ver. İşine bak. Ben de işime bakayım. Çalışalım. Çabuk olalım."

Ondan sonra Sanem, böreklerin hamurunu açmaya koyuldu. Hamur açmayı ona Didi öğretmişti. Didi de yemeklerin bir an önce hazırlanması gerektiğini düşündüğünden sustu. Ama dadı zaman zaman Matmazel Fanchette'e sert bakışlar fırlamaktan kendini alıkoyamıyordu.

Matmazel Fanchette ise işine odaklanmıştı. Bir süre sonra Sanem, bu sessizliği bozdu:

"Bol bol yemek yapalım. Unutmayalım ki bu akşam "Tap Tap Amca" geliyor ve iştahı bütün dünyaca meşhur."

"Faik Bey mi?"

Dadı yorum yapmadı fakat aklından şunları geçirdi: "Müjde desene. Ne kadar kibar, ne kadar güçlü bir beyefendi! Şakacıdır bir kere!"

Fakat Sanem dadısı anlamasın diye Fransızca konuşmaya başladı:

"Faik Amca ile beraber İstanbul'dan bir gazeteci gelmiş. "Le Stamboul" gazetesinin müdürüymüş. İsmi Régis, Régis Du... Régis De..."

"Régis Delbeuf olmasın?" dedi mürebbiye.

"Ah. Doğru. Régis Delbeuf. Zaten babam bunu söyleyince siz de odamdaydınız Matmazel. Kültürlü bir beyefendiymiş... Makalelerini okudunuz mu?"

Matmazelin yanakları birdenbire pembeleşti, Sanem ise börek hamuruna bakar gibi yapıyor ama aslında fark ettirmeden mürebbiyesinin tepkilerini izliyordu:

"Okumaz mıyım? Bazen "Le Stamboul" Bursa'ya da geliyor ve Hükümet konağının yanında satılıyor," dedi Fanchette. "Le Stamboul" tamamen Fransızca olduğu için ilgimi çeker. O beyefendinin makalelerini baştan başa okurum. Türkiye'yi çok sever."

"Belki de sizin için hayırlı bir kısmet..." dedi Sanem masumca...

"Ne kadar küstah bir şeysiniz siz, küçükhanım!"

Sanem, genç kadının tepkisini görünce bu sefer kendini tutamadı ve ağabeyiyle yaptığı konuşmadan kaynaklanan acıyı tamamen unutarak gülmeye başladı.

Ama Matmazel talebesine dersini vermek istediği için laflarına devam etti ve Sanem onu ciddi ciddi dinlemek zorunda kaldı.

"Kısmetleri pusuda beklediğimi mi zannediyorsunuz, küçükhanım? Bir kere bu beyefendi her zaman kontesler, prenseslerle birliktedir. Ben kimim? Kimim onların yanında?"

"Onu iyi tanıyorsunuz gibime geliyor, Matmazel. Yanılıyor muyum?"

"Ne münasebet? Régis Delbeuf'ü hayatımda görmedim."

Sanem başka bir soru sormak üzereydi ama İpek konuşmalarını ikiye böldü:

"Ne konuşuyorsunuz gavurca gavurca?"

Didi'yi bertaraf etmek o kadar kolay değildi. Dadı hemen devam etti:

"İşiniz bir an önce bitsin! Çalışın, kızlar! Sanem, ayrıca senin Matmazel'e sor. Ne gibi bir şey hazırlamaktadır?"

"Türkçe anlıyorum ben İpek Hanım. Sanem Hanım'ın tercümesine gerek yok," dedi Fanchette biraz öfkelenerek.

"Ona kızmayın, lütfen, Matmazel. Didi'nin huyunu biliyorsunuz. Didi bazen sert görünebilir ama aslında altın kalplidir."

"Ondan pek emin değilim ben," dedi Fransızca. "Ama neyse. Mademki bu yaşlı kadın tercümenizden geçmek istiyor, dadınıza söyleyin ki bir *"ayoli"* yapmaktayım."

"Eeee? Nedir bu? Nereden çıktı? Nasıl tercüme edeyim?"

"Eeee? Hemen yelkenler suda ha? Güney Fransa'da yumurta ve sarımsakla yapılan bir sos olduğunu unuttunuz mu?"

"Peki Peki. Hatırladım şimdi," dedi Sanem derin bir iç çekerek.

"Aslında "ayoli" bir meze değil, tek başına bir yemektir ve sebzelerle, balıklarla yenir. Ben annemin yaptığı gibi ve gördüklerime göre yapıyorum. Ama mademki masamızda çeşit çeşit yemekler olacak, bu ayoliyi yalnız "tadımlık" olarak hazırlayacağım... Bütün bunları dadınıza tercüme edin, küçük hanım. Sizin için çok güzel bir egzersiz olacak."

Sanem bütün bunları kelime kelimesine çevirdi ama Fransız'ın marifetleri tarafından etkilenmiş görünmemek için dadı şimdiden lezzetli bir "Çerkes tavuğu" yapacağını söyledi ve yavaş yavaş bir şarkı fısıldamaya başladı:

Fransız mürebbiye kadının bu tavrını bir meydan okuma gibi algıladı fakat İpek Hanım aniden şarkıyı keserek Tatarca bir destan söylemeye koyuldu:

Kesik Baş Destanı

Resul olturmuş idi tört yar ile
Otuz üç ming sahabe cümle bile

Bakar irdi Resulning ay yüzine
Kulak tutub tingler irdi sözine

Kördiler bir kesik adem başını
Yığlayu kirdi tökdi köz yaşını

Gödesi yok bir acayib baş irür
Şehid irür iki közi yaş irür

Ne gövdesi ne adakı ne eli
Bir kesik başdur hemen sözler idi

Matmazel Fanchette, dadının ağzından bu destanı daha önce dinlemişti.

Bildiği kadarıyla bu halk destanı aslında "Hazret-i Ali Cenknameleri"nden bir alıntıydı. Bu da Tatarca versiyonuydu. Anlaşılan ilk şekillerinde bu mısralar Orta Çağa dayanıp bütün Türk dünyasını gezdikten sonra dadının dudaklarına konmuştu.

Bu destan yazarlarının çoğu anonimdi. Tıpkı Antik Yunan'da olduğu gibi. Bazen birkaç ozanın eseriydi destanlar. Ortak bir mal. Katmer katmer.

Homeros mu? Homeros'lar mı? Ne denmeliydi?

Doğubilimci olmamasına rağmen Fanchette bu şiirleri hem saf hem de dokunaklı buluyordu. Zaten dünya şiirine dair her şey ilgisini çekiyordu. Bu sefer dizeler Kırım'dan geliyordu. Kendini ayrıcalıklı hissetti. Her şeyi anlamamasına karşın, mürebbiye dadının sesinin sıcak ve büyüleyici olduğunu itiraf etmek zorunda kaldı.

Sanem ise göz ucundan Matmazele bakarak, Fransız mürebbiyenin aslında kendisinden bir şey sakladığını ve Régis Delbeuf hakkında tüm bildiklerini söylemediğini düşünmeye devam etti.

16

"Berlin'de Almanya İmparatoru II. Wilhelm'e bile rastladım."

"Sahi mi, Faik Bey?" diye şaşkın şaşkın sordu ev sahibi Hüseyin Bey.

"Ne kadar ilginç. Anlatın. Anlatın Tap-Tap amca!" dedi Sanem sabırsızlıkla.

"Şimdi anlatacağım, kızım. İyice dinle ama, karışmam!"

Faik Bey, Régis Delbeuf, Hüseyin Bey, Ali Münif, Sanem ve Matmazel Fanchette, ev sahibinin Avrupa'dan beğenerek getirttiği masanın etrafında toplanmışlardı

Bu yemek aslında Hüseyin Bey için çözülmesi gereken bir problemi de beraberinde getirmişti. Aile dostu Faik Bey ile beraber gayri Müslim Régis Delbeuf de, davet edilmişti. Sanem 13 yaşını çoktan geçtiği için dışarıda artık çarşaf giymesi gerekiyordu. Evde ise, akrabalarından başka hiçbir erkek yüzüne bakamazdı. Adı üstünde "Tap-Tap amca" aileden sayılırdı ama Régis Delbeuf bir yabancıydı! Ali Münif babasına zamanın değiştiğini söyleyerek kız kardeşinin rahatça yemekte bulunabileceğini savunmuştu.

Sanem, Régis Delbeuf'in kızı yaşındaydı ve üstelik genç kızın amcasıyla konuşmaması, aynı masada aynı yemekte bulunmaması abes olurdu.

Kendisine Avrupalı bir terbiye vermek isteyen babası ve ağabeyi değil miydi?

Üstelik masaya yemekleri taşımak için yaşlı dadı yetmezdi… Bu son söylenenler Hüseyin Bey'i ikna etti. Yabancı ile konuşmama ve ona meraklı meraklı bakmama şartıyla Hüseyin Bey kızına aynı masada oturma izin verdi.

O akşam dadı İpek Hanım ile Sanem yemekleri getirip servis yapıyordu. Servisten sonra Sanem masanın köşesinde yerini alıyordu.

Her zamanki gibi dev adam hatıralarını anlatmaya koyulmuştu. Sakin, güzel bir akşamdı.

Ailenin dostu seneler sonra Bursa'da, evlerindeydi. Selçukhatun mahallesinde bulunan konağa ilk defa giren Régis Delbeuf ise seçkin davranışlarıyla Hüseyin Bey ve Sanem tarafından beğenilmişti. Genç kız ilk defa o kadar yakından kelimenin tam anlamıyla ecnebi bir erkek görüyordu ve heyecanlanmıştı ama doğrudan ona bakmaya cesaret edemiyordu.

Matmazel ise hemşerisi hakkında talebesinin coşkusunu paylaşmıyormuş gibi görünüyor ve bazen masanın ucundan "Le Stamboul" gazetesinin Müdürü'ne şüpheli şüpheli bakıyordu. Faik Bey hikâyesine devam etti:

"Bildiğiniz gibi iki yıl önce yani 1905'te, 5-6 ay Almanya'da kaldım. Babam ile... bu arada selamları ve hürmetleri var size Hüseyin Bey, affedersiniz nerede kalmıştık, babamla tahvil bastırmak için sevgili Padişahımız tarafından o ülkeye gönderilmiştik. Her yerde saygıyla kabul edildik ve kaldığımız yer Berlin'in en lüks oteli Kayserhof Otel'di. Düşünün biraz: Otelin içinde asanrahibe bile bulunuyor. Hollerde iri mi iri avize ve aynalar var. Her yerde koltuk, kanepe… "Ober"ler acele acele koşuşuyor…"

"Ober"ler kim, Tap-Tap amca?"

"Ober"Almanca bir kelimedir ve "garson" anlamına gelir kızım," dedi dev adam yumuşak bir şekilde. Faik Bey, canlılığı ve coşkusundan dolayı Sanem'i çok seviyordu. Bıraktığı çocuk bir genç kızdı şimdi. Kendi de yaşlanmıştı ama her zamanki gibi ilginç hikâyelerle doluydu. Hem enerjik hem de şakacı şahsiyetinden de hiçbir şey kaybetmemişti.

Bu açıklamadan sonra dev adam şöyle devam etti:

"Bir gün holdeydim. Birdenbire bir gürültü bir patırtı! Meğer Rusya'dan gelen bir general, adını unuttum, Almanya'ya iltica etmiş ve Kayser'in kendisi onunla mülakat etmek için odasına çıkmak üzereymiş. Miğferli subaylar İmparator'dan önce yürüyordu. Kayser ise oteldeki başka subaylara askeri selam veriyordu. Almanya İmparatoru bana da yaklaştı…"

"Eeeeee? Ne oldu ondan sonra? Durmayın. Çabuk anlatın ne olur Tap-Tap amca!"

Sanem'i hâlâ etkileyebildiği için memnun olan dev adam gülümsedi ve tekrar anlatmaya koyuldu:

"Ben de askervari bir şekilde Kayser'i selamladım. O da biraz yürüdü, sonra durdu. Biraz düşündü sonra şaşkın bir ifadeyle İmparator yaverine döndü ve bu sivilin neden kendisine selam verdiğini sordu. Yaveri de bana döndü ve Fransızca olarak kim olduğumu kibarca sordu. Misyonumuzu o zaman anlattım ve yaverse söylediklerimi aktarmak için komutanına koştu. Ondan sonra beni baş hareketiyle selamladı ben de gözlerine bakarak ona aynı baş hareketiyle nazikçe cevap verdim ve II. Wilhelm yoluna devam etti…"

"Tap-Tap amca koskoca Almanya İmparatorlarına bile şaka yapabiliyor!" dedi genç kız hayretle.

"Bu anekdot dostumuz Mösyö Delbeuf'ü rahatsız etmedi umarım?" diye sordu dev adam. "Fransa ve Almanya arasında anlaşmazlık sürüp gidiyor çünkü. Alman taraftarı olduğumu sanmayın lütfen. Bildiğiniz gibi, kayınvalidem, Fransız kökenli. Fakat ülkemizin genel siyasetine uymak zorundayız."

"Zararı yok Faik Bey. Ben şahsen bir şeye çok üzülüyorum: Elinde o kadar çok koz varken Fransa gitgide Türkiye'de itibar kaybediyor. Şunu görüyorum: Bursa'da mamur ve aktif bir Fransız cemaati var. Yerimizi Almanlara mı bırakacağız? Bence Türkiye konusunda Fransa yanlış bir politika izliyor," dedi Delbeuf. "Siz Matmazel Fanchette, bir süreden beri Bursa'dasınız, bütün bunlar hakkında ne düşünüyorsunuz?"

Anlaşılan Matmazel Fanchette soydaşının kendisine dolaysız hitap edeceğine ihtimal vermiyordu ki şaşırdı. Yine de biraz düşündükten sonra Fanchette Régis Delbeuf'e şöyle karşılık verdi:

"Siyasetten anlamam Mösyö, daha doğrusu ilgi alanım şiirdir. Yine de sizinle hemfikir olabilirim. Fransızlar Bursa'da çok rahat yaşıyor. Hem Levantenler hem de benim gibi sonradan Fransa'dan gelmiş olan kişiler Bursa'da her şeyi bulabiliyor. Bense nazik ve şefkatli bu Türk ailesinin yanında, Hüseyin Bey sağ olsun, Fransa'da bile bulamayacağım bir yaşam tarzım var."

"Evet ev sahibiniz çok iyi bir insan, haklısınız. Siyaset ise bence mühimdir. Çünkü belki de demin bahsettiğiniz yaşam tarzını sürdürme imkânı söz konusu siyasete bağlıdır. Ama politikayı şimdilik bir kenara bırakalım, Matmazel. Şiir de geniş bir alandır. Hangi şairleri tercih ediyorsunuz?"

"Latin şairleri arasında Vergilius'u çok severim, mesela."

"Ah? Hakikaten? Bana göre Vergilius en iyi Latin şairidir!" dedi Régis Delbeuf coşkuyla. "Onun bazı dizelerini ezbere biliyor musunuz, Matmazel?"

"Evet, biliyorum. Mesela "Aeneis"in dördüncü kitabında, "Aşkın Zaferi" olarak adlandırabildiğimiz bölüm… Bu bölümde Kraliçe Dido, Aeneas için hissettiği aşkın ilk belirtilerini duymaya başlıyor."

"Bizim için bu bölümü söyler misiniz?"

"Bu masanın etrafında bulunan herkes Latince bilmeyebilir… Bilmeyenleri yormak istemem…" diye tereddüt etti Matmazel Fanchette.

"Hayır, hayır! Ben de biraz biliyorum. Mektepte hocalarımızdan biri Latince'yi öğretmekle görevlendirilmişti," dedi Faik Bey.

"Tap-Tap amca haklı ve sizi teşvik ediyor! Ben de teşvik ediyorum. Çünkü ne kadar güzel söylediğinize şahidim ben," diyerek ilave etti Matmazeli'ni hakikaten çok seven Sanem.

"O zaman hatalarım için şimdiden özür dilerek "Aşkın Zaferi"ni söyleyeceğim…"

Ve Matmazel Fanchette ayağa kalkarak, baygın gözlerini uzak bir noktaya odaklayarak, müziksiz ama duygulu bir müziğe benzeyen şu mısralara başladı:

At regina, gravi jamdudum saucia cura
(Ama artık ciddi bir kuruntuyla yaralı Kraliçe)
Vulnus aliit venis et caeco carpitur igni
(Damarlarında yarasını besler ve kör bir ateşten mustariptir)
Multa viri virtus animo multusque recursat
Gentis honos; haerent infixi pectore vultus
Verbaque, nec placidam membris dat cura quietem…
(Aklından Aeneas'ın cesareti ve ailesinin soyluluğu
Defalarca geçer; O'nun yüzü ve sözleri göğsüne saplanmış
Kalır, ve kuruntu, uzuvlarına tatlı dinlenmeyi vermez…)

Ondan sonra da Matmazel Fanchette Dido'nun kız kardeşi Anna'ya hitap ettiği bölüme geldi ve şöyle devam etti:

"Anna soror, quae me suspensam insomnia terrent!
Quis novus hic nostris successit aedibus hospes!"
(Anna kardeş, beni uyanık tutan bu uykusuzluk nedir?
Evlerimize gelen bu yabancı misafir kimdir?)

Bu arada ister istemez Matmazel Fanchette'in gözleri Régis Delbeuf'ün gözleriyle karşılaştı ve genç kadın kıpkırmızı oldu. Ama buna rağmen mürebbiye şiirini bitirmek için çaba sarf etti ve Anna'nın ablasını nasıl teşvik ettiğini anlatan mısralarla son verdi:

"His dictis impenso animum inflammavit amore
Spemque dedit dubiae menti solvitque pudorem !"
(Bu sözlerle Anna zaten daha önce yanan bir aşkla onun
aklını yaktı,
Tereddüt dolu ruhunu umutlandırarak
utancına da son verdi !)

Matmazel Fanchette oturduğunda alkışlar patladı. En çok alkışlayan Régis Delbeuf'tü. Fanchette'in soydaşı hemen ayağa kalkmıştı. Kim derdi ki gazeteci Bursa'da Vergilius'un mısralarını ezbere bilen ve ateşle söyleyen bir genç kadına rastlayacak?

"Bravo," dedi Sanem matmazelin kulağına fısıldayarak, "ben bile daha uygun, daha yerinde bir bölümü seçemezdim... Uzaklardan gelen yakışıklı misafire dair alıntı tam sizin içindi!"

"Terbiyesiz şey, sus çabuk!" dedi mürebbiye, ama azarlaması bu sefer bir teşekkür gibiydi.

"Bu güzel okumanız için sizi tebrik ederim, Matmazel," dedi Régis Delbeuf coşkuyla. "Sizden *"Le Stamboul"* gazetesinde bahsedebilir miyim?"

"Bu şerefe gerçekten layık mıyım?" dedi ciddi bir edayla genç kadın.

"Bin defa layıksınız, Matmazel. Ne demek istiyorsunuz?" dedi Fransız şaşkın şaşkın. "Ayrıca, daha önce yazdığınız şiiriniz var mı?"

"Vardı, ama birkaçını gazetenize gönderdim ve onlar da yayımlanmayınca, şiirsel denemelerime son verdim, Mösyö Delbeuf..."

Bu açıklama, soğuk su etkisini yarattı.

Bütün bu konuşmalar Fransızca yapıldığı için Hüseyin Bey hiçbir şey anlamıyor, bakışları Régis Delbeuf'ten genç mürebbiyeye gelip gidiyordu. Fakat adam şunu gayet iyi anlıyordu: İstemeden Régis Delbeuf "bir pot kırmıştı" ve telafi etmek için her şeyini verebilirdi.

"Bir yanlışlık söz konusu, mutlaka bir yanlışlık var," dedi Régis Delbeuf! "Belki sekreterim... Bu hatayı ona yüklemek istemezdim ama..."

"Yanlışlık olduğunu sanmıyorum, Mösyö. Gazetenize çok sayıda düşes ve prenses şiirlerini gönderirken, neden taşrada yaşayan küçük ve "arkası olmayan" bir mürebbiyenin şiirleri yayınlansın ki?"

Sanem hayret ve korkuyla Fanchette'in davranışını seyrediyordu. Matmazel yakaladığı fırsatı bile bile yakıp yok etmekteydi!

"Affedilmem için ne yapabilirim, Matmazel? Vergilius'un şiirlerini sizin gibi ateşli bir şekilde okuyan hiç kimseyi daha önce ne gördüm ne de duydum... Gerçekten büyük bir yeteneğiniz var, Matmazel. Barışalım, ne olur? Rica ederim... Beni mahvetmeyin... Affedin..."

Régis Delbeuf böyle bir çıkış beklemiyordu. Fransız gazeteci, Fanchette'in okumasını çok beğenmiş ve şair olduğu için de gözlerinin sırrına kapılmıştı. Fakat hayranlık duyduğu kadın onu itiyordu!"

"Barışmak mı? Fakat bildiğim kadarıyla savaşta değiliz ..." dedi Fanchette.

"O zaman en azından beni ne kadar etkilediğinizi bu akşam size göstermeme izin verin lütfen, az önce sözünü ettiğiniz düşes ve prensesler yanınızda, güneş önünde kaybolan yıldızlar gibi..."

Başka zaman olsa Fanchette, bu iltifatları abartılı, gülünç bulurdu ama olayların beklenmedik akışı tavırlarına hükmediyordu. Genç kadın biraz gülümsemeye başladı ama tam o sırada aşağıdaki büyük kapıya üç defa vuruldu.

"Madam Pâquerette'i getiren Garo'cuğumdur," dedi Ali Münif.

İpek Hanım yere eğildi, süngüyü tutan ve bir delikten geçen sicimi çekmesiyle aşağıdaki kapı açıldı.

Garo ile Madam Pâquerette salona girdi.

Hüseyin Bey yeni misafirlerine hoş geldiniz demek için yerinden kalktı.

"Nasılsınız Hüseyin Bey? Öncelikle burada toplanan bütün dostlarıma sıcak bir selaam! Ali Münif oğlunuzun ricası üzerine Madam Papatya'ya baskı yaptım ve bu amansız baskının sonucu söz konusu saygıdeğer kadın Pierre Loti hakkında bize esrarengiz ve yepyeniii malumat vermeyi kabul ettiii!"

Şakacı Garo bütün bunları teatral edalarla ifade etmişti.

Aslında ilk önce Garo akrabası olan Siranuş'a baskı yapmıştı. Çünkü nedense Pâquerette Garo'yu çok sevmiyordu. Bu şartlar altında, Pâquerette'e dolaysız emir veren şahsa yani Matmazel Siranuş'a başvurması lazımdı. Garo da öyle davrandı. İki günlük acımasız müzakereden sonra patronu olan genç aktrisin ricasına boyun eğerek orta yaşlı Fransız nihayet teslim bayrağını çekmiş ve Hüseyin Bey'in evine gelerek Pierre Loti'den söz etmeyi kabul etmişti... Siranuş'un bu kararda oynadığı önemli rol de örtbas edildi.

Kadın bir sedire oturtuldu ve salonda bulunan herkesi uzun müddet süzdü. Her zamanki gibi ciddi tavırlıydı.

“Pierre Loti mi dediniz?” dedi Sanem aniden.

“Biliyorsun, kızım. Çocuklar için masal da yazan Fransız yazarıdır…” dedi Hüseyin Bey.

Cahil biri gibi konuşan Hüseyin Bey'in söyledikleri herkeste şok etkisini yarattı ama saygısından hiç kimse bir şey söylemeye cesaret edemedi. Bu “pot kırma”nın temelinde kendisi ve Matmazel Fanchette bulunduğu için Sanem ise gülmemek için kendini zor tuttu ve Matmazeli'ne bir bakış fırlattı. Ama Matmazel Fanchette antik Yunan'ın heykelleri gibi dik durarak küçükhanımına doğru bakmamaya özen gösterdi.

Régis Delbeuf, daha da kibarlaşarak Fransızca:

“Sevgili Madam Pâquerette, Ali Münif Bey, Faik Bey ve bendeniz Pierre Loti'nin peşindeyiz. Nitekim bazı söylentilere göre bu büyük yazar şu anda Bursa'da bulunuyormuş. Kendimi size takdim edeyim: “Le Stamboul” gazetesinin müdürüyüm. İsmim Régis Delbeuf. Belki de siz de zaman zaman “Le Stamboul”un sütunlarına bir göz atmışsınızdır…”

“…”

Madam Pâquerette gözlerini Régis Delbeuf'ün gözlerine dikti ama hiçbir şey söylemedi.

“Sevgili Madam Pâquerette, Pierre Loti hakkında bize bir şey aktarabilir misiniz?”

“Sevgili Mösyö Delbeuf,” diyerek yavaş yavaş başladı hizmetçi, “şunu iyi bilin: Ne Garo Efendi ne de sizin için ko-

nuşmayı kabul ettim. Çok sevdiğim bir kişi böyle yapmaya beni zorladı. Haberiniz olsun. Üstelik de anlatacağım şeyler şahsi hadiselerdir. Bu yüzden "Le Stamboul" sütunlarında onları gelişi güzel yazmanıza izin vermem. Gerçek adımı ve soyadımı da kullanmayın. Böyle bir şey istemem. Şimdi beni iyice dinleyin:

Geçen yüzyılın ortasında doğdum. Lyon doğduğum şehirdir... Madam Brotte'un da doğduğu şehirdir Lyon. Bana "Loti ile ne alakası var" diye sormayın! Sizi dinlemek zahmetinde bulundum. Siz de beni sonuna kadar dinleyin..."

Régis Delbeuf çenesinin bir hareketiyle "evet" demek zorunda kaldı ve İpek hanım hariç herkes salonda Madam Papatya'yı pür dikkat dinledi.

17

Orta yaşlı kadın söyleceklerini toparladıktan sonra hikâyesini tekrar anlatmaya koyuldu.

Matmazel Fanchette ile Sanem ise Hüseyin Bey'e Pâquerette'in cümlelerini tercüme etmeye çalıştı:

"Devam edeyim: Nerde kalmıştım ben? Ah evet, Lyon'da. Orada büyüdüm. Annem babam zengin değildi. Annem hizmetçiydi. Ya hanımların evlerini temizliyor ya da dikiş dikiyordu. Babama gelince: Annemin kazandıklarını içkiye yatırmaktan başka bir iş yapmazdı. Yıllar böyle geçti. Okula gidiyordum. O dönemde III. Napoléon hükümdardı.

"Ebeveynlerim parasız oldukları için okumam söz konusu değildi. Büyüdüm. Annem gibi dikiş dikmeye başladım. Gustave isminde bir oğlan bana âşık oldu. Kendisi de zengin olmadığından asker olmaya karar verdi. Gustave zırhlı atlı oldu. Onu çok seviyordum ben. 1870'te Fransa ve Prusya arasında savaş patladı. Fransız edebiyatında ve resminde zırhlı atlılar çok kullanıldı. Victor Hugo'nun "Sefiller"ini hatırlıyor musunuz? Ben şahsen okumadım... Ama Gustave okudu... Zırhlı atlılara dair bölüm özellikle ilgisini çekti... Bana anlattı... Waterloo... I. Napoléon'un zırhlı atlılarının hücumunu... Savaştan sonra Thénardier bir kadavra yığınından Monsieur de Pontmercy'yi çıkarıyor ve fiilen hayatını kurtarıyor... Yalın kılıç hücum eden kahramanlar... Miğferleri, zırhları, şaha kalkan atlarıyla... Bütün bunlar kitaplarda güzel duruyor...

Fakat… fakat hayatımda her şey çok farklı oldu… Gustave'ım, Monsieur de Pontmercy gibi o kadar şanslı olamadı… Reischoffen muharebesinde öldü. Lanet olası Reischoffen'de. Sevgili Gustave… Neden? Nedeni var mı? Öldü işte zavallıcık… Boşuna öldü. Beceriksiz amirleri bu gereksiz hücumu emrettiler.

"Prusyalılar atlılarımızı tıpkı talimde olduğu gibi vurdular… Öldü zavallıcık…

"Beni de bu dünyada yalnız bıraktı… Gustave'ın annesi ölümünü öğrenince delirdi… Kriz gelince evden hemen çıkmak ister ve : "Gustave'ı görmeye gidiyorum" derdi.

"Fakat Gustave'ımın ölümünden bile daha vahim bir şey var. Aslan'dır. Reıschoffen ovasında bugünümüzde büyük bir aslan heykeli varmış… İki eyaletimizi işgal eden Almanlar tarafından inşa edilmiş bu heykel… Fransa'ya bakan, bütün Fransa'ya aslında meydan okuyan bir heykel. Taştan yapılmış bu mağrur aslan, kükreyip kuvvetli ayağıyla kartallarımızı, silahlarımızı ve bayrağımızı çiğniyormuş… Aslan sadece bayrağımızı çiğnemez, Gustave'ımı çiğner, kalbimi de çiğner… Bir gün gelir umarım… Bir gün gelir cesur askerlerimiz Alsace eyaletimizi işgalcilerden kurtarır ve mağrur aslanı havaya uçurup yok eder!"

Kadının anlattıklarını dinlerken kimse bir şey söylemeye cesaret edemedi. Madame Pâquerette hazinle ve sessizce ağlıyordu.

Gözyaşlarını sildikten birkaç dakika sonra kadın konuşmasına devam etti:

"Herhalde şimdi aklınızdan şu geçiyordur: "Bu deli ihtiyarın hikâyesi çok dokunaklı… ama… ama Pierre Loti'mizin bütün bunlarda ne alakası var? Bu hizmetçi kadınla ne tür irtibatı olabilir ki? Sadede gelsene, Madam Papatya! Hiçbir şey söylemeyiniz… Protesto etmeyiniz… Düşünceniz öyle… Zaten… Zaten sadede geliyor Madam Papatya… Gustave'ın bir arkadaşı vardı… O da kendisinden çok yaşlıydı. Tecrübeli bir atlıydı ve Gustave'ı himayesine almıştı. Her ikisi de zırhlı atlıydı. Kendi ağzından duydum Reischoffen hikâyesini…

Evet, aptallar tarafından verilen aptal emirler… Resmen bir katliam… Yukarıdan kararı verilen bir katliam… Cesur genç altılar burada canından oldu. Eski atlı, soyadını veremem, çok sayıda savaşı, çok sayıda ölü ve yaralıyı görmüş olan bu demir adam, Gustave'ın sonunu anlatırken benim gibi ağlıyordu. Hikâyemin sizi ilgilendiren bölümüne geldik şimdi. Bu eski atlı kimdir hanımlar ve beyler? Pierre Loti'nin büyük amcasıdır. Mösyö Loti amcasını çok seviyor ve ona "*Légion d'honneur*" madalyasının verilmesi için halen çaba sarf etmektedir. Amcası, Mösyö Loti'ye defalarca Reischoffen hücumuna ve yanında öldürülen Gustave'ıma dair hikâyeyi anlatmış. Eski atlı şimdi çok yaşlı. Yaşadıkları yanında "*Légion d'honneur*" bir hiç aslında. Ama insanoğlu her zaman sembollere göre hareket ediyor. Bu beyefendi ile hâlâ yazışıyoruz. Bir gün eski atlı yeğeni Mösyö Loti'ye hem Gustave'dan, hem de benden bahsetti. Bursa'da bulunduğumu öğrenince Pierre Loti benimle irtibat kurmak istemiş. Aslında Loti senelerdir benimle görüşmek istedi ama bir türlü olmadı. Birkaç gün evvel nihayet bu görüşme meydana geldi ve onunla baş başa görüştüm. Geçmişten, amcasından, Gustave'dan ve Reischoffen hücumundan bahsettik. Evet size ne diyebilirim: Yüzü, burnu da pudralı, kulağı küpeli olmasına rağmen son derece nazik bir beyefendidir. Sesi bir müzik gibidir. Sözleri büyüleyici…"

"Pierre Loti size tam olarak ne dedi?" diye araya girdi Régis Delbeuf.

"O kadar önemli mi?" dedi Madam Pâquerette sitemle. "Sözleri o kadar büyüleyiciydi ki… bazen söylediklerinden hiçbir şey anlamıyordum… ya da çok az şey anlıyordum… Neyse… Anlattıklarına göre, eskiden kendisi uzun müddet bir mezar aramış İstanbul'da. Aramış, ama bulamamış… Aramaya devam etmiş ve en sonunda da bulmuş. Sevdiğiniz kişinin mezarını bulamamak ne kadar korkunç bir şey… Gustave'ı düşündüm. Kendisine hissettiklerini gayet iyi anladığımı söyledim… Bana yaşlı gözleriyle baktı. Birbirimizi teselli etmeye çalıştık. Buradaki ünlü cami hakkında yani Yeşil

Cami hakkında bir sürü güzel şey anlattı… Bu kez de bazı şeyleri anlayamadım ama aramızda kalsın o camide ne gibi özellik bulabilir ki bu beyefendi? Onu ziyaret etmek için defalarca buraya gelmiş üstelik. Çok güzel kokuyordu Mösyö Loti, tanımadığım bir parfümdü… Matmazel Siranuş bile o kadar güzel bir parfüm kullanamaz… Mösyö Loti'nin ifadesi çok yumuşaktı… Kitaplarını okuyup okumadığını sordu. Eğitim seviyemin çok yüksek olmadığını ama gelecekte kendisini hatırlayarak okumaya çalışacağıma dair söz verdim. Bana kızmadı Mösyö Loti. Tam tersine duygulandı. Gülümsedi. Elimi öperek cesur bir hanımefendi olduğumun altını çizdi. Amcasından ve Gustave'dan da tekrar uzun uzun bahsettik.

"En sonunda yeleğinin cebinde bulunan saate baktı. "Gitmem lazım" dedi Mösyö Loti.

"Türkiye'de zaman o kadar önemli değil," diyerek ilave etti. Ama yine de bir Avrupalı ile randevusu varmış. Aslında kaçtığı izlenimine kapıldım ben. Kimden, neden kaçtığını bilemem. Benden olmadığı kesin de. Ondan sonra da merdivene atladı. Koşarak uçtu. Bu beyefendi kimden korkuyor? Neden korkuyor? Neden her zaman kaçıyor? Yeşil Cami'nin sessizliğini severmiş ama bence hareket sessizliğin düşmanıdır. Daha sonra ben de evimden çıktım ve sokakta Matmazel Siranuş'un ağabeyiyle kavga eden bu beyefendiye (çenesiyle Madam Papatya Faik Bey'e işaret etti) rastladım… O kadar…"

"O kadar mı?" dedi Régis Delbeuf sıçrayarak. "Loti'ye nereye gittiğini sormadınız mı, Madam?"

"Neden sorayım ki, Mösyö? Aklıma gelmedi… Düşünseydim bile sormazdım… Pierre Loti'nin gideceği yer kendi meselesidir… Benimki değil… Zaten sormazdım… Bir hata yapmaktan korkardım çünkü. Ne bileyim ben… Bir tür terbiyesizlik olurdu bence…"

"Hatırlamaya çalışın, Madame Pâquerette, lütfen," diyerek rica etti ter dökmekte olan gazeteci. "Mösyö Loti bize yardımcı olabilen size başka ipucular vermedi mi?"

“Karakolda mıyız, Mösyö Delbeuf? İnsanları sıkmayın sorularınızla!”

“Loti'yi mutlaka bulmam lazım! Beni anlayın, Madam.”

“Pierre Loti'yi bulmanız sizin için neden o kadar önemlidir acaba? Bu iyi kalpli insana aslında düşünmediği bazı şeyler mi söyletmek istiyorsunuz? Söylediklerini de ne ölçüde saklayacaksınız?”

Ali Münif hayretler içinde kaldı. Bir defa daha Pierre Loti kaçıyordu. Onu yakalamak üzereyken yine de ünlü yazar kaçmayı becermişti!

Régis Delbeuf ve Faik Bey aynı şeyi düşünüyordu. Üstelik de şu fikir her ikisinin de aklına gelmişti: Madam Pâquerette aslında her şeyi kafadan atan büyük bir “hayalperest” miydi?

Çünkü Loti'yi Bursa'da gören sadece Pâquerette'di. Ondan başka şahit yoktu!

Madam Pâquerette ise şimdi en büyük özelliklerinden biri olan sessizliğine bürünmüş ve yeni sorulara cevap vermeyi reddediyordu.

İpek Hanım tarafından ikram edilen meyveleri yedikten sonra, Madam Pâquerette Garo'ya öfkeli bir bakış fırlatarak evine dönmek istediğini ifade etti.

Garo da yapacak başka bir şey olmadığını belirterek dönmek zorunda olduğunu söyledi ve “Allaha ısmarladık” dedikten sonra yavaş yavaş yola koyuldular.

Ama Ali Münif, Garo'nun gitmeden önce arkadaşının kulağına:

“Siranuş'a yarın akşam tiyatroda buluşacağımızı söyle.”

“Merak etme, Münifciğim,” muzipçe gülümsedi. “Matmazel Siranuş senindir artık ve sabırsızlıkla seni bekler…”

Ali Münif hem sevindi hem de bozuldu… Sanki bütün Bursa Matmazel Siranuş ve kendisi arasında geçen aşk hikâyesini biliyormuş gibi bir hisse kapılıyordu. En önemlisi, Babası Hüseyin Bey'in ne pahasına olursa olsun macerasını bilmemesiydi! İhtiyar adam aslında yumuşak huyluydu ama gerçeği öğrenince aşklarını engellemek için her çareye başvurabilirdi!

Régis Delbeuf, bütün bu konuşmalardan sonra üzüntüsünü saklayamamış: "Bir an Pierre Loti hayaletinin bu merdivene atladığını gördüğümü sandım! Kaçıyor! Kaçtı! Yeni kaçtı adam! Ellerimizden akıp yok oluyor! Yok oldu!" dedi Faik Bey'e.

"Ne yapsak acaba aziz dostum? Sanki yeni bir "Doğu Hayaleti" ortaya çıkıyor," kendi şakasına gülerek cevapladı dev adam.

Aralarında geçen bu yeni espri için, hayal kırıklığına rağmen Régis Delbeuf Faik Bey'i tebrik etmek üzereydi ki tam o sırada Matmazel Fanchette kendisine yaklaşmıştı.

"Zat-ı alinizle vedalaşmak istiyorum, Mösyö," dedi genç kadın.

Régis Delbeuf mürebbiyeyi neredeyse unutmuştu.

"Sizi bu genç hanımla baş başa bırakıyorum, dostum. Hayatta Pierre Loti'den daha mühim işler olabilir çünkü," diyerek uzaklaştı jimnastik hocası.

Matmazel Fanchette'in Türkçe bildiğini unutmuş olan Faik Bey, dostuna Türkçe olarak bu cümleyi söylemişti ve genç kadının yanakları hemen pembeleşmişti.

"Be... benimle vedalaşmak mı? Neden Matmazel? Neden acele ediyorsunuz? Birbirimizi tanımaya daha yeni başlamıştık."

"Başım ağrıyor... Yorgunum... Odama çekilmem herkes için daha iyi olur sanırım. Ama... Ama... Bunu yapmadan evvel, sizden özür dilemek isterim. Size sert davrandım. Sizi bile bile kırmaya çalıştım ve kırdım. Bunu hak etmiyordunuz farkındayım şimdi... Kültürlü, kibar bir insansınız..."

"Ben... ben sizden özür diliyorum, Matmazel. Beni affetmeniz için her şeyi yapabilirim. Siz... siz bir peri gibisiniz... Şiir Perisi."

"Birkaç dakika sonra bahçeye ineceğiz," dedi Hüseyin Bey.

"O zaman bu güzel akşamı sizinle bitirmeme izin verirmisiniz, Matmazel? Biz, sizinle sohbet etmeye devam edelim. Fransa'dan, memleketimizden bahsedelim." Faik Bey'in dediği gibi bu gece mühim olan şey Loti değil, sizsiniz demek

üzereydi Régis Delbeuf ama gazeteci bu cümleyi telaffuz etmekten son anda vazgeçti.

Régis Delbeuf aslında Matmazel Fanchette'in baygın gözlerine hayran olmaya başlamıştı. Matmazel Fanchette ise sert çıkışlarına rağmen sevecen bir ruha sahipti, üstelik de Delbeuf'ün huyunu gitgide daha iyi anlayabiliyordu.

Bu gece onlar için unutulmaz olacaktı.

Diğerleriyle birlikte bahçeye indiler. Matmazel Fanchette Albert'ten sonra böyle bir duygu hissetmemişti. Kendini güvende hissediyordu. Mürebbiye daha önce hiç kimse ile böyle konuşmamıştı.

Genelde çekingen olan genç kadın, Régis Delbeuf birlikteyken cesurca davranıyor ve bütün düşündüklerini sıralıyordu. Kendine değer verildiğini hissedince uzun süre konuşabiliyordu. Bu arada baş ağrısını tamamen unutmuştu...

Régis Delbeuf ise kadının edebi bilgilerinden çok zekasına hayrandı. Nitekim Fanchette'in söyledikleri, İstanbul Levanten sosyetik kadınlarının ifade ettiklerinden daha makul, daha çarpıcı, daha çok yaşamışlığı yansıtan sözcüklerdi.

Vergilius ve Horatius'tan başka Fanchette, Frédéric Mistral'ın eposlarından yüzlerce şiiri de ezbere biliyor ve aynı ateşle söylüyordu. Kraliçe Dido gibi Matmazel Fanchette yeni gelen bu misafire yavaş yavaş aşkla bakmaya başlamıştı ve kendini tutmakta zorluk çekiyordu.

Régis Delbeuf ise “Benim İlham Perim olmayı kabul ediyor musunuz?” diye sorduğunda Matmazel Fanchette ne evet ne de hayır diyebildi.

18

"Eeee? Matmazel Franchette ile koyu bir sohbete daldınız..." dedi dev adam faytonla otele giderken.

"Benimle alay etmeyin, Faik Bey, Allah aşkına. O, artık benim ilham perim. Hem çok samimi hem de çok güzel baygın gözleri var. Vergilius'a bayılıyor üstelik. Şiirlerini ezbere biliyor ve en önemlisi hissediyor. Zevklerimiz aynı. Nasıl olur ki öyle bir kadın bekar kalabilir?

"Matmazel Franchette, ne Batılı ne de Doğulu erkeklerin alıştığı bir model değil. O yüzden hâlâ bekar olması gayet normal. Tıpkı Madam Papatya gibi o da zengin bir aileden gelmiyormuş. 25 yaşını çoktan aşmış. Yine de... Birkaç yıl önce eşinizi kaybettiniz. Sizden de çok daha genç bu yeni aday. Ama..."

"Ama?"

"Aması şu: Bir erkek ve bir kadın arasında büyük bir yaş farkı olunca, erkek daha yaşlı olan kişi ise, hiç kimse çok şey diyemez. Mesela benim ve refikam arasında büyük bir yaş farkı var. Ayrıca, Matmazel sadece sizin gibi eşini kaybetmiş bir Mösyö ile evlenebilir bence... Kader ya da daha doğrusu Allah sizleri bir araya getirdi bu akşam."

"Fakat her şey o kadar kolay değil. Sabahleyin İstanbul'a dönmemiz lazım. Tanrı beni Loti'den mahrum etti ama karşı-

lığında bu pırlantayı verdi… Gülmeyin! Birbirimizden uzaklaşacağız. Sevgimi, aşkımı, tutkumu, uzaktan nasıl hissettireceğim ona?"

"Posta denen bir şey yok mudur azizim? Onu kullanabilirsiniz… Osmanlı Postaları Avrupa'dakiler gibi değil ama. Ama bildiğiniz gibi İstanbul ve Bursa arasında irtibat hayli iyidir… Bir gazetecisiniz üstelik. Fransız dilinin bütün ayrıntılarını da biliyorsunuzdur."

"Ne demek istiyorsunuz, Faik Bey? Matmazel Fanchette'e "Benimle evlenir misiniz?" diye yazacak mıyım?"

"Ne yapsak acaba aziz dostum? Ya boynunuza ip ya da… Hiçbir şey… Üstelik Matmazel Fanchette ile beraber infaz edilmenin o kadar ağır bir ceza olmadığına eminim…"

Régis Delbeuf ile Faik Bey kahkahalarla gülmeye başladı.

Öte yandan Delbeuf sadece Torkomyan hikâyesi sayesinde Bursa'yı daha yakından tanıdığını ve sonuç olarak gazetecilik bakımından da bu yolculuktan kârlı çıktığını kabul etti.

Madam Brotte'un oteline yaklaştıkları sırada Ali Münif ile Sanem aralarında bu olaylarla ilgili konuşuyorlardı:

"Senin Matmazelin bu kadar cesur ve yetenekli olduğunu bilmiyordum."

"Ne sanıyordun sen, ağabey? Matmazel sana çekingen görünebilir. Ama gördüğün gibi, yeter ki karar versin, ondan sonra kimse önüne çıkamaz," dedi Sanem gururlanarak.

"Sen de memnunsundur umarım, ayrıca bana teşekkür etmelisin… Biliyorsun masada oturman için pederden izin koparan bendenizim, çünkü ne olursa olsun genç bir hanım yabancıların bulunduğu masada olamaz, bu bizim geleneklerimize aykırıdır."

"Sana müteşekkirim tabii. Fakat Mösyö Delbeuf bana göre çok yaşlı…"

"Müslüman kadınlar gavurlarla ne zamandan beri evleniyor?"

"Bir gün gelir eminim Türkiye'de de kadınlar her istediklerini yaparlar, buna gavurlarla evlenmek de dahil..."

"Ben de karşı değilim, biliyorsun. Ama bu ihtimal bana uzak gibi görünüyor."

"Siz erkekler gavur kadınlarla gezme tozma hakkına sahipken neden biz Müslüman kadınlar Mösyölerle gezemiyoruz? Bugün de bunu konuşuyorduk Matmazel'le. Mesela sen, neden bir Müslüman kadınla değil de Ermeni bir kadınla gönül ilişkisine girdin?"

"Aynı şey değil," dedi Ali Münif, kendi canavarını yarattığı duygusuna kapılarak.

"Nesi aynı değil? Erkeklerle kadınlar arasında eşitliği savunan sen değil misin? Masada bahsettiğimiz Mösyö Pierre Loti'nin romanlarındaki gibi, bizim dinimizden olmayan erkeklerle evlenmek için uzun zaman daha beklemek zorunda kalacağız sanırım."

"İyi ki bu akşam çok muhterem bir kişi olan Mösyö Delbeuf'e âşık olmadın! Dinleriniz farklı… Böyle bir şey olsaydı vicdan azabı duyardım…"

"Konuyu değiştirme, lütfen. Şimdilik âşık olan sensin… Üstelik de bir Hıristiyan'a!"

"Ne demek istiyorsun?" Ali Münif kız kardeşini artık tanıyamıyordu.

"Şunu demek istiyorum: Babamız bunu öğrenirse çok kızar…"

"Büyük bir ihtimalle kızar, ama sen neyi ima etmeye çalışıyorsun?"

"Benim şartlarıma boyun eğ… Yoksa… Yoksa… Her şeyi babama anlatacağım…"

"Ne? Buna "şantaj" denir."

"Şantaj kötü bir kelime, ağabey. Bunun doğrusu, bu aramızda yapılan bir pazarlıktır…"

"Ayıp ediyorsun ama Sanem. Besle kargayı oysun gözünü! Nankör küçükhanım! Kaprisli, sinir şey…"

"Başka? Zaman kaybetmeyelim, rica ederim… İşte şartlarım: Yarın seninle tiyatroya gideceğim ve hepimiz beraber Matmazel Siranuş'u ziyaret edeceğiz."

“Çıldırdın mı? Üstelik Siranuş ile görüşeceğimi nereden öğrendin?”

“Didi yaşlı ama henüz sağır değil... Gittiğinde Garo'ya mesajını vermişsin...”

“Allah kahretmesin! Didi de bana karşı yürütülen komployа ortak olmuş anlaşılan!”

Bu arada yavaş yavaş hedefine yaklaştığını anlayan Sanem gülümsemekten kendini alıkoyamadı ve devam etti:

“Tiyatroya Türk kadınları da girer...”

“Ne demek istiyorsun, canavar kız?”

“Çoook basit bir şey: Tiyatroda, biliyorum, kadınlar için ayrılmış localar var. Ben bu akşam Matmazel Fanchette ile bu locaların birine gireceğim. Kadın locasına bizi bıraktıktan sonra siz öteki feslilerle yer alacaksınız. Temsilden sonra kulislere beraber gireceğiz.”

“Yapma ya! Delirdin mi sen? Tiyatroya girebilirsin. Ama kulislere? Pederimiz bütün bunları öğrenince çıldırır.”

“Tiyatroya gittiğim için çıldırmaz. Çünkü babamdan izni kopardım ben. Tiyatroya Matmazel Franchette ile birlikte gitmem zaten çok önceden planlanmıştı. Babam karşı çıkmaz.”

“Fakat babamız bunu öğrenirse, yani sevdiğim kadınla görüştüğümüzü öğrenirse, beni öldürür.”

“Hayır! Bir erkek olduğun için seni değil beni öldürür!”

“Hani Matmazel Siranuş'tan nefret ediyordun?”

“Onu daha iyi, daha yakında tanıyınca bu nefret yumuşayabilir belki.” Bütün bunları ahenkli bir ses tonuyla söyledi.

Ali Münif bu son kelimelerden birdenbire etkilenmiş gibi göründü ve hızla düşünmeye başladı:

Aslında Sanem haklıydı. Onun hayatı çok renkli değildi. Hıristiyan olan öteki kadınlara nazaran aynı haklara sahip olmaması bir haksızlık gibi duruyordu. Oysa yumuşak ve romantik bir genç olan Ali Münif, kız kardeşine karşı şefkat besliyordu. Sanem'i tiyatroya götürmek mi? Neden olmasındı?

Bu gerçeği değiştirmek çırpınan, ileri görüşlü, modern geçinen kişi, Selanik'e giden genç tüccar değil, evine mecburen kapanan Sanemmiş meğer!

Ali Münif, Selanik subayları gibi ilerici olmak istemişti hep. Bu olaylar ilericiliğine dair iyi bir delil olacaktı. Üstelik Sanem hiçbir zaman düşmanı olmamıştı. Sanem büyümüştü, değişmişti, o kadar. Etraflarındaki dünya da gitgide değişiyordu. Türk kadınlarının, azınlık ve Levanten kadınlarının faydalandığı hürriyete sahip olması şarttı. İlk önce Ali Münif kendi ailesiyle başlamalıydı. Ayrıca, Sanem'in kıskançlığana son vermenin en iyi çaresi onu Matmazel Siranuş'la tanıştırmaktı.

"Peki, peki, yarın akşam beraber tiyatroya gideceğiz, şımarık şey."

"Harikasın, ağabey!"

"Ne demezsin," dedi Ali Münif.

Ağabeyine teşekkür ettikten ve onu düşünceleriyle baş başa bıraktıktan sonra Sanem, Fanchette'in ruh halini öğrenmekten kendini alıkoyamadı ve mürebbiyenin odasının kapısını tıklattı.

Genç kız derinden gelen "Buyurun" sesini duydukdan sonra odaya girdi.

Matmazelin odası da Keşiş Dağı'na bakıyordu. Gündüz, onun odasından da aynı buzul görünüyordu.

Yatağının üstünde bir kitap vardı. Sanem ona bir göz attı. Türkçe bir kitaptı ve üzerinde, "Merkez-i Arza Seyahat" yazıyordu.

Jules Verne'in ünlü romanının Osmanlıca tercümesiydi. Aynı güzel gravürlerle donatılmıştı. "Mehmet Emin" isimli Padişah'ın memurlarından biri onu tercüme etmişti. Sanem, bu kitabın babasının kütüphanesinde olduğunu ve çok önceleri okuduğunu hatırladı. Fransız kadın kendi dillerini öğrenmeye oldukça azimliydi. Ama Sanem bunlardan bahsetmek için odasında bulunmuyordu:

"Uyuyamadınız mı, Matmazel Fanchette?"

"Siz de uyuyamadınız anlaşılan. Sizin gibi genç bir kız çoktan yatağına girmiş olmalı..." Fanchette lafını bitirmeden Sanem'e hayretle baktı:

"Neden gülümsüyorsunuz, küçük hanım?"

“Matmazel, uyumadığınıza göre önceki gecelere nazaran düşünceleriniz biraz farklıdır, değil mi?”

“Ne münasebet? Ne demek istiyorsunuz anlamadım?”

“…ve bu değişimin adını biliyorum…”

“Eeeee? Bu değişimin adı neymiş, peki?”

“Régis Delbeuf! Régis Delbeuf!”

“Susun, susun, küçükhanım! Terbiyesiz şey! (Aklını kaybetmek üzereydi mürebbiye) Kimse duymasın sakın!”

“Bu akşam, babam dahil, herkes gördü zaten…”

Sanem, Matmazel Fanchette'e yakında bulunan bir sandalyeye oturdu ve taarruzuna şöyle devam etti:

“Yeniden âşık olmak ne gibi bir duygudur! Anlatın! Anlatın! Ne olur! Ben Bursa'da en yakın dostunuz değil miyim? Kız kardeşiniz sayılırım ben…”

“Evet, küçükhanım, sizi çok seviyorum ama… Bütün bunlar çok hızlı gelişti aslında…”

“Mösyö Delbeuf hoşunuza gitti, değil mi, Matmazel? Yakışıklı değil midir?”

“Yakışıklığını bir kenara bırakın, küçük hanım. Her şeyden önce Mösyö Delbeuf kültürlü ve nazik bir insan. Fakat… Benden oldukça yaşlı…”

“Eee, Matmazel bir amirale ihtiyacınız olduğunu söyleyen siz değil misiniz? İşte amiraliniz Toulon'da değilmiş, Bursa'ya kadar sizi büyülemeye geldi… daha ne olsun? Sadece filosu eksik… O da gelir,” dedi genç kız gülerek.

“Susun! Maskara! Çirkin şey! Maymun! Hoca hanımınızı çıldırmaktan başka bir işleviniz var mı?”

“Aslında bir an beni çok korkuttunuz, Matmazel…”

“Anlamadım? Ne zaman?”

“Şiirlerinizi gazetesinde yayımlamadığı için Mösyö Régis Delbeuf'ü azarladığınız zaman.”

“Ben sadece tavsiyenize uydum.”

“Hangi tavsiyemi?”

“Aşkta bazen biraz terbiyesiz olmak lazım…”

“Gördünüz mü? O kadar da işe yaramaz değilim o zaman. Nitekim bu çıkışınız Régis Delbeuf'ü itmedi. Tam ter-

sine, kendisini suçlu hissetti ve sizi tekrar kazanmak için çaba sarf etti. Zavallıcık... Bir an onun için korktum ben... Hakarete uğramış bulunan mağrur bir kraliçeye benziyordunuz Matmazel," dedi Sanem mürebbiyesinin öfkeli halini taklit ederek.

Sanem bu taklidi yaparken o kadar komikti ki istemeden Matmazel Fanchette içten bir kahkaha attı.

"Demin söyledim ya, gerçekten sevimli bir maymunsunuz!" dedi Fanchette ciddiyetini tekrar kazanarak. Şunu da ilave etti:

"Yalnız..."

"Yalnız?"

"Yalnız şimdi ne olacak?"

"Mösyö Régis..."

"Mösyö Delbeuf," diye düzeltti genç kadın.

"Mösyö Delbeuf'ün mektubunu bekleyeceksiniz herhalde?"

"Bana yazacağına dair söz verdi. Önce yazmak kadına düşmez..."

"Albert'e yazmadığınız için kaybettiniz. Ama bu sefer Mösyö Rég... Mösyö Delbeuf söz verdiğine göre, yapabileceğiniz tek şey şu: Mektubunu beklemek."

Odada uzunca süren bir sessizlik oldu.

"Biliyorsunuz, Madam Fanchette, yarın tiyatroya beraber gideceğiz. Ağabeyim bize rehberlik edecek," dedi Sanem sessizliği bölerek. "Bu, çok önceden kararlaştırılmıştı zaten."

"Ah öyle mi? Evet, şimdi hatırladım. Fakat... Yarın mıydı? Siz mi karar verdiniz? Muhterem babanız izin vermiştir tabii?"

"Tabii ki Matmazel. Kendisine sorun. Biraz önce babamla konuştum. Muhterem pederim biricik kızının kültürlü bir hanım olmasını istemiyor muydu?"

"Pederiniz aslında çok ileri görüşlü, biliyor musunuz, küçük hanım? Temsilin adı neydi?"

"Zoraki Tabib."

"Gerçekten mi? Ah çok sevindim. Tiyatroyu da çok sevdiğimi biliyorsunuz. Zoraki Tabib üstelik kısa ama çok güzel

bir oyun. Genel kültürünüz için çok faydalı olacak Sanemciğim. Büyük siyaset adamınız ve erbab-ı kalem Ahmet Vefik Paşa, Bursa'daki tiyatroya yön vermiş bir kişidir ve bu oyunu Türkçe'ye ilk tercüme eden de oydu…"

Zaten Sanem Matmazeli'ne beraber merkez-i arza kadar seyahat edeceklerini söyleseydi, Fransız mürebbiyesi hayır demezdi. Nitekim genç kadın nirvanaya yakın bir haldeydi.

Matmazel Fanchette baygın gözlerinin üzerine yarı yarıya kapalı olan uzun kirpikleriyle bu gecenin sihirli cazibesini düşlüyordu.

Régis Delbeuf ise Madame Brotte'un otelinin odasında o yemek esnasında ilk defa gördüğü kendisinden genç bu mürebbiyeyi düşünüyordu.

Gazeteci ilk karısını da düşündü… Deliler gibi sevmişti.

Fakat İstanbul'da tek başına yaşaması artık pek cazip değildi.

İlk eşinden çocuğu olmamıştı. Belki Fanchette ile…

Faik Bey haklıydı: Fanchette'e sahip olması için gazetecinin tek çaresi vardı: Onunla resmen evlenmek. Régis Delbeuf 53 yaşındaydı ve anlaşılan kader, yolunun üstüne Fanchette'i çıkarmıştı.

Régis, Loti ile mülakat yapamasa da, Bursa hakkında yepyeni bilgiler toplamış, büyük bir ihtimalle de kendine yeni bir eş adayı bulmuştu. Gazeteci gülümsedi, Tanrı'ya şükretti ve gaz lambasının ışığını kapattı.

Aynı anda Selçukhatun mahallesinde Matmazel, yaramaz sırdaşıyla sevdiği insanı düşünüyordu…

19

Matmazel Siranuş ünlü tokadını partnerine attığında, seyirci her zaman olduğu gibi onu, kahkahalarla alkışladı.

Kafesli localarından Sanem ve Matmazel Fanchette görünmeden sahneyi seyrediyordu. Sanem de yanlarındaki locadaki iki Ermeni kadın da gülmekten kendini alıkoyamıyordu.

"Bu genç aktris kim?" dedi Matmazel Fanchette Fransızca.

"Matmazel Siranuşmuş," dedi Sanem, Fanchette'in tepkisini bekledi, oysa Matmazel Fanchette, Siranuş'un Ali Münif'in sevgilisi olduğunu bilmiyordu... Yoksa bu isim kafasında çağrışım yapar ve genç mürebbiye bir şey söyler, şaşkınlığını gösterirdi.

Sanem, ilk bakışta Matmazel Siranuş'u o kadar güzel bulmamış ve ağabeyinin bu kadına âşık olmasının nedenini pek anlayamamıştı.

Siranuş inkâr edilemez bir şekilde ince ve zarif'ti. Köylü kadın kıyafeti de abartılı yapılmış makyajı da gerçek güzelliğini saklayamıyordu. Yine de, 'Matmazel Siranuş sarışın bile değil. Karamuk gibi görünüyor... Ağabeyim hakikaten onda ne buldu?' diye düşündü Sanem.

Perde indiğinde sahnedekiler çok alkış aldı, on beş dakikalık bir aradan sonra Matmazel Siranuş uzun yenli elbisesiyle sahneye tekrar çıktı ve şarkılarını söylemeye başladı.

Sanem ilk düşüncesini değiştirmek zorunda kaldı.

Matmazel Siranuş sadece genç, ince, güzel yüzlü değil, zarif bir kadındı. Sesine gelince, resmen büyüleyiciydi.

"Akh anuş hokis!" başta olmak üzere bütün şarkılar aynı duygu, aynı tutku ile söylendi.

Sanem şarkıcının çekiciliğine karşı koymaya çalışarak kaşlarını çattı. Matmazel Franchette ise baygın bakışlarla gülümsüyordu. Onun sanatçı ruhu, Siranuş'un katıksız ve dokunaklı stilini beğeniyordu. Şarkılar bitince uzun bir süre alkıştan bütün salon inledi.

Sanem, alkışlamasını bitirdikten sonra; "Matmazel Siranuş hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sordu mürebbiyesine.

"Gerçeği söylebilir miyim size, Sanem Hanım?"

"Söyleyin, Matmazel Fanchette, öz ablam gibisiniz."

"Erkek olsaydım mutlaka Matmazel Siranuş'a âşık olurdum!"

Bu cevap Sanem'i hiç mutlu etmedi, yapma matmazel dercesine bir bakış attı.

"Neyiniz var, küçük hanım? Yanlış bir şey mi söyledim?"

"Boş verin, Matmazel. Şimdi Matmazel Siranuş'u daha yakından tanıyabileceksiniz çünkü Siranuş'un kuzeni olan Garo Efendi bizi kulislere götürecek."

"Hakikaten mi? Bu büyüleyici aktrisi daha yakından mı tanıyacağım? Size çok minnettarım, küçük hanım. Sayenizde Bursa'daki günlerim daha renkli geçiyor. Çok şekersiniz. Ağabeyiniz Ali Münif de bizimle kulise gelecek mi?" Matmazel Fanchette bütün bunları saf saf sormuştu.

Sanem ise öfkeyle cevapladı: "Büyük ihtimal ile…"

Matmazel Fanchette bu öfkenin sebebini soramadı. Nitekim başka seyircilerin gidişini bekleyen Garo ve Ali Münif iki kadını alıp kulise götürdü.

"Buyurun" diyen bir ses duyuldu ve Madam Pâquerette kapıyı açtı.

"Ah! Ne hoş bir sürpriz. Madam Pâquerette! Yanılıyor muyum? Dün Hüseyin Bey'in konağına gelen hanımefendi değil misiniz?" dedi Matmazel.

Bilindiği gibi, istemediği zaman Madam Pâquerette, tek bir kelime konuşmazdı

Kadın, Matmazel Fanchette'e şüpheli şüpheli bakıp ziyaretçileri içeriye buyur etti.

Aslında çocukluğundan beri tanıdığı ama yabancı bir erkek olan Garo Efendi'nin mevcudiyetini unutmuş bulunan Sanem de örtüsünü kaldırarak Madam Pâquerette'e ya da aktrisin kuzenine değil, Matmazel Siranuş'un ta kendisine baktı.

"İşte, Matmazel Siranuş, bu genç kız, kardeşim Sanem Hanım," dedi Ali Münif gülümsemeye çalışarak. "Sanem mutlaka senin… sizinle tanışmak istiyordu."

"Sahi mi? Ne kadar güzel ve taze bir genç hanım!" dedi Siranuş samimi bir şekilde.

Ama Sanem aktrise kötü kötü baktı ve uzattığı eli tutmayarak sadece bir reverans yaptı.

Şaşkınlığını gizlemeyi başaran Siranuş, Pâquerette'e "Sandalye getirin" diye Fransızca olarak seslendi ve ziyaretçilerinden sonra o da oturdu.

O akşam, güzel bir akşamdı. Siranuş çok güzel oynamış, Ali Münif sevgilisine çok güzel güller göndermiş, Matmazel Fanchette de oyuna bayılmıştı ama… Sanem'in muhalefeti bu toplanın samimiyetine gölge düşürüyordu.

Sanem, hiç kimseye aldırmadan Matmazel Siranuş'un yüzünün her parçasını uzun uzadıya inceledi. Ermeni aktris ise susarak gülümsüyordu.

Nihayet kendini tutamayan Matmazel Fanchette, konuşmaya başladı:

"Tebrik ederim, Matmazel. Bursa'da bu kadar güzel ve bu kadar yetenekli aktrislerin bulunduğunu bilmiyordum. Benim adım Fanchette. Fransızım. Sanem Hanım'ın mürebbiyesiyim. Ona teşekkür borçluyum çünkü beni buraya gelmeye ikna eden kendisidir."

Sanem karşı çıkmak istedi ama geç kalmıştı.

"Anladığım kadarıyla Fransızcanız da çok iyi."

"Pâquerette ile devamlı konuştuğumuz dil Fransızca'dır. Benim hocamdır aslında. Dış görünüşe kanmayın. Pâquerette bazen benimle çok geveze olabilir."

İki kadın hafifçe gülümsedi.

Matmazelinin Siranuş'a sempati duymuş olması Sanem'in hiç hoşuna gitmedi. Onun içindir ki genç kız hemen araya girdi:

"Yerinizde olsam o kadar sevinmezdim Matmazel," dedi Sanem.

"Neden?" dedi hayretle mürebbiye.

"Neden? Çünkü bütün bunlar aslında oyun içinde bir oyun gibidir. Matmazel Siranuş'un hakikaten kim olduğunu biliyor musunuz?"

"Ne demek istiyorsunuz?" diye sordu Matmazel Fanchette.

"Onu ağabeyime sorun!"

Fanchette Ali Münif'e şaşkınlıkla baktı. Ali Münif de gönderdiği güller gibi kıpkırmızı oldu.

Herkes Matmazel Siranuş'un tepkisini bekliyordu, fakat konuşmadı, sadece iki büyük gözyaşı yanaklarından aktı. Siranuş hazin hazin ağlıyordu. O kadar dokunaklı ağlıyordu ki Sanem bile böyle konuştuğu için pişmanlık duymaya başladı.

"Sen küçük bir canavarsın," dedi Ali Münif. "Utanmıyor musun? Matmazel Siranuş sana ne yaptı? Sözümona hür bir kadın olmak istiyorsun sen. O zaman hem hür hem de haysiyetle yaşayan kadınlara ilk önce saygı duy! Anladığım kadarıyla sevdiği bir erkekle evlenmeye can atan sensin! O zaman iyice anla: Beni Matmazel Siranuş'a doğru iten Aşk'tır. İkimizi birleştiren ve bir araya getiren Aşk'tır. Evet, okuduğun Fransızca romanlarda bulunan Aşk budur. Her şeyi kasıp savuran Aşk. Onu görünce tanımıyor musun? Yoksa… yoksa kıskanıyor musun?"

Sanem başını eğerek susmuştu ve Matmazel Siranuş müdahale ederek sevdiği adamdan öfkesine son versin diye rica etmişti:

"Ma… Matmazel Siranuş, beni affedebilir misiniz?" dedi birdenbire Sanem.

Ve bunu söyleyerek Sanem Siranuş'un ayağına kapandı. Bazen hıçkırıklarla kesilen bir sesle konuşmaya devam etti.

"Ağabeyim haklı… Yerden göğe haklı. Sizi kıskandım. Sizi çok kıskandım. Ama sizi görünce anladım ki Ali Mü-

nif'in bütün tariflerinden bile daha üstünsünüz. Güzel bir kadınsınız ama her şeyden önce pırıl pırıl, ulvi bir ruha sahipsiniz. Bense işe yaramazın tekiyim. Kendimi tutamıyorum ve o zaman sorumluluğu başkalarının üzerine atıyorum. Yine de… yine de… Bana cevap verin, sevgili Matmazel Siranuş, o kadar kötü müyüm? Kötü, yaramaz küçük bir kız mıyım? Evet kötüyüm. Çünkü sevdiklerimi kırmak için elimden geleni yapıyorum ben. Sevdiğim Matmazelimi bile defalarca kırdım. Oh! Utanıyorum! Çok utanıyorum."

"Hayır, kötü bir kız değilsiniz. Ağabeyinizi sevdiğiniz için onu bu maceraperest kadından korumak istiyorsunuz. Sizi çok iyi anlıyorum. Üstelik hem din hem de milletimiz çok büyük bir engel gibi görünüyor. Fakat ben maceraperest bir kadın değilim. İşini iyi yapmaya ve sadece sevdiği adamı hak ettiği gibi sevmeye çalışan bir kadınım. Bütün bunları size ispat etmeye hazırım," dedi Siranuş. Hem yumuşak hem de titreyen bir sesle ve Sanem'in gözlerinin içine bakarak.

"Çok güzel ve çok iyi bir hanımsınız," dedi Sanem, aktrisin ince ellerini öperek. "Söylediklerinizi unutmam! Asla unutmam!"

Yaşanan bu sürpriz olay karşısında herkes şaşmıştı. Özellikle Matmazel Fanchette şaşkınlığını gizlemekte güçlük çekiyordu.

"Demek Matmazel Siranuş aslında Ali Münif'in sevgilisiymiş!"

İyi kalpli mürebbiye suskun bir şekilde bu gençleri korusun diye Yüce Tanrı'ya dua etti.

Garo ise bu olanlar karşısında memnuniyetini gizlemiyordu. Garo gerçek bir dosttu. En sevdiği akrabasını en sevdiği dostuna tanıştırdığı için çok mutluydu. Bu topraklarda her şey değişmeye başlamıştı. Locada toplanan insanlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun küçük bir parçası gibiydiler.

Ali Münif haklıydı: İlk önce Meşrutiyet ve Kanun-u esasi ilan edilmeliydi. Yoksa bu İmparatorluk hem Ermeni komitelerinin hem de yabancıların kurbanı olacaktı.

İmparatorluk'tan ya da Türkiye'den çıkmak, Ermeniler için bir felâket demekti. Çünkü herkes iç içe yaşıyordu. Keş-

ke Ermeni komiteleri eylemlerinden vazgeçseydi ve öteki unsurlarla yeni bir Türkiye'yi inşa etmeye çalışsaydı!

Ama Garo düşüncelerini ifade edemedi. Kapıya vuruldu ve tam o sırada Siranuş'un cevabını bile beklemeden yeni biri locaya daldı. Mozaikte eksik olan parçaydı… Setrak odada bulunan herkesi uzun uzun süzdü. Yüzünde derin bir küçümseme, derin bir öfke, sönmesi imkânsız olan bir nefret okunuyordu.

"Setrak! Burada ne arıyorsun?" diye sordu Siranuş.

"Sen söyle asıl onlar burada ne arıyor? Türklere ruhunu diyemem ama, vücudunu sattın anlaşılan!"

İlk önce Matmazel Fanchette, Siranuş'un eski sevgilisinin döndüğünü sanmıştı ama takip eden sözler ve olaylar yanıldığını gösterecekti.

Setrak sözlerine devam etti:

"Ben senin ağabeyin değil miyim?"

"Benim ağabeyim olabilirsin ama senin bana hakaret etmeye hakkın yok."

"Öyle mi?" dedi adam kardeşiyle göz göze gelerek.

Türkçe olarak başlayan tartışmaları Ermenice olarak devam etti. Setrak'ın sert tonlamaları arasında "madniç" kelimesi sık sık geçiyordu.

Genç tüccar müdahale etmek üzereydi ama nedense kavga ansızın bitti. Setrak, yaralı yırtıcı bir hayvan gibi odada bulunan herkesi teker teker süzdü.

Sanem'i göstererek, "Bu da kim?" diye sordu sertçe.

"Benim kız kardeşim. Onu rahat bırakın!" dedi Ali Münif ve hemen kız kardeşinin önüne geçti.

Setrak kara kaşlarını çattı, küçümseyen bir edayla Ali Münif'e baktı:

"Kız kardeşimi çalan sen misin züppe? Ben de senin kız kardeşini çalacağım! Göreceksin, bir gün yeniden bir araya geleceğiz ve mutlaka hepinizden hesap soracağım!"

Setrak, bu tehdidi savurduktan sonra sırtını döndü, Siranuş'un locasından hızla uzaklaştı.

20

"Neden ilacınızı içmek istemiyorsunuz?" diye sertçe sordu Fransız şivesiyle şişmanca rahibe.

Rahibe Gabrielle, yatağında yatan Kavas Mehmet'e tenkitkâr bir bakış fırlattı.

Sağ kolu alçıda olan zavallı adam kara kara düşünüyordu. Kasesindeki sıvı pek iç açıcı değildi ve bunu gören adamcağızın içi kalkmıştı.

"Çünkü tadı korkunç, biliyorsunuz," dedi kavas. "Yerimde olsaydınız aynı şeyi söylerdiniz, hemşirem."

"Hasta olan ben miyim? Hasta olsaydım bile siz mi beni tedavi ederdiniz? Haydi, çocuk değilsiniz artık. İçin lütfen. Burada yüzlerde beni bekliyor. Ama siz, yüzlerce hastaya bedelsiniz, Mösyö Mehmet."

Kavas Mehmet, kendisine Hıristiyanlar için kullanılan bir terim olan "Mösyö" olarak hitap etmesinden biraz bozuldu ama bir şey demedi.

"Bir kere," diye devam etti rahibe, "bir kere ilacın tadına bakılmaz. Tadı acı ama sonuç olarak şifayı verir. Karınız yine size gizli gizli baklava getirmedi umarım?"

"Hayır! Hayır" dedi adam sinirlice.

Ama Kavas Mehmet'in sözleri Rahibe Gabrielle'i ikna edememişti.

"Yalan söylemek bir günahtır. Müslümanlarda da bizde de. Haberiniz olsun, bir "arama" yapabilirim. Baklavanızı bulursam..."

“Baklavayı bulursanız eğer, hemen bana verin,” dedi şakayla, büyük koğuşa giren Doktor Meliksat.

“Ha, iyi ki buradasınız, Doktor. Mösyö Mehmet'i ikna edin, rica ederim. Sizi dinler.”

“Mesele nedir?”

“Mesele şu: Mösyö ilacını içmek istemiyor. Mösyö gizli gizli baklava yuvarlıyor…”

Gözlüğünün üstünden bakan Doktor Meliksat gülümsedi.

“Ama ağır bir suçtur bu… Haydi, Mehmet Efendi, seni burada görmekten bıktık biz. Şunu iç. Bu iş bitsin. Sen de evine dön.”

“Ne zaman evime döneceğim”

“İçersen söylerim.”

Umutlanan Kavas Mehmet, sonunda cesaretini topladı ve kaseyi dibine kadar boşalttı.

“Uslu oldun. Peki. Elini hareket ettir bakalım. Çok iyi. Sen yarın evine dönebilirsin. Ama bir şartla:”

“Hangi şart, doktor?”

“Baklava yerine ilaçlarını yuvarlayacaksın, her hafta da kontrol için buraya belirli bir günde geleceksin.”

“Maalesef onun gibiler genelde kafalarına göre hareket ediyor, Türkleri tanıyorum ben,” dedi Meliksat, Rahibe Gabrielle'e Fransızca olarak.

Fakat Mehmet Efendi boşuna Fransız Konsolosluğu'nun kavası değildi ve az çok Fransızca biliyordu ve doktorun ne demek istediğini anlamıştı:

“Merak etmeyin, doktor. Uslu bir hasta olacağım. Reçetenizi harfiyen uygulayacağım.”

“Bravo,” dedi Meliksat. “Hoşça kal o zaman! Yarına dek…”

Bir şekilde kavas Mehmet'i tedavi etmek zorunda kalan adam, Türklerin en acımasız düşmanlarından biriydi.

Ama Doktor Meliksat sadece Mehmet'i tedavi etmek değil, aynı zamanda onu iyileştirmek zorundaydı.

Militanlarından biri tarafından yaralanmış olan Kavas Mehmet Meliksat için bir tehdit oluşturuyordu. Tabii ki ce-

sur kavas, Meliksat'ın aslında kendisine ateş eden herifin şefi olduğunu tahmin edemezdi. Ama doktor, adamda hiçbir şüphe uyandırmamalıydı.

Meliksat'ın oynadığı oyun çok zordu. Hem bir kentin ileri gelenlerinden biri hem de terörist bir örgütün başında olmak belirli bir cambazlık istiyordu.

Meliksat, herkesin önünde hastaları için canını dişine takan uzman bir doktordu. Oysa Meliksat'ın gizli bir hayatı, gizli emelleri vardı.

Büyük Ermenistan hayali, "Surp Gordz" yani Kutsal Dava mücadelesinin hedefiydi.

Şimdiye kadar Türklerin arasından hiç kimse gerçek ideolojisini tahmin etmemişti.

Öte yandan Ermeni sakinlerin de desteğini kazanması şarttı.

Meliksat gençliğinden beri Torkomyan'dan nefret etmiş ve şimdi intikam saati gelmişti.

Ama bu intikamı gerçekleştirmek o kadar kolay olmayacaktı.

İnfaz kararı yerine getirilememişti. Torkomyan hâlâ yaşıyordu ve doktoru ihbar edebilirdi.

Gerçi Meliksat'a karşı somut bir kanıtı yoktu, ama Torkomyan şüphelerini ya Kemal Bey'e anlatırsa?

Meliksat omuz silkti. Bütün bunları ispatlaması gerekirdi.

Önceki gün kavas Mehmet'i ziyaret etmeye Faik Bey, Régis Delbeuf, Ali Münif, Garo Çilingiryan ve Torkomyan Efendi hep beraber gelmişti. Özellikle Faik Bey Meliksat karşısında soğuk bir tavır takınmıştı. Ama sonuç olarak herhangi bir tartışma çıkmamıştı.

Doktor, hiç hoşlanmadığı misafirlerine hastanesini gezdirirken, Faik Bey'in Régis Delbeuf'e Fransızca olarak şunu fısıldadığını duymuştu: "En tout cas, si c'est leur chef, c'est un grand dissimulateur ce type" (Eğer bu adam, "onların" şefiyse, bunu örtbas etme sanatında üstad olmalı.)

Koğuşta Kavas Mehmet, ziyaretçilerine adını bilmediği ve Torkomyan'a ateş eden komiteciye nasıl koşarak ulaştığı-

nı, suç ortağı olan arabacının nasıl kendisini yaraladığını bir defa daha anlattı.

Açıkçası, her defasında hikâyesine bazen pek inandırıcı olmayan detaylar ilave ediyordu hayalci kavas, ama komiteciler tarafından yaralandığı inkar edilemez bir gerçekti.

"Nedir bu hal? Eeee? Ne zaman güreşeceğiz, ahbap? Benden kaçıyorsun anlaşılan, sahte pehlivan," demişti şakacı Faik Bey.

"Merak etmeyin, beyefendi. Gelecek sefer Bursa'ya geldiğinizde mutlaka haberim olacak, mutlaka da güreşeceğiz ve o zaman aramızdan kim muzaffer çıkacağı belli olacak."

"Vay be, Mehmet kardeş, korktum ben."

Şakalaşmalarına Doktor Meliksat da dahil herkes gülmüştü.

Ali Münif dışında herkes hastaneden çıkmıştı, o ise aklına takılan soruların cevaplarını alabilmek umuduyla yavaşça Meliksat'ın yanına gitmişti.

"Doktor… Hakikati söyleyin. Bütün bunlarda parmağınız var mı?"

"Hım. Ne demek istediğinizi pek iyi anlamadım, Ali Münif Bey."

"Başka bir deyişle: Hınçak Fırkasına mensup musunuz?"

"Hınçak Fırkası tedhiş uygulayan bir teşkilattır. Yasa dışıdır. Bütün bunları (Bunu söyleyerek Meliksat hastane binasını gösteriyordu) gözden çıkarmam demek. Bu hastane eserimdir, biliyor musunuz? Neden kariyerimi töhmet altına sokayım? Size bir soru sorabilir miyim, Ali Münif Bey?"

"Rica ederim buyrun."

"Siz de Genç Osmanlı'lardan mısınız? Bu teşkilata mensup musunuz?"

Ali Münif uzun müddet düşündü, Meliksat'ın ifadesiz gözlerine baktı ve şöyle cevapladı:

"Hayır, değilim. En azından şimdilik. Yine de aslında Genç Osmanlıların ve Ermeni Komitelerinin müşterek bir hedefi var:"

"Ne imiş bu hedef peki, Ali Münif Bey?"

"Kanun-u esasinin yeniden yürürlüğe girmesidir, doktor. Genç Osmanlılar da istibdatı reddediyorlar."

Bu, açık açık kendisine tutulan bir çanaktı. Ama Doktor Meliksat üstüne alınmadan sadece şunu söyledi:

"Hım. En az sizin kadar hürriyeti seviyorum ben, Ali Münif Bey. Onu bilin ama benden çok şey beklemeyin. Çok meşgul bir adamım ben. Zaten şuna bakın: İşte, Rahibe Gabrielle hemen peşime düşmüş ve beni yardıma çağırıyor. Hastalarıma dönmem lazım. İşte bütün siyasetim."

Gerçekten de Rahibe Gabrielle, Meliksat'ın peşine düşmüştü.

Rahibe için doktor ciddi, çalışan, personelini hoş tutan, uzman bir tabipti. Yerinde şakalar da yapabiliyordu. Rahibeye göre tek kusuru zayıf inancıydı.

Doktor Meliksat Tanrı adını nadiren ağzına alırdı. Katolik de değildi. Rahibe Gabrielle'in bildiği kadarıyla Meliksat Gregoryen'di. Bursa'da Ermeni Katolikleri vardı tabii fakat Meliksat onlardan değildi. Buna rağmen olumlu bir özelliği vardı: Meliksat evliydi ve iki oğlu da İstanbul'da doktor olarak çalışıyordu.

Onun içindir ki Rahibe Gabrielle doktora saygı duyuyordu. Bazı anlarda doktor derin düşüncelere dalardı. Ama biri çıkıp da Rahibe Gabrielle'ye doktorun, Hınçakyan Partisi'nin problemlerini düşündüğünü ve zavallı kavas Mehmet'in onun yüzünden yaralandığını söylese kesinlikle inanamaz ve yalan söylediğine inanırdı.

Torkomyan Efendi neredeyse her gün kendisi için tehlikeye atlayan ve bir ölçüde hayatını kurtaran adamı ziyaret edip halini soruyor ve harcamalarını ödüyordu.

"Hoş geldiniz, Torkomyan Efendi. Size iyi bir haberim var," dedi Meliksat.

"Hoş bulduk, doktor. Nedir bu haber?"

"Müşterek dostumuz yarın taburcu oluyor. Bir şartla yalnız."

"Hangi şartla?"

“Baklava yuvarlamama şartıyla...”

İki Ermeni gülmeye başladı, Rahibe Gabrielle de onlara katıldı.

“Rahibe Gabrielle asi hastasına özleyecek mi acaba?” diye sordu Torkomyan.

“Biliyorsunuzdur, Mösyö Torkomyan, bir kızılhaç rahibesi hasta geldiğinde hem üzülür hem de sevinir. Söz konusu kişi hasta diye üzülürken, Allah'ın da yardımıyla onun iyileşmesi için bir şey yapabilecek diye sevinir. Taburcu olduğunda üzülür çünkü hasta bu arada öz akrabası gibi olur, sevinir de çünkü aynı hasta sağlığına nihayet kavuşmuştur. Üzüntüyü ve sevinci de veren Allah'tır. Hepimiz O'nun ellerindeyiz!”

Meliksat gülümsemesini tam zamanında engelledi ve söylediklerine yorum yapmadı, Torkomyan ise onayladı.

“Rahibe Gabrielle haklı. Bu konuda ne düşünüyorsunuz, doktor?”

“Hım. Ben, Rahibe Gabrielle kusura bakmasın, şahsen Allah'tan çok bilime ve insana inanıyorum. Ne yapayım Tanrı beni böyle yaratmış!”

Ama başka bir rahibe koğuşun eşiğinde olan Rahibe Gabrielle'i bulup başka bir hastanın yanına çağırmaya gelmişti. Fedakâr rahibe iki adamdan da müsaade istedi ve hemen fırladı.

Torkomyan ve Meliksat baş başa kalmıştı. Güneş batmaya başlamıştı. Bazı rahibeler lambaları yakmaya koyulmuştu. Gece başlıyordu. Yaralıların bulunduğu koğuştaki hastaların sızlanmaları artmaya başlamıştı. Koğuştaki inlemeler biraz daha yükseldi.

“Gece acılar uyanıyor…” dedi Meliksat.

“Rahibeler hastaların vücudunu tedavi ederken aynı zamanda ruhlarını tedavi ettiklerini sanıyorlar. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz, doktor?

“Her canlı gibi insan aslında bir makine. Karmakarışık bir makine, evet. Ama bir gün bu makinenin her sırrına ulaşacağız…”

“Belki… Tesadüfe inanıyor musunuz?”

"Tesadüf yoktur."

"Bence de ama siz ve biz bu cümleye ayrı anlam veriyoruz herhalde. Kavas Mehmet'in durumu iyi, değil mi?"

Torkomyan, Mehmet Efendi'nin yatağına yaklaşarak gülümsedi.

Tesadüfen orada olan kavas iri vücuduyla müdürü kapatarak büyük ölçüde Ermeni komitecinin saldırı eylemini engellemişti.

"Nasılsın bu akşam, Mehmet?"

"İyiyim, Torkomyan Efendi, teşekkür ederim. Herhalde doktor size söyledi yarın taburcu oluyorum."

"Gözün aydın, cesur Kavas Mehmet. Sen ve Faik Bey hayatımı kurtardınız. Asla unutamam. Adresimi biliyorsun. Her zaman senin için kapım açık."

"Hım. Torkomyan Efendi şimdi gitmem lazım," dedi Meliksat sohbetlerini keserek.

"İyi geceler doktor," dedi Fransızca ve gülümsedi.

"Neden gülümsüyorsunuz, Torkomyan Efendi?"

"Kusura bakmayın. Ama şunu düşünmekten kendimi alıkoyamıyorum: Gerçekten Hınçakyan Fırkası'nın Bursa'daki şefiyseniz, emriniz üzerine vurulan adamı iyileştirmeniz, tuhaf, komik bir rastlantı bile sayılabilir."

Bütün bu konuşmalar alçak sesle ve Fransızca olarak yapılıyordu.

"Neden beni ihbar etmediniz o zaman?"

"Kanıtım yok, Doktor Meliksat. Bir kanıtım olsaydı, bir an bile durmazdım. Tesadüfe gelince… Latince ya da eski Yunanca'dan yaptığım alıntıları pek sevmiyorsunuz, biliyorum ama…"

"Ama?"

"Trajedide söylendiği gibi: O travson kay yasetay."

"Bu da ne demek yine?"

"Yarasına sebep olan ilacını da verir" demek."

21

Setrak hisarın yolunu tutarak Bursa hastanesine doğru yürüdü.

Büyük düşünür ve şair Hazret-i Üftade'ye ait olan türbenin silueti arkasındaydı ve Hınçak komitecisi hedefine yavaş yavaş yaklaşmaktaydı.

Yağmurdan sonra güneş çıkmış, divan şiirinde olduğu gibi bülbüller güllerine konmuştu, ama Setrak'ı ilgilendiren bütün bu güzellikler değildi.

Evet çocukluğunda Setrak bu yerlerde, otlarda ve viranelerde oynamıştı. Oyun arkadaşları Türk ya da Ermeni, Rum ya da Yahudiydi. Her cemaat prensip olarak kendi hayatını idame ediyordu ama cemaatler arasında temaslar kaçınılmazdı. Aynı yerlerde, Bizans surlarında küçükken nasıl oynadığını hatırlıyordu. Siranuş'u rahatsız eden bir çocuğu, aynı yerlerde nasıl dövdüğünü hatırlıyordu. Küçük bir Türk'tü. Komşularındandı. Siranuş'a Setrak'ın gerçek ağabeyi olmadığını söylemişti Abdullah: "Setrak aslında üvey ağabeyindir." Siranuş bu söylediklerini pek anlamamıştı ama Setrak Abdullah'ı yakasından tuttuğu gibi evire çevire iyice dövmüştü.

O günden itibaren Setrak Türklerden nefret eder olmuştu.

Nedeni belli olmayan bir nefretti aslında. Belki o Türk çocuğunun söylediklerini Ermeni arkadaşları da Siranuş'a

söyleyebilirdi, ama Setrak'ın onlardan nefret etmesi imkânsızdı.

O devirde Ermeni komitecileri Bursa'da belirmeye başlamıştı. Az sayıdaydılar. Bursa Ermenilerinin çoğu onlara güvenmiyordu zaten. Ama ilk önce Setrak'ı ikna eden kişi Vartan adlı bir yaşlı "Armenagan"dı. Armenagan Partisi aslında Van civarında doğmuştu. Şefi Mıgırdıç Portokalyan'dı. Vartan onu çok iyi tanıyordu ve Fransa'ya gidişinden önce Setrak'a Portokalyan'ın kişisel adresini vermişti. Onun içindir ki Marsilya'ya geldiğinde Setrak ilk önce Portokalyan'a Eski Liman'da rastlamıştı. Quai des Belges denen yeri beraber aşındırmışlardı. Şairin adını taşıyan "Mistral" adlı rüzgâr, kuvvetli eserek demir atan gemileri hareket ettiriyordu. Setrak o zamanlar Ermenice'yi çok iyi bilmiyordu. Ama Portokalyan'ı daha iyi tanıdıkça ve onunla sadece bu dili konuştukça çok büyük ilerlemeler kaydetti. Portokalyan "Armenia" adlı Ermenice bir gazete çıkarıyordu. Yeri, Canebière Caddesi'nin sonunda bulunuyordu. Beraber oraya gitmişlerdi ve Setrak "Armenia" gazetesini yakından görmüştü.

Ermeni harfleriyle yazılan "Armenia" kelimesi başlık ya da logoydu. Her harfin ucunda sanki bir yığın kar bulunuyordu. Bu da anlaşılan Masis/Ağrı Dağı'nın karlı zirvesini hatırlatan bir işaretti ve Ermenilerin dağlı kökenini anlatıyordu. "Armenia", özellikle abonmanları sayesinde ayakta duruyor ve İran'a kadar gönderiliyordu.

İlk olarak "Armenia"nın Ermenicesini anlamak için biraz zorluk çekmiş olan Setrak, gitgide ilerleme kaydetmiş ve Portokalyan tarafından makale bile yazmaya teşvik edilmişti.

"Armenia"nın eski sayılarında yazar olarak oldukça sık makale gönderen Avetis Nazarbekyan vardı. Bu şahıs da sonralarda "Hınçakyan" partisini kuracak olan kişinin ta kendisiydi.

Fakat Portokalyan, Nazarbekyan'dan nefret etmeye başlamıştı. Onu "ütopist" olarak nitelendiriyordu.

Portokalyan'a göre ise Nazarbekyan tehlikeli bir ateistti ve Ermenileri dinlerinden mahrum etmek istiyordu.

Marsilya'da kaldığında Setrak, Portokalyan tarafından yönetilen gazetenin matbaasında çalışmıştı.

Setrak Movsesyan'ın kayıtlardaki adı artık Şahen Rupenyan'dı.

Setrak, Marsilya'da geçirdiği seneler boyunca Abdülhamit'in casusları tarafından nasıl rahatsız edilmediler anlayamamıştı. Galiba cemiyetlerini, yani Armenagan Partisi'ni içerden çökertmekle hiç kimse görevlendirilmemişti. Portokalyan'ın ve gazetesinin adresini Osmanlı Konsolosluğu gayet iyi biliyordu. Ama belirgin hiçbir provakasyon olayı meydana gelmemişti. Sadece bir gün Setrak, Osmanlı tebaası olduğu için konsolos tarafından çağrılmış,

Fransa'da tam olarak ne yaptığı sorulmuştu.

Setrak, önce güzel Sanatlar Fakültesi'ne kaydını yaptırdığını ama ondan sonra parası yetmeyince tahsiline ara vermek zorunda kaldığını ve "Endoume" denen bir mahallede hamal olarak çalıştığını söyledi.

Bütün bunlar Konsolos tarafından Setrak'ın tabiriyle "afiyetle yutulmuştu".

Marsilya Konsolosu o devirde Mavroyeni Efendi'ydi. Şahen Rupenyan ve Setrak Movsesyan arasında herhangi bir bağlantı kurmamıştı anlaşılan. Kaldı ki Konsolos, gazetenin matbaasında Setrak'ın Şahen Rupenyan takma ismiyle çalıştığını da bilmiyordu. Marsilya'daki teşkilatı yok etmek isterdi tabii. Ama imkânları kısıtlıydı. Bab-ı Ali bu işe gereken önemini vermiyor ya da gecikme ile tepki gösteriyordu.

Fransız polisi de vardı. Fransa'da Konsolosluğun personelinin herhangi bir hadiseye neden olması Osmanlı İmparatorluğu'na zarar verebilirdi ve Türk yetkilileri böyle bir ihtimalden korkuyorlardı. Onun içindir ki Mavroyani, "Arevelk", "L'Orient", "Masis" gibi gazetelerin Ermeni Kulübü'ne geldiğini, Marsilya'da Ermeni kökenli birkaç "agents doubles"un çalıştığını ve "Armenia" gazetesini çıkaran Portokalyan'ın asilerin şefi olduğunu biliyordu. "Armenia"nın tercüme edilişinin vasıtasıyla (bu arada konsolosluğun tercümanları da hep Ermeniydi) birkaç malumat elde edip etmediği de şüpheliydi.

Oysa Setrak Marsilya'da kalmayıp, Marsilyalıların dediği gibi nihayet "Paris'e çıkmıştı". Setrak orada "Hınçakyan" cemiyeti ile bağlantı kurmuştu. Fransa'dan geçen Avetis Nazarbekyan'la bile tanıştırılmıştı. Nazarbekyan'a göre Portokalyan korkak bir burjuva olup ihtilalciden başka her şey olabilirdi...

Görüşmelerinden haberdar olur olmaz Portokalyan ise Setrak'a uzun bir mektup göndererek genç adamın nankörlüğü için tenkitlerde bulunmuştu.

Bu da Setrak'ın hoşuna gitmemişti. "İhtiyar" abartıyordu. O yüzden de Setrak "Hınçakyan" Partisi'nin Paris şubesine katılmıştı. Marksist teorisi ona daha mantıklı gibi görünüyordu ama Hınçak Partisi'nin en önemli cazibesi, nefret ettiği Türkleri Anadolu'dan kovmak ve "Büyük Ermenistan"ı kurmaktı. Armenaganlara göre "daha solda" bir partiydi.

Ama Paris'te zor geçinen ve zamanının çoğunu Ste Geneviève Kütüphanesi'nde geçiren Setrak mutlaka eyleme geçmek istiyordu.

Paris Komitesi onun doğum yerini göze alarak Bursa civarında faydalı olabileceğine dair bir karar aldı. Onun içindir ki Setrak en iyi tanıdığı kente yani Bursa'ya geri gönderilmişti.

Hınçakyan Partisi'nin, Bursa civarını tanıyan insanlara ihtiyacı vardı ve Setrak birkaç ay önce "Kocabaş" lakaplı Doktor Meliksat ile temas kurmuştu.

Meliksat kendisi Bursalı değildi ama uzun süre hem yurt dışında hem de İstanbul'da kalmıştı.

Setrak, doktorun soğukkanlılığına hayran olmuş ve hemen sağ kolu oluvermişti.

Yine de komiteciler istedikleri hedefe ulaşamamışlardı. Torkomyan Efendi'ye karşı yürütülen suikast girişimi başaramamıştı. Torkomyan'ın Bursa'nın en ünlü ve en zenginlerinden olduğuna göre, Setrak bu eylemin aslında yerinde olduğunu düşünüyordu.

Ama operasyon neredeyse bir fiyaskoya dönüşmüştü. İstemeden Siranuş vaziyeti kurtarmıştı ve Setrak serbest olmasını ona borçluydu. Ali Münif'ten nefret ediyordu. O da

kimdi? Kız kardeşinin sevgilisiymiş üstelik! Bu düşünce Setrak'ı çileden çıkarıyordu.

Ama daha da vahimi vardı: Setrak resmen bertaraf edilmişti. Bursa kentinin içinde, kafesinden çıkamayan bir aslan gibiydi.

İcra ettiği meslek de töhmet altındaydı. İstanbul'a gidiş gelişleri yasaklanmıştı. İşinden de birkaç gün önce kovulmuştu, şimdi eski bir arkadaşının evinde kalıyordu. İşini kaybetmiş olması da bir felâketti. Çünkü genç ihtilalci bu sayede örgütün üyeleri arasındaki irtibatı sağlıyordu. Singer dikiş makinelerinin temsilcisi olması her şeyi kolaylaştırıyordu.

Fakat bu güzel kamuflaja son verilmişti.

Açıkçası, Setrak kırlarda daha faydalı olacağından emindi. Karsak köyüne gitmesi ve orada "Koçum" ile birlikte çalışması uygun değildi belki, fakat yoldaşları orada daha çok varlık gösterebiliyordu. Orada Ermeniler polisten değil, polis Ermenilerden korkuyordu.

İznik civarları kurtarılmış bir bölge gibi olmuştu. 10 sene önce Hınçakyan Fırkası'na bağlı bir "khump" (bir grup), Yalova hamamlarına ve otellerine turist olarak gelen birkaç yabancıyı dağlara kaçırmıştı. Orada aktif olması, Bursa'da işlevsiz kalmaktan daha iyiydi.

Setrak, bütün bunlardan "Kocabaş"a bahsetmek için hastanenin yolunu tutmuştu.

Yavaş yavaş gün batmaya başlamıştı.

Setrak bu yerleri tanıyordu ama yüreğinde intikam duygusundan başka çok az şey vardı.

Burada kız kardeşi Siranuş ile geçirdiği saatlerin anısı da Türklere duyduğu nefretle bağlantılıydı. Bir gün gelecek, evet, bir gün gelecek, bütün bu topraklar Ermenilerin olacaktı. Setrak Türkleri ve Kürtleri eğitmek isteyen yoldaşları pek anlamıyordu. Bu kara cahilleri nasıl sosyalist yapabilirlerdi ki! Her şeyden önce önemli olan Ermeni unsurunun zaferiydi. Ondan sonra belki Müslümanların sırası gelirdi. Ama Setrak, "geride kalan bu toplumları" eğitmeyi neredeyse im-

kânsız olarak görüyordu. Ermeniler, gittikleri her yere medeniyeti getirmişlerdi.

Onun içindir ki bu yeni yüzyılın başlangıcında hak ettikleri yeri tekrar ele geçirmeleri şarttı.

Onlar, Yakışıklı Ara'nın torunlarıydı. Türkiye onlara aitti. Onlar bu ülkeyi işgal etmiş olan ilk ırk, ilk toplumdu. Türkleri ve Kürtleri kovmak için her çareye başvurulabilirdi.

Setrak, Doğu'nun herhangi bir kentinde Torkomyan'ı kilise çıkışında katledecekti. O kadar güç bir eylem olmazdı. Orada komiteler daha güçlüydü.

Setrak şimdi hisarda bulunan hastanenin yüksek siluetini görüyordu. Komiteci epeyce yaklaşmıştı şimdi. Bir fayton dışarıda bekliyordu. Setrak durdu ve iyice baktı. Gölgeler büyümeye başlamıştı ama şüpheye yer yoktu.

Arabanın önündeki oturağına tüneyen yaldızlı yaldızlı adam Niko'nun ta kendisiydi! Niko da Torkomyan Efendi'nin Bulgar arabacısıydı.

Efendisini beklerken Niko da şekerleme yapıyordu.

İşte fırsat gelmişti! Setrak cepkeninde bulunan revolvere elini koydu.

Yapacağı tek bir şey kalmıştı: Torkomyan'ın gelişini beklemek ve üzerine hemen ateş açmaktı.

Komitenin infaz emrini yerine getirecek olan Setrak'tı sonuç olarak. Genç ihtilalci buna emindi. Kendini büyük bir ağacın arkasında saklayarak beklemeye başladı. Hava iyice kararmıştı şimdi. Ama birdenbire yolun çakıl taşlarından ses çıkartan aceleci adımlar duyuldu.

Torkomyan gelmişti. Torkomyan Niko'yu uyandırmıştı.

"Haydi, uykucu! Eve gidelim şimdi. Bu günlük bu kadar!"

"Bu da son cümlen olacak, Torkomyan Efendi!" diye düşündü Setrak nişan alarak.

Torkomyan açık arabadaki yerine otururken, Setrak tetiği tam çekiyordu ki, o sırada Rahibe Gabrielle hastanenin eşiğinden geçerek kilosuna rağmen bir yıldırım gibi dalmıştı bahçeye ve Torkomyan'a Fransızca olarak sesleniyordu:

“Bekleyin, Mösyö Torkomyan! Bekleyin! Şemsiyenizi koğuşta unutmuşsunuz ve Doktor Meliksat onu size vermek için beni görevlendirdi.”

“Oh, zahmet ettiniz, “ma soeur”. Müdür, Rahibe Gabrielle'in uzattığı şemsiyeyi eline almıştı şimdi. Setrak'ın gözleri de faltaşı gibi açılmıştı…

“Zahmet değil, Mösyö Torkomyan. Bursa'da bu alet daima gerekli olabilir…”

Torkomyan yine teşekkür etti, Niko kamçısını atlarının kulağına çınlattı ve fayton hareket etti. Setrak hızlı düşünmek mecburiyetindeydi.Rahibenin gelişi suikastin gerçekleştirilmesini zorlaştırmıştı. Saldırıyı bir kişi bile görse komite töhmet altına girebilirdi. Rahibeyi de öldürmesi mümkündü ama Rahibe Gabrielle sadece ecnebi değildi, aynı zamanda bu kadın Katolik mezhebinin temsilcisiydi ve anlaşılan hastanede herkesin iyiliği için çalışıyordu.

Setrak buna cesaret edemedi. Torkomyan ise Setrak'ın hizasına geldi ama genç ihtilalciyi ne gördü ne de tanıdı. Setrak ağaca sırtını dönerek gözleriyle zifir karanlığa giren arabayı biraz daha takip etti ve hayalkırıklığını ifade eden çığlığını zor tuttu.

“Dine dair mantıksız savsatalarım eylemime engel oldu!” diye düşündü komiteci.

Ama birdenbire irkildi: Arkasında biri vardı. O da Rahibe Gabrielle'in ta kendisiydi.

“Rahatsız mısınız, evladım?” diye sordu rahibe. “Sizi korkutmadım umarım? Bu ağaca dayandığınızı gördüm ve…”

“Ah, şey, evet, hemşire,” dedi Setrak kendini toplayarak. “Doktor ile görüşmem lazım. Hastayım…”

“Doktor Meliksat'a sizi götüreyim mi?”

“Kim o?”

“Buranın baştabibidir, evladım.”

“Sizi Tanrı gönderdi, “ma soeur”.”

“Aslında her şey Tanrı'nın eseridir evladım. Gidelim.”

“Gidelim.”

Ve Setrak Rahibe Gabrielle'i takip ederek suskun bir şekilde hastaneye girdi.

Meliksat odasındaydı ve Rahibe Gabrielle ile Setrak'ı görünce şaşırdı.

"Bu beyefendi hastaymış, doktor. Geldiğimde bir ağaca dayanıyordu… Ona bakar mısınız?"

"Hım. Bakmaz mıyım? Şemsiyesini Torkomyan Efendi'ye iade ettiniz mi, Rahibe Gabrielle?"

"Tabii ki… Düşündüğünüz için teşekkür ediyor. Müsaadenizle…"

Rahibe Gabrielle bu kelimelerden sonra odadan çıktı, iki adamı yalnız bıraktı ve aralarında hemen şu konuşma başladı:

"Siz!.. Neden? Çıldırdınız mı? Ya sizi bir hafiye takip ettiyse?"

"Affedersiniz ama sizinle nasıl irtibat kurabilirdim, doktor? Evinize gitseydim, daha beter olurdu. Haksız mıyım?"

"Haklı olabilirsiniz fakat yine de büyük bir ihtiyatsızlık bu. On dakika önce Takavor hastaneden çıktı. Sizi görseydi!"

"Biliyorum. Girişte Takavor'a rastladım. Merak etmeyin… Herif beni görmedi. Bu "madniç" faytonuna binip gitti ve eğer Rahibe Gabrielle diye adlandırdığınız şu aptal rahibe olmasaydı, şu saatte vurmuştum onu…"

Ama doktor, partinin çıkarlarının kişisel intikamından üstün olduğunu artık biliyordu.

"Vurmamış olmanız daha iyi belki," dedi Meliksat. "Kim bilir? Başka bir şey: Silahınızı nereden aldınız?"

"Kiliseye yakın bildiğiniz depodan aldım."

"Rahibe Gabrielle onu görmedi umarım?"

"Ne sanıyorsunuz, doktor? Ahmak ya da acemi miyim?"

"Bunu söylemedim. Ama Setrak Efendi, anlayın ki her zamankinden çok dikkat etmemiz lazım. Sadede gelelim: Sonuç olarak, gelişinizin nedeni nedir?"

"Ne olabilir ki? Bursa bana dar gelmeye başladı. Beni Karsak'a gönderin."

"İyi bir fikir olabilir. Sizi serbest bırakıyorum. Orada komitenin emirlerini bekleyeceksiniz. Burada benimle durmayın artık ve komitenin verdiği talimatın kişisel istekleri-

nizden bazen farklı olabildiğini anlayın lütfen."

"Hemen gitmeyeceğim. Çünkü küçük bir ayrıntıyı unuttunuz doktor," dedi Setrak sırıtarak.

"Bu ayrıntı nedir?"

"Mangır, mangır."

"Ah? Demin ne dedim acaba? Para kişisel bir isteğinizdir şu anda. Teşkilat sandığınız kadar zengin değil. Karsak'a gitmeniz öngörülmemişti. Yine de..."

"Yine de, doktor bir şey yapın. Çünkü işimi kaybettim ben. Bunun sebebi teşkilat değil midir? Öte yandan, başka kimden para isteyeceğim peki? Üvey kız kardeşimden mi?"

"Hım, anladım. O zaman bu keseyi alın, gidin. Ama hemen değil. Polisin size verdiği aylık süreyi kullanın. Böyle daha iyi. Ondan sonra pıııtrrr."

Setrak, doktorun verdiği kesesini aldıktan sonra kapıya yöneldi, yavaş yavaş açtı... Sağına soluna iyice baktı, ama kulvara girmeden önce arkasında doktorun sesini duydu:

"Setrak?"

"Ne var, doktor?"

"Bol şanslar, dostum..."

22

1907 Baharı'ndan sonra yaz bitmiş sonbahar da gelmişti.

Görünürde her şey her sene olduğu gibiydi. Ama bu yılın sonunda Bursa, bazı sakinlerinin köklü değişimlere tanık olacaktı.

Torkomyan Efendi eskisi gibi İpekçilik Enstitüsü'nde "pastörizasyon" yöntemini uygulamaya devam ediyordu. Çok yoğun çalışıyordu. Dikkatli bir çift göz onun huzursuzluğunu görebilirdi. Garo Çilingiryan da sık sık tiyatroya ve meyhanelere giderek bekarlığa veda etmeye hazırlanıyordu.

Ali Münif'e gelince genç tüccar hayatının en mutlu anlarını yaşıyordu.

Sanem ise dağa bakarak derin derin iç çekiyordu.

Bazen Matmazel Fanchette ile Hüsnügüzel Hamamı'na gitmesi bazen de ağabeyine eşlik ederek Pınarbaşı civarlarında gezmesi onu biraz teselli edebiliyordu. Söz konusu mesirede Matmazel Siranuş da bulunuyordu. Sanem şimdi Ali Münif ile Siranuş'un yandaşı olmuştu.

Genç kız, Siranuş'un nezaketini, zarafetini ve engin kültürünü çok beğeniyordu.

Bursa, sonbaharın başına olmalarına rağmen hâlâ çok güzeldi.

Matmazel Fanchette de bazen onlara katılıyordu ve suç ortaklığı yapıyordu. Ali Münif'in kapalı bir arabası vardı. Yaş-

lı arabacı Mustafa, ailenin bir ferdi gibiydi. Mustafa, Ali Münif'i çok sevdiği için Hüseyin Bey'e hiçbir şey söylemiyordu.

Mustafa arabasını belirli bir yere bırakıp nargile içmeye gidiyordu ve o zaman içeride sadece üç kadın görünüyordu.

Sanem ağabeyinin bazen sadece Matmazel Siranuş ile buraya geldiğini ve kapalı arabanın içinde onunla görüştüğünü gayet iyi biliyordu.

O anlarda ne yaptıklarını ya da ne yapabildiklerini düşünmemeyi tercih ediyordu genç kız.

O zaman eski kıskançlığı bazen beliriyordu: Nitekim Matmazel Siranuş istediğini yapabilirdi çünkü serbestti.

Sanem Hanım'a gelince küçük hanımın hiçbir hakkı yoktu!

Böyle bir şeyden bahsetmesi, yani "yabancı" bir erkekle sadece konuşması kendisine fahişelik damgasını vurmak için yeterliydi.

"Matmazel Fanchette, siz kanunlarımıza tabi değilsiniz," demişti Sanem bir gün Pınarbaşı'nda gezinti yaparlarken.

"Ne demek istiyorsunuz, küçük hanım?"

"Bakın, bu mesirede bile bir çarşaf vücudumu ve yüzümü örtüyor. Örtmesi de şart. En azından siz hürriyetinizden istifade edin."

"Ah, yine mi bu hikâye? Mösyö Régis Delbeuf'ten bahsetmek istiyorsunuz herhalde?

Siz de biliyorsunuz ki Sanem Hanım, bu güne kadar İstanbul'dan ne bir mektup ne de herhangi bir paket geldi. Beni unutmuştur. Üzülmeyin, küçük hanım. Herkes kendi dünyasında kalıyor. Böylesi, herkes için daha iyidir."

Gerçekten de Sanem, Matmazel için çok üzülüyordu.

Ama bir gün, Ekimin başında, Osmanlı Postaları'nın postacısı, Selçuk Hatun Mahallesi'nin konağına İstanbul'dan gelen ve Matmazel Fanchette Roucas'a gönderilen bir paket getirmişti.

Eskiden içinde hurma olan ve pembe kurdeleyle sarılmış bir kutuydu. Paket o kadar kötü yapılmış, kurdele de kutunun etrafına o kadar sakarca sarılmıştı ki Fanchette ve Sa-

nem bunu ancak bir erkeğin yapabileceğini hemen tahmin etmişlerdi.

"Ne duruyorsunuz, Matmazel Fanchette? Haydi, açın şunu!" dedi Sanem.

"Benden daha sabırsızsınız, küçük hanım. Her neyse, sizi memnun etmek için kutuyu açabilirim şimdi..."

Matmazel Fanchette nihayet kutuyu açtı ve hayal kırıklığına uğramadı. Kutunun dışı bir aceminin elinden çıktığı belliydi ama içi muhteşemdi.

Kutudaki, matbaacı ve filolog Daniel Heinsius tarafından 17. yüzyılda, Hollanda'da basılan ve kırmızı renkli kalın kapaklı bir kitaptı. İlk sayfasında büyük bir kuğu vardı ve altında *şu yazıyordu:*

"P. Vergilii Maronis Opera nunc emendatiora. Ex officina Elzeviriana. Anno 1636."

"Sanem Hanım, rüya görmediğimi söyleyin. Vergilius'un eserleri! Nadir bir baskıdır."

Sanem, diğer kadınların bir kitaptan çok bir mücevhere ya da bir kolyeye bayılacağını düşünmekten kendini alıkoyamadı ve gülümsedi. Hakikaten Matmazel Fanchette özel bir insandı! Ama genç kız aslında mürebbiyesinin neşesini görmekten çok mutluydu ve sadece şunu sordu:

"Neden bu büyük kuğu, Matmazel?"

"Çünkü Vergilius'a "Mantova kuğusu" derlerdi. Mantova doğduğu şehirdi. Ama... ama bir de bir mektup var..."

"Bu da daha önemli Matmazel, okuyun! Okuyun lütfen! Meraktan ölüyorum."

Ve bir an mürebbiye olduğunu unutan Matmazel Fanchette, talebesine yüksek sesle mektubu okumaya başladı.

"Sevgili Matmazel Fanchette,

Size yazmakta çok geciktim. Bağışlayın lütfen. Devamlı sizi düşünüyorum. Bursa'da sizinle geçirdiğim o büyüleyici akşamı nasıl unutabilirim ki? Bu armağan ise size layıktır umarım. Ama aynı zamanda başka bir önerim var: Bu kitabı hayatımızın sonuna kadar beraber okusak? Ne derseniz?

Sizi seven Régis"

Matmazel Fanchette titreyen bir sesle mektubu defalarca okudu ve en sonunda baygın gözlerini kapatarak kâğıdı göğsüne bastı.

"Tam olarak ne demek istiyor Mösyö Régis?" dedi Sanem.

"Anlamadınız mı, meleğim? Benimle evlenmek istiyor!"

"Yaşa! Allah'a binlerce şükür Matmazel! Sizi öpeyim!"

İki genç kadın birbirini kucakladı. Her ikisi de sevinçten ağlıyordu.

"Albert'i kaçırmıştınız ama Régis'e hemen cevap verin de onu da kaçırmayın."

"Tabii ki evet diyeceğim, küçük hanım. Ama hemen cevap vermem söz konusu değil."

"Neden, Matmazel?"

"Çünkü erkeklerin isteklerine hemen boyun eğmemiz yanlış bir taktik. Onları biraz bekletmek lazım."

"Ama çok değil..."

"Evet biliyorum, bu yaşımda kurnaz olmayı sizden öğrendim, Sanem Hanım!"

Ve Matmazel Fanchette ciddi bir mürebbiyeye yakışmayan bir kahkaha atarken, Sanem de bir genç kıza pek yakışmayan şekilde güldü.

O günden sonra Matmazel Fanchette büyük bir telaş içine girdi. İki kadın aralarında Fanchette'in Régis Delbeuf'e 15 gün sonra cevap verilmesi konusunda anlaşmıştı. Ama Matmazel Fanchette sevdiği adamı daha fazla üzmemek için 14. gün evet cevabını gönderdi.

Bütün bunlar yaşanırken Sanem'in unuttuğu bir "teferruat" vardı: Matmazel, "Le Stamboul" gazetesinin baş müdürü ile evlendiği zaman mürebbiyeliği bırakacak, Bursa'dan dolayısıyla Sanem'den ayrılacaktı.

Sanem altın kalpli bir kızdı ama aynı zamanda da kaprisliydi. Bunu, yani Matmazeli'nin İstanbul'a gideceğini anlayınca hüngür hüngür ağlamaya başlamıştı. Matmazel Fanchette ise talebesini avutmak için elinden geleni yaptı, Sanem'i İstanbul'a sık sık davet edeceğini ve kendisinin de

Bursa'ya her fırsatta geleceğini söyledi. Bütün bu üzüntülerin yanında Sanem'i bir tek şey avutuyordu, hayatının erkeğini bulan Matmazel, nihayet mutlu bir kadın olacaktı.

Ondan sonra da Régis Delbeuf ve Matmazel Fanchette arasında uzunca bir mektuplaşma başladı. Bu mektuplarda her iki taraf da Vergilius'tan duruma uygun olan alıntıları bol bol yapılıyordu. Matmazel Fanchette sevdiği adama gönderdiği mektuplarda bütün hislerini açığa vuruyordu.

Her ikisi de artık yetişkindi. Her ikisi de serbestti. Belki de fazlasıyla serbesttiler.

Nitekim bir gün Fanchette şunu Sanem'e itiraf etti:

"Onu çok seviyorum ama..."

"Aması olabilir mi, Matmazel?"

"Mazisi hakkında çok az şey biliyorum. Tam olarak annesi babası kim? Erkek ya da kız kardeşleri, kuzenleri var mı? Nerede yaşıyorlar? Bütün bunlar bulanık. İstanbul'da yaşamadan önce Régis nerede oturuyordu? Paris'te bir müddet hem ressam hem de sanatçı olduğunu biliyorum. Ama 1894'ten önce yani "Le Stamboul" gazetesinin başına geçmeden önce, Régis ne yaptı, nerede yaptı? İlk karısı nasıl öldü?"

"Sizin de bu güne kadar neler yaptığınızı sormuyor mu?"

"Hayır. Tam üstüne bastınız, Sanem Hanım. Kendisi de benim hakkımda hiçbir şey sormuyor. Ben anlatıyorum. Bu da bana tuhaf gibi geliyor..."

Aralarında uzunca bir sessizlik oldu. Ondan sonra da Fanchette şöyle devam etti:

"Antik Yunanların söylediği gibi, "Bir kayadan ya da bir ağaçtan doğmadık biz". Régis çok hassas, çok nazik, çok yetenekli biri, ama karısı olacağım, anladınız mı, küçük hanım? Adını taşıyacağım."

"İstersen Tap-Tap amcaya sorabilirim."

"Faik Bey'e mi? Yanlış anlamaz değil mi?"

"Doğal karşılayacaktır. Üstelik her istediğimi yapar o..."

Sanem o zaman kendi adına amcasından küçük bir araştırma yapmasını isteyen mektubu Büyük Ada'ya gönderdi.

Bir süre sonra cevabı geldi. Tap-Tap amca, mektubunun başlangıcını alıştıkları şakacı ton ile yazmıştı. Aynı zamanda Sanem'in ve başta Matmazel olmak üzere endişesini anladığını belirtiyordu. Mektubun devamında ton ciddileşiyordu.

Eski Madam Delbeuf'ü şahsen tanımadığını ama küçük bir araştırmadan sonra Fransız Levanten cemiyetinden, saygıdeğer bir aileden gelen bu hanımefendinin, doğum yaparken, bebeğin ise birkaç ay yaşadıktan sonra öldüğünü ilave ediyordu Faik Bey.

Mösyö Delbeuf ile 3 yıl önce Adalar'da tanışmış ve sempati duymuştu.

Matmazel Fanchette merak etmemeliydi. Dev adama göre, acı günleri hatırlamak istemeyen Mösyö Delbeuf'ün mazisi hakkında susmasını doğal karşılamak lazımdı Ayrıca, gazeteci uzun süreden beri Fransa'dan uzak yaşıyordu. Bütün bunlar kopukluğunu açıklamaya yeterdi.

Yaşadıklarını mektuplarla anlatmak kolay değildi. Régis Delbeuf sanat için yaşayan biriydi. "Kötü" olması mümkün değildi. İstanbul'da herkes onu seviyordu.

Matmazel Fanchette'e hürmetlerini sunduktan sonra, Faik Bey onların mutluluğu için sımsıcak ve samimi dileklerde bulunuyor ve Sanem'e hem kendisinin hem de refikasının sevgilerini gönderiyordu.

Sanem'den mektubun içeriğini duyan Matmazel Fanchette biraz utandı.

"Zavallı! Hem karısını hem de bebeğini birkaç yıl önce kaybetmiş, yaralı bir adam o… Ben ne yapıyorum? Sanki uzun zamandır benimle birlikte, benim yaptığım tamamen kıskançlık. Kendimi bu kadar egoist sanmıyordum, Sanem Hanım. Bana ders olsun. Sevdiğim adama mazisini sormayacağım artık. Ben de sadece parasız bir mürebbiyeyim."

"Kendinizi suçlamayın, Matmazel. Her şey para değil. Bundan emin olun: Mösyö Régis bu gerçeği gayet iyi biliyor. Ayrıca, yerinizde olsaydım daha beter davranırdım. Sabrım yok biliyorsunuz. Şımarık bir şeyim. Siz gerçek bir hanımefendisiniz ve en önemlisi siz benden daha iyisiniz."

“Keşke herkes sizin gibi iyi niyetli olsa, meleğim…” dedi gülümseyerek Matmazel Fanchette.

Bu olay kapandı ve Matmazel Fanchette önyargısız bir şekilde artık mektuplarına yüreğini dökmeye devam etti.

Büyük gün de nihayet geldi. Régis Delbeuf ile Faik Bey tekrar Bursa'ya geldiler ama bu sefer Loti'yi aramak için değil, Matmazel Fanchette'i alıp götürmek içindi. Faik Bey'in yüce koruması altında da Régis Delbeuf Matmazel Fanchette'i fiilen ve resmen alıp trenle İstanbul'a götürdü. Bütün bunlar kuşkusuz bütün kurallara aykırıydı, ama ne Régis Delbeuf'ün ne de Matmazel'in Türkiye'de akrabası vardı. İstanbul'da Matmazel Fanchette, Madam Pâquerette'in tanıdığı bir dulun evinde kaldı. Bu Rum kadın aynı zamanda gelinlik dikiyordu ve gelinlik dikme işini de üstlendi.

Evlenme töreni ilk önce Fransa sefaretinde ondan sonra da St. Georges Kilisesi'nde oldu. Hüseyin Bey, Ali Münif ve Sanem davetliler arasındaydı. Faik Bey onları Büyük Ada'daki köşkünde ağırladı.

Sanem bol bol ağladı. Hem çok sevindi hem de çok üzüldü. Hayatında yepyeni ama bu sefer Matmazel'siz bir sayfa açılıyordu çünkü.

23

Buzlu yamaçlar aynı yerde idi ama Matmazel Fanchette artık yoktu.

Fanchette'in gidişine sevinen tek kişi dadı olmuştur herhalde.

"Bu maceraperest kadın nihayet gitti!" diyerek muzaffer edalar takındı İpek Hanım.

Kadının gidişine Sanem'in gerçekten çok üzüldüğünü görünce, Didi kendi neşesini aykırı, yersiz bulmaya başlamış küçük hanımını avutmak için matmazel hakkında iyi şeyler söylemek zorunda kalmıştı.

Ama Sanem dadısının bu yapmacık sözlerine inanmamıştı. "İki yüzlü olma bari, Didi! Matmazel'den nefret ediyordun sen. Gittiğine çok memnun oldun! İtiraf et! Samimi ol!"

"Tamam matmazelini çok sevmiyordum, ama seni bu halde görmek beni de çok üzüyor, yavrum. Bu durumun bir de iyi tarafına bak."

"Bu durumun iyi tarafı var mı?"

"Tabii ki. İlk önce bencil olma, canikom, Matmazel Fanchette gavur kocasıyla mutlu..."

"Mösyö Régis'in gavur olduğunu söylemene gerek yok, Didi. Patavatsız olma, lütfen."

"Tamam, tamam. Tanzimat'ınızdan beri gavura gavur demek yasak, biliyorum. Her neyse, Matmazel kocasıyla mutlu. Öte yandan mektuplaşabilirsiniz. Yazmayı çok sever o. Koca-

sı karşı koymaz. Öte yandan da her ikisi de İstanbul'da oturuyor..."

"Eee?"

"Esi şu, kuzum: Faik Bey'in evine yani Adalara gittiğinde orada kalabilirsin, Matmazelin'e de kendisi götürebilir."

"Ya Babam'ın ya da ağabeyimin benimle beraber gelmesi şartıyla ama…"

"Başka bir çare var mı? Tek başına oraya kadar gitmen imkânsız, daha doğrusu çok tehlikelidir."

"O kadar çılgın değilim, Didi. Farz edelim ki oraya vardım, sonra ne olacak?"

"Sonrası şu: İstanbul güzel, büyük bir şehir, mesireleri çok. Boğazı herkesin dilinde. Faik Bey'in oturduğu yer olan Büyük Ada'nın güzelliğini övmeme gerek yok. Şehirde "Bonmarşe" diye adlandırılan büyük bir mağaza var. Her genç kız "Bonmarşe"ye gitmeyi rüyasında görür, ya sen?"

"Ben de tabii. Ne demezsin."

"Üstelik de…"

"Üstelik, Didi?"

"Üstelik? Bazıları orada kısmetlerini buluyormuş… İşte kulağıma gelen söylentiler."

"Ciddi misin, Didi? Şu "Bonmarşe"yi sevmeye başladım," dedi Sanem üzüntüsünü unutarak. "Anlat, Didi. Bunun hakkında başka bir şey biliyor musun?"

"İstanbul'u çok iyi tanıyorum ben. Orada uzun zaman oturdum. Sana yardımcı olabilirim yavrum."

"Ah Didi, sağol. Sağol. Çünkü senin sayende hayal kurmaya tekrar başladım. Hayal kurmak ne kadar güzel bir şey, biliyor musun Didi? Seni öpebilir miyim?"

Didi gülümseyip Sanem'i kucakladı. Evet, biliyordu, çünkü yaşlı kadının tek hayali, Sanemciğinin mutluluğu idi. Sanem de, başkaları için, özellikle kendisi için yaşayan bu fedakâr ve iyi kalpli kadını üzmüş olmasına pişman oldu.

Didi Sanem'i bir anne gibi sevmişti. Her zaman aynı yerde olacaktı. Sanem onu her zaman bulabilirdi. Didi bir sevgi abidesi idi, karşılıksız olarak Sanem'i seviyordu. Sevgisi, iç-

güdüseldi, şartsızdı. Sevgisi, Sanem için gerekirse düşmanlarını kollamaya ve övmeye kadar gidebilirdi. Sanem bunları düşününce ağlamaya başladı ve Didi'yi daha sıkı kucakladı.

Ah! Keşke annesi yanlarında olsaydı.

"Şımarık küçük bir kız mıyım?"diye düşündü Sanem. "Her şeyim var. Beni sevenler çok. Ama korkuyorum ben. Korkuyorum çünkü Matmazel bana ufuklar açtı. Çok şey biliyorum artık. Çok fazla. Benden istenilen bu değil.

"Bilmek güzel bir şeydir. Ama bilmek acıyı da beraberinde getiriyor. Bilinçli olmak bazen çok acı çekmek demek. Onu anladım. Babam bana "kültürlü" bir kadın olacaksın, kızım, dedi. Ama, ama bunu söyleyerek, kendi kanatlarıyla uçamayan bir kuşa kafesinin kapısını açtığının farkında değil. Ondan sonra benden istenilen şu olacak: Benim için babamın seçtiği adamla evlenmem ve ona doğurduğum çocuklara bakmam. Evleneceğim bu yabancının yüzünü izdivaçtan önce görmemiş olacağım. Hem Türkçe hem de Fransızca okuduğum bütün satırları benimsedikten sonra babamın ve toplumun istediklerini yapamam. İstemiyorum. Daha önce gördüğüm, beğendiğim, tanıdığım bir erkekle evlenmek istiyorum ben. Matmazel gibi yapmak istiyorum. Çok talihli, o. Farkında mı acaba? Evet farkında tabii. Ama Matmazel Fanchette'i tanıyorum. Beni üzmek istemez. O bir melek. İsyan etmemi tavsiye etmez. Sıcak ve misafirperver insanlarıyla bu ülkeyi sevdiğini biliyorum. Ama reformlara ihtiyacımız var. Matmazelin elinde sihirli değnek yok maalesef. Fakat bir şey değişecek. Bir şey değişmek üzere. Bir şey değişmeli mutlaka. Kadınlar çarşaf altında kalmamalı. Bursa'da, İstanbul'da, Türkiye'nin her yerinde benim gibi binlerce genç kızın aynı şeyi düşündüğünden eminim: Değişime ihtiyacımız var!"

O günlerden itibaren Sanem eyleme geçmeye karar vermişti. Bu da ağabeyi üzerine baskısını artırmak demekti. Babası onu çok severdi ama anlamazdı. Babası annesini deliler gibi sevmişti ve Didi'nin anlattığına göre evlenmeden önce gizlice ve uzaktan onun yüzünü görmüştü.

Annesi de babasını görünce çok beğenmişti. Dadının anlattıklarından evlenmeden önce gizli gizli buluştuklarını anlamıştı Sanem. Bütün bunlar çok romantikti.

Bunlar kurallara aykırıydı, ama dünyanın her yerinde kurallar ve yasalar ihlal edilir.

Sessizlik ihlalleri örtüyor. Hayat da öyle ya da böyle devam ediyor.

Ama Sanem babasına fikirlerini nasıl anlatabilirdi acaba? Utanırdı. Annesi ile ilk randevusundan bahsetmeye cesaret edebilir miydi? Annesi gibi yapmak istediğini anlatabilir miydi? Babasına gerçeği bildiğini söyleyebilir miydi? Hakikaten babası çok şekerdi. Neredeyse kızının her istediğini yerine getiriyordu. Fakat bu isteklerine de bir sınırı vardı Bunu gayet biliyordu. Toplumun dayattığı sınırlardı. Bu kurallar aslında hiçbir yerde yazmıyordu. Babasından gelen derin bir sessizlik bazen bu kuralları ifade etmeye yeterliydi.

Descartes'ı ve Jean-Jacques Rousseau'yu orijinalinde okuyacak kadar büyüyen Sanem, küçük bir kız gibi babasının ağzından çıkan ve geleceğine dair olan her yeni kelimeden korkuyordu.

Sanem'in bilmediği bir gerçek vardı ki; Avrupa'da yaşayan modern kızlar da baba ve annelerinden korkabilirdi. Görünürde daha özgürlerdi. Ayrıca hangi ölçüde Descartes ya da Jean-Jacques Rousseau kadına büyük bir hürriyet tanımıştı?

Fakat bu da bir teferruattı. Sanem'in problemi, ailesinden çıkan ve bir çocukluk arkadaşından başka bir erkekle özgürce ve yüz yüze gelememesiydi.

Çocukluktan çıkmış olan Sanem tamamen saf dünyasından aniden başka bir dünyaya girmişti. O dünya aslında aynı dünya idi ama burada bambaşka, yeni ve korkunç kurallar hüküm sürüyordu. Ve o dünyada hükmeden sessizlik bazen herhangi kelimeden daha ağır ve korkunçtu. Onun yaşadığı dünyada aşk kelimesi sadece kitaplarda kalıyordu.

Sanem yine de çok düşünmemeye karar verdi. Olumsuz olmak karakterinde değildi zaten. Küçük ya da büyük, Sa-

nem'in söz konusu dünyada mutlaka bir rolü vardı. Rolünü iyi oynamaya hazırlanması gerekiyordu. Allah rolünü Sanem'e vermişti. Ama Sanem onu önceden bilmiyordu. Keşfetmesi şarttı. Allah şüphesiz günler boyunca sadece dua etsin ya da namaz kılsın diye Sanem'i yaratmamıştı. Allah Sanem'i severdi. Allah Matmazel Fanchette ile tanıştırmıştı. Hıristiyan olmasına rağmen Matmazel Fanchette çok duyarlı ve merhametli bir kadındı. Matmazeli ona Fransızca öğretmişti. Şüphesiz boşuna değildi. Şüphesiz Sanem bunu kullanmalıydı. Matmazel Fanchette dil hocasıydı. Neden Sanem onun gibi olmasaydı? Bildiklerini aktarmak ne ulvi bir hedef olurdu! Matmazel Fanchette gibi güzel yüzünü herkese göstermek gerçekten bir suç muydu? Allah, yarattığı güzellikten utanır mıydı? Hayır. İnsan utanırdı. Allah yarattığı güzellikten kıskanır mıydı? Hayır. Ama insan kıskanırdı. Zaten Kuran-ı Kerim'de tesettüre dair bir şey yoktu.

Problemlerine çözüm aslında babasından değil, ağabeyi Ali Münif'ten geçiyordu. Sanem onun bilincindeydi. Genç Osmanlıların saflarına katılan Ali Münif dünyaya modern bir bakışla baktığını iddia ediyordu. Bunu ispat etme zamanı gelmişti. Hüseyin Bey biricik oğlunun böyle bir tuzağa düştüğünü tahmin ediyor ama Ziraat üzerine ciddi tahsil yaptığına inanmayı tercih ediyordu. Aslında oğlunu dünyaya açılmaya iten kişi Hüseyin Bey'in ta kendisiydi. Fakat bu gerçeğin getirdiği sonuçlar korkunç görünüyordu. Ülkesini Batı'ya iten padişahtı ama sonuçlar padişahı korkutuyordu. Hüseyin Bey de hükümdarının örneğini göz önünde bulundurarak bir deve kuşu gibi kafasını kuma gömüyordu.

Sanem'in yeni fikirleri onu her şeyden çok korkuturdu. Ali Münif bir delikanlıydı. Ama kızının aynı fikirlere sahip olması gerçek bir faciaydı!

Yine de Sanem açısından bütün bunlara neden olan Matmazel "Franchette" kendi halinde bir kadındı. Ne ihtilalci ne de ahlaksızdı. Şahsına karşı çok saygılıydı. Alçakgönüllüydü, entrikacı değildi. Selanik'ten döndüğünde Matmazel "Franchette" Ali Münif'e göz dikmemişti. Her Pazar Bursa

Fransız kilisesine kutsal ayini dinlemeye giden uslu bir kadındı. Fakat Fanchette aslında bin bombadan daha tehlikeli olan kitaplarını konaklarına getirmişti. Hüseyin Bey sadece bunun farkında değildi. Bunu kendisinin istediğinin farkında değildi.

Kendi parasıyla rezil olmak gibi bir şey yani.

Tuhaf ve iğrenç dedikodular zaman zaman Hüseyin Bey'in kulağına geliyordu.. Çarşıda, Koza Han'da bazı "iyi niyetli şahıslar" hain imalarda bulunuyorlardı.

Onlara göre Matmazel Fanchette gerçek bir mürebbiye değilmiş, aslında Fransa'dan gelen bir fahişe imiş, İstanbul'da daha önce Türk ailelerine ait olan birkaç delikanlıyı ayırtmış ve dolandırmış.

Hüseyin Bey, kızarak matmazelin sadece melek yüzlü değil, aynı zamanda yüksek ahlaklı ve mesleğini onurla icra eden bir kişi olduğunu savunuyordu. Zaten en sonunda "Matmazel Franchette" Régis Delbeuf isminde bir Fransız'la evlenmişti. O da yüksek kültürlü, zarif, Türkiye'yi seven ve İstanbul'un en önemli gazetelerinin birinin başında duran bir beyefendiydi.

Dedikoducu kadınlar gibi konuşan bu adamlar utanmalıydı. Hüseyin Bey mücadeleden muzaffer çıkmıştı. Ama bu durum uzun sürmedi.

Hüseyin Bey'i en çok kızdıran şey, kendi ailesine dokunan dedikodulardı. Bir gün, bu sefer tam bir dedikodu olmayan oğlu Ali Münif ve Matmazel Siranuş arasındaki aşk yaşlı tüccarın kulağına geldi.

O gün de Kozahan'da bir dramdan kılpayı dönüldü. İddiayı ortaya atan rakip tüccar, gırtlağına sarılan Hüseyin Bey'in elinden zor kurtuldu…

"En korkunç yara dil yarasıdır" diye boşuna denmedi. Rakibini boğmaya çalışmadan önce Hüseyin Bey, Ali Münif'in bu kadınla babasının malını çekinmeden harcadığını duydu. Matmazel Siranuş'un Ermeni olması arka planda kalıyordu aslında.

Adamcağız hem öfkeliydi hem de aklına gelenler onu şüpheye sürüklüyordu.

Çünkü bu dedikoduya gerçekliğini veren, Ali Münif'in çocukluk arkadaşı Garo Çilingiryan'ın Matmazel Siranuş ile akraba olmasıydı.

O gün Hüseyin Bey'in Bilecik'e gitmesi lazımdı ve bu işi kurcalamadı.

Hüseyin Bey iyi ki o gün yolculuğa çıktı, çünkü biraz gevşedi, başka şeyler düşünmeye başladı, Şeyh Edebali'nin türbesini ziyaret etti, adaklarda bulundu. Hüseyin Bey, Osman Gazi'nin kayınpederi olan büyük düşünürü örnek alıyordu.

Allah'ın rahmetine kavuşan eşi Ayşe Hanım'ı düşünen Hüseyin Bey tenha ve sakin bu yerde huzur bulmaya çalıştı. Rakibini tartakladığından dolayı pişman olan Hüseyin Bey tövbe etti ve gelecek bayramın münasebetiyle onunla barışmak niyetinde bulundu.

Yine de o adamın anlattıklarına inanmıyordu, inanmak istemiyordu. Herkesin gözü önünde rezil rüsva olmuştu. İhtiyar kara kara düşünüyordu: "Ali Münif defterlerde herhangi bir oynama yaptı mı acaba? Ya da kasadan fazla para mı aldı?" Hüseyin Bey kendini Allah'a emanet etti.

Aslında Ali Münif'in Siranuş'a verdiği hediyeler son derece mütevazı idi! Bilseydi zavallı adam sakinleşirdi. Zaten Siranuş için en büyük armağanı Ali Münif'in ta kendisiydi.

İlişkileri maddiyata dayanmıyordu. Siranuş zaten sanatıyla yeterince para kazanıyordu. Genç kadının ihtiyacı olan güvenilir bir sevgiliydi. Ali Münif'i seviyordu çünkü genç adam ona malı gibi davranmıyordu. Çünkü Ali Münif onu kıskanmıyordu. Her ikisi de aşklarının ritmine göre yaşıyordu. Tartışmasız bir aşktı bu. Az bulunan, değerli bir taş gibiydi ilişkileri. Kötülük kavramı yoktu münasebetlerinde çünkü her ikisi de hakikaten birbirini severek hiç kimseye zarar vermiyordu. Fakat insanlar buna bakmıyor. İnsanların çoğu Şansölye Otto von Bismarck'a benziyor. Vazifeden bahsediyorlar. Keşke tam olarak vazifelerinin ne olduğunu bilselerdi!

Bismarck herhalde hiçbir zaman genç bir kıza âşık olmamış, ona titreyerek mütevazı bir buket armağan etmemiş, herhalde hiçbir zaman sözcüğün tam anlamıyla severek, ona değer vererek bir kadınla yatmamıştı.

Vazifesini yapmıştı! 1908 yılında dünyada binlerce insan vazifesini yapıyordu ve dünyayı felâkete götürüyordu.

Ali Münif bazı kuralları ihlal ettiğinin pek farkında değildi zaten. Ali Münif bir rüyadaymış gibi yürüyordu.

Matmazel Fanchette'in düğününe katılmak için İstanbul'a gidişinden sonra Ali Münif babası ve kız kardeşiyle Bursa'ya dönmüş ve Matmazel Siranuş'a kavuşmuştu.

Siranuş tabii Faik Bey ve Régis Delbeuf'un nasıl olduklarını sormuş, Matmazel Fanchette'den sempatiyle söz etmiş ve gelinliğine dair binbir soru sormuştu.

Ali Münif akşamları gizlice Siranuş'un evine gidiyordu. Sessiz ve dilsiz Madam Papatya kapıyı açıyor, Ali Münif birinci kata çıkıyor ve orada zevkle döşenen ferah bir odada sevgilisiyle buluşuyordu.

Orası yuvalarıydı. Bazen dolunay ziyaretlerine gelip sırlarını paylaşıyordu. Burası seviştikleri yerdi. Bir gün de Siranuş Ali Münif'e şunu söylemişti:

"Kez gı sirem."

"Anlamı ne, sevgilim?"

"Ana dilimde "seni seviyorum" demek..."

"Ne güzel sözler. Zaten telaffuz ettiğin her söz bana bir müzik gibi geliyor, Siranuşçuğum. Tekrarla lütfen, bir daha, bir daha, bir daha."

"Kez gı sirem, sirelis. Kez gı sirem, sirelis."

"Sirelis de "sevgilim" demektir, kalıbımı basarım."

"Bildin, sirelis!"

24

Sanem babasının Bilecik'e gittiği gün, öğleden sonra ağabeyinin kapalı arabasıyla İnkaya civarında olan bir yere gitmişti. İnkaya köyü, Keşiş Dağı'nın yamaçlarında bulunuyordu ve Osmanlı İmparatorluğu ile yaşıt olan dev çınarıyla meşhurdu.

Ama gittikleri mesire kestane ağacıyla dolu tenha bir yerdi. Söz konusu yerde, Matmazel Siranuş, yaşlı arabacısı ve Madam Pâquerette onları bekliyordu.

Genelde ıssız yerlerde buluşmalarına rağmen bazen birileri onları rahatsız edebilirdi. Yine de genelde bir beyefendinin Avrupa görünümlü kadınlarla bulunduğunu gördüklerinde köylüler “selamünaleyküm” deyip geçiyorlardı.

Köylüler, iyi giyinmiş fesli beyefendileri her zaman tehlike gibi görüyor ve ne yaptıklarıyla ilgilenmeyip çabucak oradan uzaklaşıyorlardı.

“Bu yere, bu kestane ağaçlarına bayılıyorum ben. Çocukken “Kestaneler Sanem için yaratılmıştır” diyordum. Ama bu mevsimde kestane yok…” Sanem başörtüsünü ensesine indirmiş gülerek konuşuyordu.

“Madem burayı çok seviyorsunuz, güz olunca buraya mutlaka tekrar geleceğiz, Sasa.

Yanılıyor muyum, Ali Münifciğim?”

Ali Münif gülümseyerek başını salladı ve yanılmadığına işaret etti.

“Sasa”, Matmazel Siranuş'un Sanem için bulduğu lakaptı. Sanem de onu benimsemişti.

Küçük hanım artık Siranuş'u çok seviyordu. Çünkü genç aktris onu dikkate alıyor ve söylediklerini ilgiyle dinliyordu.

Ali Münif bu duruma seviniyordu. Sanem artık onların sırdaşı olmuştu. Sanem de Siranuş'un engin bilgilerinden faydalanmak isterken, Siranuş da yenilikleri Sanem'den öğreniyordu. Sanem, tıpkı Matmazel Fanchette olduğu gibi, Matmazel Siranuş'u da kendine örnek alıyordu. Tek başına yaşayan kadının hayatı bir romandı. İstanbul ailesinin beşiği gibiydi. Orada ve ondan sonra Bursa'da Siranuş hem Ermenice hem de Türkçe ders görmüş ve aynı seviyede her iki dile hâkimdi. Çocukken üvey ağabeyi Setrak onunla oynayıp öteki çocuklara karşı “koruyordu”. Setrak hem Siranuş'u seviyor hem de kişiliğinden nefret ediyordu. Azimli bir karaktere sahip olmasına rağmen Siranuş'un davranışları çok yumuşaktı. Hiç kimseyi kırmak istemiyordu, ama onun da bir sınırı vardı. Eğer sınırı aşan olursa genç kız pençelerini atıyordu ve işte o zaman onu durdurmak zor olabiliyordu. Setrak, Siranuş'un işlerine ve oyunlarına müdahale etmeye, ona haddini bildirmeye bayılıyordu. İki kardeşin ilişkisi sevgi ile nefretin tuhaf bir karışımdı. Öte yandan neredeyse sahnede doğmuş olan Siranuş, oyuncu olmaya da çok erken karar vermişti.

Sesi de güzel olduğu için uzun zaman ders almıştı. Hâlâ her gün egzersiz yapmaktaydı. Bilindiği gibi eskiden Osmanlı İmparatorluğu'nda aktrislerin çoğu Ermeni idi. Çünkü Müslüman kadınlara sahneye çıkmak yasaktı. Siranuş'un hikâyelerini duydukça Sanem'in tiyatro sevgisi artıyordu. Siranuş çok sevdiği annesi ve babasından sık sık bahsediyor ve ona nasıl oynaması gerektiğini öğrettikleri için minnetttarlıkla anıyordu.

Bu arada çok kitap okuyan, Matmazel Siranuş Fransızca'dan başka Arapça'ya da merak sarmıştı.

Bu yaptıklarına herkes şaşırmıştı. Hıristiyan olmasına rağmen Kuran-ı Kerim'i okumaktan korkmamıştı. İbni Rüşd

dahil olmak üzere birkaç İslam filozofunu biliyordu. Türk şairleri de ilgisini çekmişti. Bursalı Hazret-i Üftade'nin mısralarını da biliyordu.

O gün üç genç, kestane ağaçlarının arasından geziyor ve aralarında okudukları kitaplardan bahsediyorlardı. Önceki gün yağmur yağmıştı ama toprak şimdi binbir güzel kokuyu salıveriyordu. Siranuş, şefkatle Ali Münif'i kolundan tutup şöyle konuşuyordu:

"Ben de Jules Verne'in romanlarını çok seviyorum. Onların çoğunu okudum."

"O zaman Matmazel," dedi Sanem, "herhalde bu romanlarda bulunan bir özellik gözünüze çarpmıştır."

"Ne demek istediğini anlamadım, Sasa?"

"Jules Verne'in romanlarında çok az kadın var."

"Haklısınız, 'Grant Kaptan'ın Çocukları'nda, 'Michel Strogoff'ta kadınlar var. '80 Günde Devr-i Alem' de Phileas Fogg'un sonradan evlendiği Hintli prenses bulunuyor. Onun adı "Auda" yanılmıyorsam. Başka örnekler var tabii ama şu anda aklıma gelmiyorlar. Ah, neredeyse unutacaktım: Hikâyesi Türkiye'de geçen 'İnatçı Keraban'da da birkaç kadın var.

"Ayrıca, 'Mistress Branican'dan başka kadın kahraman çok az," diye ilave etti genç kız.

"Bunun için bir açıklamanız var mı, Sasa?"

"Tabii ki, Matmazel Siranuş. Bu, toplumdaki kadının rolüne bağlı. Keşfeden, riske giren, savaşan kadın yok ya da yok denecek kadar az. Kadın evinde kapalı kalıyor ve çocuklarını yani gelecekteki savaşçıları yetiştiriyor. Ay'a gitmesi düşünülemez, dünyanın merkezine inmesi ürkütücü bir düşünce. Bizim toplumlarımızda kendisine verilen önemden ise hiç bahsetmeyelim."

"Bütün bunları hangi nedene bağlıyorsunuz peki?"

"Kadının fiziksel zayıflılığına tabii ki. Mesela '80 Günde Devr-i Alem'de demin sözünü ettiğiniz Hintli prensesin rolü aslında Phileas Fogg tarafından kurtarılmak ve korunmaktır. Aktif bir rolü yok. Sadece bir süs eşyası gibi sergilenip muhafaza ediliyor."

“Tersini düşünelim,” diye araya girdi Ali Münif. “Farz edelim ki Hintli prenses Auda, Phileas Fogg'u kurtarmış olsaydı… Hikâye daha güzel olur muydu?”

“Hikâye daha güzel olmazdı. Çünkü Jules Verne'in kahramanına verdiği rol, aktif bir roldür. Bir kadın tarafından kurtulursa, kendisine verilen rolünü dolduramaz, pasif olur ve pasif rol –eğer rolü varsa– kadına özgüdür, Phileas Fogg'a layık değildir.”

Matmazel Siranuş ve Ali Münif Sasa'ya hayretle baktı.

“Vallahi Jules Verne yaşasaydı ve seni dinlemiş olsaydı, romanlarının tiplemesinin çoğunu değiştirmeyi düşünürdü, küçük hanım,” dedi gülümseyerek Ali Münif.

“Sen bekle biraz. Bir şaka ile konuyu kapatamazsın!”

“Maruz kaldığım işkenceye bak Siranuşcuğum.”

“Zavallı kadınları ikinci plana itenler kim, ağabey? Beynimiz, aklımız, yüreğimiz yok mu?”

Siranuş sevgilisine gülümseyerek; “Gördün mü, Münifciğim?” dedi.

Saldırma sırası Ali Münif'teydi.

“Şu an yanında ben varım bana konuşuyorsun, kadınları ezenlerle konuş, benimle değil. Sadece lafta kadınları savunamazsın. Yetmez!”

“Kadınlar için riske gir, ağabeyciğim. Madem ki Genç Osmanlılardansın, Hilmi Tunalı gibi eyleme geç, bakalım!”

“Ne, ne? Kimin gibi dedin sen?”

O anda Sanem'in yanakları pembeleşti.

“Selanik'ten getirdiğim kitapları okumadın umarım?”

“Neden olmasın? Bilim sadece erkeklere özgü müdür?”

“Seni kitap hırsızı, seni…”

“Buna hırsızlık denmez. Değerli kitabınızı aynı yere koydum, ağabeyciğim. Bilgilendim, o kadar.”

“Zavallı Matmazel Fanchette'e aynı şeyi yapıyordun!”

“Evet, ama Matmazel bu kitapları okudukça Fransızcam ilerlediği için seviniyordu. Öğrenmek suç mu? Bir suçsa ne zamandan beri? Kitabın işlevi nedir? Okunmayan bir kitabın ne faydası var?”

“Hakikaten, Müslüman toplumlarında da kadınların öğrenme hakkı vardır,” diyerek Sasa'nın yardımına yetişti Matmazel Siranuş.

“Tamam, tamam.” Ali Münif teslim bayrağını çekmişti. “Peki, şımarık küçük hanım, kitaplarıma burnunuzu sokarak ne öğrendiniz?”

Sanem zafer kazanmış bir komutan edasıyla konuşmaya başladı:

“Şunu öğrendim ağabeyciğim: Hilmi Tunalı'nın 1902'de Fransızca olarak yazdığı ve “Halk Hakimiyetinin Düzenlemesi”nden bahseden kitabın bir yerinde bir Kanun-u Esasi Tasarısı var.”

“Çok iyi. Sonra?”

“Sonrası şu: Bu tasarının 42.maddesi ne diyor?”

“42. maddesi? Hıııım. Şey. Pek iyi hatırlamıyorum.”

“Tabii ki hatırlamıyorsun. Çünkü hatırlamak istemiyorsun. İşine gelmiyor.”

“Tamam. Tamam. 42. madde kadınlarla ilgili olmalı, kalıbımı basarım.”

“Tahmin ettiniz, ağabeyciğim. Peki. Ne diyor bu madde?”

“Nasıl olsa söyleyeceksin. Zaman kaybetme, konuş.”

“42. madde şunu diyor: “Kadın erkek eşittir ve özgürdür”. Sayfanın bir dipnotunda şu yazıyor: “Erkek aslan aslandır da, dişi aslan aslan değil midir?”

“Maşaallah. Tam sana göre bir atasözü, bu. Hilmi Tunalı seni düşünmüştür.”

“Eee? Neden olmasın? Düşünülmeye layık olan geleceğin bir genç Osmanlı kadınıyım.”

Siranuş Ali Münif'in mağlup ifadesine bakıp gülmemek için kendini zor tutuyordu.

Ama Sanem'in taarruzu henüz bitmemiştir. Genç kız tekrar kılıcını çekti.

“Yalnız... Yalnız beni rahatsız eden bir şey var?”

“Nedir bu şey? Hilmi Tunalı'yı görürsem ona arzularınızdan bahsedeceğim, çok muhterem kız kardeşim...”

"Şaka yapmanın sırası değil ağabeyciğim, şimdi beni iyi dinleyin Ali Münif Bey: Madem ki kadın ile erkek eşittir, muhterem erbab-ı kalemimiz bir şey unutmadı mı?"

"Ne unuttu peki, zavallı adamcağız?

"Zavallı adamcağız kadınlara oy hakkı vermeyi unutmuştur, ağabeyciğim! Sadece "küçücük bir ayrıntı"dır, değil mi?"

"Oy hakkı mı?"

"Evet, madem kadın ile erkek eşittir, kadın da oy hakkına sahiptir! Bu, inkâr edilemez bir hakikattir. Ama kitabında senin Hilmi Tunalı bu detaydan bahsetmiyor!"

"Eyvah yandık!" dedi Ali Münif. "Başımıza ne belalar açtın, Hilmi Tunalı! Bunu yazarken kafan neredeydi? Lanet olası 42. madde!"

Bu sefer Sanem kahkahalarına engel olamadı arkadan Ali Münif ile Siranuş da gülmeye başladı.

Yine de Siranuş sohbetlerine biraz ciddiyet vermek istedi ve Sanem'e şunu sordu:

"Uzun süre Türkiye'de kalan Matmazel Fanchette dünyadaki ve özellikle Türkiye'deki kadın durumu hakkında ne düşünüyordu peki?"

Sanem biraz tereddüt etti ondan sonra da şunu söyledi:

"Açıkçası bu konu bir sır gibi görünebilir ve ağabeyim delil ister. Ama... Ama bir gün Matmazel Fanchette bana şunu dedi: "Ben aslında Türkiye'de olmaktan pek memnunum. Çünkü Fransa'daki sokaklarda bu kadar çok yakışıklı erkeği bir arada görmem mümkün değildi..."

Bu da, tabii, mağlup düşmanına teslim ettiği kılıcını geri vermek gibi bir hataydı...

"Sana bunu söyleyen o kadar uslu görünen senin Matmazel mi? Vay be! Üstelik sırrını o kadar pervasız bir şekilde nasıl ifşa edebilirsin, küçük hanım?"

"Tam bir sır değil," diyerek kıpkırmızı oldu Sanem.

"Bir sır değilmiş! Pışık! Kadınların bir sır tutması mümkün değil zaten. Sonuç olarak erkek ve kadın arasındaki zihinsel fark nedir sizce, hanımlar?"

“Eee? Nedir hadi söyle, korkma canım, seni yemeyiz ağabeyciğim.”

“O zaman söyleyeceğim: Genelde erkek “ser verir, sır vermez”, kadın ise genelde “ser vermez, sır verir”!..”

İki kadın da buna hemen karşı çıktı.

“Sen Garo'yu fersah fersah aştın, Münifçiğim.”

“Bütün kurallara aykırı bu saldırıyı şiddetle kınıyorum, ağabey!”

“Genelde, dedim. Senin için konuşuyorum kardeşim, Siranuşcuğum bu çerçeveye dahil değil!”

“Ortaklığımızı bozmaya çalışma, ağabeyciğim. Çabaların boşuna!”

Evet, Sanem haklıydı: Ali Münif tek başına iki kadının üstesinden gelebilir miydi acaba?

Üç genç uzun süre tartışıp şakalaşmaya devam etti.

25

1908 senesinin Haziran ayı gelmişti.

Çok güzel bir bahar olmuş, daha güzel bir yaz kendini göstermeye başlamıştı.

Selçukhatun Mahallesi'nin konağının ferah bahçesinde binlerce çiçek açmıştı.

Bülbül değilse de çok sayıda boyalı kuş güllere konup şakıyordu.

Sanem ise iç çekiyordu. "İç çeken gönül, tatmin olmayan gönül" diyor bir Fransız atasözü.

Nitekim genç kız hayatında bir değişimin gerçekleşmesini beklerken, bazı olumsuz olaylar olmuştu. Özellikle Hüseyin Bey ve Ali Münif arasında bir hesaplaşma meydana gelmişti.

Sanem haremlikten, tam olarak konuşulanları anlamamıştı ama "Matmazel Siranuş", "utanç", "ayıp", "ne yapacağız şimdi?", "rezil rüsva olduk", "onu seviyorum", "babacığım lütfen", "sen ciddi değilsin", "bana hainlik yaptın", "iyi kalpli bir kadındır", "onu terk etmeyi reddediyorum", "beni öldürmek istiyorsun herhalde?", "benim seçimim bu", "bir melektir", "sakinleşin babacığım" gibi kelimeleri duyunca konuşmalarının ne üzerine olduğunu anlamakta hiç de zorluk çekmemişti.

Doğal olarak Hüseyin Bey oğlunun ilişkisini öğrenen son kişi olmuş ve kızmıştı.

Yine de olumlu bir durum vardı: Anlaşılan bu hararetli konuşmalar sırasında Ali Münif babasına bu hikâyede Sanem'in oynadığı rolden bahsetmemişti.

Hüseyin Bey de Sanem'in bildiğini bilmiyordu.

Ali Münif, kız kardeşinin boşboğazlık edip her şeyi anlattığını sanıyordu ama ilk defa yanılıyordu. Kırgınlığından babasıyla yaptığı bu konuşmadan kız kardeşine uzun süre bahsetmedi.

Yine de üç genç uzun aralıklarla ve daha çok önlem alarak gezintilerine devam etti. Gezintilerinin birinde Ali Münif babasıyla yaptığı konuşmayı nihayet kardeşine anlattı. Kardeşinden şüphelendiği için ondan özür diledi. Çünkü babasına olanları anlatanın boşboğaz bir esnaf olduğunu öğrenmişti.

"Temkinli olalım Sanemciğim," dedi Ali Münif.

"Merak etme, seninleyim, ağabeyciğim."

"Sağol, küçük hanım."

Öte yandan Ali Münif eve nadiren uğruyordu. Bu durum, Matmazel Siranuş ya da yaptığı işler yüzünden değildi. Sanem'in anladığı kadarıyla Ali Münif, Bursa Genç Osmanlıları ile bağlantı kurmuş ve saflarına katılmıştı. Ali Münif'in neşesi iyice kaçmıştı.

Bir akşam efkârlı bir yüzle bahçenin kapısına doğru ilerlemişti. Hava sıcaktı. Cırcır böcekleri şarkılarını söylüyordu. Onun sıkıntılı olduğunu anlayan Sanem, bahçede durdurup konuşmaya başlamıştı.

"Nereye gidiyorsun, ağabey? Tamam ben bir kadınım, şımarık bir şeyim, biliyorum, ama bazı şeylerin ehemmiyetini anlamak zorundayım. Mühim konularda dilimi tutabilirim. Gördüğün gibi babamıza seni ihbar eden değilim. Beni meraktan kurtar. Jön Türkler'le herhangi bir irtibatın var mı?"

"Beni rahat bırak, küçük hanım. Seni çok seviyorum, ama seni aşan şeyleri bilmek istiyorsun. Onların sana faydası yok. Bunları bilmek seni daha ilerici kılmaz, ayrıca zarar da verebilirler. Beni kötü bir duruma düşürme, ne olur."

"Tahmin etmiştim. Tahmin etmiştim. Gitme. Benimle kal."

"Eee? Olduğunu iddia ettiğin ilerici kadın nerede şimdi? Aktif olmamı istiyordun. Buyurun. Müsterih ol ve beni rahat bırak, lütfen."

Ve Ali Münif gecenin içine dalmıştı.

"Kötü müyüm? O kadar kötü bir yaratık mıyım? Onu militan olmaya teşvik ettim. O da ciddiye aldı! Benim yüzümden gizli bir teşkilatın üyesi olmuş. Ona bir şey olursa kendimi asla affetmem. Ne diyorsun sen Sanem? Sapıttın. Vallahi sapıttın. Tam tersine ağabeyin ile iftihar et. Kendini suçlayıp durma. Zaten Selanik'ten beri ağabeyinin böyle düşünceleri vardı. En azından soğukkanlı kalarak ona yardımcı ol, kızım! Ama yine de biz kadınlar pasif bir role mahkûm olmamız ne kadar aşağılayıcı bir şey! Bunu değiştirelim! Bir ihtilal olursa bunu mutlaka değiştirelim!" diye düşünmüştü Sanem.

Sanem, gece olduğunda ağabeyinin tiyatroya değil de ne olduğunu bilmediği tehlikeli bir göreve gittiğini biliyor, önce paniğe kapılıyor, sonra olacakların önüne geçemeyeceğini bildiği için kabulleniyordu.

Sanem, aşkı sadece rüyalarında görüyordu. Ancak bir gün aşk bahçenin kapısından bakıp yüzünü gösterdi.

Bir gün bahçenin kapısı açık kalmıştı. Kumral, ince bıyıklı genç bir subay içeriye bakmıştı.

Sanem'in yüzü açıktı, genç subay onu görünce irkildi ve geri çekildi.

Birbirlerine bakmamaları gerekiyordu, öyle olduğu halde, ne delikanlı ne de genç kız bakışlarını birbirlerinden ayıramıyordu.

Sanem yüzünü kapatmak için davrandı… ama kapatmadı.

"Affedersiniz, hanımefendi, Ali Münif Bey burada mı oturuyor?"

Genç adamın sesi titriyordu.

Bir gün İstanbul'da bir mektebin kız talebeleri avludan üniformasıyla geçen genç subayı görmek için pencerelere

koşmuş ve rahatsızlığını görerek gülmüştü. Kızlar gülmüş ama onu çok yakışıklı bulmuştu...

Sanem gülmüyordu. Genç kız, mavi üniformalı subayın cazibesine kapılmış hayranlıkla seyrediyordu.

Subayın kızla konuşması pek uygun bir davranış değildi. Bütün ahlak kuralları hiçe sayılmıştı.

"Evet. Burada oturuyor. Siz… siz… Kimsiniz, beyefendi?"

Sanem, genç subayı daha iyi görmek amacıyla başını sağa doğru hafifçe eğdi.

"Benim adım Sinan. Siz… Sanem Hanım'sınız galiba."

"E… evet. Nereden bildiniz?"

"Muhterem ağabeyiniz bana sizden sık sık bahsetti. Onunla Selanik'te tanıştım. Arkadaşız.

Çok affedersiniz hanımefendi sizi rahatsız ettim."

"Görüşürüz" diyemedi genç subay. Çünkü bu hiç münasip olmazdı. Sinan asker selamı verdikten sonra koşar adım Sanem'in yanından ayrılarak konağın kapısına doğru yürüdü. Sanem sadece yüzünü bir "yabancıya" göstermemiş onunla konuşmuştu bile!

Genç kızlığa adım attığı günden beri ağabeyi ve Garo dışında hiçbir erkekle bu kadar yakınlaşmamıştı.

"Bu genç asker ne kadar yakışıklı," diye düşündü. "Keşke onunla tekrar görüşebilsem! Ama bu imkânsız. Neden? Madem ağabeyimin arkadaşı, Sinan'ı tekrar görebilirim. Sinan! Adını bile biliyorum. Nişanlı mişanlı değil umarım. Ah keşke Matmazel Fanchette burada olsaydı! Açıkçası erkekler konusunda pek tecrübeli değil ama benim yanımda mürebbiyem "erkek-şinas" sayılabilir..."

Sanem, Matmazel'in heyecanlı zamanlarında ona yardımcı olduğunu unutuyordu. Sonuç olarak, tecrübe her şey değil ama bazen bu gerçeğin farkında değiliz.

Öteki tarafta yani Sinan tarafında da buna benzer düşünce ve sorular genç subayın aklına geliyordu:

"Ne güzel bir kız o! Yeşil gözleri parlıyordu. Hayatımda böyle bir tebessüm görmedim ben. Nasıl onunla tekrar görüşebilirim? Bana kim yardımcı olabilir? Kadınlar konusunda

çevremde kim daha tecrübeli? Ali Münif var. Ama Ali Münif kızın ağabeyi!"

Sanem ise şöyle düşünüyordu:

"Benim ahlaksız, arsız bir kız olduğumu düşünmüyor umarım. Hayır. Hayır. Ali Münif'in arkadaşı olduğuna göre kendisi ilericidir. Ama ağabeyimin tepkisi ne olacaktır? Arkadaşına âşık olduğumu söyleyebilir miyim? Ooof! Ooof! Başım çatlamak üzere!"

Zavallı Hüseyin Bey, oğlundan sonra öz be öz kızının da delikanlılarla "habire" konuştuğunu bilseydi tavana fırlardı herhalde. Ama babası da gençliğinde kurallara uymamıştı. Annesiyle yaşadığı aşkı, her şeyi biliyordu Sanem. Ama babası gençlikte yaşadığı her şeyi kızının bildiğini öğrense herhalde sinirden deliye dönerdi.

Sanem biraz düşündükten sonra karar verdi: Her şeyi Didi'ye anlatacaktı!

Başlangıçta Didi biraz tereddüt etti. Ama Sanem kendisine İstanbul hakkında anlattıklarını ve yardımcı olacağına dair sözünü hatırlattı.

Madem ki Sanem'in mutluluğu söz konusuydu, o zaman delikanlı hakkında araştırmaları kendi yapacaktı ve birkaç gün sonra Sinan'a dair olan ve işe yarayan bütün malumatları genç kıza getirdi.

İki kadın en önemli detayı öğrenmişti: Sinan nişanlı değildi, daha önce evlenmemişti, bu da birlikteliklerini mümkün kılıyordu.

Sanem artık Sinan'ın aşkına düşmüştü. Daha derin iç çekiyor, daha az yiyor, uykusundan daha sık uyanıyor ve daha dalgındı. Durumu içler acısıydı, artık harekete geçme zamanı gelmişti!

Erkek tarafında da aynı duygu seli yaşanıyordu. Tek farkla Sinan'ın mesleğinde dalgınlığa yer yoktu. Üstelik Sinan ve Ali Münif Bursa Jön Türkleriyle bir araya geliyor ve Padişah'ın otoritesine karşı komplolara katılıyorlardı. Selanik'ten Bursa kökenli Baha Pars onlarla bağlantı kurmuştu. Bütün bunlar olumlu hususlar olabilirdi fakat Ali Münif'in varlığı, ona devamlı Sanem'i hatırlatıyordu…

Sanem, Sinan ile irtibata girmek için elinden geleni yapıyordu. Bu da Selanik merkeziyle bağlantı kurmaktan neredeyse daha güçtü.

Fakat Sanem Hanım'ın inatçılığı ve Didi'nin azmi sonuç vermekte gecikmedi. Didi kendini Sinan'ın yaşlı bir akrabası gibi tanıtarak subayın kışlasına kadar gitti ve eline Sanem'in ilk mesajını verdi.

"Sinan Bey,

Cesaretimi bağışlayın, lütfen. Ama sizden başka hiç kimseye açıklayamayacağım sorunlarım var. Bana yardımcı olabilir misiniz? Lütfen. İsteğim pek münasip değil, biliyorum, ama bir genç kızın hayatında bazen hayati bir önem taşıyan durumlar olabilir ve etrafımda sizden başka bana yardımcı olabilecek hiç kimse yok.

Size bu mektubu ulaştıran İpek Hanım sevgili dadımdır. Her bakımdan güvenilir bir hanımdır.

Bir gün tekrar bir araya gelmek umuduyla

Sanem Hanım"

Türkçe'den çok Fransızca yazmaya alışık olan Sanem, ilk başlarda biraz zorluk çekmiş ve Sami Bey'in Kamus-ı Türki'sine bakarak büyük bir itina ile her kelimenin yazılışını gözden geçirmişti. Bütün bunları yaparken de "Benim cahil bir kız olduğumu sanmasın bari!" diye düşünmüştü.

Sinan, mektubu hem umutla hem de tedirginlik duyarak okumuştu.

Nitekim askerlik el kitabında o kadar hassas bir durum öngörülmemişti: "Akrabanız, anneniz, karınız olmayan ve cins-i latiften olan bir şahıs size bir mektup yazdığında ne yapmalısınız?"

Aynı el kitabında yasa dışı bir teşkilata katılmak da yasaklanmamıştı.

Öte yandan bu mektup bir tuzak olsa bile, Sanem'in güzel gözlerini hatırlayan Sinan seve seve içine düşmek için koşardı.

Kader, kendine sorduğu sorulara bir cevap getirmişti. Üstelik bu mektup bir imdat çağrısıydı.

Bu tabire layık olan bir subay, zorluklara maruz kalan herhangi birinin imdadına koşmaz mı? Koşar. Eeee? O zaman Sinan tereddütler etmemeliydi. Çözümünü bekleyen sorunlarla boğuşan bu çaresiz hanımın yardımına koşması şarttı! Onu korumak vazifesiydi!

Didi üç gün sonra dönecekti. Sanem'in elleriyle yaptığı böreği genç subaya vermiş ve karşılığında da mektubu almıştı.

"Sanem Hanım,

Hayretler içinde kalarak mektubunuzu aldım. Sorunlarınızın olması da beni endişelendirdi.

Size yardımcı olmak isteğime dair hiç kuşkunuz olmasın. Görüştüğümüz ilk gün unutulur cinsten değil. Şunu da bilin, sevgili Sanem Hanım: Sizin için Ferhat misali her şeyi yapmaya hazırım.

Yarın saat 15'te yine konağınızın bahçe kapısının önünden geçeceğim. Kapıyı aralık bırakırsanız sevinirim, eğer sizi tekrar görebilirsem sevinç duyarım.

Sinan Bey"

Açıkçası, Sinan yazım konusunda başarılı olsa da Sami Bey'in Kamus-ı Türki'sine başvurmak zorunda kalmıştı…

Sanem mektubu alınca tıpkı Matmazel Fanchette'in yaptığı gibi kâğıdı göğsüne bastı. O kadar mutluydu ki bir türlü uyuyamadı. Sonra da rüyalarla dolu bir uykuya daldı.

26

İkinci buluşmaları birinciden daha romantik oldu.

Randevuları uzun sürmedi ama Sinan Bey üç günden beri hayal ettiği güzel yüze yeniden bakma saadetine kavuşmuştu.

"Geldiniz, geldiniz! Allah'a şükür!" dedi Sanem, yaşmağıyla hafifçe oynayarak ama yüzünü açık tutmaya özen göstererek. "Ne kadar me'sut ne kadar bahtiyar beni kıldınız, Sinan Bey. Anlatamam."

"Bendenizin yardımına, korumasına ihtiyacınız olduğunu öğrenince size doğru uçtum, hanımefendim… Emrinize amadeyim. Lütfunuzun esiriyim."

Aslında Sanem'in herhangi bir yardıma ihtiyacı yoktu. Nasıl olabilirdi ki kadın haklarının bu yılmaz savunucusu birdenbire aciz bir yaratık olup bir erkeğin mededine muhtaç oluvermişti? Bu erkek, yakışıklı subay Sinan Bey olunca her şey değişiyordu tabii…

"Benim Ferhat'ım olmaya hazır olduğunuzu yazdınız, Sinan Bey. Doğru mudur?"

"Ha! Ne demek hanımefendi! Ne demek! Öl deseniz, ölürüm. Öylece biliniz."

Ölmesi Sanem'in planlarının çerçevesine hiç girmiyordu…

“Size minnettarım fakat… Aman, dikkat edelim, Sinan Bey: Bahçemizin kapısını açan ve açık tutan vefalı Didi'dir. Ayrıca şu anda Didi nöbet tutuyor ve işaretler yapıyor! Acele etmemiz lazımmış.”

Bu pek doğru değildi aslında: Didi nöbet tutuyordu, evet, ama herhangi bir hareket yapmıyordu. Anlaşılan, durumlarına biraz renk katmak için Sanem abartıyordu…

“Didi kim?” diye sordu genç subay.

“Çocukluğumdan beri İpek Hanım'a verdiğim lakaptır. Onsuz biz bir şey yapamayız. Ama zamanımız kısıtlı. Babam ya da ağabeyim bizi görse… Özellikle de ağabeyim bana kızabilir... Oh beni yanlış anlamayın lütfen! Beni çok seviyor da ondan. Odama çıkmam lazım şimdi. Hayır, eğer beni seviyorsanız lütfen bana bir şey sormayın. Mektuplaşırız… Allahaısmarladık Sinan Bey. Beni unutmayın…”

“Gönlüm sizi unutabilir mi?”

Bu son cümle Sanem'in sevinçten uçmasına neden olmuştu.

“Beni seviyor, Didi, Sinan beni seviyor!”

Sanem şarkı söylüyor, dans ediyordu. Didi de çok sevinmişti. Sanem annesi ölünce genç yaşta öksüz kalmıştı. O zamandan beri Didi üzerine titriyordu. Annesini Sanem'e unutturamamıştı ama genç kızın yaralarını biraz olsun sarabilmişti.

Bu ikinci buluşma Sanem'in hafızasında aydınlık, ferah, hiç bitmeyen bir gün gibi kalacak ve en tatlı, en değerli anılarından biri olacaktı.

Sinan'ın yanında olmaması dışında her şey yolundaydı. Romanlarda okuduğu aşkı bir gün yaşayabileceği ihtimaline inanamazdı. Ama âşıktı artık.

Edebiyatçıların aşkı çok iyi anlatamadığını düşünüyordu Sanem.

Özel, bambaşka bir sevinç, bütün hayatını aydınlatan bir ışıktı aşk.

Sinan iyi, saf, pırıl pırıl bir ruha sahip bir adamdı. Sanem onun gibi birine âşık olduğu için çok şanslıydı.

Sinan'a gönderdiği mektuplarda kelimeleri özenle bulmaya ve hiç kimse anlamadan sevgilisi ile bir araya gelmek için çaba sarf ediyordu.

İki genç, bütün bunların toplum tarafından hoş karşılanmadığını biliyordu.

Ama onlara göre gerçek olan toplumun kuralları değil, yaşadıkları muhteşem ve temiz duygulardı. Sanem içinde bulundukları durumu tamamen unutmuştu. Sadece Sinan için yaşıyordu.

Sinan kızdan gelen böreklere dokunmayıp arkadaşlarına veriyor, börek bahanesiyle gelen mektupları tekrar tekrar okuyordu… O ise romantik bir erkek gibi mektuplarını çiçeklerle gönderiyordu.

Bilindiği gibi, Ermeni mahallesinin yakınlarında yaşayan Ahmet isimli bir dilenci vardı. Adam, Harir Dar üt-Talimi Müdürü Kevork Torkomyan'ı çok iyi tanımakla gurur duyuyor ve kendisi tarafından özel görevlerle görevlendirildiğini iddia ediyordu.

Bütün bunlar sözümona bir sırdı ve Ahmet "Aramızda kalsın abi" diyerek herkese aynı şeyi tekrarlıyordu. Her şeye rağmen dilenci Ahmet onların aşkında önemli bir rol oynuyordu. Herhangi bir sebep yüzünden Didi görevini yerine getiremediğinde yapacağı işleri mutlaka Ahmet'e devrediyordu.

Bütün palavralarına rağmen her iki aşık şunu çok iyi biliyordu ki, Ahmet neredeyse Didi gibi rolünü iyi oynuyor ve çekince göstermeden tam zamanında onun yerine geçiyordu.

Çünkü palavraları sadece çok önemli şahsiyetlere yönelikti. Aşıklar için Ahmet çok ketumdu. Onlara asla ihanet etmezdi. Aşıkları seviyordu Ahmet. Mutlulukları onun mutluluğuydu. Setbaşı meyhanelerinde dilenci Ahmet'e çanak tutanlar çoktu. Ama Ahmet çok içmesine rağmen hayati verileri saklayıp sadece Bursa ünlülerini tanımaktan iftihar duyuyordu.

Sinan'ın verdiği parayla Ahmet sık sık çiçek alıp heybesinin içine saklıyor ve hiç kimsenin onu takip etmesine izin vermiyordu.

Sinan Sanem'in çiçekler konusunda uzman sanıyordu ve sevdiğine şirin görünmek amacıyla çiçeklerin ne anlama geldiğini öğrenmişti. Sanem ise bu konuda hiçbir şeyi bilmiyor ama biliyormuş gibi yapıyordu. Bu konuda yazılmış kitapları okuyor, hatta genç kız İstanbul'dan o konuda kitap yazmış olan Lady Montagu'nun tercümesini getirtmek zorunda kalmıştı….

Dilenci Ahmet ise bahçenin kapısına birkaç defa vurduktan sonra Didi kapıyı açıyordu ve Ahmet Sinan'ın gönderdiği mektupları ya da çiçekleri teslim ediyordu. Bunlar gece, gündüz fark etmeden tekrarlanıyordu.

Bazen de Sanem biraz sabırsızlanıyordu:

"Ooof, Didi. Sinan bana karmakarışık bir mesaj gönderdi bu sefer. İmdat! Beni Lady Montagu mu sanıyor?"

"Şikâyet etme, kızım. Sana kendini beğendirmek için bunu yapıyor delikanlı. Şansının kıymetini bil."

"Ooof, çiçekleri çok seviyorum, evet. Ama Sinan daha sık mektup yazsa iyi olur bence."

"Şımarık şey!"

Temmuz ayına yavaş yavaş gelinmişti.

Sıcaklar artınca Sanem Sinan'la dağda bir gezintiyi yapmayı düşünmüştü. Ama Didi bu gezintiye çok sıcak bakmıyordu ve fikrini söyledi:

"Senin gibi genç kızlar bu cins maceralarda bazı tehlikelere maruz kalabilirler… Daha kesin bir şekilde konuşmama gerek yoktur diye düşünüyorum."

"Tamam, Didi, tamam. Çok iyi anladım. O kadar aptal, cahil, densiz değilim. Ama Sinancığım böyle bir şey yapmaz."

"Açık açık konuşmak gerekirse o konularda erkek milletine güven olmaz".

"Zaman değişti, Didiciğim."

"Bazı şeyler asla değişmez, küçük hanım."

"Bazen çok sıkıcı olabiliyorsun, Didi. Üstelik de kendimi savunabilirim. Benim için merak etme."

“Merak ediyorum işte. Sinan sana evlenme teklifinde bulundu mu?”

“Hayır ama sanırım yakında edecek.”

“Harekete geçme zamanı geldi de geçti bile, Sanem Hanım. Ne zamana kadar böyle görüşeceksiniz, peki?”

“Maceramız böyle daha romantik.”

“Ben Gavurca yazılan senin romanlarından anlamam, seni teşvik ettim ama şimdi bu genç adamın isteklerini bilmemiz lazım. Hüseyin Bey'e daha uzun süre hakikati saklamamız ayıptır bir kere. Ya da senin için muhterem baban ansızın başka bir aday bulursa, ne olacak? Daha vahimi var: Bütün bunlar kötü niyetli bir kişinin kulağına gelse? Sen hayal koruyor ve eğleniyorsun, benim uykum ise kaçmaya başladı.”

Hakikati itiraf etmek gerekirse, Didi haklıydı. Hüseyin Bey Sanem'i evlendirmeyi düşünüp belli etmeden Koza Han'da kendi kriterlerine uygun bir aday arıyordu. Sanem'e göre koza dolu sepetleriyle Koza Han avlusu dünyanın en romantik yeri olmayabilirdi fakat söz konusu han Hüseyin Bey için büyük bir referanstı.

“Sanem evlenme çağına geldi. Evde canı sıkılıyor o yüzden de çok kitap okuyor. Çok sevdiği Matmazel “Franchette” de gitti artık. İyi bir kadındı. Kızımla mektuplaşmaya devam ediyor. Sanem ondan çok fazla şey öğrendi. Kızlar bilgili olmalı ama bir yere kadar. Bütün bunlar müstakbel damadımızın hoşuna gitmeyebilir. Öte yandan damadım da kültürlü olmalı. Sanem'in kendisinden daha çok şey bilmesi hoş olmaz.

Bizim erkeklerimiz bundan nefret eder. Dünyadaki erkeklerin çoğu böyle sanırım. Nereden kültürlü bir aday bulayım şimdi? Kızım eğitimli olsun diye çok masrafa girdim ve işte başıma iş açtım!” diye düşünmeden edemiyordu Hüseyin Bey. Kızı da aynı şeyleri düşünüyordu. Sanem çok fazla şey bilgiye sahip olduğunu biliyordu. Bu da, genç bir kız için hiç de olumlu bir durum değildi.

Yine de Sinan gibi geleceği parlak olan genç bir subayın müstakbel karısının, kültürlü olması gerektiğine inanıyordu.

“Ne yapayım? Ne yapayım, güzel, seçkin, zeki ve tahsilli isem? Kendimi değiştiremem. Sinan beni olduğum gibi kabul etsin. O da, ağabeyim gibi Jön Türk'tür. Eğer onlar da örümcek kafalılar gibi düşünüyorsa, vay bu ülkenin haline!”

Sanem bir gün Sinan'a okuduğu kitaplardan, Vergilius ile Jules Verne'den bahsedip zemini yoklamaya başladı. Onlar edebiyatın öncüleriydi. Sonra takipçileri oldu.

Sinan ise Sanem'in tahsilli bir kız olduğunu çoktan anlamıştı. Zaman içinde daha uzun ve ayrıntılı olmaya başlayan mektuplarında Sanem, sık sık Matmazel Fanchette'ten bahsediyor ve kişisel okumalarında nasıl yardımcı olduğunu anlatıyordu.

En sevdiği yazarlardan da söz ediyordu küçük hanım. Vergilius, Pierre Loti, Jules Verne, Tunalı Hilmi ve aslında okumadığı Jean-Jacques Rousseau bile Fanchette'in avukatları gibi olmuştu ve kalın ciltlerinin sayfalarından çıkıp Sinan'a el işaretleri yaparak genç subaya: “Böyle bilgili, eğitimli, hassas ve akıllı bir genç kız bulamazsın! Onunla evlen!” diyerek haykırıyorlardı sanki…

Sinan bir rastlantı sonucu rastladığı kızın kültürlü olmasına çok sevinmişti ve Kant ile Hegel'den, Eflatun ile Aristo'dan alıntılar yaparak göndermeye başladı.

Sanem buna hem üzüldü hem de sevindi. Bilmediği şeyler bildiği için üzüldü, kendisinin de boşluklara sahip olduğu için sevindi.

Bu arada Didi'nin tavsiyesine uyan Sanem, evlilik konusunda Sinan'ın düşüncelerini öğrenmeye çalıştı. Sinan bunu çok doğal karşıladı ve İstanbul'da olan ailesi hakkında konuşmaya başladı. Babası ve annesi hayattaydı. Babası emekli bir zabıttı, bir ablası vardı ve küçük erkek kardeşi on yaşlarındaydı.

Bütün tecrübesizliğine rağmen Sanem şunu anlamıştı: Bir erkek ailesinden konuşmaya ya da yazmaya başlarsa, buna “olumlu bir eğilim” denebilir… Ondan sonra başka kaleler peş peşe düşer…

Sanem, mektupla Sinan'dan bir randevu daha istedi: “Madem genç subay küçük hanımı sevdiğini söylüyordu en iyisi bu güzel hikâyeye bir “mutlu son” yazmaktı.” Sinan bu yeni randevuyu reddetmedi.

O gün saat 16 sularında Sanem en güzel elbisesini giyip Didi'nin suç ortağıyla Sinan'ı bahçede bekliyordu. Hava çok sıcaktı. Kalbinin atışları hızlanmıştı. Nihayet saat 16'da yarı yarıya açık bırakılan bahçenin kapısı biraz daha açıldı.

Genç kız, sevinçten uçarak, ileriye atladı...

“Sinancığım, geldin! Ne kadar mutluyum… Tarif edemem…”

Fakat Sanem ürkerek, geri adım attı. Kapının girişinde bulunan adam Sinan değildi.

27

Donuk bir ifadeyle yüzüne bakan, vücuduna tabanca yönelten fesli ve ince bıyıklı adamın siması Sanem'e hiç yabancı gelmiyordu.

Nerede rastlamıştı bu adama? Mesirelerde mi? Bursa sokaklarında mı? Ya da başka bir yerde mi?

"Beni tanıyamadın mı Sanem Hanım?" diye sert bir tonla sordu adam.

"Siz? Siz? Kimsiniz? Sinan nerede?"

"Hafızan kıtmış küçük hanım. Benim, Matmazel Siranuş'un üvey ağabeyiyim. Hatırladın mı şimdi?"

Arkasında yüzünde alaycı bir ifadeyle duran başka bir fesli vardı.

"Vay be, "Paron", Ali Münif'in kız kardeşinin bu kadar güzel olduğunu söylememiştin sen," dedi aksanlı bir Türkçeyle elindeki tabancasıyla.

"Kendini frenle, "Koçum". İstanbul kârhanelerinde değilsin."

Bu korkunç olayı hiç beklemeyen Sanem korku ve şaşkınlıkla iki adama bakıyordu. Kitaplarında böyle bir ihtimalden hiç bahsedilmiyordu. Ne yapabilirdi?

"Hatırlamazsan hatırlatacağım: Tiyatrodaki locadan çıkınca intikâmımı alacağıma ant içmiştim. İşte o an geldi."

Sanem şimdi hatırlıyordu: Evet bu korkunç adam çok sevdiği Matmazel Siranuş'un arsız ağabeyiydi. Türklerden nefret eden bir komiteciydi. Sanem'i öldürecekti. Ama Sinan neredeydi? Neden Sinan burada değildi? Yanında olsaydı Sa-

nem daha az korkacaktı. Onu korurdu. Sinan bir askerdi. Cesurdu… Ama bir an Sinan'ın öldürülmüş olabileceği ihtimali kafasından bir yıldırım gibi geçti.

"Sinan'ı öldürdünüz mü?"

"Sus, kız. Sus. Çabucak gitmemiz lazım."

Setrak, Armen'e Ermenice bir şeyler söylemeye başladı ve tabancasını yeleğine koyduktan sonra Sanem'in ellerini iple bağlamaya koyuldu. Öteki komiteci sırıtarak tabancasıyla Sanem'i tehdit etmeye devam etti. Şefinin bağlama işini bitirdiğini görünce adam sırasıyla tabancasını yerine koydu, cepkeninden bir şişe ile bir pamuk parçası çekti ve pamuğu genç kızın burnuna bastı. Sanem bağırmak istedi. Çok geç. Kloroform hemen etkisini hissettirdi ve zavallı kız iki Ermeni'nin ayaklarının önüne düştü. Setrak kurbanını çarşafıyla örtmeyi ihmal etmedi.

Genç kız bayılmıştı. İki adam onu kargatulumba sokakta bekleyen kapalı bir arabaya soktu. Komiteciler de bindi ve araba bilinmeyen bir yere gitmek için hareket etti.

Her şey çok çabuk gelişmişti.

Didi ve Sinan komiteciler tarafından etkisiz hale getirilmişti. Her ikisi de bayıltılarak çalıların altına sürüklenmiş ve üstleri dallarla örtülmüştü. Onlar ayılana kadar kimse onları bulamazdı.

"Bu konak ve etrafı tamamen "Uyuyan Güzelin Şatosu"na benzedi," dedi Setrak gülerek.

"Aferin "Paron"! İyi söyledin. Bu sefer eylemimiz bir başarı oldu."

"Üstelik de şatonun "Güzel"i elimize geçti," dedi Setrak Sanem'in çarşafını kaldırarak. "Ama ona dokunmak yok. Anlaşıldı mı?"

"Peki. Peki. Baş üstüne."

Sanem, uykusunda da çok zarif ve güzeldi. Ona bakan iki komiteci sustu. Sanki üzerlerine bir efsun yayılmıştı. İki haydut konuşmadan bu güzelliği seyrediyordu. Bu Gemlik'e kadar sürdü. Sanem uyanınca Setrak ağzını sıkı sıkı bağladı.

Gemlik Limanı civarında arabaları bir süvari bölüğüne rastladı ama şüphe çekmedi.

Tarlalarda Rum köylüleri vardı. Onlar da dikkat etmediler. Gün batmak üzereydi. Ondan sonra da esirleriyle komiteciler karanlığa dalıp kayboldu. İznik istikametine saptıkları kesindi.

Bursa'da ise aynı gün saat 18'de Ali Münif ile Hüseyin Bey Koza Han'dan dönerken ahaliden Sanem'in kaçırıldığını öğrenmişlerdi. Ali Münif ile babası telaşla evin bahçesine dalmış ve ağlamakta olan Didi'yi görmüşlerdi.

"Didi? Ne oldu? Sanem'i kim kaçırdı?" diye sordu Ali Münif.

"Bilmiyorum. Bilmiyorum. Ermeniler galiba. Bir pamuk soktular burnuma, bayılmışım. Ayıldığımda bahçeye döndüm… Ermeni harfleriyle yazılmış bir mektup buldum. Ah, efendilerim. Ah, suçluyum ben, suçluyum…"

Ne Hüseyin Bey ne de Ali Münif bu cümlenin gerçek manasını anladılar. Artık dayanamayıp Didi her şeyi itiraf üzere idi… Tam o sırada iki tüccarın arkasında Didi'ye "sus" işareti yapan Sinan bahçeye girdi.

"Sinan? Burada ne yapıyorsun dostum?" dedi Ali Münif.

"Ben de buralardan geçiyordum bugün. Komitecilerden ben de nasibimi aldım. Üniformamı görünce beni de etkisiz hale getirdiler. Bu arada haydutlar bahçeye bir mektup bırakmış. Ayıldıktan sonra buraya geldim, onu aldım ve hemen tercüme edilsin diye Torkomyan Efendi'ye götürdüm. En güvenilir Ermeni o. İşte, Ali Münif Bey, hem Ermenice mektup hem de Türkçe tercümesi. Zaman kazanmak için Türkçe yazmamışlar. İstedikleri de oldu mektubu tercüme ettirmemiz epeyce zaman aldı."

Didi, Sinan'a sorgulayıcı bakışlarla baktı. Gelişmeler beklemediği bir yöne ilerliyordu.

Aslında Didi düşününce, her şeyi itiraf ederse tartışmalara neden olabileceğini, Sanem'i kurtarabilecek insanların arasının açabileceğini anladı. Şimdilik en önemli şey dayanışma içinde olmaları ve hızlı hareket etmeleriydi ve Sanem'i kurtarmalarıydı.

"Bu mektup ne diyor?" diye sordu Hüseyin Bey, titreyerek.

"Babacığım şimdi okuyacağım."

"Bursa'yı sizler talan ettiniz. Siz ki burjuva-komprador-sömürgecilerdensiniz. Sizden fidye istiyoruz. Bu da 15.000 altın olacak. Size üç günlük bir mühlet veriyoruz. İznik Gölü'nün kenarındaki Keramet Köyü'ne gidin. Orada emirlerimizi bekleyin. Eğer her şeyi istediğimiz gibi yaparsanız, o zaman tanıdığınız kişi sağ salim elinize geçer. Yoksa..."

"Yaşasın Hınçakyan Fırkası Bursa Komitesi"

"Not: Sizinle ne polis ne de asker gelsin. İstediklerimizi yaparsanız, partimiz rehinenin sağ salim size gönderilmesini taahhüt eder."

Zavallı ihtiyar bunu duyunca şok oldu ve sendeledi. Ali Münif korkmaya başladı. Ama yaşlı tüccar kendini çabuk toparladı ve ilk önce vereceği parayı nereden ve kimlerden isteyeceğini düşündü.

Ali Münif ise dostu Sinan'a çabuk ve samimi yardımı için teşekkür etti.

Sinan aslında o gün Sanem'e evlenme teklif edecek, kabul ederse, kendi ailesine ve Sanem'in ailesine durumu açıklayacaktı. Fakat bu kaçırılma olayı meydana gelince yalan söylemek zorunda kalmıştı.

Sinan aslında yalandan nefret ederdi. Ama kurallar ve önyargılar aşkını saklamaya zorlamıştı. Tek ümidi Ali Münif'ti. O da diğer insanların onaylamadığı bir aşk hikâyesi yaşamaktaydı ve bütün Bursa'da genç subayı anlayabilen nadir şahıslardandı.

Şimdi yapılacak tek şey sevgilisinin kurtulması için harekete geçmeleriydi.

Sevdiği kız haydutların eline geçmişti. Sinan da buna engel olamamıştı.

Kendisi de suçluydu ve Sanem için her şeyi yapardı.

Hızlı davranma zamanı gelmişti. Ama önlerinde bir engel vardı: Hüseyin Bey'de yeterince nakit yoktu. İstenilen meblağ çok yüksekti. Adamcağız hemen harekete geçmiş ve kapı kapı dolaşarak eş, dost, akraba ve arkadaşlarından söz konusu parayı ödünç aldı. Çünkü, güneş, iki saat sonra batacaktı.

Sinan ise kışlasına dönmek zorundaydı. Miralay, Sinan'ı çok taktir ediyor ve seviyordu. Jön Türklerin fikirlerini de paylaşıyordu. Sinan, ona durumu anlatırsa özel bir izin alabilirdi. Ertesi gün saat 6'da konağın önünde Ali Münif Bey ile Sinan buluşacak ve genç tüccarın arabasıyla Keramet'e hareket edeceklerdi.

Sinan'dan ayrılan Ali Münif Siranuş'un evine gitti. O gün temsil yoktu. Her zamanki gibi Ali Münif kapıya vurdu. Fakat bu sefer güpegündüzdü. Madam Papatya açtı, genç adam hemen merdivene yöneldi.

"Qui est-ce? (Kim o?)" diye sordu Siranuş odasından.

"C'est Monsieur, (Bey Efendi'dir)," diye cevap verdi Madam Pâquerette.

"Sen misin, Münifçiğim? Erken geldin? Olağandışı bir şey mi var?"

"Evet, Siranuşçuğum," dedi Ali Münif, odaya girerek. "Sasa kaçırıldı!"

"Sasa mı kaçırıldı?" diyerek yatağından fırladı Siranuş. "Mümkün değil! Mümkün değil! Ah zavallı Sasa! Kim yaptı bunu?"

"Korkarım senin ağabeyin Siranuşçuğum. Hınçaklar bir mektup bırakmış. Yarın arkadaşım Sinan ile beraber Keramet Köyü'ne gidiyoruz. Fidyeyi orada vereceğiz."

"Seninle geliyorum, Ali Münif!"

"Hayır sen Bursa'da kalacaksın. Zaten tiyatroda oynaman lazım."

"Yarın temsilimiz yok ama."

"Mühim değil. Beni dinleyeceksin, dediklerimi yapacaksın, o kadar."

"Anlamıyor musun? Bütün bunların sebebi benim! Setrak'ın senin sevgilin olmama tahammülü yok. İntikamını almak istiyor. O akşam savurduğu tehditleri hatırlamıyor musun?"

"İşte demek istediğim de tam bu, senin de hayatını riske atamam. Mektubunda Setrak senden bahsetmiyordu zaten. Bu arada "madniç" ne demek?"

"Madniç mi? Bunu nereden çıkardın?" diye sordu, gözleri şaşkınlıktan büyüyen genç aktris.

"Demin bahsettiğin akşam locada ağabeyin seninle uzun uzun kavga etti, ya, bu kelime sık sık ve bir nakarat gibi duyuluyordu. Setrak onu defalarca tekrarladı. Ne demek peki, Siranuşçuğum?"

"Madniç Ermenice'de "hain" demek..."

"Ağabeyin yanılıyor, tam tersine, sen hain değilsin, sen çok vefalı bir kadınsın, Siranuş."

O sırada Ali Münif Siranuş'u kucaklayıp tutkuyla dudaklarından öptü. Siranuş ise Ali Münif"i göğsüne basıp saçlarını okşadı.

Her ikisi de uzun müddet böyle kaldı. Siranuş bir şey demeden sessizce ağlıyordu.

"Seninle geleceğim, Ali Münif," dedi birdenbire. "Setrak'ı ikna edeceğim. Bir şeyler yapmalıyım. Burada bekleyemem!"

"Çok tehlikeli."

"Vicdanım rahat değil.. Neden anlamak istemiyorsun?"

"Babam da gelmeyecek. Onu da rehine alabilirler."

"Baban yaşlı, ama ben gencim."

"Boşuna konuşuyorsun. Beni ikna etmen mümkün değil."

"İşte erkeklerin biz kadınlara biçtiği rol: Onları evde beklemek."

"Bunlar tam Sasa'lık cümleler."

"Gördün mü? Sasa aynı şeyi söylerdi."

"Söylerdi. Ama Sasa burada değil. Hoşça kal Siranuşçuğum. Merak etme. Bu işi halledeceğim. Benim için dua et."

"Ama..."

Merdivenlerden hızla inen Ali Münif sokağa fırlamıştı. Madam Pâquerette başını iki yana salladı. Merdivenin son basamağına kadar gelen hararetli konuşmalarından bir şey anlamış mıydı suskun ve ketum hizmetçi?

Belki de sanıldığından çok fazla şey anlamıştı. Çünkü kapıyı kapatınca şunları fısıldadı:

"Beyefendi şu Fransız atasözünü bilemez tabii: Kadının isteği, Allah'ın dediği!"

28

Gece olmuştu. Mülazım Murat alçak sesle Hasan çavuş ile konuşuyordu. "Bildiğin gibi, Hasan, Bursa'dan gelen bu telgraf beni alarma geçirdi."

Murat Bey otuzlarında bir zabitti ve Gemlik Limanı'ndan gelen bu atlı müfrezeye komuta ediyordu.

Tecrübeli bir çavuş olan Hasan ise mafevkini dikkatle dinliyordu. Zabiti dahil yaklaşık yirmi kişiden oluşan müfreze Pazarköy-Gemlik hududu üzerinde inşa edilen köprüye yavaş yavaş yaklaşıyordu.

"Evet, komutanım. Eşkıyalar yeniden taarruza geçmiştir."

"Bu komiteler vatanımızın baş belasıdır. Üstelik biliyorsun Makedonya'dan da endişe verici haberler geliyor. Enver Bey adlı bir subay asilerin başına geçmiş. Gemlik'te de isyancıları destekleyen subaylar var. Yöremizde ise Ermeni komiteleri neredeyse her istediğini yapabiliyorlar.

Bugün de Ermeniler, Bursa'da güpegündüz genç bir kızı kaçırmışlar. Mühim bir tüccarın kızıymış. Bir fidye söz konusuymuş. Büyük bir ihtimalle kendilerine göre en güvenli yere yani buraya getiriyorlar. Kemal Bey telgrafta, gözlerinizi dört açın, diyor. Bence teyyakuzda olmamız yetmez. Zavallı kızı kurtarmamız da gerekiyor."

"Evet, komutanım. Ama o rehinedir. Eğer direniyorsa ne..."

Hasan çavuş cümlesini bitiremedi. Biraz tedirgindi. Mülazım Murat kendi kararlarını uygulayarak, gece gece hiç kimseye haber vermeden müfrezeyi yollara düşürmüştü. Komitecilerin geceleyin de daha aktif olduklarını biliyordu Hasan.

"Köprüye yaklaşıyoruz, çavuş."

Köprünün yanında ve üzerinde gölgeler vardı. Kapalı bir araba ve birkaç atlı galiba. Karanlık yüzünden Mülazim Murat ve Hasan çavuş pek iyi kestiremiyorlardı.

Gölgelerden bir ses çıktı:

"Dur!"

"Siz durun hele, kimsiniz?"

"Karsak Köyü karakolundanız."

Hasan çavuş biraz şaştı. Uzun süreden beri o karakoldan bir haber gelmemişti.

"Ben Mülazım Murat. Nedir bu araba?"

"Hüviyetlerini kontrol ediyoruz," diye cevap verdi ses.

"Beni bekleyin. Geliyorum. Belki de aradığımız araba bu."

Mülazım Murat, Hasan çavuşu beklemeden köprüye doğru atını sürmeye başladı.

"Komutanım! Gitmeyin. Belki de bir tuzak bu. Ben bir kontrol edeyim."

"Korkuyor musun Hasan çavuş? Beni rahat bırak. Ben bir korkak değilim."

Tam o sırada bir yaylım ateş açıldı. Müfreze tuzağa düşürülmüştü. Arabadan çıkan Setrak çatışmayı idare ediyordu..

"Getstse Hınçakyan Gusaktsutyun!" diye bağıran komiteci hiddetinden köpürüyordu.

Mülazım Murat, sonra da Hasan çavuş atlarından düşürüldü ve komiteciler tarafından esir alındı. Fakat komiteciler acımasızca erleri silahla ya da kamalarıyla öldürüyorlardı. Atlar kişniyordu...

Sanem, arabanın içinde dehşetle olanlara tanık oluyordu.

Genç kız, jandarmaların acı çığlıklarını ve Ermenice verilen emirleri duyuyordu.

Ağzı hâlâ bağlıydı olduğu için genç kız konuşamıyordu.

Sadece faltaşı gibi açılan gözleri dehşetini ve zavallı Türk erlerine duyduğu merhameti ifade ediyordu.

Arabada Sanem'in yanında oturan Armen Petrosyan nam-ı diğer "Koçum" yoldaşlarını teşvik etmekteydi.

"Gördün mü, güzelim?" dedi sırıtarak, "Eğer ağabeyin uslu durmazsa akıbeti aynı olur."

Türkçeyi aksanlı konuşuyordu ama Sanem her şeyi anlayabiliyordu. Koçum bilmeyerek genç kıza bir ipucu vermişti: Herhalde Ali Münif hiç direnmeden istenilen fidyeyi ödeyecekti. Bütün bu sıkıntı içinde ilk defa genç kıza umut veren bir ışık belirmişti. İlk defa az olsa da Sanem umut etmeye başladı.. Sanem'i daha fazla korkutmak isteyen "Koçum" tam tersine onun umutlanmasına yol açmıştı.

Oysa çatışma devam ediyordu ve sonsuzluk gibi uzun süren beş dakika sonunda silah sesleri kesildi.

Aslında bir buçuk saat önce Keramet ve Karsak'tan gelen fedailer köprüye yaklaşan arabaya rastlamışlardı. Randevu yerleri burası idi. Sarışın komiteci Petros, Setrak'a raporunu verip edindiği bilgilere göre Gemlik'ten bir müfrezenin yolda olduğunu ilave etmişti.

"Onları hak ettikleri gibi karşılaşacağız," demişti Setrak.

O yüzden Keramet ve Karsak'a gitmeden önce Gemlik'ten gelen müfrezeyi pusuya düşürmeye karar verilmişti.

Yaralılar hariç şimdi beş er öldürülmüştü, komitecilerin saflarında ise bir ölü ve iki yaralı vardı.

Setrak yeniden arabaya bindi ve atlı fedailerin eşliğinde bir süre sonra İznik Gölü'nün kenarında bulunan Keramet Köyü'ne varıldı. Köyde yaşayanların çoğu Ermeni'ydi. Burada komitecilerin kanunları geçerliydi.

Petros arabanın kapısını açtı, Sanem indirildi ve yakınlardaki bir eve götürüldü.

Genç kız burada dinlenecek sonra sabah saat 7'de Karsak Köyü'ne gönderilecekti.

"Yoldaş Petros," dedi Setrak, Kavas Mehmet'i yaralayan sarışın komiteciye.

"Emrediniz."

"Büyük bir ihtimalle öğleye doğru Ali Münif denen züp-

pe arkadaşlarıyla burada olacak. Onları da yakalayacağız ve Karsak Köyü'ne götüreceğiz. Yakalandıktan sonra gözlerini bağlayın ve onları Karsak'a kadar sen ya da başka bir yoldaş götürsün."

"Baş üstüne."

Bu konuşmadan sonra hepsi uyumaya gitti.

"Sinancığım, Ali Münifciğim, sevgili babacığım, Didiciğim, iyi kalpli Matmazel Siranuş. Neredesiniz? Ben neredeyim? Bu caniler beni nereye götürüyorlar? Setrak'ın "Koçum" dediği herif bana bakarken pis pis sırıtıyor. Zavallı askerler, çığlıkları ne kadar korkunçtu! Rabbim, beni düşman elinden kurtar!"

Sasa, ne yapacağını bilemeden kara kara düşünüyordu. Bileklerini acıtan ipi hissetti ve artık döşeğine uzanıp acıyı bertaraf etmek amacıyla kıpırdamamaya kadar verdi.

Yaşlı Ermeni bir kadın tarafından gözetim altında tutulan genç kız, her şeye rağmen derin bir uykuya daldı.

Keramet Köyü'nde güneş doğmuştu ve fedailer uyanmaya başlamıştı.

Sanem, evden çıkarıldığında hepsinin daha önce görmediği üniformaları giydiklerini fark etti. Hınçakyan Fırkası'na özgü üniformalardı. Setrak ve Koçum da üniformalıydı. Önlerinde fişeklikler vardı. Siyah bir türbanı başlarına sarmışlardı. Emirleri Ermenice veriyorlardı. Üstlerinde Sanem'in anlamadığı Ermenice kelimeler ve vecizeler yazılı bayrakları da vardı. Bir afiş de götürülüyordu, üstünde fırkanın ileri gelenlerini tasvir eden portreler vardı. Ortasında bir çan ve 1887 tarihi vardı.

Sanem arabaya bir defa daha sokuldu ve silahlı grup Karsak'a doğru hareket etti.

Dün olduğu gibi Setrak ve "Koçum" arabaya binmişti. Sanem'in ağzı hâlâ bağlıydı.

"Bizi gördüğüne sevinmedin mi güzelim?" diye şaka yaptı Setrak.

"Bize tahammül etmek zorundasın," dedi Koçum.

"Bana sorarsan, yüksek mevkilerden gelen bu kız bizim-

le konuşmaktan utanç duyuyor herhalde. Neden bir şey söylemiyor? Bu konuda ne dersin Koçum?"

"Müslüman kadınlar yabancılarla konuşmaz, "Paron". Onlara yüzlerini bile göstermezler. Ne kadar ilkel âdetler!"

"Züppe ağabeyinin kız kardeşime yaptığını sana yapsam, ne dersin, güzel Sanem?" diye haince ilave etti silahlı grubun başı.

Zavallı Sanem bir gün Didi'nin, ülkenin doğusunda Ermeni komitecilerinin Müslüman kadınlarına iğrenç şeyler yaptıklarını anlattığını hatırladı ve terlemeye başladı.

Yine de pek yerinde olmayan bu şakalardan sonra iki komiteci aralarında Ermenice konuşmaya başladı ve Karsak'a kadar genç kızı rahat bıraktılar.

Sanem'in adını bile bilmediği Karsak, aslında dağ tepe eteğinde şirin bir köydü. Zeytin ağaçları zenginliğinin simgesiydi. Buraya gelseydi Régis Delbeuf ona "Vergilius'a layık" bir manzara derdi. Fakat maalesef Sanem buraya turist ya da şair olarak gelmemişti. Karsak resmen kurtarılmış bir bölgeydi. Genç kızın bilmesi mümkün olmayan şeyler vardı. Mesela komiteciler kayalarda tüfeklerini ve bombalarını saklıyorlardı. Mesela Karsak'ın karakolu vardı ama hayatta kalmayı başarmış olan jandarmalar dar bir alanda yaşıyor ve neredeyse her gün bir kurşun yağmuruna tutuluyorlardı. Köyün bir bölümünde Ermenilerin nüfuzunu dengelemek için Batum'dan gelen muhacirler vardı ama onlar da komitecilerin şiddetine her an maruz kalabiliyorlardı. Ermeni kökenli vatandaşlara gelince daha yaşlı olanlar bu genç ihtilalcileri (bazıları Türkiye değil Rusya kökenli idi) pek sevmiyordu. Çünkü kendileri de şiddetlerine maruz kalabiliyorlardı. Hem ganimet umudu hem de bazılarda gerçek bir idealizm, köyün gençlerinin büyük bir kısmını cezb ediyordu. Türkler geriliyordu. Hükümetleri acizdi. Belki bu Türkiye'nin parçası da Büyük Ermenistan kapsamına girebilecekti. Silah arayan jandarmalar bazen sert davranabiliyorlardı. Komitecilerin planı o zaman işliyordu: Bu plan, iki halkı birbirine kırdırmaktı.

Arabadan inmeden önce Setrak Sanem'e bir şartla ağız bağını çıkaracağını söyledi.

Genç kız bağırmayıp uslu uslu istedikleri yere kendileriyle gelecekti. Orada komiteci başı bileklerini acıtan ipleri de çıkaracaktı. Sanem de kabul etti.

O anda yani Sanem'in geldiğinde ve arabadan çıktığında Bagrat Efendi ile İsmail Efendi köyün tek kahvesinin önünde oturarak sohbet ediyorlardı. Birisi Ermeni öteki de özbeöz Türk uzun zamanlara dayanan bir dostlukla birbirine bağlıydı.

"Şu Setrak yine bir pisliğe karışmıştır," dedi Bagrat Efendi. Sakalı, İsmail Efendi'nin sakalı gibi bembeyazdı. Hangisi Ermeni hangisi Türk dış görünüşlerine göre anlaşılması neredeyse imkansızdı.

"Bu genç kız kimdir? Çarşafı yok. Ama büyük şehirde oturan bir kız olabilir," dedi İsmail Efendi.

Setrak, Koçum ve Sanem yakınlardaki bir eve girdi. Biraz sonra da Setrak evden çıktı ve iki ihtiyarın önünden geçti.

"Eh, komutanım," dedi Bagrat Efendi, Türkçe olarak, "bu genç kız kim acaba?"

"Meraklı olan tehlikelere maruz kalır. Bu atasözünü bilmez misin, Bagrat Efendi?"

"Başka bir atasözümüz var, komutanım: "Kılıcı kullanan kılıçtan ölür.""

Setrak ihtiyara tokat atmamak için kendini zor tuttu. Köyün ortasında böyle bir davranış hoş karşılanamazdı. Bagrat Efendi yaşlıydı ve bütün sakinler ona saygı duyuyorlardı.

"Ne pahasına olursa olsun bilmek mi istiyorsun? O zaman şunu bil: Bu genç kız, burjuva ailesinden kopartıp buraya gezdirmeye getirdiğimiz genç bir haspadır. Karsak'ın temiz havası ona iyi gelir," diye şaka yaptı Setrak.

Ama birdenbire yanlarında bulunan İsmail Efendi anlamasın diye Setrak Ermenice olarak konuşmasına devam etti:

"Ciddi olalım şimdi: Surp Gordz'a inanmıyor musun, ihtiyar?"

"İnanabilirim. Ama burada Ermenistan'dan çok uzağız. Tıpkı Türkler olduğu gibi biz de buraya çok sonralardan geldik. Türkler bile burada bizden önce idiler."

"Bana ukalalık etme, Bagrat Efendi. Biz neredeyse her zaman ezilen bir halk olduk. Şimdi daha kuvvetliyiz. Medeni dünya bizi destekliyor. İntikam zamanı geldi. Gururumuzu, onurumuzu düşünmüyor musun?"

"Onun gibi genç kızları kaçırarak mı onurumuzu kurtarmayı düşünüyorsun komutanım?"

"Sözlerine dikkat et, Bagrat Efendi! Pişman olabilirsin."

"Der Asdıvadz'a karşı pişman olabilirim. Sana karşı değil. Ayrıca ben yaşabildiğim kadar yaşadım. Bu eylem senin şöhretine bir şey ilave edebilirse beni öldür, Setrak."

Komiteci başı yutkundu, yumruğunu sıktı ama cevap vermedi ve yoluna devam etti.

"Ne dedi? Ne dedi?" diye sordu İsmail Efendi.

"Hiiiç. Aynı saçmalıkları tekrar etti. Bana biraz da tehdit savurdu. Ama tam olarak bu genç kızın kim olduğunu söylemedi."

"Bence Bursa'dan gelen bir kızdır. Ne dersin, Bagrat Efendi?"

"Mümkündür, İsmail Efendi. Bu komiteciler bir gün bizi mahvedecekler. Hem Ermenileri hem de Türkleri mahvedecekler."

"Neden? Neden bütün bunlar, Bagrat Efendi? Aramızdaki dostluk 60 yıla dayanırken, nasıl olur ki halklarımız birdenbire birbirine düşman oldu?"

İki ihtiyar arasında sessizlik hüküm sürüyordu şimdi. Her ikisi de yaşadıkları mutlu geçmişi hatırlıyordu ama genç köylülerin geleceği için tedirgindiler. Kahveleri acıydı.

Tam o sırada uzaklarda genç bir komiteci kahkahalar atarak jandarma karakoluna ateş açıyordu. Misilleme olmadı.

29

Setrak tarafından nöbet tutmak için bırakılan komiteci Petros, ta uzaklardan gelen ve iki at tarafından çekilen bir araba gördü. Arkasından da bir toz bulutu yükseliyordu. Hava yine çok sıcaktı. Emirleri altında olan yoldaşları, Keramet Köyü'nün girişinde yaptıkları barikatın üzerine konulan tüfeklerini o yöne çevirdi. Militanlar boncuk boncuk terliyordu.

"Bugün ikinci defadır aynı cins araba buraya kadar geliyor," diye düşündü Petros.

At arabası iyice yaklaşmıştı şimdi. Petros "Dur!" deyince arabacı gemlerini çekti, arabayı durdurdu. Komiteciyi büyük şaşkınlığa uğratan ise arabadan inen biri genç öteki daha yaşlı iki kadındı.

Genç kadın çok güzeldi ve Avrupa modasını yansıtan bir elbise giyiyordu ama bu kadın olsa olsa şehirde yaşayan bir Ermeni olabilirdi. Öteki kadın büyük ihtimalle yabancıydı. Bakışları o kadar sabitti ki ya Fransız'dı ya da Alman.

Tek başlarına, yaşlı arabacı hariç kendilerine refakat eden bir erkek olmadan, yollara düşmeleri, kurallara aykırıydı. Bu olay çok garipti ama gerçekten de büyük bir çılgınlıktı.

"Buranın Hınçakyan Fırkası temsilcisiyim, siz kimsiniz?" dedi Petros. Önemli bir insanmış gibi havalara girerek hem Batı Ermenicesini hem de Doğu Ermenicesini andıran karma bir dilde konuşuyordu.

"Ben Siranuş Avedisyan'ım, yanımdaki hanım da refakatçım Fransız tabiyetli hürmetli dostum Madam Pâquerette'tir," hizmetçisini gösterdi ve zarafetle gülümsedi aktris.

Böyle takdim edildiğini anlayan orta yaşlı kadın sözümona gülümsedi ve bunun ardından hemen dillere destan suskunluğuna kapandı.

"Varakalarınız var mı?"

"Tabii ki. Buyurun, beyefendi."

Petros uzatılan kâğıtlara elini koydu. Belgeleri uzun uzun incelemeye koyuldu.

Rusya'dan yani Doğu Ermenistan'dan gelen Petros, birkaç yıldan beri Bursa yöresindeydi. Sarışın olduğu için bazı arkadaşları ona kaba bir tabir olan "Khort" (piç) lakabını takmıştı, ama yüzüne karşı söylemeye cesaret edemiyorlardı. Söylentiye göre annesinin Rus bir prens ile ilişkisi olmuş ve bu ilişkiden Petros doğmuştu.

Hınçakyan Fırkası namına Torkomyan'a iki tehdit mektubu yazan ve ikincisini dilenci Ahmet'in vasıtasıyla ulaştıran, Petros'un ta kendisiydi. Yoldaşı Armen nam-ı diğer "Koçum"u kurtaran ve Kavas Mehmet'i yaralayan da "Khort Petros"tu.

Kâğıtları kadınlara geri veren Petros, Siranuş'u dikkatlice incelemekten kendini alıkoyamadı ve birden:

"Siz, Setrak Movsesyan'ın kız kardeşi değil misiniz?"

"Evet. Beni tanıyor musunuz, beyefendi?"

"Biraz önce sizi tanıdım, Oriort (Matmazel). Ayrıca, Bursa tiyatrosunda temsillerinizi gördüm: Hayranlarınızdanım."

"Sizinle tanışmaktan çoook memnunum, Baron?.. Baron?.."

"Baron Petros."

Petros'a nadiren "baron" ya da "mösyö" deniyordu. Komiteci, Siranuş'un kullandığı bu tabirden gurur duydu. Bilmeden genç kadın bam teline dokunmuştu.

Petros, bir Rus prensin oğlu olduğunu sanıyordu. Ama çocukluğu tam sefalet içinde geçmişti. Khort Petros okuyamamıştı da. Başka şartlar altında olsa Petros belki de düzgün

ve namuslu bir hayat yaşayabilirdi. Ama tıpkı Armen Petrosyan gibi, onlara kucak açan sadece bu tedhiş partisi olmuştu.

"Baron Petros, ağabeyim Setrak Movsesyan'a beni götürür müsünüz?"

Siranuş: "Mösyö Petros beni Paris'e götürün" deseydi, sarışın komiteci başka türlü tepki göstermezdi. Genç kadının doğal cazibesi bir defa daha işliyordu:

"Derhal, Oriort. Ingerner! (Yoldaşlar!) Barikatı ve yolu açın," diye emretti.

Haramilerin mağarasının kapıları bir perinin zarif davranışlarının önünde açılır gibi, barikat Matmazel Siranuş'un önünde hemen açıldı. Genç aktris ve Madam Pâquerette arabalarına binerek kendisi de bir ata binmiş olan Petros'u ve iki yoldaşını takip etmeye başladı.

Aynı anda, hanımların arabasına benzeyen başka bir araba aynı şekilde iki komiteciyi takip ediyordu ama bu sefer Karsak'a yaklaşıyordu.

Arabanın için de üç adam: Ali Münif, Garo ve Sinan bulunuyordu.

Keramet'ten itibaren Siranuş'un tersine komiteciler üç adamın gözünü bağlamıştı.

Garo uzun süreden beri Bursa'da oturmasına rağmen Ermenice'yi unutmamıştı, gerekirse arkadaşlarına tercümanlık edebileceğini önermişti. İlk önce Ali Münif dostunun teklifini reddetmişti. Onun da bir Ermeni olduğunu, eğer böyle bir şey yaparsa komitecilerin daha çok dikkatini çekeceğini söylemişti.

Ama Garo, Ali Münif'le Matmazel Siranuş'u tanıştırarak bütün bu hadiselere neden olduğunu sanıyor ve ne olursa olsun çocukluk arkadaşına eşlik etmek için ısrar ediyordu. Garo'nun cesur tutumundan dolayı duygulanan Ali Münif, onu kucaklamış ve nihayet önerisini kabul etmişti.

"Sana yük olmam," demişti şaka yaparak. "Biliyorum, biraz kiloluyum, atlar arabayı çekmekte zorluk çekebilir fakat göreceksin: Ermenicem hiç de kötü değil…"

"Eh, biliyorum, benimkinden daha kötü olamaz…"

İki dost gülmüştü. Genç subay Sinan da onlarla birlikteydi. Ali Münif kız kardeşiyle Sinan'ın yaşadığı duygusal ilişkiden habersizdi. Sinan, Ali Münif'in siyasi görüşlerini paylaştığı için arkadaşına eşlik ediyordu.

Zavallı Sinan çok sıkıntılıydı.

"Keramet'e varmadan evvel Ali Münif Bey'e söyleyebilecek miyim? Sanem ile ilişkimi itiraf etmeli miyim? Ne yapar? Kızar mı? Dostluğumuz bozulabilir mi? Didi'ye tenbihlediğim gibi: Beklemeliyiz. Şu an mühim olan tek şey en kısa müddette Sanem'in yanına varmak. Ama öte yandan..."

Fazla düşünmek zararlıdır.

Bu saptama bir defa daha doğru çıktı ve Keramet'e ulaştıklarında Sinan hâlâ Ali Münif'e bir şey söylememişti. Siranuş'un da rastlayacağı aynı barikat arabalarını durdurmuştu. Uzun boylu, sarışın bir Hınçakyan varakalarını istemiş, kim olduklarını sormuştu. Hemen ardından da Petros, üç gencin gözlerini ve ellerini bağlattı ve bilmedikleri bir yere gönderdi. Bir yerde atları beslenmek amacıyla konvoyları durmuş ve onların yanında nöbet tutan komiteci arabadan inmişti.

"Merak etmeyin dostlar," dedi Garo bir fırsatını bulunca. "Gideceğimiz yeri aşağı yukarı biliyorum. Eğer yanılmıyorsam, Karsak Köyü. Oraya eskiden sık sık gidiyordum."

"Ne kadar güzel! Böylelikle çocukluk anılarını tazelemek durumunda olacaksın," dedi Ali Münif alaycı bir ifadeyle.

"İyi ki Siranuş bizimle gelmedi! Zavallıcık perişan olurdu!"

(Aslında Siranuş o kadar uzakta değildi ve Petros genç kadının gözlerini bağlatmayarak ona iyilik yaptığını sanıyordu.)

"Hayır, hayır. Bu sefer ciddiyim," dedi Garo. "Karsak'ta tanıdıklarım var. Böyle bir durumda her destek çok mühim olabilir..."

Tam o sırada onlara bakan komiteci arabaya tekrar binmişti ve Garo susmak zorunda kalmıştı.

Sanem, aynı saatlerde onu götürdükleri evdeydi. Sıvalı, ahşap ama basit bir evdi. Bir köşede Sanem'in dinlenmesi

için hazırlanmış döşek vardı. Ellerinde ipler, ağzındaki bağ çözülmüştü artık. Genç kız yavaş yavaş yeni durumuna alışmaya başlamıştı. Ama yapacağı çok az şey vardı. Işığın girmesini sağlayan iki pencere parmaklıklıydı. Kapının önünde Hınçak üniformalı bir komiteci nöbet tutuyordu. Sanem ile görüşebilen sadece iki kişi vardı: Matmazel Siranuş'un ağabeyi ve kendisine "Paron" diyen adam.

Setrak az kalıyor ve emirlerini dağıtmak için sık sık çıkıp tekrar geliyordu. Genç kızın kaçmasını engellemekle görevlendirilen olan kişi öteki komiteciydi. Sanem, bu adamın bakışlarından çok rahatsızdı. Koçum ona yemesi için meyve verince, adamın o kadar kötü biri olmadığını düşünüp korkusu azalmış ve teşekkür olarak gülümsemişti. "Koçum" da kıza gülümsemişti. Aralarında sanki ateşkes ilan edilmişti. Sanem'in de korkusu kaybolmuştu. Komitecilerin kendisini öldürmek istemediğini ve rehine alındığını anlamıştı. Komiteci Sanem'e gülümsemeye devam etti.

Her ikisi de yavaş yavaş sohbete daldı. Ama birkaç dakika sonra Sanem "Koçum"un gitgide küstahlaştığını fark ederek onu frenlemeye çalıştı. Komiteci ise bakışlarını Sanem'e dikmiş öylece bakıyordu ama genç kız bu sefer ona dersini vermekte kararlıydı…

"Bakışlarımdan kaçmıyorsun, güzelim. Yaşmağın nerede? He. He He."

"Namuslu bir adamın bakışları beni rahtsız etmez, kötü bir insanın bakışlarını da hiçe sayıyorum," diyerek gururla cevapladı Sanem.

Koçum bu cevabın anlamını tam olarak anlamadı ama onu aşağıladığını tahmin etti… Yüzü bir karış oldu. Bunu gören Sanem hemen vaziyeti kurtarmaya çalıştı.

"Yine de görünüşü çirkin olan insanlar güzel bir ruha sahip olabilirler," diyerek devam etti Sanem. "Notr Dam Kamburu"nu okudunuz mu, Mösyö Koçum?"

"Koçum "Aptak" (Tokat) ve "Hınçak" (Çan) gazetelerinden başka bir şey okumadığını itiraf etmek zorunda kaldı…

"Bahsettiğiniz gazeteleri bilmiyorum, yine de modaya

dair olmadıklarını tahmin edebilirim... Siyaset söz konusu. Aptal, cahil bir kız değilim ben. Victor Hugo daha duygusal bir alanda romanının kurgusunu yerleştiriyor. Beni anlıyor musunuz?"

"Tabii ki güzelim," diye sırıttı komiteci.

"Şey... Demek istediğim şey şu: Quasimodo, çirgin olmasına rağmen, dünyanın en ulvi, en güzel ruhuna sahiptir. Ama bazı insanlar hem manevi hem de fiziki bakımdan tamamen çirkinler..."

"Ne demek istedin, kız? Daha ayrıntılı anlat. Türkçem zayıf. Sen aptal değilsen, ben de ahmak değilim. Tamam mı?"

Sanem biraz abarttığını anladı ve hemen çark etmek istedi. Kaçmak isteseydi kaçacağı bir yeri yoktu. En mantıklı taktik, az da olsa komitecinin gönlünü almaktı. Ama aynı kişiye hem de ders vermek hem de onun gönlünü almak zor bir zanattır.

"Şey... Beni yanlış anladınız, Mösyö Koçum... Ahmak olduğunuzu söylemedim ben.

Sadece aslında ruhunuzun sanıldığından daha güzel olması ihtimaline değindim..."

"Tıraşı bırak! Beni ilgilendiren benim ya da senin ruh halin değil, bambaşka bir şey, güzelim."

"Ne? Ne demek istiyorsunuz?"

"Türkçem zayıf belki ama en azından "Yere bakan yürek yakan" deyimi biliyorum. Bu kızlardansın sen!"

"Hayır! Öyle değilim. Hakları için mücadele veren kadınlardanım."

"Hakları için mücadele veren kadınlardan imiş!" dedi küçümseyerek. "Bence bu gerici ülkede böyle kadınlar olamaz. Ayrıca kadınlar siyaset için değil bambaşka bir şey için yaratıldılar..." diyerek Sanem'i omuzlarından tuttu. Sanem direnmeye başladı.

"Sinancığım, imdat," diye bağırdı zavallı kız.

"Sevgilini çağrıyorsun, anlaşılan. Ama sevgilin burada değil, ben buradayım. Haydi, o kadar zalim olma. Bana bir buse ver, güzelim."

"Hayır, sizden nefret ediyorum!"

"Okuyamadığım kitaplar gibi konuşuyorsun, bu da hoşuma gidiyor. Ne yapsak acaba? Korkma! Bir erkeği pek çok yolla tatmin edebilirsin aslında. İffetin tam kalacak. Sana bir şey göstereceğim…"

Sanem adamın ne demek istediğini anlayamamıştı, anlamasına da gerek kalmamıştı. Setrak aniden odaya girdi, Sanem'i Koçum'un elinden aldı ve adamı yere itti.

"Alçak herif! Zevklerinden başka bir şey düşünmüyor musun? Bursa'dan getirttiğim fahişeler sana yetmiyor mu?"

"Bu kızın tadı bambaşka olmalı, bu pilici görünce insan çıldırıyor," diye sırıttı.

"Beni iyice dinle, aptal! Bu kız bizim için çok değerli. Daha önce ihtarda bulunmadım mı? Ona bir şey olursa kozumuzu kaybederiz. Ayrıca, görevimiz yoldaşlarımıza örnek olmaktır. Sen burada sağ kolumsun onun için de gerektiği gibi davran! Uslu ol, akıllı ol, yoksa vallahi billahi öldürürüm seni! Öldürürüm!"

Setrak o kadar sinirlenmişti ki Koçum da ondan korkmuş, kekeleyerek:

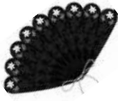
"Ba… baş… üstüne, "Paron". Özür diliyorum… özür…"

"Sana gelince, Sanem Hanım, benimle gel. Korkma. Böyle hadiseler olur hem senin kitaplarında hem de gerçek hayatta. Aslında bir hadise ya da kötü bir şey olmadı. Sakın kimseye hiçbir şey anlatma. Beni anladın mı?"

Sanem anlamamıştı ama başıyla "evet" dedi.

"Üstelik sevindirici bir haberim var sana: Züppe ağabeyin, asker Sinan ve Garo Çilingiryan biraz evvel buraya geldi, onlarla görüşebilirsin. Haydi gel. Korkma."

Sanem, tüm umutlarını yitirdiği bir anda, aniden umut ışığı görünce Allah'a şükr edip, duygularını saklayamayarak hem gülüyor, hem de ağlıyordu. Şu anda en çok korktuğu adamın kendisini kurtaracağını söyleseler buna inanmazdı. Ayağa kalkan "Koçum" ise üniformasını silkeledi ve alçak sesle kendi kendine öfke dolu sözler mırıldandı ama sonuç olarak istese de istemese de evden çıkıp şefini ve genç kızı takip etti.

30

Petros, atlı komitecileriyle birlikte önden giderek Şiranuş'un arabasına yol açıyordu. Karsak'ın girişinde Bursa'dan hareket eden diğer arabaya yetişmişlerdi.

Arabacı Mustafa gemlerini çekmiş, arabasını durdurmuş ve Siranuş kendi arabasından atlayıp öteki arabanın kapısını açmaya koşmuştu.

Siranuş'un yaptığı bu hareket Khort Petros'un hoşuna gitmedi. "Demek ki bu Türk gerçekten Oriort Siranuş'un sevgilisiymiş," diye düşünen Petros, Ali Münif'ten daha fazla nefret etmeye başladı.

"Buradayım, korkma, sirelis," dedi Siranuş. Zarif elleriyle gözleri bağlı Ali Münif'in yüzünü okşuyordu.

"Rehinlere dokunmayın, Oriort Siranuş. Hepsi de arabadan insin. Elleriniz başınızın üstüne! Bu bir emirdir!"

Şu anda Khort Petros otoritenin temsilcisiydi. Herkes hemen itaat etti. Komiteciler rehinleri arabadan çıkardı ve göz bağlarını kaldırdıktan sonra tüfeklerinin tehdidi altında meydana benzeyen bir yere doğru ittiler.

"Tahmin ettiğim şey doğru çıktı: Bu köyün adı Karsak," diye alçak sesle konuştu Garo. "Dünyada hiçbir şey beni daha mutlu kılamazdı..."

"Rehinler sussun! Sen şişko "madniç" kapa çeneni! Züppe herif de cevap vermesin!"

Petros'un Türkçesi çok düzgün değildi ama etkisini hemen gösterdi. Komiteciler tarafından itilen Ali Münif, Garo ve Sinan küçük meydana doğru sessizce ilerliyordu. Siranuş ile Madam Pâquerette de onları takip ediyordu.

Komiteciler, köyün meydanında yarım çember oluşturmuştu. Bayrakları rüzgârdan dalgalanıyordu. Bazıların üstünde "Vrej" (İntikam) ya da "Azadutyun gam Mah" (Ya Özgürlük ya Ölüm) ya da "S. D. Hınçakyan Gusaktsutyan Ksanmiyag 1887-1907" (Sosyal Demokrat Hınçakyan Fırkasının Yirminci Yıl Dönümü) yazıyordu.

Liderlerin portreleri de gösteriliyordu. Aralarından kara saçlı, kara bıyıklı, keçi sakallı ve gözlüklü bir şahsın portresi Ali Münif'in özellikle dikkatini çekti. Portrenin altında

Ermenice sözcükler vardı ama genç tüccar onları okuyamıyordu. Ayrıca galiba Ermenistan'ı tasvir eden manzaralar vardı. Şüphesiz o ülkenin eski masalları da resimlerle canlandırılıyordu. Mesela bir prenses ile bir kralın resmi çizilmişti.

Ali Münif, tıpkı kız kardeşi Sanem gibi bütün bu olanlara bir anlam veremiyordu.

Köyün halkı da bu törene davet edilmişti ve akın akın meydana geliyorlardı.

Rehineler çemberin ortasına itildi ve Petros'un yeni bir emriyle başlarının üzerine koydukları ellerini serbest bıraktılar.

"Kurtarılan ülkemize, hoş geldiniz!" dedi bir ses, alaycı bir tonla.

Hınçakların safları açıldı ve Setrak belirdi.

Komiteci başı dik, gururla yürüyordu. Yanında Kafkaslardan gelen epeyce uzun ve kırmızı kılıflı bir kama vardı. Petros ile Siranuş'u görünce biraz şaşırmıştı ama en önemli şey gerçekleştirilmişti: Ali Münif sağ salim Karsak'a ulaşmıştı.

Setrak, kasılarak kalabalığa baktı. Meydanda toplanan insanlar Karsak Köyü'nün mütevazı köylüleriyle zengin çiftçileriydi.

Türkler de buraya gelmeye zorlanmışlardı.

Sanem de biraz sonra meydandaki yerini aldı. Arkasındaki Armen Petrosyan pis pis sırıtarak onu silahıyla tehdit ediyordu. Müslüman âdetlerine göre genç kızın yüzünün kapalı olması gerekiyordu, yüzü açıktı. Köylüler onu görünce aralarında bir uğultu meydana geldi. Tepkileri, genç kızın güzelliğine hayran olduklarından mı, gençliğine acıdıklarıdan mı ya da hayranlıkla merhamet karışımı mıydı belli değildi.

Zavallı Sanem'in kalp atışları hızlanmıştı ve önüne bakmaktan korkuyordu.

Ama birdenbire Sasa'nın yüzünde ışık belirdi. Tam karşısındaki birkaç adım ötedeki sevgili Sinan değil miydi?

Genç kız bağırmaktan kendini alıkoyamadı:

"Sinan!"

"Sanem!"

Sinan sevgilisinin önüne doğru kendini atmak istedi ama hemen komitecilerin dipçikleri devreye girdi ve genç subay yere serildi. Sanem yine bağırdı ve yüzünü eliyle tutarak ağlamaya başladı. Kalabalığın arasında yine bir uğultu yayıldı.

Ali Münif, Sinan'ın Sanem'i tanıdığını görünce çok şaştı ama bütün diğer duygularını örten his, öfke ve isyandı:

"Bunu nasıl yapabilirsiniz? Merhamet yok mu sizde?"

"Türklerde merhamet var mı ki Ermenilerde olsun, canım?" dedi Setrak alay ederek. "Merak etmeyin, Ali Münif Bey. Arkadaşınız ölmedi. Üstelik şanlı Osmanlı Ordusu'nun bir subayı her ihtimale hazır olmalı. Haksız mıyım? Askerleriniz Doğu'da köylerimizi yakarken biz tepkisiz mi kalacağız?"

"Anlaşılan Selanik ve İstanbul'dan gelen son haberlerden habersizsiniz, Setrak Efendi. Ülkemizde her şey değişmek üzere. Kaçırmaların, hiddetin, intikamın zamanı geçti. İstibdad yok olacak. Kısacası, 30 yıldan beri hepimizin beklediği Kanun-u Esasi tecelli edecek. Düşmanlık sona erecek. Müsavat gelecek. Türk ve Ermeni halkları yeniden kardeş kardeş aynı toprakta oturacaklar. Af gelecek. Af. Bütün Er-

meni fırkaları yakın bir zamanda yasaklanmayacaktır. Tedhişe hacet kalmadı. Terakki ve İttihad namına size elimi uzatıyorum, Setrak Efendi!"

Hınçaklardan birkaç ses yükseldi:

"Türklerin bir tuzağıdır bu."

"Ona inanmayın. Zaman kazanmaya çalışıyor."

"Susturun onu!"

Yeniden Ali Münif'in ağzı bağlandı ve nitekim böylelikle Terakki ve İttihad'ın temsilcisi susturuldu.

Ali Münif'in yanında Sinan kıpırdamaya başlamış ve birkaç köylünün yardımıyla ayağa kalkmıştı. Bunu gören Sanem sevindi.

Ama tören bitmemişti.

Güveni yine artan Setrak kalabalığa hitaben şöyle konuşmaya başladı:

"Karsak halkı! Ingerner!

"Yirmi yılı aşkın bir mücadeleden sonra Fırkamız gitgide şanlı zaferler kazandı. Türk'ün kanlı boyunduruğunun altında cedlerimiz inledi. Ama bu zamanlar geçti. Şimdi Büyük Ermenistan kurulacak. Şimdi ictimai ihtilal gerçekleştirilecek. Büyük öncülerimiz Avetis Nazarbekyan, Maro Vartanyan, Şimavon, büyük savaşçılarımız Hampartsum Boyacıyan, Mardig ve niceleri bu kanlı ama kaçınılmaz yola girerek bizi aydınlatmak için Ermenistan'dan Türkiye Batısı'na kadar meşalelerinin ışıklarını getirdi.

"Aslında Ermeniler tarafından işletildiği için burası da Ermeni toprağıdır. Karsak halkı, buranın her karışı senin alın terinle sulandı. Ama Osmanlı istibdadının kanlı kamçısı seni iterek bütün kazandıklarını tekrar ele geçirmek istedi.

"Yoldaşlarımız ya zindanlara gönderildi ya da acı sürgünün yolunu tuttu. Buna izin verecek misin? Hayır ("Hayır Hayır" diye birkaç ses yükseldi).

"Bin yıllık Türk'ün baskı rejimine yine geçit verecek miyiz? O vakit, kurtuluşumuzun zamanı yakın! İleri! Karsak halkı, sen de Hınçakyan Fırkası'nı saflarına katıl! Beraber düşmansız, eşitsizliksiz bir ülkeyi kuracağız!

“Demin konuşan ve gerici bir partinin mensubu olan Ali Münif'in süslü palavralarına kanmayın! Bu da bir halk düşmanıdır. Sömüren sınıfının temsilcisidir. Kız kardeşini rehin aldık, halka gidecek olan bir fidye karşısında ailesine iade edilecek ve böylelikle bu olayı ucuz atlatacaktır. Bu ahlaksız kızın sahte gözyaşlarına da kanmayın! Merhametinizi hak etmiyor o. Çünkü siz tarlalarınızda çalışırken, bu haspa hiçbir şey yapmadan evinde oturup, yerde yatan bu subay gibi gençleri baştan çıkarmaya çalışıyor. Bu rezalet nedir, ey Karsak halkı? Bunun da bir adı var herhalde! Fakat terbiyemiz telaffuz etmeye izin vermez… Aramızda Türklerle işbirliği yapan birkaç hain de vardır. Onları gayet iyi biliyorum ben. Ama bütün bu hainlerin maskesi bir gün düşecek. (Bunu diyerek Setrak gözleriyle Bagrad Efendi'yi aradı ama bulamadı, o sırada Garo'yu gördü). Vatanımız Ermenistan için kanınızı dökmeye hazır mısın, ey halkım? (“Evet Evet” diye birçok ses yükseldi) O zaman bizi takip et. Büyük önderlerimize inan! Ve Yaşasın Sosyal Demokrat Hınçakyan Fırkası!”

Setrak kalabalıktan yükselen alkışları görünce gurur duydu.

Nihayet komiteci başı umut ettiği üne kavuşuyordu.

Karsak Köyü ve civarı küçük bir yerdi. Olsun! Ama Jules Sezar'dan esinlenerek, Bursa'da Doktor Meliksat'tan sonra ikinci kişi olmaktansa, Setrak bu küçük köyde birinci kişi olmayı bin defa tercih ediyordu.

Herkese emir veren, halka istediklerini anlatan Setrak'tı. Bursa'da onun üstünde olanlar vardı, ama burası Bursa'dan çok uzaktı. Setrak kısa bir süreliğine karargâh olarak kullanacağı eve çekilmişti. Köylüler komitecilerle kaynaşmaya başlamış ve onları tebrik ediyordu.

Koçum, Setrak'ın konuşması bittiğinde rehinelere daha dikkatlice bakmış ve aralarından Garo'yu tanımıştı. Sanem'i bir yoldaşın korumasına bırakarak hemen Garo'nun yanına gider.

“Dünya o kadar küçük ki!” dedi Ermenice.

“Neden? Kim?.. Kimsiniz?” dedi Garo korkuyla.

“Hafızan pek iyi değil, galiba. Sen Mahfel'de Takavor'un yanında duran herifsin. Bu kompradoru infaz etmeme engel olanlardansın. Sen bir hainsin! Komutanımız zaten bana senden bahsetti! Beni Bursa sokaklarında kovalayan hafiyelerdensin! Ermeni işbirlikçileri Türklerden beterler! Yoldaşlar, benim gibi adalete inanıyorsanız, bu burjuvalardan adalet beklemek boşuna bir girişim. Bu hain bence ipe gitmeli! Darağacına!”

Koçum kendince bir nutuk atmıştı. Ama nutku Setrak'ınkinden çok daha tehlikeli idi! Kalabalık çalkantılı bir deniz gibi kabardı.

Ali Münif ve Sinan dehşete kapıldı ama müdahale etmeleri mümkün değildi.

Setrak'ın konuşmasından sonra tahrik olan Hınçaklar, Koçum'un konuşmasından sonra iyice galyena gelmişti.

“İpe, ipe! İpe gitsin hain, madniç! Darağacına! Darağacına!” çığlıkları yükseliyordu meydanda.

Garo çok zor durumdaydı, komiteciler tokat atmaya başlamıştı. Birden ortaya bir ip çıkmış ve ağacın dallarından birine bağlanmıştı. Bu olay meydandakileri iyice galyena getirmişti.

Koçum, “Al sana güzel bir kravat” diyerek ilmeği Garo'nun boynuna geçirdiği anda bir patlama duyuldu ve herkes olduğu yerde kalakaldı.

“Dağılın! Dağılın!” diye emretti Khort Petros.

Matmazel Siranuş, kuzeni Garo'yu kurtarması için Khort Petros'tan ricada bulunmuştu, bunun üzerine adam havaya ateş açarak insanların dikkatini başka yöne çekmişti.

Setrak'ın liderliği tartışılamazdı ama Karsak ve civarında onun sağ kolu olmak da çok önemliydi. Khort Petros, hem Koçum'un mevkiine göz dikmiş hem de yaptığı bu hareketle Oriort Siranuş'a şirin görünebilirdi.

“Merak etmeyin, Oriort Siranuş. Kuzeniniz ölmeyecek. Bununla ilgili bir emir almadık. Yalnız bu p…, şey, yani bu adam her şeyi yokuşa sürüyor.”

Koçum şaşkın gözlerle Petros'a bakıyordu:

“Petros, ne diyorsun sen? Neler oluyor? Çıldırdın mı?”

“Asıl sen çıldırmış olmalısın, Armen.”

“Sen neden bu kadını buraya getirdin? Komutanımızın böyle bir emri yok herhalde. Keramet'te kalman lazımdı. Acaba halk düşmanlarıyla münasebetin mi var?”

Khort Petros'un cevabı hemen geldi:

“Koçum, Bursa'da seni Türklerin elinden kurtaran kim? Bursa Valisi mi? Hayır, değil mi? Bursa'da seni Türklerin elinden kurtaran, hor gördüğün Petros'tur. Arkamı döndüğüm anda “Khort Petros” dediğin arkadaşın… İnsan gereğinde vazifesini yerine getirir. Ucuz kahramanlık yaparak hıncını almak kolaycılıktır bence…”

Koçum şaşırdı, etrafına baktı. Aynı şaşkınlık, aynı şüphe üniformalı yoldaşların yüzünde de okunuyordu. Karsak gençleri ise güvendikleri komitecilerin arasında patlayan bu tartışmadan rahatsızlık duymaya başlamıştı.

Koçum öfkeyle ilmiği Garo'nun boynundan çıkardı.

“Nasılsın Garocuğum? Kendini nasıl hissediyorsun?” diye sordu Siranuş, korkudan kocaman olmuş gözleriyle kuzenini kolundan tutup diğer rehinelerin yanına yavaşça götürürken.

“Bir dakika önce asılmak üzere olan bir adam gibi… Bu arada Karsak'a zirveden bakmama engel olduğun için de ayrıca teşekkür ederim, Siranuşçuğum.”

Kalabalık ikiye ayrıldı ve kuzenler ağız bağlarından kurtulan Ali Münif ve Sinan'ın yanına ulaştı.

“Açıkçası evlenme ipini bu ipe tercih ediyorum,” dedi Garo, şaka yapmaya devam ederek. “Hayatta gerçekten de beterin beteri var.”

“Merak etme, dostum. Bursa'ya döndüğümüzde Matmazel Gohar, seni herhangi bir kirişe iple bağlar. Üstelik sen sevgili şehrimize Karsak hakkında yepyeni, pırıl pırıl anılarla döneceksin,” diye şakayla karşılık verdi Ali Münif.

“Şimdi karargâha gitmemiz lazım,” dedi Khort Petros şakalaşmalarını keserek. “Zaten, bakın, Komutanımız eşikte sizi bekliyor.”

Dışarıdaki gürültüyü duyan Setrak durumu anlamak

için karargâhından çıkmıştı. Bir Hınçak da olayları anlatmaya gelmişti.

Petros bu arada yoldaşlarına küçük gruba Sanem'i de ilave etmelerini emretmişti.

Böylelikle genç kız ilk defa sevgilisine yakın bir yerde bulunuyordu.

İki genç bakıştı. Derin, sevgi dolu, manidar bakışlardı bunlar. Fakat bir tek söz söylemeye cesaret edemediler. Ali Münif de bir an onlara şüpheli şüpheli bakmış ama kötü bir şey söylemek istememişti. Durumları hassastı ama Sanem ile Sinan tekrar beraber olmanın tarif edilemez mutluluğunu yaşıyorlardı.

Sanem, Matmazel Siranuş'u görür görmez hemen kollarına koştu.

İki kadın ağlamaya başladı. Madam Pâquerette ise herhangi bir duygu belirtisi göstermeden onları takip ediyordu.

Ama yoldaşlar tüfekleriyle acımasızca rehinleri karargâhın bulunduğu yere itiyorlardı..

"Arkamı döner dönmez mutlaka bir olay çıkar!" dedi Setrak, rehinelerinle Petros'un karargâhına yaklaştığını görünce. "Eeee? Senin burada ne işin var, yoldaş Petros? Kız kardeşimi neden Karsak'a getirdin sen?"

"Size onun sağ salim ulaşmasının mühim olduğunu sandım, Komutanım."

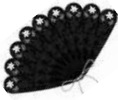
"Tamam. Tamam. Keramet'e dön. "Koçum" ile kavga mavga istemiyorum. Anladın mı? Köylülerin önünde rezil rüsva oluyoruz, o kadar."

"Baron Petros, kuzenimiz Garo'nun linç edilmesine engel oldu. Kendisine minnettarım," diye araya girdi Siranuş.

"Baron Petros mu?" diye sordu Setrak gülerek. "Rehineleri karargâha götürün. Sen dediklerimi yap Petros."

"Baş üstüne Komutanım!"

"Siz de buyurun, muhterem kız kardeşim." Ve Setrak'ın alaylı ses tonuna dikkat etmeden, rehinelerden sonra Matmazel Siranuş da her zaman olduğu gibi zarif bir şekilde, gülümseyerek bir masal perisi gibi karargâha girdi…

31

Setrak, rehinelerin artık göre göre aşina oldukları örgüt liderlerinin portrelerinin altında duruyordu. Yavaşça bir sandalyeye oturdu.

"Kusura bakmayın, herkesi oturtmam için sandalyelerim yetersiz. Ona göre önce hanımlar… Ama burası Bursa tiyatrosunun locası değil… Oynanan temsil daha ciddi…" dedi Setrak, sabit bir şekilde hem Siranuş'a hem de Ali' Münif'e bakarak, "Mahkememizi toplamama ve hepiniz için idam cezasını talep etmeme engel olabilen dünyada herhangi bir güç var mı acaba?"

"Beni herhalde anlamadınız Setrak Efendi. Kanun-u Esasi'nin ilan edilmesi eli kulağında. Padişah Selanik hadiselerinden ve İstanbul'da meydana gelen nümayişlerden çok etkilenmiş. Hürriyet geliyor. Hürriyet! Hepimizi salıverin. İşinize gelen budur, başka bir şey değil," dostlarının avukatlığını da yaparak heyecan ile cevapladı Ali Münif.

Gerçekten de zavallı Sanem gözlerini açıp etrafına bakarak, karargâhın duvarlarını kaplayan Hınçak Partisi'nin liderlerinin portrelerinin sert bakışlarının altında, şimdiden infazlarına karar verdiği duygusuna kapılmıştı. Sadece Sinan'ın ve Ali Münif'in yanındaki mevcudiyeti genç kıza bir güven duygusu verebilmişti. Küçük hanım, sakin Bursa'sından kopartılarak ansızın tuhaf, yabancı ve dost olmayan bir dünyaya atılmıştı. Korkmuş, ama asıl Koçum'dan korkmuştu. Oysa caninin odada olmadığını fark ettiğinde Sasa biraz daha serbestçe nefes almaya başlamıştı. Matmazel Siranuş

da gelmişti, bunu görünce de genç kızın cesareti bir kat artmaya başlamıştı.

Yine de tehlike tamamen uzaklaşmamıştı. Anlaşılan Setrak Ali Münif'in söylediklerine hiç inanmıyordu.

"Ah, Matmazel Siranuş," dedi Sanem, alçak sesle genç kadına, "neden buraya kadar, geldiniz? Bunu yaparak kendi hayatınızı tehlikeye atmış bulunuyorsunuz."

"Sevdiklerimi terk edebilir miydim, Sasa? En azından ağabeyim olduğuna göre Setrak'ı ikna etmek için bir şansımız var. Yaşamda da her şans bertaraf edilmemeli. Bu arada, size devamlı bakan bu genç subayı tanıyor musunuz?"

Sanem kıpkırmızı oluverdi ve şunu söyledi:

"C'est Sinan, c'est mon amoureux (Adı Sinan, sevgilim)."

"Çok yakışıklı. Sizin için çok sevindim. Ali Münif bunu biliyor mu?"

"Bütün problem bundan kaynaklanıyor zaten: Bugün ağabeyim her şeyi anladı."

"Merak etmeyin, meleğim. Ben yanınızdayım."

Ama Setrak iki kadının aralarında gizli gizli konuştuğunu fark etmişti:

"Ne konuşuyorsunuz bakalım, fısır fısır?" diye sordu komiteci başı. "Burada ciddi şeylerden bahsediliyor, hanımlar. Aşk hikâyelerinizi birbirinize anlatmayı başka bir emre kadar erteleyin, lütfen."

"Bir şey sorabilir miyim?" dedi Sanem.

Setrak bir an tereddüt etti ama sonunda sözü Sanem'e verdi:

"Partinizde hanımlara yer yok mu?"

"Tabii ki var, küçük hanım. Şanlı fırkamızın kurucuları arasında bir kadın var. Adı Maro Vartanyan."

"Maro Vartanyan kadın olarak, fırkası tarafından genç bir kızın kaçırılmasını ve binbir tehlikeye maruz kalmasını tasvip eder miydi? Bu, apaçık bir alçaklık, rezalettir. Maro Vartanyan nezdinde sizi şikâyet edeceğim!"

Ali Münif ve Garo birbirine baktı: Sanem ne yapmak istiyordu acaba? Setrak çıldırıp rehinlerin tamamını öldürtebilirdi şimdi!

Fakat sandıklarının tersine Setrak, Sanem ile tartışmaya devam etti:

"Ama sen fırkaya mensup bile değilsin, kız."

(Aslında tam olarak Maro Vartanyan'ın da hâlâ fırkaya mensup olup olmadığını bilmiyordu Setrak.)

"O zaman Hınçakyan Fırkası'nın üyesi olmaya talibim!"

Sanem'in isteği siyah bir kadının Ku-Klux-Klan'a girme talebi gibi bir şey görünüyordu aslında…

"Sen? Sen? Fakat Ermeni de değilsin, özbeöz Türk'sün."

"Evet, Türk'üm, ama partinizin tüzüklerinde Türklerin üyeliğini yasaklayan bir madde var mı?"

"Böyle bir madde var mı? Yok mu? Şey… Açıkçası böyle bir ihtimali düşünmemiştim. Kontrol etmemiz lazım. Fırkanın tüzükleri burada değil ve…"

"Böyle bir madde varsa, o zaman partiniz ırkçı bir partidir."

"Partimiz ırkçı değil, partimiz Türklerin katılımını da öngörüyor…"

"Müslüman genç kızları ya da başka kişiler kaçırarak Türklerin katılımını mı sağlamayı amaçlıyorsunuz? Öte yandan, tüzüklerinizde 42. maddeye benzeyen bir şey var mı?"

"42. madde mi? Nerden çıkardın bunu?"

"Bilmiyor musunuz? Hilmi Tunalı'nın 42. maddesi erkek-kadın eşitliğini taahhüt eder…"

"Yeter artık! Zaman kaybettiriyorsun."

"Ama ağabey, böyle bir davranış gerçekten hiç adil değil."

"Siranuş? Bu tartışmaya sen girme!"

"Neden olmasın? Ben de bir kadınınım. Genç kız haklı. Hele şu son zamanlarda, bana adaletten, müsavattan dem vuran kişi değil misin ağabey? Bu son yıllarda çok fazla kan döküldü. Herkesin sorumluluk payı var. Ali Münif'in sunduğu teklifi dinle. Birkaç dakika önce müşterek akrabamız Garo kıl payı linç edilmekten kurtuldu. Ölmüş olması seni daha mutlu, daha haklı kılabilir mi? Tam tamına sizin gibi düşünmeyenleri hain ilan etme hakkınız var mı? Şiddetten farklı yollar açılıyor şimdi. Boşuna ellerini kana boyama, ağabey."

"Sen hep aktristtin ve aktris olarak kalacaksın. Bütün bu burjuvalar gibi düşünüyorsun. Çünkü sen de burjuvasın."

"Burjuva olabilirim ama hakikati görüyorum. Yüzyıllardan beri Ermeniler ile Türkler Karsak Köyü'nde yan yana ve kardeşçe yaşıyordu. Her şey alt üst oldu. Herkes şüpheli şüpheli ötekine bakıyor şimdi. Fakat daha vahim olan şey şu ağabey: Herkes senden korkuyor, kısa süre sonra da senden nefret etmeye başlayacak. İstediğin hürriyet, istediğin sosyalizm bu mu? Karsak köyünün despotu oldun. Zavallı, ucuz bir despot. Ama bunun farkında değilsin. Tehdişten vazgeç. Seni seven kardeşini dinle…"

Bu sefer komiteci başının tepkisi şiddetli oldu: Elinin tersiyle Siranuş'a o kadar şiddetli bir tokat attı ki şarkıcı yere düştü. Alt dudağı kanadı.

"Maro Vartanyan'a git de beni şikâyet et, şimdi!"

Ali Münif diz çöküp mendiliyle sevgilisinin dudağındaki kanı silmeye çalıştı. Siranuş sağ eliyle sevgilisinden susmasını ve müdahale etmemesini rica etti.

"Şimdi daha ciddi ve somut şeylerden bahsedelim, züppe. Fırkamız bir fidye istedi. Nerede para?"

"Para yanımda," dedi Ali Münif. "Para iç cebimin içine dikili… Alın ve Sanem'i salıverin."

"Evvela ver şu mangırı."

Ali Münif ceketini çıkarıp Setrak'a attı. O da kılıfından kamasını çıkararak parayı bulmak için ceketin iç cebini delik deşik etmeye koyuldu. 15.000 altın liralık bir sarı renkli para lavinası tabana döküldü. Setrak yerlere saçılan paraları toplamaya başladığında dışarıdan silah sesleri ve hem Ermenice hem de Türkçe atılan bağırmalar duyuldu.

Üniformalı bir yoldaş karargâha alelacele girip olan biteni Setrak'a anlattı. Adamın şaşkın bakışlarında korku okunuyordu. Yüksek sesle konuşuyordu.

Sanem, Sinan ve Ali Münif adamın anlattıklarından bir şey anlamadılar.

"Tercümanlık yapmanın zamanı geldi dostum," dedi Ali Münif, Garo'ya gülümsemeye çalışarak.

"Memnuniyetle dostum," alçak sesle tercüme ederek dedi Garo. "Bir grup esir varmış. Bu gruptan birkaç asker ve iki subay bağlarını çözmüş ve nöbetçileri tepelemişler… Onlar da köyün üstünde bulunan karakolla bağlantı kurmuş, silahlandırılmış. Şimdi hepsi beraber köydeki komitecilere saldırmaya başlamış ve buraya kadar inmiş…"

Nitekim Mülazım Murat ile Hasan Çavuş hücumun başındaydı.

"Karargâhlarına yaklaşıyoruz, çavuş," dedi çalıların arasından emekleyen Mülazım

Murat, "Sağ tarafımızda, çınarın arkasında tüfekli bir Ermeni var. Hedefimize ulaşmamıza mani olan son engeldir."

"Onu oyala, çavuş. Ben karargâha girerek rehinleri kurtarmaya çalışacağım."

"Ama içeride çok eşkıya var, Komutanım. Onlar da rehineleri infaz etmek isterlerse?"

"Her şeyde bir risk vardır, Hasan çavuş. Beni takip eden erler hemen müdahale edecekler."

"Allah yardımcınız olsun, Komutanım."

Bu temenni üzere Hasan Çavuş çınarı ve etrafında bulunan yerleri kurşun yağmuruna tutmaya başladı. Vurulan komiteci yere serildi ve o esnada Mülazım Murat karargâhın sağ köşesine ulaşarak burada saklandı.

İçeride bulunan komiteciler evin camlarını kırarak tüfekleri ve tabancılarıyla gördükleri Türk askerlerine ateş ediyorlardı. Ama Murat'ı görmeleri mümkün değildi. Birer birer birkaç asker şefleriyle buluşmuştu ve aynı yerde fırsat bekliyorlardı. Ama ansızın nefes nefese gelen bir er mafevkının kulağına eğildi:

"Komutanım, evin arkasında parmaklıklı bir pencere var. Oradan girebilsek!"

Mülazım Murat erleriyle parmaklığı sökmeye alışırken birdenbire komiteciler ateşlerini kestiler ve ağır bir sessizlik hüküm etmeye başladı.

Birkaç dakika sonra kapının aralığından bir bastonun ucuna bağlanmış olan bayrak ortaya çıktı. Üzerinde "Muhabere var." Türkçe olarak 'Ateş etmeyin' yazıyordu.

Anlaşılan daha önce buna benzer münasebetlerde kullanılmış olan eskimiş bir bez parçasıydı.

Bayrağı tutan ve karargâhın kapısının önünde beliren Setrak'ın ta kendisiydi.

"Amiriniz nerede, kimdir?" diye sordu komiteci başı.

"Komutan şimdi benim," çalılardan çıkarak dedi Hasan Çavuş. "Mülâzım Murat birkaç dakika önce öldürüldü. Adım da Hasan Çavuş."

Hasan Çavuş Mülazım'ın öldürülmediğini gayet iyi biliyordu ama girişimi boşuna çıkmasın diye düşmanı kandırmaya çalışıyordu.

"Harpte böyle şeyler olur, çavuş," dedi Setrak. "Şimdi beni iyice dinle: Sen ve askerlerin teslim olun. Teslim olun. Yoksa biz birer birer rehineleri infaz etmeye başlayacağız!"

Fakat ansızın ağaçların arkasındaki birkaç komiteci bağırmaya başladı. El kol hareketleriyle konuşarak alelacele ve uzaktan şeflerine Ermenice olarak bir şey anlattılar

Hasan Çavuş bir şey anlamadı ama karargâhın arkasında bulunan Mülazım Murat ile erlerinin girişimine dair bir mesaj olduğunu tahmin etti.

Komite başının gözleri tarif edilemez bir öfkeyle doldu. Setrak evinde bulunan adamlarına emir verdi. Evden çıkartılan Sinan onun yanına itildi ve Setrak tabancasını çekti.

"Demek ki, müzakereler esnasında da bizi kandırmaya çalışıyorsunuz. Türklere güvenmek bir hayal. Peki! O zaman aynı dilde konuşalım. Çavuş, silahını yere at şimdi, yoksa Ordu-yu Hümayunun makbul askerini koyun vurur gibi vuracağım!"

"Bu hayduda itaat etme, çavuş," diye bağırdı!

"Mösyö Setrak, böyle bir şey yapmayın! Rica ederim. Sinan'ı öldürmeyin. Hayatım o benim. Onu seviyorum. Anladınız mı? Onu seviyorum!"

Bu, elleri çözülmüş ve evden çıkmayı başaran Sanem idi. Genç kız düzensiz bir şekilde nefes alıyordu, dua edercesine ellerini uzatıyor ve korkuyla sevgilisini tehdit eden Setrak'a bakıyordu.

“Hınçakların saflarına hâlâ katılmak istiyor musun, küçük hanım?” Alaylı bir tonla ve Sinan'ı tehdit etmeye devam ederek, dedi Setrak.

“Mahkeme henüz toplanmadı. Maro Vartanyan'a sizi şikâyet etmeyeceğim, söz veriyorum!”

Setrak ciddi olup olmadığını anlayamadı. Genç kızın sevgilisini kurtarmak için –en mantıksız olanı da dahil– her çareye başvurabildiğini anlaması biraz zordu tabii. Ama kendisi için önemli olan, hâlâ oyunun kozlarının elinde olmasıydı.

“Ciddi olalım şimdi. Hasan Çavuş, beni dinle, üçe kadar sayacağım. Üçten önce silahını yere atmış olmazsan…”

“Hım. Yerinizde olsam, rehineleri serbest bırakırdım, yoldaş Setrak,” dedi bir ses Ermenice olarak…

32

Doktor Meliksat, gözlüğünün üstünden bakarak Setrak'ın elini tutup tabancayı Sinan'ın şakağından uzaklaştırdı. Baştabib'in arkasında hem Mülazım Murat hem de Bursa'dan gelen Kemal Bey bulunuyordu. Anlaşılan her ikisi de erleriyle evinin arka tarafından geçmişlerdi ve kendini tanıtarak Meliksat komitecilere tüfeklerini bırakmayı emretmişti. Sol elinde Meliksat gazeteye benzeyen bir şey tutuyor, onu yukarıda kaldırarak da hem savaşanlara hem de sığınaklarından çıkmaya başlayan Karsak halkına gösteriyordu.

"Ateş etmeyin! Ateş etmeyin! Ülkemiz için yeni bir devir başladı," diyerek devam etti Hınçak şefi.

"İnanmazsanız "Hüdavendigar" gazetesine bakın. Her şey burada yazıyor. Dün akşam Sultan Abdülhamit Hürriyet'i ilan etti. 32 yıllık bir aralıktan sonra Kanun-u Esasi yürürlüğe girdi! 17. maddesi vatandaşlar arasında müsavatı taahhüt edecektir! Az zaman zarfında Terakki ve İttihad Cemiyeti Ermenileri sürgüne gönderen komisyonları lağv edecektir. Taşnaktsutyun ve Hınçakyan Fırkaları artık yasal oldular! İstibdad sona erdi!"

Ondan sonra Meliksat'ın yerine geçerek Kemal Bey de aynı şeyleri ama bu sefer Türkçe olarak tekrarladı.

O zaman beklenmeyen bir şey oldu: Birkaç dakika evvel aralarında kanlı bıçaklı olanlarla, birbirlerini öldürmeye çalışanlar da birbirlerini kucakladılar. Her şey bitmişti! Kardeşi

kardeşe kırdırtan oyun bozulmuştu. Herkes hem ağlıyor hem de gülüyordu. Birkaç atış da atıldı ama bu sefer havaya.

"Yoldaş Setrak," dedi Meliksat Ermenice olarak komiteci başına. "Aralık ayından beri Terakki ve İttihad Cemiyeti Paris'te Taşnaktsutyun ile müzakerelerde bulunuyordu. Hınçakyan Fırkası olan teşkilatımız bu müzakereleri tasvip etmedi ve uzun süre onlara bir ihanet gibi baktı. Ama şimdi şu görülüyor ki Fırkamız Meclis-i Mebusan'a girmeyi başarırsa, gücü bambaşka olur. Tedhişçi bir parti olmaktan da çıkarak beynelmilel ağırlığı artacak. Öte yandan rakibimiz olan öteki Ermeni parti tarafından geride bırakılmamız kabul edilemez. Biz de ister istemez yasal bir partinin kılığına bürünmemiz lazım. Bütün bunlara yalnız bir şart var: Silahlarımızı bırakmak zorundayız."

"Bu sonuç planlarımın içine girmiyordu," dedi Setrak.

"Ah, dostum," eline omzuna koyarak devam etti Meliksat. "Burada yaptığınız işleri takdir eden bir kişi varsa, o da benim. Ben de Türklerin verdiği söze pek inanmam, ama bu fırsat çıktı. Altın bir fırsattır. Az olsa da yirmi yıllık mücadelemiz takdir ediliyor. Bu arada merak etmeyin (bunu da Meliksat Setrak'ın kulağına fısıldadı) bütün silahlarımızı Türklere iade etmemiz söz konusu değil. Karsak tepeleri geniş ve sığınak dolu," dedi ve ekledi:

"Benimle Bursa'ya dönün yoldaş Setrak. Açıkçası size ihtiyacım var. Özellikle İpek sektörü çok hassas bir bölge. Mücadelemiz bu alanda yani sosyal alanda devam edecek ama bu sefer en yasal şekilde yankısını bulabilecek."

Setrak şefine baktı ve en sonunda bu antlaşmayı kabul ederek onu kucakladı.

Ali Münif de birkaç dakika önce can düşmanı olan Setrak'ı kucakladı. Setrak da reddetmedi.

Jön Türk olarak da biraz evvel rehinesi olan Sinan, her şeye rağmen Setrak'ın elini sıkmaya geldi.

Garo'ya gelince genç tüccar ötekiler gibi davrandı ama istemeden. Kalabalığın içinde kendisini linç ettirmek isteyen kişi olan Koçum'u terör dolu gözlerle arıyordu. Ama kiralık

katil şu anda görünürde değildi. Garo'nun sıkıntısı hafifledi. Sanem, Matmazel Siranuş ve Madam Papatya ise fal taşı gibi gözlerle bu sahneyi seyrediyordu. Açıkçası, sağı solu belli olmayan kadınlar değil, erkeklerdi anlaşılan... Ama sonuç çok olumlu olduğuna göre, onlar da birbirini kucaklamaya başladı.

Her yerden "Yaşasın Millet!" çığlıkları göğe doğru yükseliyordu.

Bagrat Efendi ve İsmail Efendi de birbirini ağlayarak kucakladı. Dostlukları 60 yıldan beri değişmemişti aslında ama bu cömert ihtiyarları sevindiren şey, gençlere barış dolu ufukların açılmasıydı.

Türkiye'nin her yerinde Karsak sahnelerine benzer sahneler yaşandı. Papazlar ile imamlar kol kola geziyordu. Dağa çıkan ondan sonra da dağdan inen Enver Bey "Kahraman-ı Hürriyet" ilan edilmişti. Hürriyet, ne güzel bir ad ama aynı zamanda ne muğlak bir kavram!

Geniş kapsamlı olan hürriyet kavramı göreceli. Mesela Sanem'in hürriyeti Madam Pâquerette'inkinden ya da Sinan'kinden de çok farklı olabiliyordu. Sami Bey Frascheri lügatında "Révolution" kelimesini tarif etmeye çalışarak sadece dünyamızın güneşin etrafında dönmesinden bahsetmişti. "Révolutionnaire" kelimesi de tamamen sözlüğünden kaldırılmıştı. Zaten adamcağız "révolutionnaire" için ne yazabilirdi? "Güneşin etrafında dönmeyi seven biri" mi? II. Meşrutiyetin kazançlarının arasında ise sansürün kaldırılması sayılabilir.

İttihatçılar ve Ermeni komitecileri arasındaki fark şuydu: Birincileri ihtilalci değildi, ötekiler de kendilerini ihtilalci sanarak büyük devletlerin maşasıydı.

Ama ne olursa olsun, 1908 Meşrutiyeti önemli bir aşamaydı.

Karsak'ta İttihat ve Terakki yanlısı olarak nutuk çeken Ali Münif şunu söylemişti:

"Arkadaşlar, kardeşler. Bugün burada biz tarihi yazıyoruz!"

Genç tüccar Karsak halkı tarafından çılgınca alkışlanmıştı.

Aslında Ali Münif tam tersi bir duyguya kapılmıştı o gün: Onlar tarihi değil, tarih onları yazıyordu...

Bursa'ya döndüklerinde Sanem, üç gündür yaşadıkları o kadar uzun gelmişti ki sanki bu olaylar bin yıldır yaşanıyordu. Didi onu ağlayarak ve defalarca öperek karşıladı. İyi kalpli Hüseyin Bey'in elini öpen genç kız uzun süre hıçkırıklara boğulmuştu. Bütün bunları kaybetmek üzere olduğunun farkındaydı Sanem ama aynı zamanda tecrübesi çok artmıştı.

Hüseyin Bey kızına kavuşmuş olduğundan Allah'a devamlı şükrediyor ve vaat ettiği adakları yerine getirmeye çalışıyordu. Zorla toparladığı 15.000 altın kendisine iade edilmişti.

Ama adamcağız hâlâ Sinan'ın duygularından habersizdi. İki kardeş babaları daha fazla üzülmesin diye, Sanem'in iki gün boyunca hiç kimse ile teması olmadan Karsak'ta bir evde tutulduğunu ve iyi muamele gördüğünü anlatmışlardı. Ali Münif, Kemal Bey'in yardımıyla kardeşini kurtarmıştı. Köyde de mevcudiyetinden çok az kişinin haberi olmuştu. Hemen çarşafa bürünen Sanem ağabeyiyle Bursa'ya dönmüştü. Genç kızın Ali Münif ile hesaplaşma günü ise Karsak dönüşünden iki gün sonra meydana geldi.

Hüseyin Bey'in adaklarının peşinde koşarken Ali Münif Sanem'i yanına çağırmıştı:

"Haydi bakalım, Sanem, konuş!" dedi genç tüccar

"Affedersin, ağabeyciğim, ne demek istiyorsun?"

"Masum masum bakma bana, küçük canavar."

"Küçük hanım daha şirindi..."

"Ona şüphem yok ama şirinliğin var mı şu anda? Uzatmayalım. Yalan söyleme. Her şeyi biliyorum."

"Madem ki her şeyi biliyorsun neden konuşayım?"

"Keşke seni Setrak'ın eline bıraksaydım!"

"Evet, Hınçakyan gençlik kollarında olurdum... Oooh! Ne güzel..."

"Beş gün evvel bu kadar gururlu, bu kadar küstah değildin ama..."

Bu kelimeler tesirini hemen gösterdi. Nitekim beş gün sonra Sanem'in tam eskisi gibi olması mümkün değildi. Sasa ağabeyini ilk defa görüyormuş gibi tuhaf tuhaf baktı ve hafifçe titreyen bir sesle konuşmaya koyuldu:

"Haklısın ağabey... Haklısın... Beni o kadar beyinsiz sanma. Çok korktum, biliyorsun. Aslında... aslında... bu korkuyu örtmeye çalışıyorum belki..."

Bu sefer Ali Münif rahatsız olmaya başladı. Belki de genç tüccar kız kardeşinin küstahlığının devam etmesini tercih ederdi...

Yine de Ali Münif şöyle başladı:

"Sinan benimle konuştu ve her şeyi itiraf etti... Sen konuşma sakın... Bekle! Demek ki ben kız kardeşime karşı acımasız olabiliyormuşum. Onun içindir ki genç subayımız benimle konuşmayı uzun süre ertelemiştir..."

"Şey... şey... Evet ağabey böyle bir şeyi Sinan'a söyledim ama şunu hemen ilave ettim: "Ağabeyim beni çok seviyor, ondan"..."

"Biliyorum. Sinan aynı şeyi söyledi... Yerimde olsaydın ne yapardın?"

"Yerinde olsaydım "beni affederdim"! Yaşasın Hürriyet! Yaşasın Millet!" diyerek, zıpladı ve ağabeyinin boynuna sarıldı.

"Genel af, ha?"

"Öyle bir şey..."

Gülümseyerek Ali Münif kız kardeşinin kollarının çemberini çözdü:

"Peki, küçük hanım. Sevin: Sinan bir kılıf bulup pederden seni isteyecek. Mesela bir tanıdık ya da birkaç tanıdık araya girebilir. Bu tanıdıklardan biri ben olabilirim."

"Ah çok tatlısın ağabey. Sağ ol. Ama Sinan beni isteyeceğini söyledi mi?"

"Söyledi. Ama babamız gizlice yapılan buluşmalarınızdan habersiz olmalı. Pederimiz Karsak'ta olmadığından Sinan'la senin birbirinizi tanıdığını tahmin edemez. Dostlarımızdan hiç kimse ona bu konuda bir şey söylemez merak etme. Bildiğin gibi Sinan iyi bir asker, geleceği de parlak. Üstelik benim dostum, yoldaşım. Üstelik de muhterem babamız

iyi bir insan. Senin mutluluğunu düşünüyor. Sen de isteyince karşı çıkamaz."

O zaman Ali Münif ve Sanem hem fikir olunca genç tüccar, adaklarından döndüğünde Hüseyin Bey'e Sinan'dan bahsetti. Fakat ihtiyarın tepkisi beklenmedik oldu:

"Kızımı biliyorum ben. Sanem daha önce hiç görmediği bir erkek ile evlenmek istemez. Modern bir kız, o... Âdetlerimize karşı çıkar..."

"Ama babacığım..."

"Sus, Ali Münif! Sanem'i tanımaz mıyım? Kesinlikle istemez dedim. Keçi o, keçi. Benim gibi bu gerçeği sen de biliyorsun. Size medeni bir terbiye vermeye çalıştım. Sen maalesef bu Ermeni şarkıcı ile... Senin için bu daha az mühim ama mutlaka Sanem evlenmeli. Kız, o."

"Bu konuda bir şey söyleyebilir miyim?"

"İlk önce pederini dinle... Çarşıda eski bir arkadaşım var. Adı Adnan Bey. Otuz yaşlarında olan bir oğlu var. Adı Cüneyt. Cüneyt yakışıklı bir oğlan. Sanem'in hoşuna gitmesi muhtemel... Ama hoşuna gitmesi için Sanem'in Cüneyt'i görmesi şart..."

"Evet, babacığım ama tam olarak anlayamadım..."

"Bekle biraz, Münifçiğim, anlayacaksın. Bahçemiz var mı, yok mu?"

"Var tabii."

"Bu bahçenin bir kapısı var mı?"

"Elbette."

"Çarşıdan gelirken mutlaka bu kapının önünden geçiliyor."

"Eeee?"

"Eeesi şu: Bazen bu kapı aralanıyor, yarı yarıya açık kalıyor. İhtiyar babanla iftihar duy, Ali Münif. Bir numarayı düşündüm: Sanem bu kapının öteki tarafında beklerse mutlaka Cüneyt'in gelişini görür..."

"Ondan sonra?"

"Ondan sonra onun yüzünü de görür, beğenir... Bu iş bitti."

"Bu iş bitti mi?"

"Evet, Sanem'in resmi bile gizlice Cüneyt'e verilebilir. Ben bir şey bilmeyeceğim tabii. Ne düşünüyorsun, oğlum?"

“Ama dostum Sinan da çok iyi bir aday… Geleceği parlak. Ülkenin istikbaline yönünü verecek olan Terakki ve İttihat'ı destekleyenlerdendir,” dedi genç tüccar, yutkunarak.

“Evet ama senin Sinan'ın büyük bir kusuru var.”

“Ne kusuru olabilir ki, babacığım?”

“Bizim gibi tüccar değil…”

Ali Münif ne yapacağını şaşırdı. Traji-komik bir durumdaydılar şimdi. Babaları, Sanem'e iyilik yaptığını sanarak aslında kızını sevmediği bir adamla evlendirmeyi düşünüyordu! Durum çok vahimdi. Sanem'in geleceği Ali Münif'in elindeydi… Mutlaka bir çare bulması şarttı. Biraz düşündükten sonra Ali Münif şunları kafadan attı:

“Ama Sinan çok zengin bir aileden gelir…”

“Babası emekli zabıt değil midir?”

“Elbette. Ama İstanbul'da ailesinden gelen bir sürü arsası varmış, ooooh. Sayısız. Emirgan'da, Tarabya'da, Moda'da. Müstakbel kaynananın mali durumu “daha da iyi”…”

“Emirgan, Tarabya ve Moda” kelimelerini duyunca Hüseyin Bey'in gözleri parlamaya başlamıştı. Kızı mahrum olmayacaktı…

Adamcağız düşündü taşındı, sesini kontrol ederek, “Haklısın Ali Münif. Bencil olmamalıyım. Aslında Sinan senin dostundur ve özelliklerini herkesten daha iyi bilirsin. Ben de biraz tanıyorum. İyi çocuktur. En kısa zamanda kapının önünden geçecek olan Cüneyt değil, Sinan olacak… Sanem'e haber ver. Bu genç subayı beğenecek umarım…”

“Ona şüphem yok… Şey… Sinan çok yakışıklı biliyorsunuz, bence Sanem dayanamaz…”

“O zaman haydi, küçük hilemizden kız kardeşini haberdar et. Fakat Sanem'imiz temkinli davransın. Dikkat etsin. Sinan kendisine bakıldığının farkında olmasın… Şımarır sonra…”

Ali Münif, müjde vermek için hemen Sanem'e koştu, sahtekârlığından mutlu kalmış olan Hüseyin Bey ise koltuğunda tatlı mı tatlı bir şekerlemeye daldı… Çok ilerici bir babaydı…

33

Hüseyin Bey, 8 Recep 1326 ve 23 Temmuz 1324 (5 Ağustos 1908) tarihli "Hüdavendigar" gazetesini incelerken, 4 Recep'te Padişah tarafından imzalanan ve Kanun-u Esasi'yi tasdik eden Hatt-ı Hümayun'un tam metnini okuyabildi. Neredeyse gazetenin ilk sayfasının bütün sütunlarını kapsayan metinden özellikle adamcağızın dikkatini çeken Sultan'ın yazdırdığı satırlar vardı:

"...Kanun-u Esasi'nin tatbikatına badema hiçbir vehcle ve hiçbir suretde asla ve katiyen halel gelmeyeceğini dünkü gün düvel-i malume süfera ve memurin-i siyasiyenin tebrikatını kabul ettiğim sırada dahi beyan eyledim... Şöyle ki evvela tebaanın her ferdi her hangi kavim ve mezhebde bulunursa bulunsun hürriyet-i şahsiyesine malik ve memleketin hukuk ü tekalifinde müsavidir."

Gazetenin iç sayfalarında Sultan Abdülhamit'in hafiyelerinden olan Fehim Paşa'nın sonu anlatılıyordu. Bir yıl evvel Bursa'ya sürgüne gönderilen Fehim Paşa durmayı bilememiş ve Çekirge köyünde arsalar üzerine spekülasyon yaparak sakinlere tehdit savurmaya başlamıştı. Hürriyet ilan edildiğinde halkın tepkilerinden ürkerek Fehim Paşa Mudanya'ya gitmiş ama hiçbir gemiye binememişti. Ondan sonra da Eskişehir'e ulaşmak isteyen Paşa, Yenişehir'de "serserivari dolaştığı bir sırada" çalkantılı bir kalabalık tarafından tanınmış ve aynı yerde resmen infaz edilmişti.

Hüseyin Bey birkaç defa Çekirge'de küstahlığı ile tamahkârlığına son vermeyi bilmeyen bu şişman kişiye rastladığını hatırladı. Nitekim de köylüler olsun esnaf olsun herkes ondan şikâyetçiydi. Fehim Paşa zaten sahte bir paşa idi. Madalyalarını da hak etmemişti. Nitekim gazetenin başka bir yerinde Bursa'daki Hürriyet'e dair yansımalar gözden kaçmıyordu:

"Hürriyet-Padişahımız Efendimiz Hazretleri sevgili tebaasına, evladına hürriyet verdi. Bugün üç yaşındaki çocuklar bile küçücük beyinleriyle bunu idrak ettiler. Fakat Hürriyet namına büyüklerimiz, yaşlılarımız öyle hatalar yapmaya başladı ki çocuklara bile handeaver istihfaf olmaktadır. Hürriyetimizi istihsal ettiğimiz ilk günlerde sabahlara kadar atılan nara-yı ahraraneden birkaç kere tatlı uykusundan sıçramamış, acaba yangın nerede diye pencereye koşmamış kimse kalmadı. Hürriyet var diye sabahtan akşama kadar sokaklarda gezerek çarşıda pazarda bağırarak gündeliğinden ekmeğinden mahrum olanlar çoğaldı."

Sayının ilk sayfasının sol tarafında da Ermenileri sürgüne gönderen komisyonların lağv edilmesi ilan ediliyordu.

"Doktor Meliksat haklı çıktı," dedi Sanem, koltuğuna oturmuş birşeyler okumakta olan babasının omzunun üzerinden bakarak. "Komisyonlar lağvediliyormuş…"

"Evet kızım. Ama bu karar yerinde midir?"

Hüseyin Bey, çocukları sayesinde Bursa Hastanesi'nin Baştabibi'nin Karsak'ta oynadığı rolden haberdardı. Aynı zamanda adamcağız onun birkaç gün önce yasadışı olan Hınçakyan Fırkası'nın şeflerinden olduğunu öğrenmişti. Baba ile kız biraz sustu. Bu sayıda İttihad ve Terakki Cemiyeti'nden hiç de bahsedilmiyordu. Ama herkes arka planda bütün ipleri tutan örgütün söz konusu Jön Türkler olduğunu biliyordu.

Ali Münif de bir şekilde teşkilata girmişti. Sonuç olarak oğlunu Selanik'e göndermesiyle yaşlı tüccar her şeye rağmen kazançlı çıkmıştı. Anlaşılan Türkiye'yi faciadan kurtaran oğlunun seçtiği fırka idi…

"Sinan da teşkilata mensub imiş, baba…"

"Hem oğlumun hem de damadımın şimdiden iktidar ya da hükmeden partide olması şüphesiz ailemiz için büyük bir ayrıcalıktır. Sen de sevin, Sanemciğim."

Sanem de sevinmişti. Yalnız bazı olaylar evlenmesini biraz geciktirmişti. Ne Hüseyin Bey ne de kızı çok şey anlamıştı ama Bursa'da İttihat ve Terakki'ye muhalif olan bir fırka vergi konusunda bazı esnafı kışkırttı. Kendilerini tehdit altında sanan gayrimüslimlerden bazıları Bursa'yı terk etmeye başladı. 24 Ağustos 1908'de Hükümet Konağı'na yönelik bir ayaklanma bastırıldı. Hüseyin Bey'in şahsen tanıdığı Vali Mehmed Tevfik o olaylar sırasında müstakbel damadı Sinan Bey'in cesur davranışı hakkında çok sayıda iltifatta bulundu. Nitekim de polis göstericileri engellemek için yetersiz olunca Mehmet Tevfik orduya başvurmak zorunda kalmıştı.

Her şey normale döndüğünde Sanem muradına erdi. Bu olaylara rağmen Sinan ile nişanlanması ve evlenmesi Hürriyet'in getirdiği coşkulu atmosferde yapıldı. Bu münasebetle İstanbul'dan (Kambersiz düğün olmaz) Tap-Tap amca, eskiden Matmazel Fanchette olan Madam Delbeuf ve kocası Régis davet edilmişti. Matmazel Siranuş resmi olarak davet edilenlerden değildi ama Sanem'e hediyesini vermek üzere gelinin babasının haberi olmadan düğüne geldi. Hüseyin Bey'e Siranuş'un kızının kurtulması için sarf ettiği çabalar defaten anlatılmıştı ama ihtiyar söz dinlememiş ve kızının "bu kadın" ile aynı yerde bulunmasını istememişti. Adamcağız bu konuda aslında ayıp ediyordu.

Nitekim kızının düğününe davet edilmeyi hak eden biri varsa, o da altın kalpli aktrisin ta kendisi olurdu. Siranuş bir kadındı evet, ama hem bedeniyle hem de ruhuyla Allah'ın yarattığı canlıların en güzellerindendi. Genç çift birkaç ay Hüseyin Bey'in evinde oturdu. Ondan sonra da Sinan İstanbul'a tayin olunca Sanem de kocasıyla gitmek zorunda kaldı. Bursa'yı ve sevdiklerini bıraktığından dolayı genç gelin biraz hüzünlüydü.

"Elveda, buzluk," dedi Sanem. "Bursa'ya bir gün dönersem eğer en azından seni aynı yerde bulacağımdan eminim. Yaşlı vefalımsın sen..."

Sanem çok kısa bir zaman içinde çok şey yaşamıştı... Âşık olmuş, kaçırılmış, tehdit edilmiş, sevdiği genç ile evlenmişti. Sanem'i avutan düşünce, kocasının yanında olmasından öte İstanbul'da Madam Fanchette ile Tap-Tap amcayı da sık sık göreceğiydi.

"Nihayet yakamdan düşüyorsun," demişti Ali Münif. "Haydi, güle güle, Hanımefendi."

"Benden hiç kimse kolay kurtulamaz. Bursa kadınları için faaliyetlerinin raporunu bana göndermeyi ihmal etme..."

"Her ay mı?"

"O kadar zalim, gaddar, insafsız ve taş yürekli olduğumu sanma, ağabeyciğim. Altı ayda bir yeter..."

"Merhametiniz sonsuzdur, Hanımefendi..."

Bütün bunlarda tesellisini bulamayan bir kişi vardı yine de. O da zavallı Didi'nin ta kendisiydi.

"Merak etme, Didiciğim," demişti Sanem. "Bir yolunu mutlaka bulacağım. Seni yanıma getirteceğim. Bonmarşe"ye beraber gideceğiz..."

"Evet, ama sana koca bulmak için değil..."

"Koca bulundu zaten, aslan gibi Sinancığım bana yeter."

Vedalaşmaları çok uzun sürdü. Nihayet, 1909 senesinin Şubat ayının birinde, Sinan ile Sanem Mudanya'dan İstanbul vapuruna binerken iskelede Hüseyin Bey, Ali Münif ve Didi bulunuyordu. Birkaç metre arkalarında Siranuş ile Garo ve Madam Pâquerette arabalarının önünden mendillerini sallıyordu.

Onların varlığını fark eden Hüseyin Bey hiçbir şey dememişti. Artık yaşlı adam, Ali Münif ile Matmazel Siranuş'tan hiç bahsetmiyordu.

Hüseyin Bey belirli bir tolerans gösteriyordu. Öte yandan oğlu artık Bursa'da bulunan önemli şahısların arasında yerini almıştı. Hem baba hem de oğlu bir şey olmamış gibi davranıyordu.

Resmen ilan edilmemiş bu "mütareke" uzun müddet sürecekti anlaşılan.

Evet Bursa'da hayat neredeyse normale dönmüştü.

Ama şimdi İkinci Meşrutiyet zamanıydı ve ister istemez bazı şeyler değişmişti.

Kadınlar birazcık bile olsa daha özgürce davranmaya başladı. Mitingler de yapılmaya başlandı.

Ali Münif sık sık yerel İttihat ve Terakki toplantılarına katılıp bazen (genelde tarım ya da kadın hakları konusu olan) bildirilerini sunuyordu.

Bu arada Ermeni komiteleri de aktivitelerine devam ediyordu. Onlar için bir tek şey değişmişti aslında: Eskiden faaliyetlerinin çoğu gece idi, şimdi faaliyetleri gece gündüz sürüyorlardı... Hınçakyan Fırkası'nın da resmi olarak bir şubeye hakkı vardı. Bürosu da açılmıştı. Doktor Meliksat artık yasal bir fırkanın yasal temsilcisi olmuştu. Etrafındaki olan Ermenileri kazanmaya çalışan doktorun siyasal görüşleri ise biraz değişmişti.

İlk önce silahlı mücadele bertaraf edilmişti. En önemli faktör, meclislerde etkin olmaktı.

Bursa Ermeni Kulübü çok aktifti. Siranuş bazen buraya şantöz olarak geliyordu. Setrak da kız kardeşiyle bazen aynı yerde bulunuyordu. Aralarında gizli bir ateşkes imzalanmıştı.

Meliksat'ın tavsiyelerine uyan Setrak, Karsak Köyü'nü terk etmiş Singer dikiş makineleri satmaya ve Bursa ile İstanbul arasında mekik dokumaya tekrar başlamıştı.

Eski Komutan sık sık Meliksat ile görüşüyordu. Faaliyetlerine yön veren oydu.

Bir gün Koçum Karsak Köyü'nden kalkıp Setrak ile Setbaşı köprüsü yanında olan Ermeni Kulübü'nde buluşmuş ve birkaç kadeh rakı içmişti:

"Senin şantözlerle iyi vakit geçirdiğini görüyorum, Paron," dedi Armen Petrosyan sahneyi göstererek.

"Hürriyet'in ilanı, sana terbiyesiz olma hakkını vermez, Koçum. Üstelik bu şantözlerden biri kız kardeşim."

“Hâlâ bu Türk ile beraber midir Matmazel Siranuş?”

“Meşrutiyet'in ilanı her şeyi değiştirdi, “Koçum”. Onların gayrimeşru bir ilişkileri var ama biz bu arada “meşru” bir fırka olduk...”

“Siyaset konusunda anlayışım kıt, biliyorsun Paron Setrak.”

“Boş ver. Karsak'taki durumu bana anlat.”

“Hükümet'e silahlarımızdan bir kısmını teslim etmek zorunda kaldık. Bu da sadece bir göz boyama. Senin ve Kocabaş'ın talimatlarını uyguladım, Paron. Bu arada piliç nerede?”

“Hangi piliçten bahsediyorsun, şapşal?”

“Sanem denen haspayı kastediyorum.”

“Bu piliç de uçtu. Subayı ile evlenerek İstanbul'a gitmiş... Senin için onun eti fazla “rafine” idi, kusura bakma. Buranın kaltaklarıyla yetin.”

Koçum kızmadı ve pis bir tebessümle devam etti:

“İstanbul mu? O kadar uzak bir yer değil. Belki de bir gün onunla tekrar buluşurum...”

“Piliçleri rüyanda görüyorsun herhalde. Bunun yerine fırkamızın yeni tüzüklerini ezberlemeye çalış. Boş boş gezme.”

“Neden bahsediyorsun, Komutanım?”

“Petros onları çoktan biliyor. Onunla bir ay evvel görüştüm. Kontrol ettim. Ezbere biliyor. Çok çaba sarf ediyor.”

Bu sefer Koçum'un yüzü düştü:

“Bana ne bu piçten?”

“Bu piçi korkunç kıskanıyorsun, bildiğim kadarıyla. O zaman onu örnek alsana...”

Ama Setrak “Koçum”dan beklenmediği bir cevap aldı:

“Senin kız kardeşine göz dikmiş, bu konuda da Khort Petros'u örnek almak zorunda mıyım, Paron?” dedi sırıtarak.

“Ne diyorsun sen? Kız kardeşimi rahat bırak,” dedi Setrak, Koçum'un yakasından tutarak.

“Gerçekler seni korkutuyor mu Paron?”

Setrak yavaş yavaş Koçum'un yakasını bırakıp şunu ilave etti:

“Ben hiçbir şeyden korkmam. Sen de bunu biliyorsun.”

“Bilmez miyim, Komutanım? Şu Hürriyet biraz erken geldi, kanımca. Bir gün aramıza dönsen… sevinirim, Paron.”

“Komutanım” kelimesini duyunca Setrak Karsak'ta kral olduğu dönemi hatırladı, Koçum'un temenniye sevindiğini belli eden bir sesle ekledi:

“Senin benim gibi düşündüğünü memnuniyetle görüyorum. Bu Hürriyet herkes için biraz bol… Haydi, merak etme. Hiyerarşimizde sen Petros'tan önce geliyorsun. Yok, gerçekten ciddiyim. Sana biraz alıştım… Ben yarın İstanbul'a gidiyorum. Benimle gelir misin?

“Fırka masraflarımızı öder mi?”

“Öder tabii. Daha doğrusu Kocabaş öder. Belki de orada “pilicine” rastlayabilirsin...”

İki komiteci güldü ve kadehlerini kaldırıp tokalaştı..

34

8 Şubat 1909'da Sultan Ahmet Camii avlusunda bir miting düzenlenmek üzere idi.

"Grand Rue de Péra"ya yakın kapalı bir salonda Ermeni fırkaları arasında akdedilen çalkantılı bir toplantı vardı. Anlaşılan "büyük toplantıyı hazırlamak için küçük bir toplantı" söz konusuydu. Salonun girişinde ayakta duran Setrak ile Armen Petrosyan hatiplerin arasında geçen tartışmalara hayretler içinde kalarak tanık oluyorlardı. Oda hınçahınç doluydu. Konuşmalar genelde Ermenice olarak yapılıyordu. İki komitecinin anladığı kadarıyla toplantının konusu sansürün tam kaldırılmasıymış. Kürsüye peş peşe çıkan hatipler, genellikle çıkmadan önce birbiriyle kavga eden, öyleki seyircileri bile hesaba katmadan kavgalarına kürsüde devam eden insanlardı.

"Beni susturmak istiyorsun, burjuva uşağı, gerici herif!"

"Aslında sensin beni susturmak isteyen, kompradorların maşası!"

Masanın arkasındaki hakem görevini yapan kişi konuşmalara müdahale etmek için elindeki zili çalıyor ama kimseye sesini duyuramıyordu.

"Beyler! Efendiler! Sakin olun, lütfen. Sen sus, Dikran, sıra sende değil."

"Bana da hakaret, ha?"

Birdenbire salonda bazı adamlar tartışmaya başladı ve kalabalıktan:

“Hainler dışarı! Hainler dışarı!”

Setrak ve Koçum birbirine tedirgin tedirgin baktı ve bir an acaba bize mi diyorlar diye düşündüler.

“İndirin kürsüden şu pezevengi!”

“İndirin! İndirin!” diye sesler yükselmeye başladı.

Sadece hatip kürsüden indirilmedi, konuşmaları kontrol eden şahıs da sinirlice zilini sallamasına rağmen öteki gibi düşürüldü.

“Ne yaptığınızın farkında mısınız? Sansür kaldırılsın diye yoldaşlarımızı sansüre ettiniz!”

“Sen hele sus. Hainlere söz verilmemeli.”

“En azından senin gibi vatanımı satmıyorum ben!”

“………..!”

Birkaç kahkaha atıldı, uğultu tüm salonu doldurmuştu.

Birdenbire bir yoldaş kürsüye çıkıp bağırdı:

“Taşnaktsutyun Fırkası bütün militanlarını Sultan Ahmet Camii Avlusuna çağırıyor. Hükümete mevcudiyetimizi göstermek zorundayız! Hepimiz oraya gidelim.”

Hınçaklar, Taşnaklar ve Ramgavarlar arasında geçen bu tartışma Setrak'ı çok şaşırtmıştı. Bursa'da da böyle kavgalar olurdu ama atmosfer bu kadar gergin olmazdı.

“İstanbul'da bazı eğlenceler bedava, Paron.”

“Şimdi camiye eğlenmeye gideceğiz, Koçum,” diye sırıttı Setrak. “Taşnak değiliz ama olsun. Ne söylediklerini dinlememiz lazım.”

Açıkçası kendisi parti eşraflarından olmasına rağmen Setrak konuşmaların arasından kim Hınçak kim de Taşnak olduğunu pek iyi kestirememişti. Bir şey kesindi: Ortak düşmanları olan Türk'ten pek söz edilmemişti. Bu husus da onu tedirgin ediyordu.

İki adam, kalabalığın akıntısına kapılarak Grand' Rue de Péra'dan inip Sultan Ahmet'e kadar geçti ve orada da büyük toplantıyı yani mitingi seyredebildi.

Türk’ü, Rum’u, Ermeni’si, Yahudi’si sanki bütün payıtahtın fesli halkı bir araya gelmişti.

Caminin altı minaresi altında hatiplerin sesi göğe yükse-

liyordu. Hava biraz soğuktu ama herkes sabırla dinledi. Nihayet Taşnaktsutyun'u temsil eden şahıs açık havada kurulan kürsüye çıktı ve basının hür olmasını savunarak konuşmasına devam etti.

"Evet, basının hür olması lazım ve basına hürriyet verilmediği müddetçe eskiden olduğu gibi bombalarla yeniden işe başlanacaktır!"

Hatip Taşnak'tı ama Setrak onu haklı buldu.

Bu kelimeler çılgınca alkışlandı ve miting bitince Meclis-i Mebusan'a gidilmesi önerildi. Meclis Reisi olan Ahmet Rıza Bey'e orada dilekçe verilecekti. Belgenin içinde basına dair öngörülen yeni yasa tasarısı şiddetle protesto ediliyordu.

"Oraya da gidelim, Koçum. Zaten bildiğin gibi meclise gitmemiz lazımdı."

Kalabalık şimdi Fındıklı mahallesinde bulunan meclisin büyük merdivenin önünde toplanmıştı. İtina ile seçilen bir heyet Ahmet Rıza Bey'e gönderildi. Genç Osmanlıların şefi bir an koridorda göründü, hem alkışlandı hem de yuhalandı. Ali Münif onu görseydi heyecanlanırdı şüphesiz, Paris'te İttihat ve Terakki Fırkası'nı kuran adamın ta kendisiydi. Taşnaktsutyun ve Hınçakyan Fırkalarının yıldırıcı hareketlerini açıkça reddedenlerdendi. Uzun sürgün yıllarından sonra Ahmet Rıza, Meşrutiyet'in ilanıyla ülkesine dönmüştü. Şimdi ise, Ahmet Rıza Bey'in birkaç gün önce gerici Kamil Paşa kabinesini indirmesine rağmen, gözcülerin çoğu onu pasif buluyordu. Başında fes olan yaşlı adam, kabalığı selamladıktan sonra Meclisine dönmek üzere idi ama tam o sırada bir ses yükseldi:

"Ahmet Rıza Bey! Ahmet Rıza Bey! Mebus Hampartsum Boyacıyan'a çok mühim bir mektubumuz var.

Setrak, parmaklarının ucunda bir zarf sallayıp kalabalığın içinden kendisine ve Koçum'a bir yol açmaya çalışıyordu. Biraz tereddüt ettikten sonra Ahmet Rıza kabul etti ve iki komiteci meclisin içine alındı. Odesa'dan beri Koçum böyle bir binanın içerisine girmemişti ve her şeye dikkatle bakıyordu. İki adama bekleme odası gibi bir yer gösterildi ve Ahmet Rıza Bey gözden kayboldu.

“Kodesi boylamaktan daha iyi bu, ama bu bekleme odası biraz dar,” dedi Armen.

“En azından koltuklarla döşenmiş. Oturalım, Koçum. Nasıl olsa bedava.”

Oturdular. Beklediler. En sonunda fesli bir adam odaya girdi. İnce yanaklı, son derece zayıf bir insan olan bu şahıs, on beş yıl önce Türklere dehşet saçan Kadş Murad’ın (Cesur Murad) ta kendisiydi. Yuvarlak gözleriyle iki komiteciye bakan Hampartsum Boyacıyan, Doktor Meliksat'ın gönderdiği mektubu okuduktan sonra sakin bir sesle konuşmaya başladı:

“Ingerner. Kutsal davamız için sarf ettiğiniz çabalardan dolayı ve Ermeni halkı namına teşekkürlerimi sunarım size. Her ikiniz de kahramansınız. Partimizin böyle militanlara ihtiyacı var. Yine de bildiğiniz gibi zaman değişti. Meclis'te yerimizi korumamız, provokasyonlardan da sakınmamız lazım.

Setrak biraz hayal kırıklığına uğramıştı.

Kadş Murad dedikleri, tereddütlü ama devamlı konuşan ve aynı zamanda net bir şey söylemek istemeyen gerçekten bu herif miydi? Hayır, en azından ilk temaslarından itibaren şu husus çok netti: Dikkat etmeleri, Türkleri fazla kızdırmamaları lazım imiş… Zamanı kısıtlı imiş… Biraz teselli kaynağı olan tek olgu, fedai mazisine yapılan imaydı.

Hampartsum Boyacıyan, Setrak ve Armen Petrosyan mebusun özel at arabasına bindikten sonra Taksim Meydanı'na ulaştı. Milletvekili misafirlerini köşede bulunan kahvehaneye buyur etti. Kahve ve söz konusu yerde oturduktan sonra üç adam konuşmaya başladı. Daha doğrusu Boyacıyan ile Movsesyan koyu bir sohbete daldı. Koçum sadece onları dinliyordu ya da zaman zaman Setrak'ın görüşlerini destekleyen birkaç şey ilave ediyordu.

Zaten garsonların çoğu Ermeni’ydi. Aralarında yeni rejimin hafiyeleri var mıydı acaba? Mümkündü ama kahvehanede o kadar uğultulu ve gürültüydü ki bir casusun kimin ne söylediğini kestirmesi çok zor olurdu. Bazı müşteriler gazetelere bakıyordu. Aralarında Ermenice gazeteler ve mecmualar vardı, İttihad ve Terakki'nin yayını *Tanin* özellikle okunuyordu.

“Hınçak Gazetesi'ni hiçbir yerde görmüyorum,” dedi Setrak.

“Bazen merkez bizi mahrum ediyor...” dedi iç çekerek Boyacıyan.

Bütün bir bölgeyi titreten kahraman, burjuvalaştırılmış bu herif miydi? Türklerin kanına susamış olan fedai, şimdi İstanbul göbeğinde kalabalığa karışan bu idiğü belirsiz zat mıydı?

“Sabah Gülyan benimle hem fikirdir, yoldaş Movsesyan. Hınçakyan Fırkası hiçbir zaman mutlak ayrılık partisi, milliyetçi bir parti olmadı. Biz Türk mutlakiyetinden, Türk istibdadından ayrılmak istedik. Bugün rejim değişti, ayrılık fikri anlamını kaybediyor.

Burada Boyacıyan sadece partinin tüzüklerinden alıntı yapıyordu. Setrak biraz şaşırdı. Bütün yaşadıklarını rüyasında görmüştü herhalde... Neydi partide gerçekleştirilen bu yeni pozisyonlar? Ayrıca eski militanlara açık açık yalan söyleniyordu. Hınçakyan partisi kuruluşundan beri hem ayrılıkçı hem milliyetçi hem de sosyalist olmuştu...

Petros yeni tüzükleri ezbere biliyordu. Olsun. O da bir yere kadar. Ama Kadş Murad'ın kendisine inanması mümkün değildi!

“Yoldaş Boyacıyan, ben seneler boyunca Türkiye topraklarında kurulacak olan hür bir Ermenistan için savaştım... Siz daha iyisini bilirsiniz. Siz başta olmak üzere aynı ideal için mücadele ettik. Nedir bu başımıza gelenler? Hürriyetin ilanı hürriyetimizi bağlamak için yapıldı mı? Bu da ancak ve ancak Taşnaktsutyun Fırkası'nın siyasetine denk düşebilir.

“Onlar bile bugün Sultan Ahmet Camii avlusunda bombalama eylemlerine tekrar başlamakla hükümeti tehdit ediyorlar!”

“Yoldaş Movsesyan, siyaset değişmeye bağlı bir şey... Ben de bazen yeni eğilimleri takip etmekte zorluk çekiyorum... Ama şu kesin: Hınçak Fırkası artık yasallaştırılmış. Bombalarla değil, kalemlerimizle mücadele vereceğiz.”

Setrak ne anladığını kendi kendine mırıldandı: Boyacıyan simge haline dönüşmüştü. Güzel ama boş bir simge.. On

sene boyunca hapiste kalan ondan sonra da hapisten kaçırılan bu adamdan çok fazla şey beklememek lazımdı. Partinin içinde şüphesiz Setrak gibi düşünen çok sayıda yoldaş vardı. Ama Boyacıyan'ın rolü bu iç çekişmelere çok fazla önem vermemekti. Fırka, direk olarak bir bölünmeye doğru gidecekti. Hampartsum Boyacıyan aslında bir oyuncak gibi kullanılıyordu. Kuklanın tellerini çeken her halde Paris Merkezi idi.

Bütün bunlarda Sabah Gülyan'ın rolü de net değildi. Misyonu, Hampartsum Boyacıyan'ı gözlem altında tutmak değil miydi? Fırkanın gerçek çizgisi hangisiydi acaba?

"Aslında sizi savunan adam burada isterseniz..."

"Kimi kastediyorsunuz?"

"Antranik Ozanyan…"

Setrak'ın gözleri faltaşı gibi açıldı.

"Bakın, yoldaş Setrak, Antranik bize sırtını çeviren ve arkadaşlarıyla orada oturan adam. Birkaç gündür İstanbul'da bulunuyor. Belki bilmiyorsunuz ama Antranik ile Taşnaktsutyun'un yeni çizgisi aynı fikirde değil. Antranik'in Türklere hissettiği nefret o kadar büyüktür ki eski fedai başı silahlı mücadeleye devam etmek istiyor. Böyle bir isteğiniz varsa, buyurun, onun saflarına iştirak edin. Onunla hararetle konuşan sakallı şahıs, Taşnaktsutyun fırkasının kurucularından Simon Zavaryan. Söylentilere göre Zavaryan Antranik'in mebus olmasını istemiş öteki de reddetmiş. Bu arada aramız limoni."

Setrak dikkatlice baktı. Antranik uzun süreden beri onun kahramanıydı. Antranik ilk önce Hınçak, sonra Taşnak olmuş, şimdi de Taşnaklarla fikirleri hiç uyuşmuyordu. Eğer Doktor Meliksat Bursa'da Setrak'a görevler vermeseydi, büyük ihtimalle Antranik'i sığındığı Bulgaristan'a kadar takip ederdi. Ama Setrak'ın taptığı bu adam inatla onlara sırt çeviriyordu.

Koçum ise ne Antranik ne de Zavaryan'a bakıyordu. Sağ tarafta, biraz uzakta iki adam Koçum'a sabit gözlerle bakıyor ve sanki onun hakkında konuşuyorlardı. Setrak onları görmemişti ama komiteci başı da konuşmalarının hedefi gibi görünüyordu. Kimdi bu fesli ve bu Frenk? Koçum hatırlamaya çalıştı… Düşündü düşündü sonunda buldu: Faik Bey

ve Régis Delbeuf idi! Koçum o zaman Setrak'ın kulağına eğilerek fısıldadı:

"Paron, çaktırma ama Bursa'daki dev adam Frenk arkadaşıyla kahvedeler… Onlar da bizi tanıdı galiba…"

"Bu palyaçolar mı? Onlarla biraz dalga geçelim…"

"Bana kalırsa tüyelim, Paron. İşimizi engelleyen onlar…"

"Korkma, ya. Her şey değişti. Hürriyetten haber ver. Bana bak."

Setrak ayağa kalkıp iki dostun masasına kadar gitti ve alay ederek önlerinde eğildi.

"Siz! Siz!" dedi Faik Bey öfkesini zorla frenleyerek.

"Bakın! Bakın, Mösyö. Haklı çıktım. Bu herif Setrak Efendi'nin ta kendisi imiş.Öteki de kiralık katili. Torkomyan Efendi'ye ateş eden cani! Bize meydan okumaya geldiler! Şu Hürriyet'ten beri Ermeni eşkıyalarının küstahlığı sınır tanımıyor!"

"Susun, susun, dostum," dedi Fransızca Régis Delbeuf. "Şimdi herkes ya hürriyetçi ya da ittihatçı…"

"Her şeyi biliyoruz," diyerek devam etti Faik Bey. "Sanem bana her şeyi anlattı. Keşke kız kardeşiniz Matmazel Siranuş'u dinlemeseydim.Keşke hapse girseydiniz!"

"Şimdi çoktan çıkmış olurdum, Faik Bey. Yaşasın Hürriyet," dedi Setrak sırıtarak.

"Padişahımız çok yaşa!" dedi dev adam. Hemen ayağa kalkıp komiteciye okkalı bir yumruk attı.

Kahvede herkes ayağa kalktı. Her köşeden farklı sesler yükseldi. Koçum hemen amirini kaldırdı, Régis Delbeuf ise dostunu frenlemeye çalıştı. Tekrar ayağa kalktığında Setrak Faik Bey'i süzdü ve küçümseyici bir edayla baktı:

"Böylelikle ödeştik, Faik Bey. Şikâyetçi değilim. Gel Koçum, çıkalım, bu kahvenin bazı müşterileri tuhaf…" Setrak kahveden çıkmadan önce Boyacıyan'ın oturduğu masaya yaklaştı:

"Yoldaş Hampartsum Boyacıyan, kusura bakmayın, gitmek zorundayız. Kahve için teşekkür ederim. Doktor sizden bir cevap bekliyor. Evet, yarın Meclis'e gidip onu alacağız…"

35

"Bursa ipek fabrikalarındaki kadın işçiler çalışkan ve hevesli arılara benziyorlar," diye yazmıştı bir makalesinde Régis Delbeuf.

Bu 1910 senesinin Ağustos ayında çoğu Ermeni kadınlardan oluşan Bursa ipek fabrikalarında çalışan kadınlar "vızvızlamaya" devam ediyordu ama bu "vızvızlamalar" çalışmalarından aldıkları haza işaret etmeyip hızla tehditkâr bir uğultuya dönüşmeye başlamıştı.

Her şeyi şiirselleştirmeye hazır olan "Le Stamboul" gazetesinin Müdürü, hem ipekçilikte yaşanan krizi hem de çalışkan ve hevesli arılara verilen düşük günlük ücreti göz ardı etmişti... Yine de Régis Delbeuf gazetesinin sütunlarında hadisenin yankılarına epeyce geniş yer vermiş ve bu şirin böceklerin sokmaya eğilimli olduklarını anlamıştı artık.

İstanbul'da bulunan gazetelerin arasında *Le Stamboul* bu buhrandan bahseden tek ceride değildi. Özellikle *İştirak* adlı sosyalist bir gazete birkaç ay önce Bursa'dan gönderilen Ermenice yazılmış bir mektubu tercüme ettirip kadın işçilerin şikâyetlerini yayımlamıştı.

Bu sefer zavallı kadınlar arı değil, çiçekti ama ne çiçeği!

"Biz o perişan çiçeklerdeniz ki baharı görmeden güz yapraklarına döneriz. Sayımız yalnız Bursa'da binlere ulaşır. Gece gündüz çalışırız, çalışırız… Tekrar çalışırız! Halimize kimse acımaz! Hiçbir duyarlı kalbe, hiçbir acıyan vicdana rastlamıyoruz. Evet! Vücudumuzu kavuracak surette çalışıyoruz.

Bizim yaşıtlarımızdan olan şen ve şuh kızlar aşklarıyla, tantanalarıyla yaşamım lezzetlerini tadarlarken biz, fabrikanın kokuşmuş havasında çiğerimizi çürütürüz. Sıcak sular içinde ellerimizi yıkar, feryat ve figanlar ile kalbimizi kavururuz. Bizim kavuşma hediyemiz çirkin sövgüler, ödülümüz yüzümüze atılan bir tokat, yemeğimiz bir parça kuru ekmektir."

Buna benzer şikâyetler Sinan'ın subay olduğu kışlaya yakın bir yerde ve askerlerin ailelerine ayırılan dairelerin birinde oturan Sanem'in de kulağına gelmişti.

"Evet, ben bu şuh kadınlardan mıyım? O kadar egoist miyim? Kötü müyüm? Açıkçası Bursa'da oturduğum zaman da bu zavallı kızların kötü muamelelere maruz kaldığını hiç düşünmemiştim. Her şey benim için bir dekordu. Kendimi çok mutsuz saydığımda aslında gerçekten mutsuz olmanın ne olduğunu bilmiyordum. Lüksümle hayatın lezzedini tattım. Fakat bunu hak etmedim. Çalışmadım. Kitap okudum. Sadece kitap okudum. Matmazel ile günler boyunca şakalaştım.Tembeldim. Bununla beraber kadınları kurtarmak istedim! Ama bilinçsizdim. Sadece kendi haklarımı savunmaya çalıştım. Öteki kadınları kelimenin tam anlamıyla düşünmedim. Aptal, bencil bir yaratığım ben. Karsak köyünde attığı nutukta Setrak sonuç olarak haklı mıydı ? Karsak kadınları tarlalarda ter dökerken ben konforlu evimde sefih bir hayat sürmedim mi? Evet sürdüm. Ama Setrak'ın söylediği gibi oturduğu yerde erkeklere tuzak kuran hafif meşrep bir kadın değilim!.. En azından öyle biri olduğumu sanmıyorum…"

Sanem'in aklından bu düşünceler geçiyordu. Karnında da yeni bir can hareket etmeye başlamıştı. İstandul'da yaşadığı yeni hayat da evini idare etmeye yönelikti. Sinan ise gerçekten Sasa'nın sevgisine layık bir adamdı. En büyük özelliği ise dürüstlüğüydü. Ayrıca bebek bekledikleri için her ikisi de çok sevinçliydi.

"Şimdi iki ruhlusun," demişti Sinan. "Gürcüler buna *orsuli* der."

Sanem Sinan'ın atalarının Kafkasya'dan geldiğini ve Koca Yusuf Paşa'nın ailesinden olduğunu biliyordu. Genç kadın gülümsedi:

“Çok güzel bir tabir, Sinan. İki ruhluyum, iki canlıyım. Ama bütün bunları hak ediyor muyum?”

“Neden böyle konuşuyorsun, sevgilim?”

“Gazetelerde okuduğum haberler kötü. Bursa ipekçilik kadın işçilerinin durumu kabul edilemez bir şey. Biz de ipekçilikten geçiniyorduk ve çok iyi yaşıyorduk. Babam ve ağabeyim de hâlâ ipek ticareti yapıyor. Belirli bir yaşam kalitemiz vardı. Bu zavallı kızlar zor şartlar altında çalışıyor, ama kazandıkdıkları para çok az. Daha önce ne yaptım, şimdi ne yapıyorum. İnanki durumumdan utanç duyuyorum.”

Sinan gülümsedi ve Sasa'yı omuzlarından tutarak kulağına eğildi:

“Kendin ol, Sanemciğim. Her insanın kusurları var. Sen merhametlisin, en azından bazı sorular kalbini heyecanlandırabilir. Hepimizin bir rolü var bu hayatta. Neden özellikle bu rol verildiği meçhul. Bu zavallı kızların akıbetinin beni kayıtsız bıraktığını sanma. Ama şunu da iyice bil: Belalarından bir çıkar elde etmeye çalışanlar çok.

“Her şey o kadar net değil. Benim rolüm o kadar belli midir? Biliyorsun geçen yıl, bazı şeyhler, bazı gericiler Meşrutiyet'i ilga etmek istedi. Buna iç savaş denir. Biz Jön Türkler tehdit altında olduk. Bazı müfrezeler gerici tarafını tuttu. İsyancılar asıldı. Kazansaydılar biz asılırdık. Sen de şu anda dul kalırdın. Allah bunu istemedi. Biz kazandık. Yaptıklarımızın doğru olduğunu düşündüğümüz için kazandık. Biraz tanıdığım bir genç subay, Kemal, uzunca bir afiş yazdırdı. Afişin olumlu bir tesiri oldu. Sadece onun sayesinde demiyorum ama Kemal gibi birçok cesur subayın kararlılığının önünde karanlık güçler korktu. Gericiler dağıldı, askerlerimiz Meşrutiyet'i kurtardı ve Sultan tahtını kardeşine bıraktı. Ermeni komitecileri biliyorsun aynı anda Adana’da isyan çıkardı. İsyan çıkaran, barışçı niyetlerinden her fırsatta dem vuran Adana Hınçak komitesi idi. Müslümanlara saldırdılar ve askerlerimiz isyanı bastırmak zorunda kaldı. Jön Türkler dedikleri zümre biziz. Meşrutiyet'i kurtarmak için hem sağa hem sola vurmamız gerekiyor. Bunu anlıyor musun, küçük

hanım? Bursa'daki kadın işçilerin acınası durumuna aldırmayan ama onlardan edinecekleri siyasal çıkarı iyice hesaplayan kuvvetler çok. Bu kuvvetlerden biri Bursa Hınçakyan Komitesi'dir onun başında duran kim olduğunu gayet iyi biliyorsun. Seni kaçıran herif Setrak Movsesyan'ın ta kendisidir."

Sanem, Karsak'ta yaşadığı hem korkunç hem de şanlı günü hatırladı. Setrak ile "Koçum'un" hoyrat muamelesini hatırladı. Bütün bunların sosyalizm ile ne alakası vardı? Özellikle Koçum'un iğrenç bakışları hafızasındaydı. Bunu kocasıyla hiç paylaşmamıştı Sanem, ama sonuç olarak şimdi kendisi de Ermeni olan usta başlarının zavallı Ermeni kadın işçilerine attığı tokatlarla bağlantı kuruyordu. Erkek denen yaratık hüküm etmeyi seviyormuş meğer!

Anladığı kadarıyla hem işçi olarak hem de kadın olarak bu kızlar hor görülüyorlardı. Sosyalist gibi geçinen bazı adamlar problemin boyutlarının farkında bile değildiler ve günlük davranışlarında eşlerini ve kız kardeşlerini sakin sakin ezmeye devam ediyorlardı. Sanem bunun da farkındaydı. Yumuşak huylu Sinan bile hangi ölçüde Sanem'i anlayabiliyordu?

Bütün bunlarda genç kadını aşan bir sır vardı. Sanem, Sinan'ı sıkıca göğsüne bastı. Ayrıca, karnında başka bir can kıpırdamaya başlamıştı.

"Bebeğim eğer bir kızsa, ne gibi problemlerle yüz yüze gelecek acaba?" diye düşündü Sanem. "Bir kızsa ancak ve ancak annesinden daha bilinçli, daha hür olacağını ümit edebilirim.

"Çarşafa bürünmesin! Hürriyet geldi ama hâlâ kadınların hürriyeti görünürde değil. Evlerinde ve işyerlerinde baskı yaşayan bu zavallı Bursa kadınları gibi olmayacak kızım! Olmasın da, yaşadığımız dönem ne kadar karanlık, ne kadar zor… Her tarafta harp, her tarafta isyan ve ihtilal, her tarafta tehditkâr yabancı kuvvetler! Allahım, vatanımızı kurtar, Sinancığıma yardımcı ol, bebeğimizi koru!"

Türkiye ilk defa toplumsal problemlerle yüz yüze gelmişti. Tatil-i eşgal, başka bir deyişle, grev, II. Abdülhamit zamanında ama Hürriyetin ilanından önce gazetelerin personelinde başlamıştı. Basındaki sansürü protesto etmek amacıyla yapılan grev o kadar sansürlenmişti ki neredeyse hiç kimse tarafından duyulmadı… II. Meşrutiyet geldiğinde ise, haklarından istifade etmek isteyen emekçiler grev yapmaya başlamıştı. Bu ilk grevlerin arasında şüphesiz, 1908 Ağustosunda meydana gelen tramvay kondüktörlerinin greviydi. Bu grevin ilanı Terakki ve İttihad Cemiyeti'ne resmi olarak bildirilmişti. Söz konusu grevi İstanbul rıhtımları hamallarının grevi de takip etti. Başka bir tatil-i eşgâlde, Alman olan bir ustabaşı amelelerini işe tekrar başlamaya zorlamak amacıyla revolverini çıkarmıştı ama grevciler silahını elinden alıp ustabaşını yetkililere şikâyet etmişti.

Bursa ipekçilik grevi ise çok farklıydı. Çünkü bu sefer çalışanlar erkek değil kadınlardı.

Hakları için kadınlar işlerini bırakabilirdi! Emin olabiliriz ki hem erkek emekçilerde hem de düşünür takımında hem Türklerde hem de Ermenilerde kadınlar tarafından yürütülen bir greve dair herhangi bir fikir ürkütücüydü! Ali Münif ise, Sanem ile konuşmalarından dolayı bu kadınlar grevini çok ciddiye alıp, artık İstanbul'da oturan kız kardeşine bu tatil-i eşgâle ilişkin bütün ayrıntıları sık sık yazdı. Şakalaşarak söylediği şey gerçek olmuştu: Ali Münif Sanem'e raporunu gönderiyordu ama bu sefer altı ayda bir değil, her hafta.

İttihad ve Terakki Cemiyeti Bursa sorumlularından olduğu için genç ittihatçı tatil-i eşgali yakından takip ediyordu. Ali Münif de babası da iş adamıydılar ama büyük fabrikatörler arasında adları geçmiyordu. Ali Münif ilerici geçinen bir fırkanın temsilcisi olarak grevi onaylıyordu. Bursa'daki işverenler uzun yıllardır kadın işçilerinin geleceklerini ihmal etmişti.

Şimdi bir patlama yaşanıyordu: Taciz, tecavüz ve kadın istismarına dair korkunç hikâyeler herkesin ağzında idi.

“Arılar” tabiri bambaşka bir anlam kazanıyordu artık. Bu arılar da sokmaya başlamıştı.

Régis Delbeuf'ün vicdanı rahtsız olmuştu. Her şeyi şiirleştirmeye alışık olan *Le Stamboul* gazetesinin Müdürü Bursa grevini yakından takip ederek anlamını çıkarmaya çalışıyordu.

“12 saat çalışma! Yemek için 20 dakikalık bir mola! Daha evvel ne aptallıklar yazmışım ben! Ne yazmışım! Dünyadan haberim yokmuş,” diye tekrarlayıp duruyordu gazeteci.

Régis Delbeuf ayrıca bu grev hakkında Bursa'dan mümkün olduğu kadar en çok haber almaya çalışıp sık sık telgraf çekiyordu. Çok fevri hareketleri vardı.

Madam Delbeuf, kocasının halinden tedirgindi.

“İstirahat et, Régis. Herkes hata yapabilir. İnsanlar ne derse desinler, sen bir suçlu değilsin.”

“Fanchette, sen daima beni şımartıyorsun.. Hak etmiyorum. Bilseydin…”

“Régis, sen bu zavallı kadınları çalıştırmıyorsun ki. Onların iş vereni misin? Ustabaşları mısın? Ne suçun olabilir ki? Çocuklarımızı düşün.”

Bu arada Fanchette hamile kalmış ve Marc ile Eugénie isminde ikizleri olmuştu. Geç yaşta baba olan Régis Delbeuf'ün sevinci görülmeye değerdi. Ama her gün değişen siyasi durum gazetecinin günlük hayatını etkiliyordu.

Fanchette Grand'Rue de Péra'da Le Stamboul gazetesinin bürosunda kocasına yardım ediyor, kuryeyi alıp evlerinde okuyor, aynı zamanda ikizlere bakıyordu.

Süt nineyi reddeden Fanchette bebeklerini kendisi emzirmeye karar vermişti. Hem büro hem de ev. Bursa'da yaşadığı ağır tempolu hayatı tamamen değişmişti.

Fanchette, İstanbul'da oturan Sanem'in ziyaretine de ara sıra gidiyordu. Sanem hamile olduğunu öğrendiğinde Fanchette neredeyse Sanem'den daha çok sevinmişti.

“Ah Madam Fanchette, bu bir kız çocuğu, eminim.”

“Ne güzel! Aslan gibi bir babası, melekler gibi güzel ve yumuşak bir annesi olacak.”

"Sinan aslan gibi bir askerdir, kabul ama ben ne bir melek ne de yumuşak bir kadınım… Sabırsızım, öğrenmeyi pek sevmem… Şımarığın tekiyim…"

"Daha neler? Kendinize haksızlık etmeyin, Sanem Hanım. Göreceksiniz çok iyi bir anne olacaksınız."

"İnşallah."

Madam Fanchette'in İstanbul'daki mevcudiyeti genç kadını teselli ediyordu. Sanem ikizleri de çok seviyordu. Ne kadar şirin, ne kadar tatlıydılar. Fakat bir bebeğe bakmak çok zordu. Fanchette gibi sabırlı, dikkatli olabilseydi!

Yaz sıcaktı ama Boğaz'dan esen kuvvetli bir rüzgâr bazen Grand Rue de Péra'da bulunan insanları neredeyse alıp götürüyordu.

Faik Bey ile Régis Delbeuf bazen gazetede buluşup konuşuyor, bazen de Taksim'deki kahvehanede bir şey içmeye gidiyorlardı. Faik Bey'in çalıştığı ve eskiden Mektep-i Sultani şimdi ise Galatasaray Lisesi olan müessesse uzaklarda değildi. Okul için tatil zamanı gelmişti. Ama dev adam zaman zaman adına liseye gönderilen bazı mektupları almaya geliyordu. Bir gün Régis yoktu ama Fanchette kuryeyi okuyordu, Faik Bey uğramıştı. Régis'in burada olmadığını görünce dev adam dönmek üzere idi ama Fanchette kalmasını istemişti:

"Biraz benimle kalın, Faik Bey. Size bir şey sormak istiyorum."

"Tabii ki, Madam Delbeuf. Yardımcı olabilirsem…"

"Régis beni düşündürüyor."

"Hangi konuda? Bildiğiniz gibi Régis çok iyi bir koca… Çocuklarını da sever."

"Evet. Yani... Hayır, hayır. O bakımdan değil. Kız, kadın meselesi değil."

"Eee, o zaman çok mühim bir şey olmaması gerek… Şu anda Bursa'da şu tatil-i eşgâl var ya. Dostumun kaleme aldığı bazı yazılarından pişmanlık duygusuna kapıldığını biliyorum."

"Bunu ben de biliyorum fakat sanki başka şeyler var. Faik Bey, Régis zaman zaman gerçekten çok tedirgin…"

“Para sıkınıtınız mı var? Size yardım edebilirim…”

“Bu para meselesi değil. Onu bu kadar tedirgin edebilecek bir olay hatırlıyor musunuz?”

“Şey… şey… Taksim kahvehanesinde geçen yıl iki komiteciye rastladık ya? Ama açıkçası o anda soğukkanlığını kaybeden Régis değil, bendenizin ta kendisidir…”

“Faik Bey, aslında Régis İspanya'dan bir mektup aldı, ondan sonra tedirginliği arttı.”

“Delbeuf İspanya'dan bir mektup mu aldı? Olabilir. Kocanız İstanbul'a gelmeden önce çok seyahat etmiş. İtalya'da bulunmuş. Fakat İspanya'da bulunduğunu bilmiyordum.”

“Bu mektubu okumak için her yolu denedim, ama Régis onu göstermiyor, saklıyor.”

“Yemin ederim mektubu ne gördüm ne de okudum. İlk defa bugün sizden duydum.”

“Faik Bey, Régis bazen kendini kesiyor (Fransızlara özgü bir hata yaparak *kendini ele veriyor* demek istiyordu Fanchette). “Bilseydin, ah, bilseydin” diyor… Eh… Bu arada, Sanem'e yazdığınız mektubu hatırlıyor musunuz?”

“Merak etmeyin, Madam, Sanem'e cevap verirken aslında size yazdığımın farkındaydım ben…”

“Şimdi bile, iki çocuğumuz var ve geçmişiyle ilgili çok az şey biliyorum...”

“Ama bildiğim kadarıyla, Delbeuf şu anda İstanbul'daki Fransa Büyükelçilerinin mezar taşlarıyla ilgili bir şeyler yazıyor. Kafası o yüzden meşgul olabilir…”

“Bilmez miyim, Faik Bey?.. Ama Régis'i az da olsa tanıyorum artık. Kocam benden bir şey saklıyor… Mühim bir sır saklıyor… Korkuyorum… Oh!.. Korkuyorum!”

36

Kareli bir plana göre inşa edilen Koza Han'ın birinci katında çok sayıda dükkân bulunuyor, aşağı kısmına yani zamanı gelince kozalar satıldığı yere büyük, ihtişamlı merdivenle iniliyordu. Aşağıdaki kısmında bir yerde Fransızca olarak, İbrani harfleriyle İspanyolcaya benzeyen Ladino denen dilde, Ermeni harfleriyle Türkçe olarak ve Yunan harfleriyle ile yine Türkçe olarak yazılan bir afişte, yeni çıkan Ertuğrul gazetesinin matbaasının reklamı yapılıyordu. Tabelada yazılanları okumak güç değildi.

"İmprimerie Muin-i Hilal (Brousse).

"La plus grande imprimerie de Brousse. Ertougroul, journal turc paraissant chaque jour, unique journal turc d'Asie Mineure"

"İmprimeria Muin-i Hilal

"Evrak tab ettirmek isteyenlere müjde

"Her nevi evrak, poliçe bulunur, faturalar, davet ve düğün tezkireleri tab olunur."

Aşağıdaki yerde ise bir levha, denizcilik şirketi *Messageries Paquet*'nin Fransa'ya ipek eşyalarını göndermesine işaret ediyordu.

Büyük avlunun ortasında bulunan beyaz mermer merdivenli mescidin önünde Setrak, işlerini bırakmış olan Ermeni kadınlarla her türlü tüccar ve amelelere hitaben konuşuyordu.

Sağında bu kalabalığa alaylı bir ifadeyle bakan fesli Koçum, arkasında da Hınçakyan Fırkası'nda Koçum'un rakibi olan Khort Petros bulunuyordu.

Hanın ortasında içinde kozalar bulunan büyük küfeler, orada bulunan insanlara gölge versin diye gerilmiş brandalar dikkat çekiyordu.

Ali Münif ve Kemal Bey de kalabalığın arasındaydı.

Setrak Türkçe konuşuyordu:

"Ey Bursa ipekçiliğinde çalışan kadınlar, zincirlerinizi kırmak için nihayet ayaklandınız! Acılarınız herkesin dilinde şimdi. Bursa'da alınteriniz sayesinde yaşıyorsunuz. Biz de bütün bunları biliyoruz. Bu utanç verici sömürüye son vermemiz lazım. Onun içindir ki, fark etmeksizin hem erkek hem de kadın bütün çalışanların temsilcisi olan Hınçakyan Fırkası şimdi yanınızda bulunuyor. Ebediyen de bulunacaktır. Hatırlayın: Sömürülen sınıfların kurtuluşu, sömürülen sınıfların eseri olacaktır! Bu da mücadelesiz olmaz. Ne istiyorsunuz? Şimdilik ücretlerinize zam yapılmasını istiyorsunuz. Bu çok büyük bir talep değil. Bahsetmekten bile utandığınız cinsel istismar son bulsun istiyorsunuz. Hürriyet gelmedi mi? Geldi. Meşrutiyet ilân edilmedi mi? İlan edildi. Kanun-u Esasi yok mudur? Var. O zaman Hükümet başta olmak üzere herkes haklı taleplerinize kulak versin. Patronlar ödesin! Yaşasın Bursa Kadınlarının Mücadelesi!"

Setrak kadınlar tarafından çok alkışlandı.

Ama Kemal Bey Ali Münif'e dönerek:

"İşte Karsak civarında jandarmalarımızı, erlerimizi öldürten adam yine iş başında! Bu cani, suç ortaklarıyla Bursa'da Ermeni kadınlarını kışkırtıyor bu sefer… Hayret bir şey!"

Ali Münif, Kemal Bey'e bakarak içini çekti:

"Sabırlı olmamız lazım. Bir şey dikkatinizi çekmedi mi Kemal Bey? Bu nutuk Ermeni kadınları adına atılmadı. Bu nutuk güya, mezhepleri ne olursa olsun, ipekçilik fabrikalarında çalışan bütün kadınlar adına atılıyor. Eskiden gizlice yapılan propaganda şimdi açık açık yapılıyor. Hınçakyan Fır-

kası şimdi Cemiyetimizin çabalarını güya destekliyor. Aslında geçen sene Adana isyanlarını çıkaran Hınçakyan Fırkası'nın ta kendisidir. Maalesef adamlar silahlı mücadelelerine bazen gizli bazen de açık açık omuz veriyor. Resmi olarak Hınçakların ezeli rakibi olan Taşnaktsutyun birçok noktada İttihat ve Terakki ile hem fikir. Ama silahların tamamı Taşnaklar tarafından hâlâ teslim edilmedi. En önemli şeflerinden biri fedai başı Antranik, Türklere karşı hâlâ küfür savuruyor. Öte yandan, ülkemizin doğusundaki Van, kurtarılmış bir Taşnak Cumuriyeti olma yolunda ilerliyor. Oradaki komitecilerin gerçekleştirdiği katliamlar sayısız. Onlar bunu utanmadan açık açık yapıyorlar. Beyanlarında faaliyetlerini anlatıyorlar.Ama biz de okumayı biliyoruz. Öteki ülkelerin sosyalistleri onları alkışlarla destekliyorlar. Kopenhagen Sosyalist Kongresi buna şahit."

"Eeee? O zaman, Ali Münif Bey, biz tepkisiz kalacak mıyız?"

"Sadece bölgemizde hareket edebiliriz. Şu anda Setrak kanunu ihlal etmemektedir. Onu şu anda tekrar yakalanmanız yanlış olur. Üstelik biz de içtimai adaleti istemiyor muyuz? İstiyoruz. Bu zavallı kadınlar sömürülüyor.Bu da bir hakikat. Bu da Setrak'ın elinde mühim dir koz. İstanbul'da şimdi oturan kız kardeşim Sanem bile mektubunda bu kadınların lehyine müdahale etmemi talep ediyor. Meşrutiyet daha 2 yıl önce ilan edildi.Onu korumamız lazım. Ermeni Komiteleri ile iyi geçinmek zorundayız."

"Anlıyorum. Ama nasıl bu herif beni aldattı! Tarif edilemez. Faik Bey'i de aldattı o. Dostunuz Matmazel Siranuş'u suçlamak istemiyorum ama..."

Ali Münif her fırsatta sevdiği kadını savunuyordu. Romanslarına bazı kötü niyetli insanlar şüpheli süpheli bakıyorlardı.Bazıları için dillere destan aşk hikâyeleri tam tersine olumlu bir örnekti. Fakat durumları hassas olmaya devam ediyordu. Ali Münif bu defa da patladı:

"Siranuş temiz kalplidir. Faaliyetlerinin boyutunu bilmeden ısrarla ağabeyinin salıverilmesini talep etti. Karsak'a kız kardeşim Sanem'i kurtarmaya gelen, cesur davranan, Set-

rak'tan dayak bile yiyen aynı Siranuş'tur. Hikâyesini biliyorsunuz. Üvey ağabeyi komiteci ama kendisinin komitelerle alakası yoktur. Siranuş sadece barış istiyor. Bütün insanlar arasında barış istiyor. Ermeni'dir. Ama Bursa Ermenileri can ciğerimizdir. Çoğunluğu Türklerle kalmak istiyor. Dostum Garo Çilingiryan, o da Siranuş'un bir akrabasıdır, geçen hafta İttihad ve Terakki şubemizin üyesi oldu. Komiteciler onu asmak üzere idi. Onlardan biri Setrak'ın arkasında duruyor şimdi. Sırıtan herif. Bakın Kemal Bey! Bakın! Garo kıl payı kurtuldu. Ben bütün bunları gözümle gördüm. Siz de, sevgili Kemal Bey, kısmen Karsak hadiselerin şahit oldunuz. Bana söyleyin lütfen: Bu iyi yürekli Ermeniler daha fazla nasıl kendilerini kanıtlayabilirler ki?"

"Haklısınız belki de Ali Münif Bey, ama bu herifler kötü niyetli, Ermenileri artık onlar temsil ediyor. Eskiden nazırlar faaliyetlerimizi engelliyordu, bu hata tekrarlanmasın."

"Unutmayın: Şimdi bir Kanun-u Esasi'miz var. Biz de yasal yöntemleri kullanalım o zaman. Biz de bu yönde mücadele edelim."

Ali Münif durdu ve kalabalığa tekrar baktı:

"Bu arada kalabalıkta Doktor Meliksat'ı gördünüz mü?"

"Hayır, görmedim. Haklısınız Ali Münif Bey, burada olmaması tuhaf."

"Anlaşılan Meliksat Setrak'a icazetini verdi."

"Burada olmaması bir rastlantı değil bence… Ya Meliksat Setrak'ı ön plana çıkararak kendi durumunu sağlamlaştırmak ister ya da…"

"Ya da Hınçakyan partisinin içinde kavrayamadığımız çekişmeler var," diyerek tamamladı Kemal Bey.

Setrak o sıralarda mescidin önünü terk ederek İpekçilikte çalışan Ermeni kadınlarıyla sohbet edip davasını kazanmaya çalışıyordu. Sonra Setrak Ali Münif'i görerek yanına yaklaştı ve önünde durarak tepeden tırnağa kadar süzdü.

"Merhaba, Ali Münif Bey, nasılsınız? Söylediklerimde herhangi bir şey sizi rahatsız etti mi? Çok memnun görünmüyorsunuz çünkü…"

"Sizi görünce daha iyiyim desem yalan olur, Setrak Efendi. Ama Hürriyet ilan edildi. Maziyi unutmamız lazım Af geldi. İşbirliğimiz çok mühim. İttihad ve Terakki Cemiyeti bu hususa çok büyük bir ehemmiyet veriyor. Ermeni kız kardeşlerimizin iyiliğini biz de istiyoruz. Ama sadece Ermeni işçilerini değil biz bütün emekçileri kastediyoruz."

"Biz de, biz de Ali Münif Bey. Eh Eh Eh. Konuşmamda başka bir şey söyledim mi ben? Bu arada, merhaba, Kemal Bey. Karsak köyünden beri görüşemedik."

"Görüşemememize çok üzüldüm, inanın, Setrak Efendi."

Ali Münif, Kemal Bey'e bir el hareketiyle frenleyerek biraz soğukkanlı olmaya davet etti

"Ama ve lakin gördüğüm kadarıyla müşterek dostumuz Doktor Meliksat aramızda değil. Nerede acaba?" diye sordu Ali Münif.

"Ne bileyim ben? Doktor herhalde eyleme geçmek için merkezden emir bekliyor."

"Fırkanızda çekişmelerin diz boyu olduğu anlatılıyor. Doğru mudur?"

"Fırkamızı rahat bırakın. Ben cemiyetinizin işlerine burnumu sokmuyorum. Biz sizi tahrik etmiyoruz, o zaman ona göre davranın."

"Haklısınız. Bu davranışlar yapıcı değil. Oysa bu tatil-i eşgale son vermemiz lazım. Bu kadınların güvenini kazanmayı başardınız mı bari? Onların akıbeti elimizde çünkü."

"Bize karşı kadınların güveni tam."

"Fakat iş verenin size itimadı sıfır. Birkaç yıl önce onlara haraç kesen ve tehdit savuran fırkanız değil midir?"

"Bu ülkeye sosyalizm bir gün gelecek, sosyalizm."

"Bazı sosyalistler milliyetçi ve burjuva bir fırka olduğunuzu savunuyor."

"Onlar Bolşevik."

"Olabilir ama bu zavallı kadınların bizden bekledikleri şimdilik ücretlerine biraz artış."

"Bunu da konuşmamda söyledim, Ali Münif Bey. Bizi taklit etmekten vazgeçin. Şimdilik Allahaısmarladık Ali Münif Bey, başka bir miting başka bir yerde beni bekliyor."

“Mutlaka bir gün görüşürüz, Setrak Efendi. Benden kurtulmanız biraz zor.”

“Ama müteffiğiz şimdi, Ali Münif Bey. Hem Hınçaklar hem de İttihatçılar Kanun-u Esasi'yi savunuyorlar. Bu hakikati unutmayın, lütfen.”

“Karsak'ta barışı teklif eden ve onu reddeden kimdi? Maziyi ne çabuk unuttuk. Yapıcı olmak amacıyla mutlaka bir gün tekrar buluşuruz.”

Setrak hiçbir şey demedi ama sırıttı.

Koçum ile Khort Petros ve Ermeni kadın işçileri tarafından takip edilen Komitecibaşı büyük havalarla Koza Han'dan çıktı.

Günler geçti ve grev devam ediyordu. Devam ediyordu da, kadınların kafalarında bazı şüpheler oluşmaya başlamıştı. İlk önce Koçum denilen militan birkaç başıboş adamla birlikte kadın işçilere saygısızlık yapabilir hatta tacizde bulunabilirdi.

Arabuluculuk yapanların hepsi erkekti: Hınçaklar da İttihatçılarda. Kadınlara çok az söz veriliyordu, kimse derdini tam olarak anlatamıyordu. Ve artık açlık kapıya dayanmıştı.

Setrak çok güzel nutuklar atmıştı. Fakat bu konuşmaları zavallı kadınların karnını doldurmuyordu. Böyle durumlarda genellikle dayanışma sandıkları oluşturulurdu, ama bu da düşünülmemişti. Hareketin temelinde olan Hınçakyan Fırkası greve çok az parasal destek veriyordu. Nitekim, Meliksat merkezlerden biraz para bekliyordu fakat İstanbul ya da Paris kılını kıpırdatmıyordu.

Hakikat şuydu: İç çekişmelerinden dolayı güç kaybetmiş olan fırka, yasal alanda da ne yapacağını pek iyi kestiremiyordu. Adana hadisesi Hınçakyanları şüpheli haline dönüştürmüş.

O yüzden de desteksiz bırakılan bu ilk kadın hareketi daha ileriye gidemiyordu. Hınçakların samimiyetine dair bazı kuşkular belirmeye başlamıştı. Kadınlar kendilerini kullanılmış gibi hissediyorlardı. Nerelere sürükleneceklerdi? İşlerini kaybedecekler miydi?

Amansız olan Bursa patronlarının çoğu tatil-i eşgalin sonunu sakin sakin bekliyordu. İlk korkuları geçmişti. Onlar desteksiz kalan böyle bir hareketin başarısızlığa mahkûm olduğunu anlamışlardı. Onun içindir ki ikinci bir mitingi Koza Han'da tertip eden Setrak bu sefer karpuz kabuğundan oluşan bir yağmur altında yuhalandı. Eski komiteci başı bu aşağılamayı asla unutmayacaktı ve öngörüldüğü gibi bunun sorumluluğunu kendisiyle tekrar bir araya gelen Ali Münif'e atıyordu. Aslında Ali Münif tamamen suçsuzdu, Kemal Bey ise bütün bunlara kıs kıs gülmüştü.

"Silahlı mücadeleye er geç döneriz, Karsak'a döneriz," demişti Setrak.

"Yazık olur! Bursa ve İstanbul haspalarını çok severim ben," demişti Koçum ve amirinden okkalı bir tokat yemişti.

Arabuluculuk rolü bu sefer Bursa İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne sevk edildi. Ali Münif söz konusu heyette idi ama başka bir yerde olmak isterdi. Çünkü müzakereler istediği gibi sonuçlanmadı. Kadınların haklı istekleri hiçe sayıldı, artışları olmadı, yerlerini de zorla koruyabildiler. Yine de herkes artık işçi kadınların öfkesini hafife almamayı öğrenmiş ve bu Türkiyeli kadın işçilerinin grevi tarihe geçip bir örnek olacaktı.

Tatil-i eşgal bittiğinde, Sanem ile Sinan'ın kızı küçük Muhibbe bu tuhaf, zor, ama bazen çok güzel olabilen dünyaya geldi.

37

Hüseyin Bey ilk torununun dünyaya gelmesine çok sevinmişti.

Odasında asılı ölmüş karısının fotoğrafına baktı ve Muhibbe'nin doğumunu açıklayan mektubu gösterdi.

"Gördün mü, Ayşeciğim? Muhibbecik bize iştirak etti. Çok şirinmiş. Anneannesine benziyormuş. Ah aptal kafa. Unutuyordum: "Orada" bulunduğuna göre benden çok önce haberdar olmuşsundur... Neyse en az benim kadar sevinmişsindir. Ne diyorsun? Darısı Ali Münif'in başına mı?

"Eee, biliyorsun. Evlenmek istemiyor o. Neden? Nedenini de benim gibi biliyorsun, Ayşeciğim. Bu Ermeni şarkıcı yüzünden. Adı Matmazael Siranuş. Evet… Ne yapacağız. Onu deliler gibi seviyormuş aptalımız… Ne yapayım ben? Kaç yaşında şimdi Münif? Yirmi altı. Çoktan evlenme zamanı geldi. Adaylardan bahsettim. Adaylar var. Bazı arkadaşlarımızın güzel kızları varmış. Münif ancak ve ancak güzel ve kültürlü bir kadınla evlenir… Haklısın karıcığım. Fakat nereden böyle bir kız bulayım ben? Matmazel Siranuş hem güzel hem de kültürlü ama… ama Hıristiyan o. Ne? Müslüman mı olsun? Müslüman olursa şarkıcı ya da oyuncu olamaz… Sanatını terk etmesi söz konusu değilmiş. Yalnız bir şey bizi teselli edebilir. Siranuş vefalıymış. Ali Münif'i de çok hoş tutuyormuş, o da onu deliler gibi seviyormuş. Bu cins ilişki genelde o kadar uzun sürmüyor diyorsun. Erkeklerimiz az de-

ğiller diyorsun. Ya ben sana vefalı olan, hâlâ vefalı olan senin kocacığın? Hakkımda ne diyeceksin? Ah, kabul ediyorsun, beni takdir ediyorsun. Sevindim. Eeee? Yine neyin var? Ağlıyor musun? Ağlama meleğim. Bence o şarkıcı vefalı olmasaydı hemen bir çözüm bulunurdu. En azından Sanem iyi bir çocuğa düştü. Sevinelim, Ayşeciğim. Bir numara yaptım hepinize, Sanem Sinan'ı sayemde gördü ve beğendi. Aslında bütün bunlar bendeniz tarafından tertip edilen bir tezgâh idi. Yaaa! Gülme…"

Bunu ya da benzer konuşmalar duymaya alışıktı Ali Münif. Bu monologlar Ali Münif'e bazen babasının niyetleri hakkında altın değerinde olan malumat veriyordu. Bazen de tam tersi iyi kalpli adam günlerce, aylarca susuyordu. O zaman ne yapacağını kestirmesi zor oluyordu. Ali Münif babasını çok seviyordu. Babası kendi babasının isteği üzerine tüccar olmuştu ama istediği kadın ile evlenmişti. Bu saf adam bunu nasıl başarmıştı acaba? Ali Münif gerçeği öğrenince hayretler içinde kalmıştı. Daha şaşırtıcı bir husus: Nasıl o kadar temiz bir adam ticarette ayakta kalmayı becermişti? Ama istemeden Hüseyin Bey hem oğlu Ali Münif hem de kızı Sanem için "kötü" bir örnek olmuştu. Her ikisi de istedikleri kişi hayatlarını kurmaya karar vermiş, kararlarında da metanet göstermişti.

Ali Münif ise, babası evlenmesi gerektiğini ima edince her defasında Siranuş'u ön plana çıkarmıştı. Başka bir kadınla evlenmesi ihanet, alçaklık olurdu.

Hüseyin Bey bir torun istiyordu. İşte, nur topu gibi Muhibbe aralarına katılmıştı.

Daha ne olabilirdi? Ah, evet… Hüseyin Bey'in yerine kim geçecekti? Ya da ondan sonra da Ali Münif'in yerini kim alacaktı? Ali Münif için bütün bunlar çok önemli değildi. Mühim olan, Pınarbaşı'nda Siranuş ile Şansölye Bismarck'tan bahsetmiş olması, Siranuş'u gizli gizli öpmüş olması, beraber Keşiş Dağı'na çıkmaları, küçük, şirin bir odada sevişmeleri, beraber şarkı, şiir söylemeleri, Ali Münif'in Siranuş'un provalarına bakması, beraberce kahkaha atmalarıydı. Bir çocuk?

Neden olmasındı? Türkiye herhalde hep böyle kalmayacaktı. Mutlaka büyük değişmeler olacaktı. O alanda da. Hürriyet gelmişti! Hürriyet! Şimdi her şey mümkündü. Bütün Osmanlılar beraber yepyeni bir millet teşkil edeceklerdi. Bir çocuk mu? Neden olmasın?

"Sen sevgili anneme vefalı değil misin babacığım?" dedi Ali Münif babasına. "Ölümünden sonra da hâlâ vefalısın. O zaman ben de Siranuşcuğuma vefalıyım ve Siranuşçuğum da bana vefalı..."

Hüseyin Bey eşi öleli 16 yıl olmuştu ama bu süre içinde hiç evlenmeyi düşünmemişti.

Hüseyin Bey, bu sözleri Ali Münif'in ağzından duyduktan sonra hem üzülüyor hem de mutlu oluyordu. Çünkü Ayşe'nin hatırası bütün hayatını aydınlatmaya devam ediyor ve oğlu kendisiyle beraber bu ışıktan payını alıyordu. Ali Münif annesi öldüğünde 10 yaşlarında idi ve çok üzülmüştü. Sanem de. Fakat kız kardeşi daha çok küçüktü. Annesi geceleri küçük kızının ziyaretine gelen bir melek gibi hafızında kalmış, öpücükleri bol bir perinin görünümü almıştı.

Hüseyin Bey karısının ruhu için sık sık dualar okutuyordu. Ali Münif ise annesinin sevgisini yüreğinin derinliklerinde korurken, onun için en güzel armağanın alnının akıyla iyi bir yerlere gelmek olduğunu düşünüyordu.

Şu andaki en önemli şey ise vatanı kurtarmaktı. Vatan! Bu kelime yasaklanmıştı ve Bulgarlar, Yunanlar, Osmanlı İmparatorluğu'nu kuşatma altında tutuyordu. Ali Münif kendi düşüncelerine yakın bulduğu, yasaklanan ya da pek revaçta olmayan yazarları okumaya başlamıştı. Namık Kemal, Tunalı Hilmi, Tevfik Fikret, Auguste Comte... Bazı bilgiler sadece Fransızca yazılan kitaplarda bulunduğu için Ali Münif bu kitapları okuyarak lisanını pekiştirmişti. Tarım konusunda da ilerleme kaydetmişti. Özellikle hindiba dikilen tarlalar dikkatini çekmişti. Hindibanın yetişmesi çok kolay olduğundan, savaş ya da kriz zamanında son derece güzel bir sebze olabiliyordu.

Enginar da Bursa yöresinde bulunan özel sebzelerdendi.

Bu zorlu ikili ile Ali Münif'in Bursa civarlarında bulunan tarlaları için müthiş projeleri vardı.

Koza ya da ipek konusunda bilgileri daha kıttı. Ali Münif açıkçası ya babasının ya da dostu Garo'nun bildiklerinden faydalanıyordu. Zaten Siranuş'u feth etmesi için manevi kültürü daha önemliydi. Çok hassas bir insan olan Siranuş, Ali Münif'in Tevfik Fikret'in şiiri '*Sis*'i söylediğinde her şeyi unutup dinliyor, bittiğinde de alkışlarla sevgilisinin performansını takdir ediyordu. Eh, Ali Münif o zaman Selanik'te manevi şeylere önem verirken zamanını tamamen kaybetmemişti.

Tabii ki Siranuş da hindibanın önemini inkâr etmiyor ama genç kadın özellikle şiirsel ürünleri tercih ediyordu…

Siranuş'un peşine takılan Ali Münif, Molière uzmanlarından biri olmuştu ve hem Fransızca orijinallerini hem de neredeyse bütün eserlerinin Türkçelerini biliyordu.

Theokritos'un idillerine layık olan bu tabloyu sadece ara sıra Setrak'ın silueti gölgeliyordu. Anlaşılan o ki komitecinin ortalığı berbat etme konusunda özel bir yeteneği vardı.

Setrak, Ali Münif olmayınca kız kardeşinin evine uğruyor ve 15 dakika sonra şiddetli bir kavgaya tutuşuyorlardı. Setrak aynı tenkitler aynı pis imalarda bulunuyordu… Siranuş ise bütün bunları ezbere biliyordu. Ağabeyini kovmak istemiyordu. Bir sabır taşı idi Siranuş. Yine de Setrak'ın Karsak'taki tokatını unutmamış ve bunun tekrarlamaması konusunda onu uyarmıştı.

Setrak ona artık vurmuyordu ama diliyle dövüyordu: Ali Münif'in bir züppe olduğunu, Siranuş'u er geç terk edeceğini, onu gerçekten sevmediğini sadece eğlendiğini, her seferinde tekrarlıyordu. Siranuş ise Ali Münif ile 3 yıldır birlikte olduğunu ve ilk günkü gibi birbirlerine âşık olduklarını söylüyordu.

Setrak bu gerçeği anlamayıp, kız kardeşinin Ermenistan kutsal davasına ihanet ettiğini iddia ediyordu. Siranuş için ise Ermeniler ile Türkler asırlarca aynı topraklarda kardeşçe yaşamıştı. Onları birbirlerinden uzaklaştırmak bir aptallıktı.

Bu da ancak ve ancak büyük devletlerin işine gelecekti. Ermenilerin kazancı ölüm ile sürgün olacaktı. Çünkü hiçbir devlet bölünmesine izin vermez. Siranuş bu ülkenin nimetlerinden mahrum değildi. Üstelik genç kadın her şeye rağmen sanatını icra edebiliyordu. Tabii ki toplumun daha ileriye, daha güzele gitmesi şarttı. Ama iç savaş ile değil.

"Bulgarların Bulgaristanları var. Ama Ermenistanımız nerede, ağabey? Masallarımızda kaldı. Rusların gözü Türkiye'de olabilir. Ama bizim kendi ülkemizde gözümüz olmalı. Ermeniler çalışkan, yetenekli bir halk, bunun da farkındayım. Ama Türk ya da Ermeni olmak çok mühim değil. Her şeyden evvel tam anlamıyla insan olmaya çalışalım. Çünkü yetenekli olabiliriz ama sayımız az…"

"Neden Türklerden yanasın? Ne yaptılar tarih boyunca? Bizi zincire vurulmuş bir halk yaptılar. Madem ki okumayı seviyorsun Aleksander Nalbandyan ile Kamar-Katiba'yı oku! Eserlerinde 'Yerkir'in nefesini hissedeceksin. Jön Türkler ile senin Ali Münif "Vatan! Vatan!" diyerek gururlanıyorlar, sen ise Ermenistan'dan utanç mı duyacaksın?"

"Evet, bir vatanım var. Hayali bir Ermenistan için bana iyilik yapanları sırtından vuramam."

"Osmanlı İmparatorluğu bitti! Tükendi! Finiş! Parçalanacak. Anlamıyor musun? Parçalanmaması mümkün değil. Zamanı gelince saflarımıza katılmamış olmaktan pişmanlık duyacaksın."

"Pişman olmam söz konusu değil. Tarafımı seçtim, ağabey. Yalvarırım sen de nankör olma. Bursa'nın seni kucakladığını unutma. Eskiden Bursa'da Ermeni yoktu. Bizi buraya getirten sevmediğin bu Türkler'dir."

"Tamam bize şans tanıdılar, ama bildiklerimizden de istifade ettiler. Eğer bize şans tanımasalardı Ermenilerin yerinde başka bir millet bulunurdu. Yahudiler mesela. Eskiden Bursa'da onlar bizden daha çoktu. Ha bir kere senin Ali Münif Koza Han'da beni rezil rüsva etti…"

"Yanılıyorsun, ağabey. Ali Münif bu hadiseyi tasvip etmedi. O, hiç kimsenin aşağılanmasına sevinmez. Çok üzüldü. İnan."

"Bütün bunları benim pabuçlarıma anlat."

"Senin eski pabuçlarından bana ne? Tiyatroya geç kalacağım."

"Milliyetçi bir temsil midir? Hayır! Matmazel Siranuş *Hayasdan* kelimesini telaffuz etmekten korkar..."

"Ben Ermeni'yim ama aynı zamanda Osmanlı'yım. Şimdi beni rahat bırak. Temsilden önce konsantre olmam şart."

Aralarında hep buna benzer tartışmalar oluyordu, sonra da Setrak acelacele kız kardeşinin evini terk ediyordu. Komiteci ya İstanbul'a ya da Karsak'a gidip kuryelik yapıyordu. Bursa grevinin başarısızlığından sonra git gide şiddet eğilimli olan Setrak yeniden eski gücüne ulaşmayı ümit ediyordu.

Karsak'ta Khort Petros ile Koçum vardı. Her ikisi de bazen Bursa'da Setrak'a eşlik ederdi. Siranuş Koçum'un bakışlarından korkuyordu. Sasa genç aktrise o adamla yaşadığı kötü anları anlatmıştı. Koçum'un ünü bakışları gibiydi. Khort Petros daha ılımlı, daha seviyeli bir kişiliğe sahipti. Fakat onun kafası da atıktı. Genç aktris komiteci Petros'un az çok kendisine âşık olduğunu fark etmişti tabii. Ama Garo'yu da kurtaran o idi, sonuç olarak. Siranuş, hem Koçum'a hem Petros'a iyi davranıyordu. Ama genç kadın, ağabeyi dahil bu adamların eli kanlı birer katil olduğunu düşündüğünde yüreğini bir korku kaplıyordu. Yine de âşıklarımız umutla, mutlulukla hayatlarına devam ediyordu.

Hayat böyle devam ederken, bir gün bulutsuz bir gökte duyulan gök gürültüsü gibi bir haber Ali Münif'in kulağına kadar geldi. Siranuş Bursa'yı terk etmek zorundaydı. Topluluğu İstanbul'da imzalanan sözleşmeye göre söz konusu payıtahta dönmek zorundaydı. Ali Münif çok üzüldü, ama Siranuş onu teselli etmeye çalıştı: Ayrılıkları temelli değildi. Her ikisi de sağ salimdi. Bir hastalık bir ölüm değildi onları ayıran. Bursa-İstanbul arası neydi ki? Ali Münif sık sık İstanbul'a gider, Siranuş ise tiyatrosu tatilde iken Bursa'ya gelirdi. Siranuş ne olursa olsun ondan vazgeçmeyeceğini söyleyerek

onu teselli ederken, Ali Münif de tüm acısına inat Siranuş'a ondan vazgeçmeyeceğine dair yemin etti.

1911 başlangıcından itibaren Ali Münif Bursa ve İstanbul arasında mekik dokumaya başladı.

Sonuç olarak genç tüccar sevgilisiyle sık sık bir araya gelebiliyordu. Hüseyin Bey, işlerinin bu gidiş gelişlerden dolayı aksamasından şikâyetçiydi ama en sonunda susmak zorunda kalmıştı.

Bu seyahatlar biraz yorucuydu tabii ama Ali Münif'in bünyesi sağlamdı.

Şiranuş, Bursa'yı terk etmeden önce Madam Papatya'ya şu tuhaf soruyu sormuştu:

“Pâquerette, pour arranger les choses, dois-je me faire musulmane, qu'en dites-vous?”

(Pâquerette, Müslüman olmam her şeyi halleder mi acaba, ne dersiniz?)

Hizmetçi kadın cevap vermeden toz almaya devam etmişti.

38

1911 senesinin Mart ayının son günlerinde Ali Münif, Grand' Rue de Péra alt kısmında bulunan Galatasaray Lisesi'ne doğru ilerliyordu. Nitekim 1907'den beri bu okul Mekteb-i Sultani ismini bırakıp resmi olarak Galatasaray Lisesi olmuştu. Lise, postanenin tam karşısında bulunuyordu. İki kalın direk kapıyı çerçeveliyordu ama gerçek giriş küçük bir yokuştan sonra sağ taraftan ve bir görevlinin gözetimin altında yapılıyordu.

"Ben Ali Münif Bey'im, amcam Hoca Faik Bey'i görmek istiyorum."

"Jimnastikhane tam karşısındadır, beyefendi. Ama biraz bekleyin, rica ederim. Şu anda Hoca'nın dersi var," demişti görevli.

Ali Münif amcasının dersinin bitmesini beklerken lisenin bahçesinde biraz gezmeye karar verdi. Genç tüccar lisenin Hürriyet yılında büyük bir rol oynadığını hatırladı. Bu muhterem müessese bir buluşma yeri olmaya başlamıştı. Çok sayıda miting kapısının önünde ya da bahçesinde gerçekleştirilmişti. Bildiği kadarıyla Faik Bey bu lisede tahsilini görmüştü. Nerdeyse 30 yıldır dev adam burada çalışıyormuş. Dile kolay!

"Çekil, ağabey, çekil!" dedi bir ses.

Arkasına dönen Ali Münif gerçekten çekilmesinin yerinde olacağını anladı: İki takım vahşice aynı topa el –daha doğrusu ayak– koymaya çalışıyordu.

Ali Münif kenara çekildi ama yine de iri yapılı bir talebe ona çarptı.

"Affedersin, ağabey. Ama alanın tam ortasındasın."

"Zarar yok, zarar yok. Ben özür diliyorum. Devam edin çocuklar!"

Gözü dönmüş bu fanatikler futbol denen bir oyun oynuyorlardı. Birkaç sene evvel Faik Bey, Türkiye'ye futbolla tanıştıranlardan biri olmuştu. Halteri ülkeye tanıtan yine Faik Bey'in ta kendisiydi. Ne kadar dikkat ederse etsin orada kalırsa zarar göreceğini anlayan Ali Münif, jimnastik hanenin kapısının yarı yarıya açık kaldığını fark etti ve oraya girdi. Jimnastikhane adını taşıyan salonda Ali Münif'in gözünde her birisi birer işkence aleti gibi görünen çok sayıda arson, ip, top, merdiven ve halter bulunuyordu.

Tavandan sarkan iplere birkaç talebe tırmanmaya çalışıyordu. Atletini giymiş olan hocaları Faik Bey onları denetimin altında tutup bağırıyordu:

"Haydi, haydi! Haydi, daha hızlı, daha hızlı. Uğraşa uğraşa benim gibi kuvvetli olacaksınız!

"Çok iyi Mustafa! Çok iyi! Adnan, armut mu topluyor sun?

"Ey Mehmet, ey! Bu ipin fatihi ol!"

Açıkçası Ali Münif onları seyrederken yorulmuştu. Yine de genç tüccar fısıldamayı başardı:

"Faik Beyamca..."

Arkasına dönen Faik Bey, misafirini görür görmez hemen kucaklayıp genç adamın kemiklerini çıtırdattı.

"Ne hoş sürpriz! Hoş geldin Ali Münifçiğim."

"Hoş bulduk Faik Beyamca. Sizi rahatsız etmiyorum umarım?"

"Hayır! Hayır! Dersim bitmek üzereydi zaten. Tamam çocuklar, yarın aynı saatte görüşmek üzere..."

Dışarıda büyük bir gürültü duyuldu. Komiteciler tarafından atılan bir bomba değildi bu. Gol atan takımın oyuncuları ve seyircileri kazanmanın sevinciyle büyük bir şamata koparmışlardı...

“Giysi değiştireceğim, Münifciğim,” dedi bir havluyla terini silen dev adam.

“Bir yere gidelim, bir şey yiyelim, içelim. Kurt gibi açım! Eee? Ne haber? Hangi rüzgâr seni attı, yeğenim?”

“Biliyorsunuz, Sanemleri görmeye geldim…”

“Ha Ha. Daha doğrusu yine Matmazel Siranuş'un peşindesin değil mi?”

“Ne münasebet…”

“Haydi, itiraf et: Seni tenkit edenlerden değilim, biliyorsun. Siranuş hakikaten çok güzel ve çok hassas, çok akıllı bir kadın… ama…”

“Ama?”

“Aması şu, Münifçiğim, aşkınızın dördüncü senesine giriyorsunuz… Demek…”

“Ne demek?”

“Bu iş çok ciddi demek. Onu seviyorsun. Neredeyse her hafta Bursa ve İstanbul arasında mütemadiyen mekik dokuyorsun… Bekle biraz. Sivilleşelim önce…”

On beş dakika sonra fesli ceketli Faik Bey Ali Münif ile birlikte Galatasaray Lisesi'nin bahçesinde sohbet ediyorlardı.

“Maçımızda hakemlik yapar mısınız hocam?” diyerek sordu bir genç fanatik.

“Gördüğün gibi misafirim var, evladım, mümkün değil şu anda. Ama yine de sizi uzaktan takip edeceğim.”

“Peki, hocam. Teşekkür ederim.”

İki adam bahar havasını koklayarak bir iskemleye oturdu. Birkaç metre ötede oyuncular topa hücum ediyorlardı…

“Tabii ki şu an oyuncularımız biraz acemi fakat ülkemizde bu oyunun istikbali var.”

“Ondan eminim, amca. Bu arada, Mösyö ve Madam Delbeuf'ten haberiniz var mı? Sanem geçen geldiğimde Fanchette'in Régis için çok korktuğunu anlatmıştı.”

“Sanemciğim haklı, Ali Münif. Bir şeyler oluyormuş. Birkaç ay önce Madam Delbeuf bürosunda bir mektuptan bahsetti. İspanya'dan gelen bir mektup imiş. Bursa'daki tatil-i eşgal Mösyö'yü alt üst etti. Bir arı hikâyesi varmış.”

“Ne arısı?”

“Ne bileyim ben? Ah hatırladım şimdi: Régis, Bursa ipekçiliğinde çalışan kadınları arılara benzetmiş. Yanlışmış. Yerinde olmayan bir kıyaslama imiş… Pişmanlık duyuyormuş… Bense iktidar fırka olsaydım bütün komitecileri hapse atardım… Herkes işine… Taksim'de kahvemi yudumlarken Siranuş'un ağabeyinin bana meydan okumaya geldiğini biliyor musun?”

“Bilmez miyim? Ama Setrak'ın planları bozuldu… Başaramadı…”

“İşte! Tam üstüne bastın! Bu heriflerin eline neden koz verilsin ki? Lanet olası Hürriyetiniz'in ne yaptığı belli besbelli. Bence herkes işine ve…”

Dev adam cümlesinin tam ortasında durdu. İki adama doğru ilerleyen ince bıyıklı genç adam Jacques Klein isminde Régis Delbeuf'ün sekreteri idi.

Jacques Klein ilk önce futbol alanına dönüşmüş olan bahçeden geçmekte tereddüt etmişti, ondan sonra cesurca futbolcuların arasından geçip yanlarına gelmişti.

“Nihayet sizi buldum, Efendim.”

“Mösyö Klein? Ne oldu? Kötü bir haber mi?”

“Kötü mü? İyi mi? Tam olarak bilmiyorum. Mösyö Régis Delbeuf on beş dakika önce postacıdan bir mektup aldı, okudu, çalışma masasına attı ve şunu söyledi: “Mösyö Klein şimdi, bir yere gitmek zorundayım. İlk önce Galatasaray Lisesi’nde çalışan ve kadim dostum Faik Bey'e demin aldığım mektubu, ondan sonra da sabahleyin yazdığım bu mektubu vereceksiniz... Anladınız mı, dostum?”

“Ondan sonra ne oldu, Mösyö Klein?”

“Ondan sonra, Mösyö Delbeuf hasır şapkasını ve mantosunu aldı ve merdivene atlayıp *Le Stamboul* binasından çıktı. Nereye gittiğini bilmiyorum…”

“Sormadınız mı?”

“Mösyö Delbeuf'ün emirlerine itiraz edilemez. Sormadım, ama şaştım. Onu hiçbir zaman bu kadar tedirgin görmemiştim. Hemen size geldim. İşte mektuplar…”

Faik Bey biraz titreyerek Klein'in elinden üst üste konmuş mektubu aldı ve birincisini açarak yüksek sesle Fransızca olarak okumaya başladı:

"İstanbul'dayım. Kaçmayı bırakın. Mazinizle yüz yüze gelme zamanı artık. İkinci mektubumda ("Bu, ikinci mektup değil midir? İkinci mektup denen nesne nerede o zaman?" diye düşündü Faik Bey) işaret ettiğim günde yerde ve saatte bulunun. İspanyolların dediği gibi "Es un lanse de honor" (Namus meselesidir) Ödeme zamanı geldi.

Maziniz"

"Bu kadar mı?" dedi Ali Münif. Şaşırıp kalmıştı.

"Bu kadar. Sakin olmaya çalışalım… Düşünelim... Mösyö Klein, bize söyleyin. Bu aslında, Mazi'den gelen üçüncü mektup olması gerek. Mazi'nin ikinci mektubu nerede peki?"

Jacques Klein acizliğini ifade eden bir el hareketi yaparak şöyle cevap verdi:

"Nereden bileyim? Herhalde ikinci mektup Mösyö Delbeuf'dedir."

"Hatırlamaya çalışın, dostum."

"Hayır, hayır, patronum bu ikinci mektuptan bana hiç bahsetmedi."

"Allah kahretmesin! Ne yapacağız şimdi biz? Nereye gitmemiz lazım? Çünkü bir düello söz konusu anlaşılan… İkinci mektupta bu düellonun yeri ya da en azından randevularının mevkii yazılmıştır."

"Lanse de honor… Namus meselesi… Haklısınız Faik Beyamca. İkinci ipucu, Mazi'nin İspanyol değil Fransız olmasıdır," dedi Ali Münif. "Mösyö Delbeuf'ün verdiği ikinci mektubu okuyun, lütfen, belki de içinde başka ipuçları var."

"Sen de haklısın yeğenim…Okuyorum:"

"Sevgili dostum Faik Bey,

İlk önce dostluğunuzun benim için ne kadar değerli olduğunu ifade etmek istiyorum.

Yabancı bir ülkede dostluk en kıymetli cevherdir. Ama Türkiye benim için yabancı bir ülke değildir artık. Ali Münif'i de unutmuyorum. Yolu açık olsun. Fakat şu anda hem zaman hem de yer kısıtlı. Kendimden bahsetmek zorundayım.

Zor anlar yaşıyorum. Fanchette'e konuşayım? Konuşmayım mı? Dostlarıma içimi dökeyim mi? Dökmeyeyim mi? İnanınki bilemedim. Yalnızca şunu bilmenizi isterim; gençken yaptığım bir hata, 20 yıl sonra bana pahalıya mal olabilir. Aldattım. Aldatıldım. Bütün bunlarda suçluyum. Suçumun sebebi, güvenmemem gereken bir insana güvenmek.

Bütün bunların utancını yaşıyorum şimdi. Yanlış anlamayın: Hiç kimseyi öldürmedim ben. Ama işlediğim suç yüzünden bir adamın ebedi kinini hak ettim. Beni tanıyorsunuz, dostum: Aslında böyle hikâyeler hiç bana göre değil. Şiiri, tabloları, sanatı seviyorum ben. Güzelliği seviyorum, yani hem fiziki hem de manevi güzelliği. Yanlışlığım şu: Dış görünüşe fazla kanıyorum. Nitekim, bir hainin güzelliğine inandığım için tuzağına düştüm. Aslında bana hiç yakışmayan bir entrikanın içinde bulundum. Anlatılması çok zor, çok utanç verici bir hikâye. İki yüzlü bir kadın, iki kadın daha doğrusu. Yüksek sosyete. Bu hadise yirmi yıl önce meydana geldi. Suçum, aslında Fransız yasalarına göre suç sayılmıyordu. O zaman firar ettim. Fransa'yı terk ettim, dünyanın öbür ucuna geldim. Ülkenize. Güzel ülkenize, beni sevgiyle kucaklayan Türkiye'ye ulaştım. Burada hem doğduğum vatana hem de Türkiye'ye faydalı olmaya çalıştım. Nasrettin Hoca Fıkralarıyla olsa da güzel edebiyatınızı tanımayı ve tanıtmayı denedim. Antik Latin ve Yunan abideleri de ilgimi çekiyordu tabii. Dostum, şimdi de size iyi bir haber vereyim. Birkaç gün evvel, son kitabıma son rötuşlarını yapmaya çalışırken İstanbul'u çok gezdim. Gezmek, ilham veriyor biliyorsunuzdur. Bir gün gezim esnasında Bursa'da boşuna aradığımız kişiyle karşılaştım. Evet, dostum. İyi bildiniz. Pierre Loti'ye nihayet ulaştım. İstemeden. Tesadüfen. Gazeteye uğrasaydınız eğer her şeyi size anlatırdım. Cihangir'de bulunu-

yordum. Orada biliyorsunuz Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Cihangir'in anısına inşa edilen eski bir cami var. Oraya zaman zaman uğrarım. Geçmiş asırlarda meydana gelen hadiseleri hatırlamayı severim. Yüzyıllar boyunca çeşitli tamire uğrayan bu yer, Şehzade Cihangir'in hassas ve yaralı bünyesini andırıyor. Pierre Loti'nin de uğrak yeriymiş meğer… Ben geliyordum o gitmiş oluyordu, o geliyordu ben başka bir yerde oluyordum. Hayat böyle bir şey. Ama bu sefer caminin önünde burun buruna geldik.

Burnu pudralı idi zaten. Sağ ya da sol kulağında bir küpe vardı. Başında bir fes bulunuyordu.

"Monsieur Loti?" dedim. Adamcağız ilk önce hayrete düştü, sonra yeşil ya da mavi ya da her ikisi arasında gidip gelen gözleriyle bana baktı. "Beni buldunuz, nihayet buldunuz…"

Bu kelimeler bana biraz tuhaf geldi. Kendisini aradığımı biliyor muydu? Biraz rahatsızdı bence. Bulunmaktan rahatsız herhalde. Başını sağa sola salladı. Yeleğinde bulunan saati çıkardıktan sonra şöyle bir göz attı ve, "Gitmem lazım şimdi. Affedersiniz. Zamanım yok."

Ben karşı çıktım. O başını salladı. Bunca zaman sonra Loti'ye gitmesi için izin vermem mümkün değildi! Bu kez o kadar kolay kurtulamazdı! Onu kolundan tuttum ama bu cılız görünen adam inanılmaz bir güce sahip. Pençemden kendini kurtarıp caminin sağ tarafını bir koşuyla aştı ve…"

"Daha uzun sürecek mi, Faik Beyamca?" dedi Ali Münif, "Zaman daralıyor!"

"Ve kayboldu! Caminin köşesini döndü ve yok oldu. Evet dostum! Bir defa daha kaçmayı başarmıştı adam. Fakat ben de kaçmak zorundayım şimdi.

"Öteki beni mutlaka bulacak. Düellosunu kabul etmeli miyim? Faik Bey, bu mektubu Fanchette'e verin lütfen. Onu seviyorum. Marc ve Eugénie'yi de çok seviyorum. Sevgili

ikizlerim. Sevgili Fanchette'ciğim. Onlar benim hayatıma anlam veren kişiler. Onları terk etmiyorum. Döneceğim. Döneceğim bir gün mutlaka döneceğim. Ya da onları mutlaka yanıma getirteceğim. Beni beklesinler. Allah'ın yardımıyla sağ salim döneceğim. Canım Fanchette, seni öpüyorum. Buluşuruz. Bir gün. Mutlaka.

Régis Delbeuf"

"Sizce Faik Bey, Mösyö Delbeuf gerçekten Pierre Loti'ye rastladı mı," diye aptalca bir soru sordu Jacques Klein.

"Nereden bileyim? Böyle bir soru sorma zamanı mıdır? Ali Münif haklı. Zaman kaybediyoruz biz. Yardımına koşmamız şart. Fakat Régis'i nerede aramamız lazım?"

Dev adam iskemleden kalkmış ve futbol alanından geçerek öteki iki adamı peşinden sürüklüyordu. Faik, Münif ve Klein liseye giden yokuştan inmeye başladılar hem de aralarında konuşuyorlardı.

"Evet, nerede? Onu düelloya davet eden kişi Fransız, değil miydi?"

"Şüphesiz yeğenim."

"İstanbul çok iyi tanımıyordur, o zaman..."

"Eeeee?"

"O zaman Taksim'e yakın olan Fransa Sefareti önü onların buluşma noktaları olabilir… İstanbul'u bilmese bile orası kolaylıkla bulunur."

"Vallahi haklısın Münifçiğim. Muhtemelen orası. Yalnız çabuk olalım."

Fransız sefareti Taksim tarafında olduğunu için üç adam koşarak ve kalabalığın arasından hızla geçerek oraya ulaşmaya çalıştı. Sefaretin önünde Régis ya da esrarengiz kişi yoktu ama Faik Bey, Madam Fanchette'in sokakta hızlı hızlı yürüdüğünü fark etti.

"Madam Delbeuf! Madam Delbeuf," diye bağırdı dev adam.

"Faik Bey siz misiniz? Hemen söyleyin: Régis nerede?"

"Sevgili Madam Delbeuf, bütün sorun bu, zaten. Kocanızı her yerde arıyoruz."

Zavallı kadın bir an anlamakta zorluk çekti. Nefes nefese kaldığından bayılmak üzereydi:

"Ah! Bir şey sezinledim… Evden hemen çıktım. Régis, sevgilim! Neredesin sen? Bir şey yapın, Faik Bey. Bir şey yapın. Allah aşkına!"

Bu arada daha yavaş koşan Ali Münif ve Klein onlara ulaşmıştı

"Mösyö Klein, Madam Delbeuf'ü hastaneye götürün," dedi Faik Bey. "Orada dinlensin. Ali Münif ve ben Mösyö Delbeuf'ü bulmaya çalışacağız."

Aramaya nereden başlatmaları gerekiyordu?

"Cihangir Camii! Cihangir Camii! Orası, tenha, ıssız bir yerdir," dedi birdenbire Faik Bey. "Hemen oraya koşalım, yeğenim!"

Klein'e Fanchette'i emanet ettikten sonra iki adam yine koşarak epeyce uzak bir yerde bulunan camiye gitmeye koyuldu. Camiyi çevreleyen tarlalarda deli bir rüzgâr esmekteydi. Cami civarlarından görünebilen olağanüstü güzel Boğaziçi manzarası bu yere mistik bir boyut veriyordu. Ama iki adam o anda bütün bunları görmüyorlardı. Ali Münif hayatında hiçbir bu kadar uzun müddet koşmamıştı. Bursa'da Koçum'un peşinde gerçekleştirilen koşu bir şakaydı bu koşunun yanında. Yine de görünürde hiç kimse yoktu. İki adam uzun süre bir ipucu aradılar, ama boşuna. Bir süre sonra Ali Münif, Faik Bey'e seslendi:

"Bakın, bakın, Faik Beyamca. Bu, Mösyö Régis'in hasır şapkası değil mi?"

Tam o sırada ezan okundu ve rüzgâr gitgide daha hızlı esmeye başladı.

Faik Bey diz çökerek şapkayı eline aldı ve dikkatle inceledi.

Evet, Ali Münif yanılmıyordu: Bu, Régis Delbeuf'ün şapkasıydı, yalnız kenarlarında hafif kan izleri vardı…

39

Bu trajik olaydan yaklaşık bir yıl sonra sandalyelerinde oturan Faik Bey ve karısı Hatice Hanım, Büyük Ada'daki beyaza boyalı köşklerinin balkonundan masmavi Marmara Denizi'ne bakıyorlardı. Hava çok güzeldi, yakamozlar vardı, yaz yavaş yavaş yaklaşıyordu. Aşağıdaki iskeleye yaklaşan bir vapurun sireni duyuluyordu.

"Hepsi de gelecek mi?" diye sordu Hatice Hanım.

"Sanmıyorum. Ama Ali Münif size, nihayet Siranuş'unu tanıştıracak…"

"Çok sabırsızlanıyorum. Duyduklarıma göre bu genç kadın bir afet… Yeğenin Ali Münif çok şanslı."

Hatice Hanım otuzlarında güzel bir genç kadındı. Masmavi gözleri, uzun, lepiska gibi sarı saçları vardı.

"Ama Haticeciğim, sen bütün kadınların kraliçesisin," dedi Faik Bey kadının elini öperek. "Ben de az şanslı değilim yani."

Hatice kibar kibar gülümsedi. Faik Bey ve Hatice Hanım'ın aşkı dillere destandı. Berlin'de iken Faik Bey'in eşine her gün birkaç aşk mektubu gönderdiğine dair söylentiler vardı. Söylentiler doğruydu ve bu aşk hâlâ devam ediyordu. Bursa'da Hatice'nin resmini gören Siranuş'un yaptığı tahminler doğruydu. Hatice sadece bir güzel kadın değil aynı zamanda gerçek bir melekti.

"O zaman Sanem küçük Muhibbe'siyle bu sefer gelmez diyorsun?"

“Maalesef, Refikacığım. Biliyorsun Sinan, şu sıralar Trablusgarp'ta savaşıyor. Sanemciğimiz çok tedirgin.”

“Yazık. Bu harp korkunç bir şey. Ülkemizi ne zaman rahat bırakacaklar? Muhibbe ise çok şirin bir çocuk. Onu çok seviyorum. O da beni çok seviyor. Madam Delbeuf de gelmez o zaman, Faikciğim değil mi?”

“Evet, o da gelmez... Ali Münif ile Siranuş ise bu akşam son vapurla İstanbul'a dönerler.”

Hatice Hanım biraz düşündü ve kocasına dönerek sordu:

“Bu arada, Madam'ın kocasından bir haber var mı?”

“Zavallı kadın. Ne ıstırap! Neler çekmedi ki? Kocasının yaşayıp yaşamadığını bile bilmiyor. İyi ki çocukları var. Hiç olmazsa onlarla oyalanarak biraz tesselli bulur. Çok zarif, çok bonkör, çok kültürlü bir kadın…”

Faik Bey başını hazin hazin salladı:

“Ben de Mösyö Delbeuf'ün ansızın kayboluşuna çok üzüldüm. Açıkçası böyle bir sonuç hiç beklemiyordum. Régis benim için gerçek bir dost olmuştu. Loti'yi ararken yaşadığımız serüvenler unutulmaz. Fakat yaşıyor mu, öldü mü, bilinmiyor. Bir ölünün cesedi bulunur. Ama bu hikâyede ceset meset yok.”

Her ikisi de sustu. Faytonları çeken atların nallarının gürültüsü bir nakarat gibi gidip geliyordu. Bir müddet sonra dev adam şunları ifade etti:

“Beni yanlış anlama. Ama bazen düşündükçe aklıma başka şeyler gelmeye başladı…”

“Ne gibi farklı şeyler,” diye sordu Hatice Hanım.

“Ne bileyim ben? Biliyorsun, bu hikâyeyi sana birkaç defa anlattım: Bursa'daki Madam Pâquerette hakikati gerçekten söyledi mi? Yani Madam Papatya Fransızların dedikleri gibi hayalperest biri midir? Belki Régis de bu Loti hikâyesini kafasından uydurdu?”

“Bir yalan yani?”

“Hayalperestler yalan söylediklerinin farkında olmaz. Her iki vakada hem Pâquerette hem de Régis Loti'yi görmüş. Ama gerçekten gördüler mi? Yani onlardan başka hiç kimse

Loti'yi görmedi. Kendilerinden başka şahit yok.''

"Yalnız ben de sizden dinleye dinleye bu hikayenin bütün ayrıntılarını öğrendim,'' dedi Hatice Hanım. "Papatya ve Régis'in verdikleri detaylar aynı. Her iki anlatımda da Loti yeleğindeki saati çıkarır, bakar ve "Gitmem lâzım şimdi'' ya da buna benzer bir şey söylüyor.''

"Tam da dediğin gibi refikacığım... Teferruatlar aynı... Acaba istemeden de olsa Régis, Madam Pâquerette'in anlattıklarından mı esinlendi?Ayrıca...''

"Ayrıca?''

"Ayrıca, mektubu yazan esrarengiz Mazi... hiç kimse onu görmedi.''

Hatice kocasının haklı olabileceğini kabul etmek zorunda kaldı.

"Demek bu da Mösyö Delbeuf'ün hayal gücünün ürünü olabilir...''

Genç kadın biraz düşündü ondan sonra da ansızın şunu söyledi:

"Fakat... fakat birinci mektup İspanya'dan geliyormuş.''

"Ben bu ilk mektubu görmedim. Belki o da kaybolmuştur.''

"Yine de, Faikciğim, şunu kabul et, lütfen: Mösyö Delbeuf gerçekten ortadan kayboldu. Herhalde kendini kaçırmamıştır...''

"Umarım, aşkım. Yine de hatırla: Ali Münif ve ben sadece onun şapkasını bulabildik...''

"O halde daha ne düşünüyorsun, Faikciğim?''

"Belki de Delbeuf ortadan kaybolmak istiyordu... Belki de bütün bu hikâye beyninin eseridir. Belki de hayatını başka bir yerde yeniden kurmak istemiştir.''

"Fakat bu mantıksız bir fikir. Bildiğim kadarıyla Mösyö Delbeuf karısı ve ikizleriyle çok mutluydu. Kariyerinin zirvesindeydi. Neden bütün bunları birdenbire bıraksın ki?''

"Sen de haklı olabilirsin, Refikacığım. Ah, kafam karmakarışık!.. Yine de gerçeğe ulaşmamız için küçük bir umudumuz var...''

"Nasıl bir umut, Faik?"

"Bu umudun adı Mösyö Jacques Klein."

"Jacques Klein de kim?"

"Delbeuf'ün sekreteri. Unuttun mu? Patronunu çok severdi o. Klein sefaret ile birlikte çalışarak araştırma yapacağına dair bana söz verdi ve hemen başladı. Şimdiye kadar sarf ettiği çabalar istediği sonuçları verememişti. Yalnız geçen hafta Klein, Fransa'dan mühim bir evrak beklediğini söyledi. Geldiğinde buraya kadar getirebilir yani..."

Tam o sırada bahçe kapısının zili çaldı... Faik tırabzandan biraz sarktı ve Hatice'ye dönerek:

"İyi insan lafın üstüne gelir. Sen burada kal. Jacques Klein bahçemize girmek üzere. Hasan ona kapıyı açtı. İniyorum ben. Bahçede ağırlayacağım onu..."

Hatice, kendini göstermeden iki adamın hararetli konuşmalarını dinledi. Faik Bey Klein'i bahçe masasına oturttu ve onunla birlikte limonata yudumladı. Klein bir sigara yaktı ve konuşmaya devam etti.

"...Evet, Efendim başka bir şey bulamadım. Kusura bakmayın."

"Ne demek bu? Keşfettiğiniz şey olağanüstü... Aynı zamanda da çok üzücü..."

"Haklısınız... Ben de çok şaştım. Bana iade etmeniz koşuluyla bu gazeteyi bırakabilirim... Herkese bunu göstermeyin, lütfen..."

"Söz. Aslında bunu bilmek beni rahatsız etti..."

"Hakikat bazen rahatsız edici olabilir. Üstelik..."

"Evet, biliyorum, üstelik çok daha rahatsız edici başka detaylar var. Onlar aramızda kalsın. Karım onları bilmezse daha iyi..."

"Bence de... Şimdi de kusura bakmayın Faik Bey, gitmem lazım. Bildiğiniz gibi Le Stamboul'da işime devam etmek zorundayım. Hayat da devam ediyor."

"Biliyorum, dostum. Çok dürüst bir adamsınız."

"Beni mahcup etmeyiniz, lütfen. Mösyö ve Madam Delbeuf dostlarınızdı. Keşke hakikat başka olsaydı."

"Keşke..."

Klein'in gidişinden sonra Faik Bey nefes nefese köşkün merdivene çıktı ve sekreterin verdiği gazeteyi Hatice Hanım'a uzattı:

"İşte hakikat, Refikacığım. Bu gazete bize neredeyse her şeyi anlatıyor."

Balkondaki sandalyesinden kalkan Hatice Hanım faltaşı gibi açılmış gözleriyle baktı ve bu olay karşısında çığlık atmaktan kendini alıkoyamadı.

Elinde bulunan, 10 Mayıs 1891 (Pazar) tarihli *Le Progrès İllustré* adlı bir Fransız gazetesiydi. Birinci sayfasında, bir ressamın çizdiği büyük bir resim vardı: Bir trenin kompartımanında, şık, mantolu genç bir kadın, bayılıp arkaya düşmekte idi, aynı anda diz çökmüş, kendi başını tutan genç ve bıyıklı bir adam tabana bakarak sol eliyle bankete sarılıyordu. Arka planda biraz daha yaşlı görünen melon şapkalı ve keçi sakallı başka bir adam silahıyla ateş ediyordu.Bu sahneye şu başlık verilmişti:

"UN DRAME DANS UN WAGON"

"Anlamakta güçlük çekiyorum, Faikciğim... Yoksa... Yoksa... Bu adamlardan biri Régis Delbeuf müdür?"

"Evet refikacığım, buldun," gazeteyi tekrar eline alarak dedi dev adam. "Şimdi iç sayfalarda bulunan açıklamaları tercüme edeceğim sana. Dinle."

"Dram, 28 Nisan 1891'de Bordeaux'dan Paris'e giden bir trende ve saat on radelerinde meydana gelmiş. Üç kişi birinci sınıf bir kompartımanı kiralamış: İlk önce Mösyö Bouly de Lesdain isminde bir sigorta temsilcisi, ondan sonra emekli bir albayın kızı olan söz konusu adamın genç karısı (adı verilmiyor) nihayet 37 yaşlarında ve eskiden hocalık yapmış olan onların dostu Mösyö Régis Delbeuf (Delboeuf olarak yazılmış). Montmoreau İstasyonu'nda uykuya dalmış olan koca birdenbire öpücük sesleriyle uyanmış. Gazeteye göre kadın ve Delbeuf arasında ta eskilere dayanan bir ilişki mevcutmuş. O sırada Bouly de Lesdain iki âşığa 3 el ateş etmiş. Genç kadının çenesine bir mermi çok fena isabet etmiş,

Régis Delbeuf ise kafasından vurulmuş, hastaneye kaldırılmış. Ölmemiş ama 2 yarasından biri ciddiymiş. Bouly de Lesdain trenden inip istasyon şefine her şeyi anlatmış. Bu dramın üç aktörü ilk önce Angoulême şehrine ondan sonra Paris'e sevk edilmiş."

Derin bir sessizlik oldu.

"Korkunç bir şey bu... Korkunç," dedi Hatice Hanım. "Ama Faikciğim, Régis'le gazetedeki kişinin gerçekten aynı şahıs olduğundan emin misin?"

Faik Bey başını salladı:

"Maalesef , karıcığım.Çünkü dostum Régis 1854 doğumlu, benden 5 yaş büyük. Öte yandan, Régis Sanat Uzmanı olduğu için Fransa'da hocalık yapmış. Bu detay, onun geçmişine ait kesinlikle bilinen nadir bilgilerden biri. Öte yandan Régis Delbeuf sosyete ünlülerine aşina idi. Aşinadır mı demeliyim? O yüzden de, bildiğim kadarıyla Matmazel Fanchette onunla evlenmek konusunda biraz tereddütlü davranıyordu. Sosyete onun tanımadığı ve sevmediği bir ortamdı. Şimdi de bu dünya ile fazla münasebeti yok, ama bildiğin gibi Fanchette *Le Stamboul*'un yazı işlerinde ya da bu organın kalitesini korumak amacıyla kocasına devamlı yardımcı oldu."

"Faikciğim, o zaman Bouly..."

"Bouly de Lesdain."

"Bouly de Lesdain esrarengiz "Mazi" olabilir mi?"

"Gayet mümkün..."

"Ama Régis'i yeniden neden vursun ki? Onu neredeyse öldürecekmiş..."

"Bütün nüans bu "neredeyse"dedir sanırım, refikacığım. Régis ölmemiş. Anlaşılan bu hadise yüzünden Régis bir müddet Fransa'yı terk edip bütün bunları unutturmaya çalışmış. Nihayet 1895'te Régis İstanbul'a gelmiş, *Le Stamboul* gazetesinin başına geçmiş. Fransa nere Türkiye nere? Belki de bu olaydan sonra Bouly de Lesdain, ceza yemiş hapse girmiş, uzun süre yatmış. Karısından ayrılmış. Régis'i bütün bunlardan sorumlu tutması da gayet mümkün... Yarıda kalan *işini* bitirmek istemiştir...

“Hayret bir şey! İnanılmaz bir dram! 20 sene sonra! Ne kin!”

“Anlaşılan Régis böyle bir ihtimalden korkup aralarında mümkün olduğu kadar en uzun mesafeyi koymaya çalıştı.”

“Ve kadın?”

“Kadın mı?”

“Evet, ben de bir kadınım ve kadın olarak onun akıbeti ilgimi çekiyor. Tam olarak kimdi bu genç kadın? Gazetede neden adı verilmiyor?”

“Soyadı var, yeter...”

“Bu, aslında kendisinin değil, kocasının soyadıdır. Ben de Fransız âdetlerini az olsa da biliyorum, kocacığım...”

Dev adam, eşinin Faikciğim'den kocacığıma geçmesini hiç sevmiyordu.

“Siz kadınlar... her şeyi daha karışık bir hale sokmaya çalışıyorsunuz.”

“Her şeyi söylemedin bana kocacığım... Benden bir şey saklıyorsun...”

“...En iyisi, en masumu bile entrikacı çıkıyor...”

“Altıncı bir hisse sahip olduğumuzdandır... Hadi, Faikciğim söyle... Bu sırrı saklayacağım merak etme.”

Faik Bey’e göre karısının söylediği bu kelimelerin anlamı: “En kısa zamanda bütün kadın dostlarıma anlatacağım.” Bütün bunları bile bile iç çekerek konuşmaya başladı.

“Peki... Yenildim. Fakat bu pek iç açıcı değil, haberin olsun.”

“Mühim değil. Bunu sen istedin.”

“Ben mi?”

“Evet bütün bunları sen anlattın aslında. Meraktan ölüyorum şimdi. Ölmemi istemediğine göre...”

Bu sefer Faik Bey gülümsedi ve yeni malumatlarını anlatmaya koyuldu:

40

"Evet Refikacığım, başlıyorum. Senin altıncı hissin sayesinde tahmin ettiğin gibi, başka şeyler de bilmemiz gerektiğini düşündüm. Demin Klein ile bahçedeydik, ya? Biraz daha somut bilgi öğrenmeye çalıştım. Ona ısrarla sordum. İlkin reddetti ama rahat bırakmayacığını anladığında Mösyö pes etti ve bana bulabildiği diğer bilgileri aktardı: Her şeyden önce bu Madamın adı Charlotte imiş…"

"Güzel bir isim," diyerek müdahale etti Hatice.

"Tabii güzel bir isim, güzel bir kadın, ama… ama sadece dışı güzel, içi kapkaranlıkmış. Sadede gelelim: Charlotte aslında yüksek sosyeteye mensupmuş… Fransa'da Savoie denilen bölgede Aix-les-Bains adlı küçük bir şehir var. Kaplıcalara sahiptir. Söz konusu yerde Wyse Bonaparte ismiyle tanınan bir prenses bazen kalıyormuş…"

"Napolyon Bonapart ile akrabalığı var mıymış?"

"Evet. Yeğeniymiş… 5 dili su gibi konuşan bir prenses. Prenses, *Matinées Espagnoles* ya da *Nouvelle Revue İnternationale* olarak adlandırılan edebi bir mecmua *Aix-les-Bains*'de neşr ediyormuş. Bütün bunlarla Régis Delbeuf'ün ne alakası var diye soruyorsun. İşte, o devirde Régis mecmuanın yazı işlerinin sekreteriymiş. Biliyorsun, yüksek kültürlü bir adamdı. Aslında tam ona göre bir işti. *Le Stamboul* zaten bu edebi tarzın izlerini taşıyor. Charlotte ise prensesin *dame de compagnie*'siymiş. Yani Charlotte her yerde prensese eşlik ediyormuş. Prensese çok yakınmış. Ama anladığım

kadarıyla aynı zamanda Charlotte yakışıklı Régis'e çengelini atmış, kocasını ihmal etmiş. Régis de, Charlotte'un cazibesine dayanamamış…"

"Evet, teessüf edici bir durum tabii. Etrafında pırıl pırıl genç kızlar varken, –orası Avrupa, kadınlarla erkekler neredeyse hep beraber– senin dostun neden evli bir kadına ilgi duymuş ki?"

"O kadar saf mısın refikacığım? Hemcinslerinin entrikalarını bilmez misin?"

"Peki. Peki. Cadı Charlotte onu büyülemiştir. Ama bütün bunlarda çok çok iğrenç bir durum görmüyorum ben. Bazı seviyesi yüksek insanların seviyesi düşük hikâyeleri gibi bir şey. Ben şahsen böyle hikâyelerden nefret ediyorum. Sen de nefret ediyorsun, bilmez miyim? Ama bu hikâyeyi oldukça *klasik* buluyorum ben… Ne yapayım?"

Faik Bey gülümseyerek başını sallamaya başladı.

"Hakikaten Régis kadar safsın sen… Canım benim… Anlaşılan Charlotte'un gerçek ve teessüf edici rolünü anlamadın, Haticeciğim… Anlatılması zor bir şey tabii. Beni iyice dinle açıklayım…"

Faik Bey cümlesini bitiremedi.

İstanbul'dan gelen Ali Münif ve Siranuş köşklerine gelmişti.

"Bütün bunlardan sonra bahsedeceğim, refikacığım, misafirlerimizi hak ettikleri gibi kabul edelim."

Köşkte kuralların daha gevşek olmasına rağmen, yine de *haremlik* ve *selamlık* kuralı uygulandı ve Ali Münif ile Faik Bey bir tarafta, Siranuş ile Hatice öteki tarafta baş başa kalarak ve bahçede oturarak sohbet etmeye başladı..

Siranuş, Büyükada'ya gelmek için Hürriyet'in ilanından sonra artık Türk kadınlarında moda olan kısaltılmış ve daraltılmış kara bir çarşaf giymişti. Bu vesileyle Müslüman kadınları vucüt hatlarını çok az da olsa göstermeye başlamışlardı. Bahçede bulunan sandalyesine oturarak şapkasından sarkan ve yüzünü kapatan örtüyü kaldırmış yüzünü Hatice Hanım'a göstermişti.

"Kocam hiç abartmamış, bir rüya kadar güzelsiniz Matmazel Siranuş."

Geniş ama muntazam dudaklarıyla gülümseyen genç aktris: "Siz de, Hatice Hanım, Bursa'da gördüğüm portrenizden çok daha güzelsiniz!"

"Oturduğunuz yer harika, Hatice Hanım. Hem konumu hem de manzarası dünyalara bedel."

Siranuş Ermeni olmasına rağmen aksansız bir Türkçe konuşuyordu... Hatice hayran oldu.

"Teşekkür ederim, Matmazel Siranuş, Bahriye Paşası pederim Cemil Paşa'nın Köşkü'dür. Biz aslında Faik Bey ile en çok Moda'daki evimizde oturuyoruz. Cemil Paşa şimdi emekli ve sadece bahçeyle uğraşıyor. Babam ve annem şu anda Paris'teler."

Bursa'dan bahsedildi tabii. Hürriyet'ten beri Siranuş daha çok çalışıyordu. İstanbul'daki performansları fena değildi. Türkiye'deki tiyatro gerçek bir Rönesans yaşıyordu.

"Bursa'yı özlemiyor musunuz?" diye sordu Hatice Hanım.

"Özlüyorum tabii. Çünkü… (burada Siranuş biraz utanarak yere baktı) Çünkü Ali Münif her zaman yanımda değil. Devamlı gidip geliyor fakat bu da çok yorucu bir şey. Yine de buna da şükür. Sanem ve Madam Delbeuf de uzun zamandır İstanbul'da, onları çok seviyorum, biliyorsunuz. Ziyaretlerine sık sık gidiyorum. Onun içindir ki Fanchette'in başına gelenlere çok üzüldüm. Bütün bunları hak etmiyordu zavallı kadın. Meleğim benim… Zavallı Mösyö Delbeuf… Böyle bir şey olabilir mi? Neredeyse iz bırakmadan kaybolmuş. O kadar ince, o kadar kültürlü bir beyefendi. Bursa'daki Brotte Oteli'nde beni teselli etmişti. Unutmadım. Kötülükleri unutabilirim ama iyilikleri asla. Hatice Hanım, bu dünyada vazifelerimizden biri sadece mutlu olmak değil, aynı zamanda mutlu kalmak için şahsımıza yapılan iyilikleri unutmamaktır. O yüzden muhterem kocanızın şikâyetinden vaz geçmiş olmasına çok sevindim ve onun inceliğini de unutamam…"

Bunları söylerken gözyaşları gözlerini doldurdu… Mendiliyle uzun kirpiklerini sildikten sonra genç şarkıcı:

“Ah! Onlara ne oldu? Ne oldu? Mösyö Delbeuf Fanchette'i çok seviyordu. Zavallı kadın ne yapar şimdi ikizleriyle? Marc ve Eugénie! Onlarla Fransızca konuşuyorum ben. Hem Türkçe hem de Fransızca bazı cümleler kurmaya başladılar bile. Ne kadar tatlı, ne kadar şirin çocuklar! Her ikisi de babalarına çok benziyor. Ve siz Hatice Hanım, siz, ne düşünüyorsunuz? Mösyö Delbeuf gerçekten öldü mü? Ya da başka bir yere mi gitti? Neden? Niçin? Kimin için? Öldü ise onu katleden kim?”

Hatice Hanım esrarengiz bir şekilde gülümsedi ve eşinin kendisine anlattığı hikâyeyi Siranuş'a anlatmaya koyuldu. Heyecan ile dinleyen Siranuş bazen gözyaşlarını tutamıyordu. Nihayet Hatice konuşmasına son verdi, sustu. Güzel sarışın da ağlamaya başladı… Her ikisi de aynı zamanda Fanchette ile çocuklarının akıbetini düşünüyordu çünkü.

Uzun bir sessizlikten sonra Siranuş, Hatice Hanım'ın ellerini ellerine aldı:

“Hatice Hanım'cığım, yalvararım size, bütün bunları Fanchette'e anlatmayalım, lütfen, anlatmayalım!..”

Güzel sarışın bir şey söylemek üzere idi ama bir ses duyuldu:

“Nedenini bize söyleyebilir misiniz, Matmazel Siranuş?”

Ali Münif ile konuşmasını bitiren Faik Bey'in sesiydi bu. Genç tüccar da sandalyesinden ayağa kalktıktan sonra amcasının yanına gelmiş ve heyecanla Siranuş'un cevabını bekliyordu.

Siranuş bunu duyunca biraz şaştı ama kendini toparlayarak ve yüzünü dev adam ile sevgilisine doğru çevirerek şöyle konuştu:

“Nedeni mi? Faik Bey, nedeni Régis Delbeuf'ün insanların ve dolaysıyla Tanrı'nın önünde elde ettiği iade-i itibardır…”

“Anlamadım?”

Şimdi sadece Faik Bey değil, Hatice ile Ali Münif de pürdikkat dinliyordu kadını.

“Şunu demek istiyorum. Mösyö Régis Fransa'dan kaçtı.

Evet, bu bir gerçek. Ama yaptıklarından dolayı pişman olmadı mı? Madam Delbeuf, yani Fanchette, kendisine aktarılmak üzere size bırakılan bu mektubun kopyasını bana defalarca gösterdi. O zaman şunu söyleyebilirim:

"Hatırladığın kadarıyla imalarla Mösyö Delbeuf suçlu olduğunu, pişmanlık duyduğunu ama aynı zamanda bir cani olmadığını yazıyor. Bütün bunlar şimdiki bildiklerimizle çakışmıyor mu? Bence çok iyi çakışıyor. Türkiye'de Régis Delbeuf yeni bir ülke, yeni bir hayat buldu. Bu zat-ı muhterem gelişinden itibaren hem Türkiye hem de Fransa için cansiperane çalıştı. Vatandaşları Avrupa'da Türkiye'ye karşı kin duyarken, Régis Delbeuf Pierre Loti'nin meşalesini tekrar eline alarak Türkiye'nin sihirli bir ülke olduğunu göstermek istedi. *De Constantinople à Brousse et Nicée* adlı kitabını okudunuz mu? Ne hassasiyet, ne birikim, ne üslup ve şiirsellik! Bütün bunları yazan bir insan kötü, hoyrat olabilir mi? Olamaz. Hele sonraki hayatı hepimize bir örnek değil midir? Seçtiği yeni eşi, namuslu, kültürlü ve aynı zamanda da çok iyi kalplı bir kadın değil midir? Aklanmak istiyordu bence ama her şeyden önce kendi gözü önünde aklanmak istedi, kendi için bu iade-i itibara ulaşmaya çalıştı. Fanchette'e sorun, Régis de çocuk istiyordu. Marc ile Eugénie'yi çok seviyordu. İyi bir eş, iyi bir babaydı. Evet, 20 yıl evvel başkasının kadınını aldığında Régis Delbeuf kötü bir şey yaptı. Fakat bu işte tek sorumlu Mösyö Delbeuf değil. Bu kadın güzel, yüksek katmanlarda gezen bir entrikacı idi. Bu kadının da kendine özgü bazı mazeretleri olabilir.

"Kim bilir? Tanrı bilir. Yargılamayalım ve yargılanmayacağız. Hakikat? Hakikat nedir? Hakikat, yaptığınız iyilik bence. Matmazel Fanchette Régis Delbeuf ile evlenmekle çok iyi bir şey yaptı. Kendisi için yarattığı Régis Delbeuf'ün imajına zarar vermeyelim. Hakikâtimizi yüzüne vurmayalım. Yanlış olur, gaddarlık olur. Üstelik Régis hâlâ hayatta olabilir. Bir yerde saklanıyordur. *Mazisin*'den kaçmak istemesi doğal. Bunu başardığında haber verir. O zaman ya Türkiye'ye döner ya da Fanchette'i ve çocuklarını yanına çağırır.

Ondan eminim. Der Astıvadz ve Surp Astıvadzazin (Tanrı ile Meryem Ana) Fanchette ile Régis'e yardim etsin. Amin."

Semavi denilen üç dinde de dualardan sonra *Amin* neredeyse aynen denir. Hem Faik Bey ile Hatice Hanım hem de Ali Münif Siranuş'tan sonra *Amin* dediler.

Herkes uzun müddet sustu.

Faytonları çeken atların nalları ise çınlamaya devam ediyordu. Aslında Büyükada neredeyse eskisi gibi yaşıyordu. Ayrıcalıklı bir yerdi. Fakat burada bile Türkiye'yi abluka eden cenderenin baskısı hissediliyordu. Bosna-Hersek, Avusturya tarafından ilhak edilmişti., İtalya Trablusgarb'a saldırmış ve oraya Sinan dahil çok sayıda Jön Türk savaşmaya gitmişti. Büyükada gibi bu şirin yerde bile er geç patlayacak olan umumi bir harpten bahsediliyordu.

Ancak sessizliklerini delen martılar eskisi gibi masmavi gökte tasasız süzülüyordu.

41

"Mais je conserve toujours l'éspoir (Hâlâ ümidim var!)" Madam Delbeuf, Cihangir'e yakın dairesinde böyle konuşuyordu, Sanem de onu dinliyordu. Eski mürebbiyesi için duyduğu dostluk son zamanlarda azalmamış, tam tersine artmıştı. Çünkü Fanchette şimdi mutsuzdu. Sanem onu teselli etmeye çalışıyordu. Bu da kolay bir iş değildi. Çünkü bu evde, her şey, hakikaten her şey tablo koleksiyonundan tut ikizlere kadar, kocası Régis'i hatırlatıyordu genç kadına .

"Sanemciğim, seni üzüyorum, biliyorum. Sen de tedirginsin. Sinan sizden o kadar uzak. Her an hayatı tehlikededir Bu kadar sıkıntının arasında benim sıkıntılarımla uğraşıyorsun. Beni sabırla dinliyorsun."

"Hayır, hayır, Madam Fanchette (Türk alışkanlıklarından etkilenen Sanem'in dili Madam Delbeuf demeye bir türlü varmıyordu), Sinan'ı merak etmeyin. Ben de merak etmiyorum... Yani... şey... fazla merak etmiyorum. İşte, son mektubunda ne yazdığını biliyor musunuz? İtalyanlar ateş etmeyi bile bilmiyormuş... Şarapnelleri erlerimize ve subaylarımıza gelmiyormuş... Bizimkilerden korkuyorlar ve siperlerinde saklanıyorlarmış... Tavşan onlar... Tavşan... Bütün Libya halkı Padişahımız için dua ediyormuş... Zafer elimizdeymiş... Doğrudur... Umarım yani..."

Sanem, mucizevi bir şekilde İstanbul'a ulaşan ve çok uzaktan bir mektuba benzeyen bu paçavrayı göğsünde yüre-

ğine yakın bir yerde saklayıp, defalarca okumuştu. Bir yıl içinde Sinan'ın ikinci mektubu!

Duygulanan Fanchette biraz gülümsedi. Régis'in kayboluşundan beri eski talebesi kendisine olağanüstü bir vefa göstermişti. Sanem, Fanchette'e her işine, her probleminde yardımcı oluyordu, ikizlerine bakıyor, onlarla oynuyordu, genelde kızı da yanında oluyordu.

Şu anda salonun duvar saati saat dokuzu gösteriyordu. Geceydi. Çocuklar çoktan uyumuştu. Sanem birkaç gün daha Fanchette ile birlikte kalacaktı. Ondan sonra kışlaya yakın askeri lojmanına dönecekti.

Bursa'dan gelen Didi de iki kadına sevgiyle yardımcı oluyordu. Didi bile Fanchette'i sevmeyi öğrenmişti. Kıskançlığı geçmişti. Çünkü Fanchette'in ne kadar acı çektiğine tanık oluyordu yaşlı kadın. Fanchette'e çok acıyordu şimdi. Bir kere ihtiyar Didi bu fani dünyayı terk edecekti. Arkasında Sanem'i bir dostuna yani bu tuhaf Fransız kadına tereddüt etmeden emanet edebilirdi şimdi. Ayrıca, Sanemciğinin sevgisini herhangi birine boşu boşuna vermezdi. Onu anlamıştı Didi. Onun içindir ki Sanem'e her şeyde harfiyen itaat ederek ve de Fanchette'e hizmet ederek Didi eski mürebbiyenin affını kazanmaya çalışıyordu.

Yaşlı hizmetçinin tavrındaki bu değişiklik Fanchette'in gözünden kaçmamıştı. Bir gün, Madam Fanchette Didi'nin elini öptü ve:

"Sevgili Didi, bütün hayatını bu aileye adamış olan kadın. Beni de bu ailenin fertlerine katmış olan Didi. Siz de bir gün her şeyinizi kaybetmişsiniz, sevdiklerinizi evlerinizi. Bütün bunları yüreğinizde gömüp, uzun zamandır tek başınıza mücadele ettiniz. Kovuldunuz. Ülkenizi kaybettiniz. Ben ülkemden kovulmadım ama sizin gibi Türkiye'de yeni bir yurt buldum. İnsanlar genelde birbirine kötülük yaparak zamanlarını geçiriyorlar. Biliyorum, bazen seçenekleri yok. Ama biz birbirimize iyilik yapmaya çalışalım, seçeneğimiz var çünkü. Didi, sevgili Didim. Dualarınızda Mösyö Régis'i de beni de unutmayınız. Kalbiniz temiz Allah büyüktür. Allah merhametlidir. Sesinizi duyar…"

Bu konuşmadan sonra Fanchette Didi'yi kucaklamış ve her ikisi de hıçkırıklara boğulmuştu.

Zor günlerdi. İki kadın birbirine destek veriyordu. Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik İtalya'nın Trablusgarp'taki haksız saldırısı Fransa ile bir yakınlaşmaya neden olmuştu.

L'Illustration mecmuasının sayılarından birinde Fanchette, Libya savaşı konusu olan Georges Rémond'un röportajını göstermiş ve Sanem, Sinan'ın sık sık bahsettiği subay Kemal'in fotoğrafını görmüştü. Sevinmişti. Kemal Bey'in Padişah'ın damadı Enver Bey ile konuşmakta olduğu anı tasvir eden bir resimdi. Keşke Sanem Sinancığını da görebilseydi! Bu sefer sevinçten uçardı!

En önemlisi, Fransa ve Türkiye artık birbirine yakın olmasıydı. Makale, Jön Türklerden övgüyle bahsediyordu, ve cesur davranışlarının altını çiziyordu. Bunu okuyarak her iki kadın da birbirini kucaklamıştı.

"Ah! Régis bunu görürse! Sevinir! Sevinir! Dünyalar kadar mutlu olur," demişti Fanchette.

Bu akşam ise, Fanchette ile Sanem adadan gelen Ali Münif ile Siranuş'u bekliyorlardı. Çocuklar mışıl mışıl uyuyordu. Birdenbire alttaki kapıya vuruldu. Sanem ihtiyar Didi'ye inmeye fırsat vermedi ve sevgilisiyle birlikte gelen ağabeyine kapıyı açtı.

"Madam Fanchette, işte, görün, sağ salim geldik. Haklıymışsınız meğer. Bu yandan çarklı ada vapurları resmen dökülüyor," dedi salona giren Ali Münif.

"Çocukları görebilir miyim," diye sordu Siranuş.

"Tabii ki! Arka odadalar. Beni takip edin lütfen, sevgili Matmazel Siranuş."

Siranuş Madam'la birlikte giderken, Sanem'le Ali Münif baş başa kalmıştı.

"Fanchette gerçekten iyi mi," diye sordu Ali Münif.

"Çok üzülüyor ağabey. Ne bir mektup ne de bir işaret. Hiçbir şey… Öldü mü, yaşıyor mu, bilinmiyor. Tap-Tap amca ve Hatice hala nasıl, iyiler mi?"

"Onlar çok iyi. Yalnızca bizim üzüntülerimiz onları üzüyor. Bu arada… Hım. Bu arada Régis Delbeuf vakasında beklenmedik bir gelişme meydana geldi. Amcamızdan öğrendim."

"Sahi mi? Oh, anlat. Meraktan ölüyorum."

"Meraktan ya da başka bir şeyden ölme, küçük hanım. Çünkü bu yeni veriler anlatılan hikâyeyi başka boyutlara taşıyor. Çok ciddi bir iş bu. Madam Fanchette'i gerçekten seviyorsan eğer, kendisine bir şey anlatma sakın. Bir şey söylersen Siranuş da seni hiç affetmez."

"Tamam. Tamam. Küçük bir kız değilim artık. Vatanı için savaşan saygın bir subayın karısıyım! Sasa'nız bu arada çoluk çocuğa bile karıştı…"

"Evet. Lakin, bir kadınsın ve kadınlar yaşları ne olursa olsun mübarek dillerini tutmayı bilmiyorlar!"

"Hâlâ köhne, asılsız, demode, hatta kadın kırıcı tezleri savunuyor musun, ağabey?"

"Bana ders vermeye kalkışırsan bildiklerimi söyleyemem, ona göre."

"Şey… şey… Ne münasebet? Böyle bir şey olur mu, canım? Sasa sana söz veriyor: Ağzından bir şey kaçırmayacak."

"Şu Sasa'ya pek inanmıyorum. Ama neyse... Fanchette hariç hepimizin bunu bilmesi lazım."

Ve Ali Münif bütün yeni öğrendiklerini kız kardeşine anlatmaya koyulmuştu.

Sustuğunda sessizliği bozan ilk kişi Sanem oldu:

"Haklıymışsın ağabey. Madam Fanchette öğrense ölebilir. Ne korkunç bir hikâye bu! Ama Siranuş'u destekliyorum. Mösyö Régis iade-i itibarını hak etti. Eski suçunu gidermeye çalıştığı için, hepimizin takdirine layık bir insan oldu. Fakat geçmişini saklamaya çalıştığı için dostumuz yeni bir hata daha yaptı bence."

"Korkuyordu. Sen ne yapardın?"

"Bilmem. Erkekler yalan söylemeyi pek iyi kıvıramaz."

"İlk defa bir konuda tamamen hem fikiriz. Siz kadınlar yalan konusunda uzmansınız…"

"Haksız değilsin, ağabeyciğim, fakat kadınların önemsiz yalanlarından istifade eden genelde erkekler... Her neyse başka bir şey aklıma geldi..."

"Evet, Hanımefendi?"

"Bu adam, bu Mazi, bu..."

"Bouly de Lesdain."

"Bu beyefendi de herhalde bir cin değil. Yani bu şahıs Fransa'nın bir yerinde oturuyordur. Bizim gibi etten kemikten yapılmış olduğuna göre, ya çoktan evine dönmüş ya da İstanbul'da ölmüştür. Fransa Sefareti'nin ricası üzerine Fransız polisi bir araştırma yapabilir. Çünkü ya bu düello gerçekten meydana geldi ya da bütün bu olanlar Mösyö Régis'in hayal gücünün ürünüdür. Neden bana öyle bakıyorsun, ağabey?"

"Vay be, beni şaşırtıyorsunuz küçük hanım. Bütün bunları ben niye düşünemedim?"

"Şaş, ağabey, şaş! Şunu da ilave edebilirim: Belki de her ikisi de düelloda öldü, o zaman cesetlerinin Boğaz'ın bir yerinde bulunduğu muhtemel."

"Ama Cihangir Camii'nin altında bulunan yerler didik didik arandı. Yine de haklısın. Belki de Mösyö Klein'in vasıtasıyla bu araştırma Fransa'da yapılabilir. En kısa zamanda ona bundan bahsedeceğim. Müsterih ol."

Ali Münif bir an sustu Madam Fanchette ve Siranuş hâlâ arka odadaydılar ve ikizler ile Muhibbe'yi uyurken seyrediyorlardı.

"Şimdi senden bahsedelim, ağabeyciğim," dedi Sanem.

"Benden mi? Bu ne demek? Ben çok iyiyim. İşlerim tıkırında. Her şey güllük gülistanlık..."

"Ve bebiş?.."

"Bebiş mi? Hangi bebiş? Siranuş hamile mi? Sana bir şey mi söyledi?"

"Hayır."

"O zaman sorun yok..."

"Bilâkis, sorun var, ağabeyciğim, sorun, Siranuş'un hamile olmamasıdır..."

“Ben şu anda bir bebek istemiyorum, zaten evli filan değiliz, evlenemeyiz de.”

“Evettt, sen istemiyorsun. Ama… şu sesi iyice dinle, ağabeyciğim.”

Matmazel Siranuş'un güzel ve şiirsel sesi arka odadan yükseliyordu.

“Anlamadım?”

“Anla. Her kadın er geç sevdiği adamdan bir çocuk ister.”

“Bu konuyu Siranuş ile konuşmadığımızı sanma. Müslüman olmayı reddediyor. Çünkü atalarının inancı farklı. Benim de Hıristiyan olmam söz konusu değil.”

“Peki. Bütün bunları ben de anlıyorum. Ama hayat değişiyor. Zaman geçiyor. Bak bu yıl Muhibbe bile üç yaşına girecek. Biz kadınlar sayısız kusurlarımıza ilaveten bebek sahibi olma şansını sadece sınırlı bir süre içinde deneyebiliriz. Üstelik devrimiz karışık. Her yerde savaşlar çıkıyor. Sinan Libya'ya gitti. Her gün onun için titremekteyim. İyi ki bana bu Muhibbeciğimi, bu meleği bıraktı. Umumi bir harp çıkınca, sen de seferberliğe bir gün dahil edilebilirisin, yani sen de…”

“…cephede öldürülebilirsin,” diye tamamladı Ali Münif.

“Şey… Bunu demek istemedim aslında… Ama… sen söyledin. Böyle bir risk var maazallah. Seni uyarmak zorundayım. Senin kız kardeşinim. “

“Bunu biliyordum zaten, teşekkür ederim. Yeni bir haber değil…”

“Oooof. Beni anla ağabeyciğim.”

“Anladım, anladım. Siranuş ile beş yıldır beraberiz, evli değiliz, bebeğimiz yok. Çok sıradan bir çift değiliz tabii. Fakat Siranuş'u terk etmem söz konusu değil. Seviyorum onu. Se-vi-yo-rum. O da beni se-vi-yor. Aramızda sorun yok fakat anlaşılan etrafımızdaki insanlar arasında sorun var.”

“Hayır, hâlâ anlamadın değil mi ağabeyciğim? Şunu demek istiyorum: Zaman değişiyor. Siranuş şimdi pahası ne olursa olsun senden bir bebeğe sahip olmak isteyebilir. Senin için söylüyorum bunu. Mutluluğuma sebep olan sensin,

ağabeyciğim. Hiçbir zaman unutamam. Mutluluğum için bütün kuralları çiğneyen bir insansın. Senin için bir şey yapmak isterdim!"

Ali Münif tam bir şey söyleyecekti ki durdu, fakat alaycı bir tonla devam etti:

"Nedir bu vıcık vıcık duygusallık? Vallahi kavga etmeyi tercih ederim. Şimdi küçük hanım, yüksek müsaadenizle bu sedire uzanıp birkaç dakika olsa biraz dinlenmem lazım. Çünkü muhtemelen bir saat sonra Siranuş'a evine kadar eşlik edeceğim, yarın da ver elini Bursa!"

Sedire uzanarak sırtını dönen Ali Münif, kız kardeşinin yüzündeki ne gözyaşını ne de gülümsemeyi göremedi.

42

Erkekler eğer kadınların uyarılarını göz önünde bulundursalar genelde yanlış bir şey yapmazlar. Ama maalesef onları hafife alırlar. Bu sefer de böyle oldu. Yani Ali Münif Sanem'i dinlemedi, konuşmalarını hafife aldı.

Birkaç ay sonra patlayan Balkan Şavaşı, Osmanlı İmparatorluğu'nun çökme sürecini hızlandıracak gibi görünüyordu. Geceleri, Sanem, Didi ve Muhibbe dehşetler içinde ya komşularına ya da Madam Fanchette'in evine kaçıyorlardı. Çünkü Bulgarlar İstanbul'a o kadar çok yaklaşmıştı ki toplarının sesi payitahttan duyuluyordu.

Peş peşe gelen bütün bu hadiselerin arasında tek olumlu olay, Sinan'ın Trablusgarp'tan dönüp tekrar İstanbul'dan geçmesi olmuştu. Cesur yüzbaşı sadece birkaç saat ailesiyle geçirdikten sonra yeniden cepheye koşmuştu. Her zamanki gibi politikacılar, zeminde gözüpek er ve subayların kazandığı toprağı müzakere masasında çarçur etmişlerdi.

Avrupa'daki taraflı basın Türkleri katliam yapmakla suçluyordu... Hakikat aslında bambaşka idi. Bulgar askerleri acımasızca zavallı Türk köylülerini katlediyorlardı.

Pierre Loti sevdiği ülkeye ihanet etmeyip her şeye rağmen yazıları ve kitaplarıyla Türkiye'yi savunuyor ve Bulgarların yaptığı zalimlikleri pes etmeden anlatıyordu. Yine de son hamle, son darbe yakın gibi görünüyordu.

Müttefikler arasında çıkan anlaşmazlık son anda hem İstanbul'u hem de Osmanlı İmparatorluğu kurtarmıştı. Eğlence dünyası için de kötü bir dönemdi. Matmazel Siranuş artık nadiren sahneye çıkıyor, nadiren şarkı söylüyordu.

Bir gün yine de toplar susmuş, İstanbul yeniden nefes almaya başlamıştı. Üstelik de bu hengâmede iyi bir olay da olmuştu.

Madam Fanchette beklediği mektubu almıştı. Marsilya'dan gönderilen mektubu okumaya başladı:

"Sevgili Fanchette, aşkım,

"Nasılsın, sevgilim, Marc ve Eugénie nasıllar?

"Seni ve onları çok çok özledim.Türkiye'i terk ettiğimden dolayı çok ıstırap çektim sizlere de çektirdim. Bağışla lütfen. Başka seçeneğim yoktu. Bir girdaptaydım. Düşman her gün biraz daha yaklaşıyordu ve en sonunda onunla mücadele etmek zorunda kaldım. Fakat ölmedim. Hâlâ yaşıyorum. Başardım. Beni takip eden adam ise öldü. Onu ben öldürmedim. Suçsuzum. 22 yıl önce işlediğim bir hata, beni hem onurumdan hem de ailemden beni mahrum edecekti. Sana şimdi yazabiliyorum. Cendere gevşedi. Mutlaka tekrar görüşeceğimizi yazmıştım. O an geldi. Bana gel. Marsilya'da buluşalım. Çocuklarımızı da al ve Fransa'ya gel. Getirebildiğin eşyaları getir. Tablolarımı sat. Korkma yeni bir işim var burada. Eskisi gibi olmaz tabii ama onurlu bir hayat sürdürebiliriz. Güzel yüzünü göreyim Fanchetteciğim. İstersen yanında sadece Vergilius'un eserlerini al, yeter. Beraber tekrar okuyacağız onu, eskisi gibi. Seni seviyorum. Başka bir hayat açılıyor önümüzde. Başka bir hüviyet altında yaşıyorum şimdi. Bütün bunları güvenilir kişilere anlat ya da anlatma daha iyi. Şimdi bütün hakikati biliyorsundur. Resmi olarak, kanunun karşısında ölüyüm. Sen dulsun. Ama beni sevdiğine eminim. Güzel kirpikli, baygın gözlerini çok özledim. Seni bekliyorum. Her şeyi hazırladım. İşte tarih, işte gemi, Messageries Paquet şirketi, işte yolculuk parası."

Seni seven Régis

Not: Mektuplarını Toulon postanesine ve Mösyö Alain Dentraigues adına gönder."

O gün Fanchette çok çok ağladı. Bu gözyaşları sevinçtendi. Allah'a şükretti. Albert hariç hayatında sevdiği tek adam yaşıyordu ve kavuşma zamanı gelmişti! Fanchette bu mektubu hemen en iyi dostuna yani Sanem'e gösterdi.

Sanem biraz rahatsız olmuştu, onun bu rahatsızlığından Madam Fanchette şaşırmıştı tabii.

"Sizi rahatsız eden nedir, meleğim?"

"Şey... Affedersiniz... Fakat sormam lazım. Bu, gerçekten Mösyö Régis'in el yazısı mı?"

"Tabii ki, meleğim, onun el yazısı. Zaten onun için bu kadar mutluyum! Bak Sasa, mutluluktan uçuyorum."

Sanem tam bir ikilemin içindeydi. Evet, Matmazel Siranuş haklıydı, öncelikle Madam Fanchette'e hiçbir şey söylememekti. Hakikati bütün ayrıntılarıyla bilseydi, Régis Delbeuf ile birlikte olmak ister miydi?

Matmazel Siranuş, Fanchette'in güzel günlerinin devamını istiyordu. Fakat Matmazel Siranuş çok iyi niyetliydi, insanlara güveniyordu. Sanem gibi, hırçın, kırıcı, bencil değildi. Lakin gerçekçi miydi?

Siranuş, Fanchette ile Régis Delbeuf arasındaki aşka gerçekten inanıyordu.

İnanıyordu ama Fanchette'in kendisi inanıyor muydu? Fanchette çocuklarıyla birlikte maceraya atılabilir miydi?

Eski mürebbiye, Sanem'in rahatsızlığını görerek hafifçe ve şefkatle gülümsedi. Baygın gözleri dolu dolu oluverdi ve genç kadın dostunun omzuna elini koyarak baktı:

"Merak etmeyin, Sanemciğim, her şeyi biliyorum."

"Nasıl Madam Fanchette? Nasıl her şeyi?"

"Basbayağı her şeyi. Gazetenin ofisinde, *Le Progrès İllustré* gazetesinin sayfalarında kocamın resmini gördüm, resmin altındaki metni okudum. Mösyö Klein onu saklamış ama kötü saklamış. Erkekler o konularda becerikli değiller. Evet, Régis benden önce başka bir kadın sevmiş. Bu kadın

üstelik başka bir adamın karısıymış. Fakat bütün bunlar 22 yıl önce idi. Régis o zamanlar beni tanımıyordu ki, biz evlendikten sonra beni asla aldatmadı. Bana sadık kaldı. Çocuklarımızı sevdi, beni hoş tuttu. Bizi iyi yaşattı. İşinde yardımcı olmama izin verdi. Onun tüm hataları "Mazi"ye ait. O zaman "Mazi"de kalsın. 22 yıl sonra en kötü, en azılı canilere bile bir af çıkabilir. Régis'e yani sevdiğim insana af çıkmaz mı? Ne dersiniz, Sanemciğim?"

"Çıktı bile," dedi hıçrıklarla "çıktı bile!"

İki dost birbirini kucakladı.

Fanchette kabulünü Toulon'a gönderdikten sonra eşyalarını toplamaya başladı.

Sanem ile Sinan ona yardımcı oldular. Sinan birkaç ay için İstanbul'a dönmüştü ama gelişi Madam Delbeuf'ün gidişine denk düşüyordu.

"Onun Fransa'ya dönmesine hem seviniyorum hem de üzülüyorum," demişti Sanem, Sinan'a.

"Böylesi daha iyi. Biliyorum Fanchette'i çok seviyorsun. Dünkü dost değil, biliyorum. İstanbul'da onu tekrar bulmaktan çok mutlu oldun. Sana büyük bir destek oldu. Ben, malum cepheden cepheye Vatan'ı kurtarmaya koşuyorum. Zavallı Vatanımız. Her taraftan saldırıya uğrayan bahtı kara Vatanımız. Fakat böylesi onun için daha iyi. Sevdiği adama kavuşacak. O da herhangi sıradan bir adam değil. Üstelik de ikizlerin de babaya ihtiyacı var.

"Herkesin bir rolü var bu hayatta. Madam Fanchette'in rolü herhalde her türlü badireden geçip hepimize umut vermek anlaşılan. Mösyö Régis'in rolü ise, bu iyi kalpli, iradeli, inançlı ve her şeyden önce sorumlu mürebbiyeyi mutlu etmek..."

Rıhtımda, Marsilya'ya giden vapurun sireni yankıladı.

Güverteden Fanchette, Marc ve Eugénie rıhtımda kalan Türk dostlarını selamlıyordu. Ali Münif ile Siranuş da oradaydı.

Hepsi de Madam Fanchette ve çocukları için hem üzüntülüydü hem de seviniyordu.

"Toulon'da bir gün görüşürüz!" diye bağırdı Fanchette.

"Ya da Gonfaron'da, Madam," diye haykırdı Sanem.

"Çalar saatimden korkmuyor musunuz, meleğim?"

"Hiiç. Üstelik artık bir amiraliniz var, benimse yakışıklı bir subayım! Bon voya..." Siren, Sanem'in cümlesinin arta kalanı kesti ve gemi hareket etmeye başladı.

"Sasa, kim bu amiral ve bu yakışıklı subay," diye sordu Sinan biraz tedirgin ve kıskançlıkla.

"Yakışıklı subay sensin aptal," dedi Sanem hem ağlayarak hem de gülerek.

Dört genç yavaş yavaş Beyoğlu'nun yolunu tuttu.

"Madam Fanchette harika bir kadın," dedi Ali Münif.

Hikayesi iyi bitmiş. "Tout est bien qui finit bien" (İyi onlan her şey iyi biter)

"İşte Tap-Tap amca gibi konuşmaya başladım ben... Yaşlanıyor muyum?"

"Eh, benim gibi otuz olacaksın," diye cevapladı Siranuş. "Ama bir kadın için otuz yaşında olmak aynı şey değil..."

"Ne demek istiyorsun, Siranuşçuğum?"

"Şunu demek istiyorum, sirelis: Yeğenin şirin Muhibbe'yi gördüğümde ya da Madam Fanchette'in sevimli ikizleri Marc ile Eugénie'ye baktığımda..."

"Evet?" dedi Ali Münif tedirgin bir ses tonuyla.

"Sanem'e de anneliğin nasıl yakıştığını düşündüğümde..."

"Sonra?"

"Sonra mı? Sen ve ben... bir şey yapabiliriz... beraber..."

"Şeyin anlamı ne cümlende?.."

"Bir çocuk, sirelis."

"Bir çocuk. Hangi çocuk?"

"Basbayağı bir çocuk... Bildiğin çocuk yani... Sevimli... Sevecen... Tatlı bir şey..."

"Öyle mi? Onu kim yetiştirecek?"

"Biz, babası ve annesi, sen ve ben. Sen istemezsen ben yetiştireceğim..."

"Sevgili Siranuşcuğum, iyi ki fikrimi sordun!.. Cevabım hayır..."

Ali Münif, Siranuş'un şaşkın ve hüzünlü yüzünü görünce hemen söylediklerinden pişman oldu.

"Beni affet, Siranuşcuğum, ama toplumumuz böyle şeylere hazır değil. Hem Türkler hem de Ermeniler buna karşı çıkar. Üstelik bu çocuğun dini ne olacak?"

"Aşkımızın her şeyin üstünde olduğunu sanıyordum," dedi Siranuş.

"Beraberiz, beraber olmaya da devam edeceğiz inşallah."

"Fakat sen beni kırdın," dedi Siranuş; "ilk defa kırdın."

Ve bu kelimelerden sonra genç aktris sessiz sessiz ağlamaya başladı.

"Böyle konuşma. Ağladığında ben daha çok üzülüyorum, biliyorsun."

"Bu arada Sanem haklı çıktı! Kadınların hepsi de aynı!" diye düşündü Ali Münif.

Ama Ali Münif gerçekten çok üzülüyordu. Siranuş demin kendi söylediklerine inanıyordu.

"Vazifemiz mutlu olmak değil midir? Benimle mutlu değil misin Siranuş?"

"Seninle mutluyum. Çok mutluyum. Yumuşak, esprili, ince, cömert birisin, Ali Münif. Çok ortak noktamız var. Huylarımızda birbirine benziyor. Ermeni olmam senin için fark etmiyordu. Beni olduğum gibi kabul ettin. İhtida etmeye beni zorlamak istemedin. Sana müteşekkirim. Genelde Türk erkekleri birkaç ay sonra Rum ya da Ermeni metreslerini bırakırlar. Sen, ama sen farklısın. O zaman sonuna kadar farklı ol. Şu güzel İstanbul'a bak. Onu oğlumuza ya da kızımıza armağan edelim!"

"Fakat zamanlama kötü. Türkiye kıl payı kurtuldu bu sefer. Yarın ne olacak? Normal bir çift olan Sinan ile Sanem bile küçük Muhibbeleri için korkuyor, biliyor musun?"

"Bilmez olur muyum?Ben de senin için korkuyorum… Maazallah, sana bir şey olsa…"

"Harika! Daha cepheye gitmeden sen de beni herhangi bir cephede ölmüş gibi davranıyorsun?"

"Münifçiğim? Ne demek istiyorsun, kim o başka kişi?"

“Sanem Hanımefendi! Başka kim olabilir, canım? Bütün bunlar beraber düzenlediğiniz bir komplo mu ne?”

“Ne münasebet? Ama biraz önce Sinan ve Sanem'e normal bir çift diyordun. Biz anormal miyiz? Bu dünyanın insanlarıyız. Aynı etten, aynı kandan yapılmışız. İhtilalci Ali Münif, neredesin sen? Ermenileri Osmanlı İmparatorluğu'nda tutmayı isteyen siyasetçiler ne yapıyor?”

“Hıı. Yani her şey çok yavaş yürüyor aslında… Laik bir memleket olsak…”

“Benimle evlenir misin o zaman?”

“Tabii.”

“Beraber çocuğumuza bakar mıyız?”

“Engel kalmaz. Ama…”

“İttihat ve Terakki'de olan dostlarına laik kanunlardan bahseder misin?”

“İlk fırsatta bahsederim, Siranuşçuğum…”

“O zaman her şey halledildi!”

Siranuş bir ağacın arkasında gizlice Ali Münif'i öptü ve her ikisi de daha çabuk yürümüş olan Sanem ile Sinan'a yetişmeye çaba sarf etti. Fakat sonuç olarak ne hal edilmişti?

“Siranuş şu anda bir çocuk yapmamızın mümkün olmadığını anladı. Makul bir kız o,” diye düşünüyordu Ali Münif.

“Ali Münif bir çocuk istediğimi anladı. Bu çocuğu yapalım ilk önce nasıl olsa kanunlar zaman içinde değişir. Gerekirse hükümet onları değiştirir. Cemiyette Ali Münif gibi düşünenler mutlaka vardır!” diye düşünüyordu Siranuş.

Hem Ali Münif hem de Siranuş kavga etmemek için olayları akışına bırakmışlardı. O gece Ali Münif ile Siranuş ateşli ateşli seviştiler. Başka geceler o geceyi takip etti.

Halifelik durdukça laik kanunları beklemek düş gibi görünüyordu ama bir kılıf bulunabilirdi aslında… Belki… Bu ülkede her şey çok çabuk değişiyordu çünkü. Yalnız laiklik konusunda Ali Münif'in Cemiyete sunacağı taslak biraz gecikecekti. Çünkü Kasım 1914'te Osmanlı İmparatorluğu Almanya'nın yanında savaşa girdi, Ali Münif de savaşa gidenler arasındaydı.

43

18 Mart 1915'te Türkiye'ye son darbeyi indirmeyi ümit eden müttefik donanması Çanakkale kilidini zorlamaya çalıştı. O gün tarihe "İlk Osmanlı Tokadı" olarak geçecekti.

Ali Münif yamaçlarda miğferinin altından dürbünüyle, düşman gemilerini izliyordu.

Bir bataryaya komuta eden eski genç tüccar ister istemez tereddüt içindeydi. Dün bataryanın başında olan subay öldürülmüştü. Ali Münif onun yerine geçmek zorunda kalmıştı. Ama sorumluluk yükünün altında inliyordu ve filoyu görünce kendi kendine mırıldandı:

"Allah'ım! Bütün gemileri burada! Ne korkunç bir sessizlik! Herkes nefesini tutuyor. Allah'ım bu beladan bizi koru!"

Ali Münif işte şimdi Sinan'ın her zaman dediği "Vatan kurtarmanın" ne anlama geldiğini anlamıştı. Düşman kapımızda derdi, Régis Delbeuf. Bu düşmanı ne pahasına olursa olsun püskürtmek lazımdı. Evet, Vatan; barut, toprak, kan ve ceset kokusundan oluşan bileşimdi… Vatan, enveriyeli erlerle bezenmiş, boğazın suyuna bakan, toplarıyla meydan okuyan, bu dar şeritti. Ali Münif ve askerlerini şimdilik ölümden koruyan dar bir şerit.

Bu şeridin arkasında İstanbul vardı. *Sis* şiirindeki İstanbul unutulmuştu. İstanbul, istibdad ve Bizans entrikalarının şehri değildi artık. Şüphesiz bu şiiri yazan şair Tevfik Fikret için de değildi. İstanbul, mukaddes şehir, Türklerin fi tari-

hinde ele geçirdiği kutsal ganimet, dünyanın gıpta ile baktığı sihirsel mevki oluvermişti.

İşte Ali Münif'in askerleri Trabzon'dan, Sivas'tan, Diyarbakır'dan, Urfa'dan, Bursa'dan, Tokat'tan, Türkiye'nin her yerinden gelmişti. Bazıları Türkçe'yi zor konuşuyordu ama her birisi vatanını müdafaa etmeye koşmuştu. Ali Münif arkasında kalan Siranuş ile Sanem'i, Faik amcasını, daha uzaklarda bulunan babası Hüseyin Bey'i düşündü.

Ali Münif miğferinin altında terliyordu. Dürbünüyle düşman gemilerini net bir şekilde görebiliyordu. Bursa, Pınarbaşı, tiyatronun sahnesi, Cami-i Kebir ve Yeşil Türbe, Madam Brotte'un Oteli, oturdukları şirin evleri ise çok uzaklardaydı şimdi. Uzak, güzel ama sisli bir rüya.

Aniden sessizlik bozuldu ve mağrur kruvazörler ölüm kusmaya başladı.

"Şimdi! Şimdi! Batarya Ateeeş!" dedi Ali Münif.

Gök gürledi, toprak titredi, Ali Münif'in emirleri ve diğer topların başındaki vurulan erlerin çığlıkları bulutlara yükseldi.

Birdenbire her şey karışmıştı. Vatan'ın kokusu her yerde daha da belirginleşiyordu.

"Bir mermimiz isabet etti, çocuklar!" dedi Ali Münif.

"Yaşaaa!" diye bağırdı erler.

Evet, Türklerin darbeleri de etkindi!

"Devam edin, çocuklar! Ateeeş!"

Tam o sırada sağ taraflarında patlayan bir mermi bir eri öldürdü… Şok yüzünden Ali Münif ile birkaç askeri yere düştü. Mermiler ıslık çalarak üzerinden geçmeye devam ediyordu.

Ali Münif'in alnı kanlar içindeydi ama ayağa kalktı. Birkaç eri ölmüştü.

Ali Münif geri çekilmekte olan birini gördü:

"Hasan? Ne yapıyorsun, ha? Gavurlara geçit yok! Yerine dön!" dedi silahını göstererek.

"Emr… emredersiniz komutanım!" diyen mahcup asker arkadaşlarının yardımına koştu.

"Gavur" diyen, eskiden bu kelimeyi hiç kullanmayan ve silahını başka birine doğru yönelten, hayatı boyunca silaha hiç dokunmamış olan Ali Münif miydi? Başka birisi mi? Kendini tanıyamıyordu genç adam.

Bu ani şaşkınlık çabuk kayboldu ve Hasan'ı takip ederek bataryasının komutasına yeniden geçti. Ali Münif dürbünüyle tekrar bakarak bir İngiliz torpidosunun batmak üzere olduğunu gördü.

"Çocuklar! Torpido botları batmak üzere! Veee battı!"

"Yaşaaa!"

Ali Münif'in, şuurunu kaybetmeden önce duyduğu son kelime oldu bu. Çok kuvvetli ve ağır bir mermi toprağı alt üst etmişti…

Ali Münif'in ondan sonra hissettiği ya da duyduğu tek şey, etrafında gidip gelen askerlerin ayaklarının sesi oldu.

"Burada bir subay var!" diye bağırdı bir ses.

Bu sessizlik nasıl devam edebilirdi? Bu göğün doğal hali ateş ve şimşek, bu toprağın doğal hali de ılgıt ılgıt akan kan dereleri değil miydi? Bu boğaza neden yakamozlar geri gelmişti?

Neden muharebe devam etmiyordu? Neden şu insanlar birbirlerini boğazlamıyordu?

Ali Münif, uzun süre hayat ve ölüm arasında kaldı. Ateşi yükselen adam sayıklamaya başladı.

"Siranuş neredesin sen? Bir çocuk? Neden bir çocuk istiyorsun? Onu buraya göndermek için mi? Onu bu hengamenin arasına bu korkunç ateşe atmak için mi? Öldürsün, öldürülsün diye mi? Hiçbir çocuk bunu hak etmedi. Hiçbir çocuk. Dünyada hiçbir çocuk, hiçbir insan oğlu bu ateş yağmurunu hak etmedi. Bu dehşeti hak etmedi… Ne diyorsun, Siranuşcuğum? "Beni unutma…" Hayır seni asla unutmam. Allah'ım beni kurtar… Bizi kurtar… Vatanımı kurtar düşman elinden…"

Ali Münif'in şuuru yavaş yavaş açılmaya başlamıştı. Etrafındaki eşyaları seçebiliyordu. Burası alelacele inşa edilen bir barakaydı. Sağında ve solunda hayatta kalma mücadelesi veren yaralılar vardı.

"Beni korkuttunuz, komutanım! Aramıza döndünüz şimdi. Maşallah."

Ali Münif daha dikkatli bakınca Hasan'ı tanıdı. Hasan 20 yaşında bir gençti. Seferberliğe dahil olmuştu.

"Yaptığımdan pişmanlık duyuyorum, komutanım…" dedi Hasan kısık bir sesle.

"Ne diyorsun sen? Kazandık mı dedin? Onu demeni tercih ederim. Zaten… zaten..."

"Zaten, komutanım?"

"Zaten bataryamda ancak ve ancak aslanlar olabilir! Yaşasın 12. bataryanın aslanları! Eee? Ötekiler nerede? Osman? Fehmi? Adnan? Fahrettin?"

Hasan başını eğdi,

"Hepsi şehit oldu, komutanım. Sadece siz ve ben kaldık…"

Derin bir sessizlik oldu.

"Allah rahmet eylesin, Takdir-i İlahi," dedi Ali Münif duygulandığını zorla saklayarak.

Hasan esmer, kısa boylu, cılız bir oğlandı.

"Nerelisin sen, Hasan?"

"Nevşehir'in bir köyündenim, komutanım."

"Nevşehir nere, Çanakkale nere…"

"Siz Bursa'dan geliyormuşsunuz, komutanım. Bursa'nın toprağı verimli imiş. Orada ünlü bir Askeri Mektep varmış."

"Evet, Hasancığım, oradan Bursa'nın bütün ışıkları görülüyor. Başka bir rivayete göre, âşıklar eskiden oraya gizlenmek için geliyorlarmış.

"Eee, her ikisi de doğru olabilir. Aşıklar böylelikle gözlerden uzak kalıp ışıklara bakıyorlardı! Manzarası mutlaka çok güzeldir."

"Çook."

Ali Münif gülümsedi ve arkasında bıraktığı hayatı gözden geçirdi. Bütün bunlara bir anlam veremiyordu. Bu barakada, bu köylüyle birlikte ne işi vardı? Neden ötekilerle ölmemişti Ali Münif? Neden Hasan'ın kaçmasına engel olmuştu? Neden Hasan ölmemişti?

"Bursa'da hangi sebze yetişiyor, komutanım?"

"Ben şahsen hindibaya ehemmiyet verdim, Hasan."

"Hindibayla ne yapılır, komutanım?"

O zaman Ali Münif Hasan'a hindibanın faydalarını övmeye başladı. Hasan da köyünde işlediği topraktan bahsetti. Köyleri fakir gibi görünüyordu.

"Kışları soğuk, çok soğuk, ama ülkemizin doğusunda kışlar beş betermiş."

"Hasan?"

"Efendim komutanım?"

"Harpten sonra…"

"Harpten sonra mı?"

Hasan faltaşı gibi açılmış gözlerle komutanına bakıyordu. Ali Münif sanki saçma bir şey söylemişti. Hayır, ona göre bu harp hiçbir zaman sona eremeyecekti!

"Bu harp, bu ıstırap, bu katliam, bu şehitler ilelebet devam etmeyecek. Bir gün sulh gelecek. Harpten sonra bana, Bursa'ya gel sana iş veririm."

"İnşallah komutanım."

"Evli misin?"

"Evliyim."

"Kaç çocuğun var?"

"İki," diye parmaklarıyla gösterdi.

"Hasan 20 yaşında ve 2 çocuğu var. Bense…" diye düşündü Ali Münif. Sonra devam etti:

"Ailen ile gel. Hanıma kim bakıyor?"

"Annem."

"Anneni de al gel. Harpten sonra ülkemizi yeniden yaratmak zorunda kalacağız. Her ferdine ihtiyacımız olacak. Beraber çalışalım! Türkiyemiz daha güzel, daha müreffeh olur!"

Tam o sırada askeri hekim Ali Münif'e yaklaştı. Babacan, biraz kilolu ve güler yüzlü bir adamdı.

"Eee? Nasılsınız yüz başı Münif?"

"İyiyim diyelim, doktor. Allah'a binlerce şükür. Kaç gün sayıkladım ben?"

"On dört gün diyelim. Hiçbir şey değil. Aslan gibi bir

gençsiniz siz. Çabucak kendinize geleceksiniz. Bu arada gelişmelerden haberiniz yok tabii. Fransızların meşhur *İrrésistible* zırhlısı battı. Ondan evvel *Bouvet* zırhlısı bir mayına toslamıştı. İngilizlerin *Ocean* torpidosu battı. *Agamemnon*'ları da kaçtı! Düşmanlarımıza tam bir hezimet! Çanakkale kilidi ise hâlâ sağ salim!"

"O zaman sulh kısa bir zamanda gelir," dedi Ali Münif.

"Maalesef sanmıyorum. İngilizler ve Fransızlar inatçı. Şimdi çıkartma yaparak şanslarını deneyecekler."

"Şansları da gemileri gibi batsın!" dedi Ali Münif. "Onlara geçit vermeyeceğiz."

Hasan gitmek üzereydi. Genç asker, komutanına veda etmeden önce hafifçe gülümsedi ve onun elini sıkarak yüzüne baktı:

"Allah müsaade verirse, sulhden sonra beraber Bursa'da çalışırız, komutanım."

Ve asker selamı verdikten sonra Hasan barakadan çıktı.

44

İtilaf devletlerinin basınında hezimetin boyutları örtbas etmeye çalışıldı.

Savaşa dair fotoğraf yayımlayan *Le Miroir* adlı Fransız mecmuası Mart 1915 sayılarında şu bidiriye yer verdi:

"20 Mart, Pazar. Tüm Fransız-İngiliz donanması Çanakkale Boğazı'na geçip, Çanakkale dahil en önemli kalelerini bombardımana tuttu. Bazı sonuçlara ulaşıldı ama müttefikler birkaç ağır kayıba maruz oldular. Bir mayının infilakı sonucu Bouvet zırhlısı battı. Gaulois zırhlısı da geçici olarak saf dışı kaldı. İki İngiliz zırhlısı bir mayına toslayarak havaya uçtu. Operasyonlar devam edecektir. Suriye sahillerinde bulunan IV. Henri zırhlısı, Bouvet gemisinin yerine geçmekle görevlendirildi."

L'Irrésistible hakkında suskunluk devam ediyordu.

Başka bir sayfada: *"Çanakkale'de Türkler torpido-atar borular kullanıyorlar"* diye yazıyordu. Ama diğer bir sayıda Krite önünde öldürülen Türklerin cesetleri gösteriliyordu. Hepsi de yüzükoyun yatmış görünmekteydi. Hepsi de göğsünden yara almış.Ve de gazetenin yorumu şuydu: *"Almanvari sıkı saflı hücumlarında Türkler büyük kayıplara maruz kaldılar. Gelibolu Yarımadası'nda 100.000'i aşkın askerleri düştü ve İstanbul hastaneleri yaralılarla dolup taşıyor. Bu insanlar cesaretle savaşıyor, ama Senegallilerimizin ve deniz askerlerimizin hevesi kıyas kabul etmez."*

Aslında Türk askerleri, Marne Muharebesi'nde General Joffre tarafından verilen emre benzeyen bir emre itaat ediyorlardı. Fransız askerleri: *"Geri adım atmaktansa bulundukları yerde kendilerini öldürtmeliydiler!"*

Fakat Çanakkale Operasyonun sonu bir fiyasko ile sonuçlanacaktı. Meşhur "Hindistan Yolu"nu muhafaza etmek ve Rus Ordusu'na yardımcı olmak isteyen nazır Winston Churchill, bu deli maceraya İngiliz askerlerini sürüklemişti. Orta Doğu'da çıkarlarını müdafaa etmek isteyen Fransa onu takip etmişti. Bu başarısızlık, Churchill'i sadece koltuğundan edecekti ama binlerce askerin ölümüne neden olacaktı.

Taburcu olmak Ali Münif için cepheye geri dönmek demekti.

Düşmanın ne pahasına olursa olsun ele geçirmek istediği bu sahillerin, bu plajların, bu fundaların ne anlamı vardı?

Tekdüze bir gürültü çok sık duyuluyordu:

"Ta-Ta-Ta-Ta.-Ta-Ta-Ta-Ta-Ta-Ta-Ta"

Ateş püskürен mitralyözlerin sesiydi. İnsanlar burada nasıl yaşayabiliyorlardı? Nasıl ve de o kadar uzun bir süre?

Ali Münif, bir gün yamacın dibine bakarken birkaç Anzak askerinin kendisinin bulunduğu yere doğru yavaş yavaş tırmandığını fark etti. Tuhaf, anlamsız şapkaları vardı. Bataryası daha yukarılarda kalmıştı. Alarm vermek yerine, uzun süre onlara baktı. Sanki hipnotize olmuştu!

"Ha! Ha! Ha," diye gülmeye başladı Ali Münif. "Düşman geliyor. Yine geliyor. Sonsuz dalgalarla geliyor. Ne zaman bitecek bütün bunlar? Ne zaman? Öldüğümde biter mi? Ha! Ha! Ha! Öldüğümde bitse ne işe yarar? Onlara ateş açmak zorunda mıyım? Ateş açmazsam hain, açarsam kahraman olacağım. Yine de ateş açan ya da açmayan aynı Ali Münif olmayacak mı? Onlara teslim olayım bari. Bitsin bu çile! Hayır Ali Münif, böyle yapma. Çünkü... çünkü... Bu sefer düşman elinde olacaksın. Nerede Hasan'ı bataryasına dönmeye zorlayan subay? Cesur ol Ali Münif! Cesur ol! Düşmana geçit yok!" diye bağıran Ali Münif Anzaklara ateş etti.

İki mermisi isabet etti. Bataryasına hemen haber verildi. Hasan birkaç er ile birlikte Ali Münif'in yanına geldi.

"Ne oldu, Komutanım?"

"Ne olacak? Düşman buraya kadar çıktı. Onu püskürtmemiz lazım!"

Nitekim düşman püskürtüldü ve boğaza süngüyle döküldü.

İki esir alınmıştı. İki genç. Onlar da Ali Münif gibi burada ne yaptıklarına bir anlam veremiyordu ve şaşkınlıkla kendilerine tuhaf bir dilde konuşan üniformalılara bakıyordu.

"Hasan?"

"Komutanım?"

"Tayınımdan al onlara ver. Onlar artık misafirimiz. Medeni dünya denen nesne, Türklerin esirlerine nasıl davrandığını görsün. Zavallılar ya öldürülmek ya da esir düşmek için dünyanın öbür ucundan buralara geldiler."

'Onlar benden şaşkın, benden ürkek' diye düşündü eski genç tüccar. 'En azından ben ülkemin toprağını savunuyorum, onlar ise anlamsızca bu sahillere atıldı.'

Bu sefer düşman kavramı Ali Münif'in aklında hem somut ve canlı hem de zavallı, neredeyse gülünç bir hal almıştı.

İki esirle konuşmaya çalışan Ali Münif, hiç Fransızca bilmediklerini çarçabuk fark etti. Yine de İngiliz dilinin kelimelerinin çoğu Fransızca kökenli olduğundan biraz anlaşabildiler, gençlerin Yeni Zelanda askeri oldukları anlaşıldı.

Ali Münif, onlardan düşman donanması ya da siperleri hakkında bilgi almaktansa aileleri ve ülkelerine dair bilgi almayı tercih etmişti.

Onlar oradaki köylerde yaşayan ve Hasan'ın hayat tarzına az çok benzeyen bir yaşamı sürdüren gençlerdi. Birisi gülümseyerek boynuna asıllı bir madalyon gösterdi: İçinde bir tutam saç bulunuyordu. Ali Münif, bunun gencin nişanlısının saçı olduğunu anladı ve gülümsedi. Aklına hemen sevgili Siranuş'u geldi.

Ne yapıyordu şimdi acaba? Ali Münif sevdiği kadının fotoğrafını kalbinin üstünde taşıyordu.

Siranuş, ellerini birbirine kenetlemiş sandalyeye tutunuyordu. Gülümsüyordu. Saf, yumuşak, güven veren gülümsemesiyle gülümsüyordu. Gözleri ışıl ışıl parlıyordu. Ama Ali Münif bu fotoğrafı kimselere gösteremiyordu, çünkü utanıyordu.

Genelde askerlerin sevdikleri kadınların fotoğraflarını birbirlerine göstermek gibi âdetleri yoktu. Ayıptı, günahtı. Ali Münif fotoğrafı bu iki yabancı askere gösterebilirdi, ama yapamadı.

Bu fotoğrafı arkadaşlarına gösterdiğinde "Evli misiniz?" ya da "Çocuğunuz var mı?" diye sorduklarında ne cevap verecekti? "Sevdiğim kadın Ermeni. Onu çok seviyorum, o da beni seviyor. Hayır dinini değiştirmek istemiyor. Evlenmeyeceğiz. Ama benden bir çocuk doğurmak istiyor," derse akıllarına neler gelirdi neler. Ne devlet düşmanlığı kalır, ne de dönmeliği.

Siranuş'tan aldığı mektup ya da kartpostallar nadirdi. Üstüne birkaç önemsiz ya da çok manalı olmayan kelimeler yazıyordu. Bu da istedikleri bir durum değildi.

Harp zamanıydı.

Yazışmalar hem kısıtlı hem de kontrollüydü.

Daha ayrıntılı haber almak ya da vermek için İstanbul'a gönderilen özel bir ulak lazımdı.

Bu da yüksek rütbeli subaylara özgü bir imtiyazdı. Genelde Ali Münif Siranuş'a yazdığı mektupları Sanem'e gönderiyor, Sanem de onları genç şarkıcıya aktarıyordu.

Bir subayın Ermeni bir aktris ile yazışması şüpheli bir davranış gibi algılanabilirdi. Her Ermeni düşman değildi ama bazı Ermeniler Türkiye düşmanlarını açık açık destekliyordu ve kırlarda Ermeni sakinlerini silahlandırıyor ya da silahlandırmaya devam ediyordu.

Nitekim son zamanlarda Ermeni komitelerinin faaliyetleri gitgide artmıştı. Ali Münif, Bursa'dayken babası Hüseyin Bey ile konuşmuştu. Bursa civarları tekrar yağma yeri olmaya başlamıştı. "Bildiğin kişi," demişti babası, "yine haydutlarının başında."

Bildiğin kişi derken Ali Münif hemen onun *Setrak* olduğunu anlamıştı.

Setrak, canileriyle birlikte, savaş başlamadan önce Türk köylerini yakıp halkı öldürmeye başlamıştı. Ama bütün bunlar seferberliğe denk geldiği için kimse onlarla uğraşmamıştı.

Bu arada Ali Münif, asker olarak Çanakkale'ye gönderilmişti. Sarıkamış civarına yollanmamıştı Allah'a şükür. Oralarda binlerce askerin açlıktan ya da soğuktan donarak öldüğü söyleniyordu

Türkiye her taraftan kuşatma altında bulunuyordu. Bir de bu komitacıların yaptıkları ülke için kabul edilemezdi. Mayıs ayında Bab-ı Ali tarafından akdedilen bir kanun, Ermenilerin çoğunun sürgüne gönderilmesine neden olacaktı. İlk aşamada İstanbul'daki komiteler kapatıldı. Bu hayat memat meselesinde Jön Türkler tereddüt etmeden tepki gösterdi. Ali Münif 250 komite mensubunun –bazı silah arkadaşları 600 diyordu– yakalandığını, sürgüne gönderildiğini ya da infaz edildiğini öğrendi. Partileri Osmanlı İmparatorluğu'na harp ilan etmişti.

Ali Münif'in ilk önce Siranuş'u düşünmüştü. Siranuş komite mensubu değildi, ama komiteler ateşle oynamıştı onların hatasını genç kadının ödemesi düpedüz haksızlık olacaktı. Bu düşünce zavallı Ali Münif'i deli ediyordu. Burada savaşta olduğundan sevdiği kadın kurtarması ya da koruması mümkün değildi.

"Bütün bunlar mantıksız şeyler! İşte komitecilerin vardığı güzel sonuç: Kendinizle iftihar edin Setrak Efendi!" diye tekrarlıyordu eski genç tüccar.

Ali Münif Bursa'daki dostu Garo'yu da düşündü. O da tamamen masumdu ve komiteciler tarafından az kalsın asılacaktı. O da mı sürgün edilecekti?

"Canım arkadaşım Garo! Neden bütün bunlar? Neden siz oralardasınız? Neden ben buradayım?" Ama yavaş yavaş Ali Münif'i teselli edebilen haberler gelmeye başladı.

İstanbul'daki Ermeniler başka yere sevk edilmeyecekti.

Öte yandan komitecilere katılmamış olan Ermeniler sürgün edilmeyecekti.

Ama birçok yerde Ermeniler isyan çıkarmışlardı. Sırtından vurulan ordu sert bir tepki gösterdi ve bazıları hariç, valiler Ermeni nüfusunun çoğunu sevk etti.

Her şeye rağmen birkaç hafta sonra Ali Münif Siranuş'tan bir mektup almış ve çok sevinmişti. Siranuş İstanbul'daymış! Sağ salim imiş!

Ali Münif o zaman rahat bir nefes aldı.

"Siranuş yaşıyor! Siranuş hayatta!" diye mırıldandı.

Savaş devam ediyordu. Çanakkale'yi geçememişlerdi ve zafer yakındı. Üstelik de belki de Tanrı'nın bir lütfu olan ve Ali Münif'in inancını kuvvetlendiren bir sahne oldu.

Bir gün, Esat Paşa'ya bir mektup verilmek üzere görevlendirilmiş Ali Münif, tepededeki siperlerden geçiyordu. Birdenbire bir müzik ve hemen ardından İngiliz kruvazörlerin toplarının sesini duydu. Anlaşılan atışlar söz konusu tepeye yönelikti.

Hemen Ali Münif buralardan geçen bir askere seslendi:

"Asker, neler oluyor burada?"

"Buranın alayının komutanı her gün saat on ikide orkestra eşliğinde askerlerine yemek yedirir, komutanım! Dar bir şeritte sıkışmış kalan İngilizler ateş ederek ona cevap verir ve aynı zamanda aynı müziği kruvazörlerinden duyan arkadaşları tepeyi bombardımana tutmaya başlar. Yemekleri bitince, orkestra susar, İngilizler de sadece öfkelerinden açtıkları ateşe son verirler..."

"Bu komutanın adı ne peki?"

"Mustafa Kemal, komutanım."

45

"...Benim durumumu anlıyor musunuz şimdi, Madam Triantafilidis?"

"Anlıyorum, Matmazel Siranuş," dedi kadın.

Epeyce yaşlı, topuzlu ve gözüklü olan Madam Triantafilidis, Fanchette'in gelinliğini hazırlayan terziydi. Ondan sonra Siranuş da İstanbul'a gelince onun müşterisi olmuştu.

Yaşlı kadın atölyesinde Siranuş'un elbisesinin astarını dikmekte, her zamanki gibi sohbet ederek işini yapmaktaydı. Siranuş'un yüzü ise solgundu. Bakışları da tedirgin.

"Rahmetli Mösyö Triantafilidis'in bu dünyadan göç ettiğinden beri de yani 25 yıldır, dünyanın durumu daha da beter oldu. Herkesin çok vahim olabilen problemleri var.

"Fakat sizin vakanız özellikle hassas. Mösyönüz daha doğrusu beyiniz cephede, siz buradasınız, bebek bekliyorsunuz, evli değilsiniz,üstelik de dinleriniz farklı..."

"Evet, Madam Triantafilidis, siz tecrübeli bir kadınsınız: Ne yapabilirim şimdi? Bu çocuğu çok istedim."

"Neden o kadar çok istediniz, evladım?"

"Çünkü Ali Münif'i çok seviyorum. Ben ondan bir bebek istiyordum. Seneler geçiyordu. Etrafımdaki kadınların çoğunun şirin bebekleri olmuştu... Onlar gibi olmak istedim. Belki de bencillik yaptım. Ali Münif'i hiç düşünmedim. Tek başıma bu bebeği yetiştirebilirim dedim ona."

"Kafanızda hiçbir sorun kalmadı değil mi, yavrum?"

“Aşağı yukarı… Ama şimdi durum farklı.”

“Farklı olan ne?”

“Harp patladı… İşsizim çünkü tiyatrolar kapandı… Kendimi güçlü zannediyordum. Yanılmışım meğer.”

“Güzel evladım. Güzel bir aşk yaşamışsınız, anlıyorum. Ama bu dünyaya gelecek çocuğun durumunu hiç düşündünüz mü? Beyiniz hiçbir şey bilmiyor tabii…”

“Hiçbir şey bilmiyor,” dedi Siranuş sıkıntıyla.

“Diyelim ki siz buna katlanacaksınız, peki çocuğunuz bu yükün altında inlemeyecek mi?”

“İnler!..”

Nemli gözleriyle bakarak itiraf etti genç aktris.

“Dolaysız konuşalım o zaman, evladım. Hikâyeniz beni çok duygulandırdı. Bu kadar yaşlı olmasaydım ben bu bebeğe bakardım… Ama… Bu çocuğu aldırtmak istemiyorsunuz, değil mi?”

“Hayır, anne olmak istiyorum,” dedi Siranuş ağlayarak.

“Tahminen ne zaman doğacak?”

“Temmuz ayında.”

“Çocuğa sahip çıkacak, bakacak güvenilir, güçlü aynı zamanda iyi bir insan bulmak lazım.”

“Der Astıvadz! Günümüzde böyle biri var mı? Derdime de çare olur mu?”

“Ölüm dışında her şeyin çaresi var, evladım. Fakat söz konusu olan ölüm değil, hayattır şimdi.”

“Ben Mösyö Mardiros Mardirosyan'ı düşündüm.”

“Kim o?” diye sordu birdenbire umutlanan zavallı Siranuş.

“Ermeni bir hayırsever. Eskiden rahmetli eşi için elbise dikiyordum ben. Ermeni yetimlere iltica veren ve eğitimlerini sağlayan bir beyefendi. Size uygun olan çözümü bulur o. Kumaş satıcısıdır. Herkese yardım etmeye çalışıyor. Ondan sizin için bir randevu rica edebilirim.”

Siranuş seve seve kabul etti. Üç gün sonra da Madam Triantafilidis'in evinde yani atölyesinde Mardiros Mardirosyan ile buluşacaktı. Randevuları saat ikide idi.

“Mösyö Mardirosyan gelir mi, sizce?” diye sordu bir sandalyede oturmuş olan Siranuş. Heyecan boğazını sıkıyordu.

“Merak etmeyin, evladım,” dedi kadın gülümseyerek, “Mösyö Mardirosyan her zaman çok dakiktir.”

Tam konuşurlarken Mösyö Mardirosyan odaya girdi. Terzi kadın onları tanıştırdıktan sonra odayı terk etti. Siranuş ayağa kaltı, Mösyö Mardirosyan ise başını eğerek genç aktrisi selamlayıp elini öptü. Bu alafranga davranışlardı. Mardirosyan altmış yaşlarında gözüküyordu. Kalın bıyıkları bembeyazdı. Fesinin altından biraz uzun saçları çıkıyordu. Gözlerinde başka bir yerden gelmiş gibi görünen bir parıltı vardı. Tebessüm ediyordu. Sesi yumuşaktı. Ermenice konuşuyordu.

“Sizi tanıyorum, Oriort. Tiyatroda birkaç defa sizi izlemek şerefine eriştim. Osmanlı sahnesinin parlayan yıldızlarından birisiniz.”

“Çok naziksiniz, Baron,” dedi Siranuş gülümsemeye çalışarak. “Lakin şu anda oynamakta olduğum oyun pek hoşuma gitmiyor ve bu zavallı yıldızın ışığı söndü…”

Mardirosyan gülümseyerek:

“Biliyorum. Madam Triantafilidis bana her şeyi anlattı. Ailemin eski bir dostudur. Güvenilir bir kişidir. Her şeyden önce, bize katılacak olan bebeğin babası hiçbir şey bilmiyor, değil mi?”

“Bilmiyor. Babası Türk. Çanakkale'de şu anda. Vicdanım sızlıyor. Zavallı, ölümle pençeleşiyor her gün ve ben… Mektuplara hiçbir şey yazamam, olanları söylemeye cesaretim yok. Benim İstanbul’da olduğumu duyunca sevinmiştir. Ben ise bencillik ettim sadece kendimi düşündüm. Daha doğrusu büyük bir kahramanlık gerçekleştireceğimi sandım. Çocuğumuz her iki cemaat için bir örnek olacaktı. Ne aptalmışım meğer. Aslında toplumuz onu kabul etmeye hazır değil. Ne Türk ne de Ermeni camiası hazır. Ben de hazır değilim. Aşağılık bir insan olduğumu düşenebilirsiniz, baron.”

“Korkmayın, evladım, toplum sizi yargılayabilir, ama ben asla sizi bir günahkâr gibi addetmeyeceğim. Tam tersine, ya-

zının icadından 5.000 sene sonra hâlâ bu durumda olan toplumlarımızı suçlayacağım. O zamandan beri o kadar az mı ilerledik? O kadar az şey mi anladık? Dinler ne yapar? Dinler insanların arasında farklıkları artırmak için yaratıldı mı? Bir Türk bir Ermeni'yi ya da bir Ermeni bir Türk'ü sevmez mi? Sever. Neden serbestçe evlenmesinler o zaman? Biliyorum, böyle konuşarak hem Ermenilerin hem de Türklerin çoğunu kızdıracağım. Sadece şimdi değil ama birkaç nesil sonra da onların tepkisi aynı olur. Siz başka bir insansınız, hem Ali Münif Bey hem de siz. Hele siz."

"Oh, Baron Mardirosyan, bana iltifat etmeyin. Basiretim bağlandı aslında. Bu, bir gerçek. Ali Münif ile sonsuza dek ittifakımızı pekiştirmek isterken, belki de onu uzaklaştırmış olacağım. Öncü olmak istedim. Hem sahnede hem hayatta. Fakat hayatta bambaşka bir oyun oynanır. Güzel duygular, güzel istekler, iyi niyetler bazen yetmez. Bütün bunlara gurur payını ekleyin. Bazen tek başına mücadele edersiniz ama, daha kötüsü, toplumun istemediği küçük bir çocuk sizinle birlikte olabilir. Bu küçük yavru da sizden her şeyi bekler. Siz de beklentilerini karşılayamayabilirsiniz. Oh! Der Astıvatz yardımcım olsun."

Mardiros Mardirosyan Siranuş'u dikkatle dinliyordu ve merhametli bir yüz ifadesi vardı

"Oriort Siranuş," diyerek devam etti hayırsever, "dinlere karşı olduğumu düşünebilirsiniz. Hayır, herkes doğduğu dinde ibadet etsin. Ben şahsen Tanrı'ya inanıyorum. Ama bu Tanrı, kavramamız güç olan bir varlık. Benim için Tanrı mutlak iyiliktir. Tanrı asla kötülüğünüzü istemez. Tanrı boşuna sizi bana göndermedi. Tanrı bana sizi probleminiz çözülsün diye yollamıştır. Sıra bende artık. Görevlendirildim. Bundan eminim. Şimdi mümkün olduğu kadar demin bahsettiğim bu iyiliği yapmam gerekiyor. Size acımıyorum. Size hayranım Oriort Siranuş. İnançla Ali Münif ile aşkınıza inandığınız ve inatla savunduğunuz için. İnançla ondan bir çocuk istediniz. Şimdi inancınız zedeleniyor. Çok normal bir tepkidir. Engeller çoğaldı çünkü. Tanrı terazilerine bizi koydu.

"Beni iyice dinleyin, şimdi. Ben kumaş alıp satıyordum. Hayatımı dopdolu sanıyordum.O'na rastlayana kadar. Bana gerçekten ikinci bir hayatı veren eşim Zabel oldu. O bana hayatımın ne kadar boş, ne kadar faydasız olduğunu gösterdi. Çok iyi bir insandı o. Benden iyi. Yanında benciliğimden utanıyordum. Zabel herkesi kabul ediyor, herkesin yardımına koşuyordu. Ben sadece onu yavaş yavaş takip edebiliyordum.

"Çocuğumuz olmadı! Neden? Bilmiyorum. Bu fiziksel, bu bilimsel gerçekten bahsetmiyorum ben. Metafizik hakikatten, görünen dünyanın ötesinde bulunan hakikatten söz etmek istiyorum. Belki de Tanrı bizden başka bir şey istiyordu. O zaman bu yetimhaneleri kurmaya karar verdik. Çok sayıda öğrenciyi okuttuk. Elimizden geleni yaptık.

"Ondan sonra da (Burada Mardirosyan yutkundu ve biraz durdu) ondan sonra da Zabel hastalıktan öldü. Dünyam yıkıldı. İsyan ettim. Acı ve amaçsız bir hayat sürdürmeye başladım. Fakat sonunda herkesin benden nefret ettiğini görünce kendimi sorgulamaya başladım:

"Neden böyle yapıyorsun, Mardiros? Zabel yanında olsaydı, sana ne derdi? Meleğin meleklerin yanına gitti. Ona layık biri olduğunu göstermen lazım şimdi.

"Birdenbire Zabel'in misyonunu tamamlamak için yaratıldığımı anladım ben. Hemen işe koyuldum. Bazı insanlar beni deli sanmaya başladı. Siz de beni deli sanıyor musunuz, Oriort Siranuş?"

"Hayır, baron Mardirosyan, bence hiç de deli değilsiniz. Sizi dikkatle dinliyorum. Karınız için de dua ediyorum şu anda."

"Bu dünyada rolünün tam olarak ne olduğunu anlamak çok mühim bir husustur. Değil mi? Siz Oriort Siranuş, siz ki bir oyuncusunuz ne dersiniz?"

"Size hak veriyorum. Okuduğunuz ve daha sonra oynayacağız rolü anlamak son derece önemli bir olgu. Rolünü anlamayan bir oyuncu bütün oyunu mahvedebilir…"

"Burada o zaman beraber size ve bana yeniden verilen rolümüzü iyice deşifre etmeye çalışacağız."

“Evet, baron, evet.”

“Merak etmeyin, buraya gelmeden evvel probleminizi iyice düşündüm. Çözümünü de buldum.”

“Çok teşekkür ediyorum, baron. Çözümünüz nedir?”

“Benimle evlenin!”

Birdenbire korkunç bir sessizlik Siranuş ve Mardirosyan arasında dolaştı. Siranuş da biraz sendeledi. Umutlar boşa mı çıkacaktı?

Fakat hemen Mardirosyan gülümseyerek devam etti:

“Hayır. Beni yanlış anlamayın. Genç aktrislerin peşinde koşan şu iğrenç ihtiyarlardan değilim ben. Bir erkek olmaya da devam ediyorum.. Ama her şeyden önce bir insan olmaya çalışıyorum. Üstelik biliyorsunuz sadece meleğim ve hatırası için yaşamaktayım. Herhangi bir kadınla “gerçekten” ve somut bir şekilde tekrar evlenmem mümkün değil. İçinde bulunduğunuz acıdan istifade edecek biri değilim ben. Bir *düzenleme* söz konusu. Anladınız mı, evladım? Bu toplum için bir paçavra gerekiyor, değil mi? Onlara bu paçavrayı verelim. Toplumuzda dış görünüş ve şekil her şeyden daha mühim, değil mi? Şekle boyun eğelim o zaman. Herkesten önce çocuğunuzu düşünelim. Ona bir soyadı ve bir baba gerekiyor. Laiklik yürürlükte olmadığına göre Gregoryen Kilisesi'nde gerçekleşecek izdivacımız. Evlerimizin birinde siz oturacaksınız, Siranuş. Çocuk sizinle oturacak. Zaman zaman ziyaretinize geleceğim. Merak etmeyin resmi babası da olacağım, onu en iyi mekteplerde okutacağım, müsaadenizle de öz çocuğum gibi seveceğim.”

“Baron Mardirosyan kulaklarıma inanamıyorum Yüreğim sevinç dolu, ama, ama…”

“Aması ne?”

“Ama Ali Münif?..”

Mardirosyan biraz düşündükten sonra şunu söyledi:

“Ali Münif'i de düşündüm, evladım. Maalesef bu hikâyede şimdilik o kurban durumunda. Anlattıklarınıza göre sizin gibi ulvi bir ruha sahip Ali Münif. Anlar. Bir gün mutlaka anlar. Size bir gün döner. Sizinle bir gün yaşar. Gerçek kocanız o çünkü. Çocuğun gerçek babası da o.”

“Lakin siz, Baron Mardirosyan, siz?”

“Ben, Oriort Siranuş, size demin anlattığım gibi rahmetli eşim Zabel'in hatırasıyla yaşıyorum. İnsanlara, kardeşlerime biraz iyilik yapmaya çalışıyorum. Bütün mücadelem, bu. Merak etmeyin. Zamanı gelince bu yaptıklarımızı anlatacağım beyinize. Korkmuyorum ben. Korkmuyorum çünkü kötü bir şey yapmadım. Çocuğunu toplumun gazabından kurtarmış olacağım.”

“Size nasıl size teşekkür edebilirim, baron,” diye sordu Siranuş. “İyiliğinizi hak ediyor muyum? Bunun için ne yaptım ben?”

“Tanrı her şeyi, yaptığınızı da bilir. Biz ancak ve ancak iyi niyetimizi iyi hedeflere kullanabiliriz,” diyerek cevapladı Mardiros Mardirosyan.

Üç hafta sonra Siranuş, Mardiros Mardirosyan ile evlenmiş, 1915 Temmuzunun sonunda da Krikor Mardirosyan dünyaya gelmişti...

46

Artık inanmadığı bir fırkanın bayrağının altında mücadele veren Setrak Movsesyan, neredeyse kendi hesabına savaşıyordu. İstanbul Hınçakyan komitesi ikiye bölünmüştü. Hampartsum Boyacıyan artık sadece ulu bir çınarın gölgesiydi. Jön Türklere ılımlı tavırlarda bulunuyordu. Sabah Gülyan ise silahlı mücadeleden yanaydı. Taksim Meydan'ında Talat Paşa'ya bir suikast hazırlamak isteyen Sabah Gülyan'dı. Hampartsum ya habersizdi ya karşıydı. Yalnız komplocular tam zamanında ve komitelerin kapatılması tarihi olan 24 Nisan'dan çok önce yakalanmıştı. Harp ilan edilmemişti bile. Hepsi de yakalanmıştı.

Sabah Gülyan hariç… Kendisi de Amerika'ya kaçmış ve arkadaşlarını Türk yetkilileriyle karşı karşıya bırakmıştı…

Bu sefer suçsuz olmasına rağmen Boyacıyan şahit olarak komplocuların mahkemesinde tanıklık yapmıştı. Cesur Murad'ın rolü sadece partisinin tüzüklerini saklamakla sınırlanmıştı. 20 komplocu 1915'te idam edilecekti. Partinin şeflerinden olduğu için Boyacıyan da birkaç ay sonra infaz edilecekti.Hınçak militanları ise bazen zor bir durumdaydı. İstanbul'daki iki başlılık taşraya da yansıyordu. Setrak, çete başı “general” Antranik'i örnek alarak Taşnaktsutyun'a geçmeyi bile düşündü. Yine de bu davranışının yanlış algılanacağını tahmin eden Setrak bu girişimden vazgeçmişti.

Aralık 1914'te *Hınçak* gazetesinde yayımlanan Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik ve militanlarına “yer altına gir”

emrini veren partinin *Harp İlanı* aslında Setrak'ın aldığı önlemlerde çok az şey değiştirmişti. Setrak zaten savaştan önce de Türk köylerini yakıp geçip, hem Türklere hem de Ermenilere haraç kesiyor, bulunduğu her yeri talan ediyordu.

Siyah bir ata binmiş olan Setrak, kendi atlarına binen Koçum ve Khort Petros tarafından takip ediliyordu. Bu korkunç üçlü, Karsak, Çengi, Sölöz ve başka yerlerde bulunan bütün Müslümanların baş belası olmuştu.

"Vahiy" kitabında sözü geçen atlılara benziyorlardı. Dünyanın sonunu ilan ediyorlardı sanki. Kod adı "Koçum" olan Armen Petrosyan ünlü sırıtmasıyla herkese meydan okuyordu.

Bir gün saflarına katılmak istemeyen bir papazı infaz eden kişi, Koçum'un ta kendisiydi. "Sana üç saniye veriyorum, moruk!" demişti komiteci.

Bu üç saniyeden sonra Koçum revolveriyle ateş edip köyün yaşlı papazını öldürmüştü.

Bu kahramanlıktan sonra da yörenin bütün papazları çetelerine yardım ve yataklık yapmıştı.

"Papazlar şimdi bize seve seve katılırlar, değil mi *Paron*?" demişti Koçum. "Yalnızca anladıkları dilden onlarla konuşmak lazım, ne dersin?"

"Bu dili Batı Ermenicesi'nden daha iyi biliyorsun, Koçum!" diye cevaplamıştı Setrak. İkisi de kahkahalar atmıştı. Koçumun rakibi olan *Khort Petros* ise onlardan geri kalmamak için elinden geleni yapıyor ama biraz daha vicdanlı davranıyordu. Çetede ileri gelenler yine de kadınlar konusunda çok iyi anlaşıyorlardı ve tecavüzleri sayısızdı.

"Şimdi kız kardeşimin intikamını alacağım..."

Bu, Türk olsun Ermeni de olsun güzel bir kızla baş başa kalmak istediğinde Setrak'ın parolasıydı. İki ortağı tarafından benimsenen söz konusu parolası aralarında şaka vesilesi de olmuştu. Bu kanlı at koşusunun yankıları Bursa'ya gelmişti.

Ali Münif'in dostu Garo o gün evinde, *Hüdavendigar* gazetesindeki bazı komitecilerin yakalanmasına dair haberleri okuyordu.

“Bundan sonra ne olacak ya da olmayacak bilmiyorum?” dedi Garo ve gazetesini kapattı.

“Ne düşünüyorsun, sevgilim?” diye sordu Gohar.

Gohar, Garo'nun karısıydı. Esmer, epeyce güzel ama biraz tombul bir kadındı. Gohar güzel yemekleriyle ünlüydü ve kocasına çok iyi bakıyordu. Fazlasıyla iyi bakıyordu çünkü Garo daha da şişmanlamıştı. Adı üstünde Gohar bir “cevher”di ve kocasına iki erkek çocuk vermişti. Bursa'nın bütün Ermenileri gibi Garo ve Gohar aralarında Türkçe konuşuyorlardı. Ermeni dili ise genelde Pazar günleri yapılan dualara özgüydü.

“Bu kahrolası Setrak ve çetesi henüz yakalanmamış. Gerçi gazeteler oradaki durum hakkında çok nadiren haber veriyorlar. Fakat Setrak yakalansa ya da mahkûm edilse mutlaka adı bir yerde geçer. Caniler! Bazı köylülerin bana söylediğine göre Setrak ile “Koçum” dedikleri cani özellikle Türk köylerini talan ediyormuş. “Khort Petros” da aralarındaymış. Açıkçası, beni Koçum’un pençesinden kurtardı, ama herhalde gizli bir hesabı vardı.”

“Garocuğum, söyler misin, sence biz de buralardan gönderilecek miyiz?”

“Sanmıyorum. “Sevk ve iskân” kanunu 3 ay önce ilan edildi, ama henüz bir şey olmadı. Bursa Ermenileri hâlâ aynı yerde. Anladığım kadarıyla Bursa valisi buna karşı çıktı. Öte yandan biz Ermeniler şehri terk edince iktisadına ölümcül bir darbe indirilecek. Halimiz yeterince vahim. Harp hükmünü sürüyor. Bizim de sürgüne gönderilmemiz biraz zor. Şahsen Bursa İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne mensup değil miyim? Yalnız işler çok karışık.”

“Bu harp, ne korkunç bir şey! Bu arada dostunun Ali Münif'ten haberin var mı, Garocuğum?”

“Evet, bazen Münif'ten üç kelimelik bir mektup alıyorum, bazen de babası Hüseyin Bey beni haberdar ediyor. Kendisi de çok şey bilmiyor. Münif Çanakkale'de savaşıyor. Komiteler, Müttefiklerin oradaki saldırısını fırsat bilip Osmanlı Ordusu'nu sırtından vurmaya çalıştı. Hocam Torkom-

yan Efendi komitelerin bizi felâkete sürüklediğini söylediğinde hiç de haksız değildi."

"Zavallı akraban Matmazel Siranuş, çok endişeli olmalı."

"Şüphesiz, yine de en azından İstanbul'da olduğu için emin bir yerdedir. Sevk edilemez o. Ama öte yandan hakkında tuhaf bir dedikodu kulağıma gelmiş."

"Ne dedikodusu?"

"Birkaç ay önce Siranuş evlenmiş…İstanbul'da oturan ihtiyar bir hayır severle üstelik…"

"İnanamıyorum."

"Ben de inanamıyorum, onun içindir ki dedikodu dedim. Ali Münif ile Siranuş'un aşkları dillere destan idi. Üstelik ben de aşklarına vesile olmuştum. Şimdi ne düşüneceğimi şaşırıyorum. Başka inanılmaz bir "haber" de, birkaç gün evvel evlerinde bir çocuğun dünyaya gelmesi imiş…"

"Kimden öğrendin?"

"İstanbul'dan gelen bir Türk tüccardan."

"Belki de Siranuş'un parası yoktu artık… Tiyatrolar kapalı… Dayanamamıştır…"

"Tabii ki her şey mümkün. Ama Ali Münif'e böyle ihanet ettiğine inanamıyorum."

"Haklısın. Ben de biraz Siranuş'u tanıyorum. Siranuş'un yapabileceği bir davranış değil bu."

"Her neyse, düğüne davet edilmedik. Belki de bu dedikodu tamamen asılsızdır. Bazen öyle çılgın söylentiler kol geziyor ki. Harp zamanı işte…"

Garo Gohar'ın elini eline aldı. Tedirgin ve üzgündü. Çok nadir şakalaşıyorlardı artık. Şansı karısı ve iki çocuğu idi. Bayağı endişeli olmasına rağmen, Garo onları teselli etmeye çalışıyordu. Yine de cephede değildi. Kırlarda bazı köylerin bütün Ermeni erkekleri Çanakkale'ye gönderilmişti. Orada köprü ya da baraka inşa ediyorlardı. Askere gitmek istemeyenler ise Setrak çetesine ya da başka çetelere katılmıştı. Başka bir deyişle düşmana geçmişlerdi.

Bursa, şaşkın, cepheden haber bekliyordu. Sarıkamış'taki korkunç bozgun az çok gizlenilmiş. Kesin olan, aralarında çok sayıda Bursa kökenli olan, subayların ve askerlerin şu anda

Çanakkale'de vatanları için kahramanca savaştıkları idi.

Öte yandan Ermenilere dair haberler kısıtlı idi. İstanbul'daki komitelerin kapatılması bomba gibi etki yarattı. Garo şaşırmadı. Hükümet aslında bu girişimde geç kalmıştı. Birçok yerde Ermeniler isyan çıkarmışlardı. Van, seneler önce Taşnaktsutyun tarafından beslenen bir barut fıçısı idi. İşte nihayet bu fıçı infilak etmişti. İsyanın bastırılması imkânsız oldu, Ermeniler eşgüdümlü bir şekilde hareket ederek Ruslara kentin kapılarını açmıştı.

Bütün bu haberler peş peşe Bursa'ya geliyordu.

Bu kargaşa içinde Rahibe Gabrielle Bursa Hastanesi'nde hizmetine devam ediyordu. Bursa'ya ilk gelişinden beri on yıl geçmişti ama rahibe aynı hevesle vazifesini yerine getiriyordu.

Açıkçası Rahibe Gabrielle, Doktor Meliksat'ın Hınçakyan Fırkası'nın Bursa şefi olduğunu öğrenince biraz şaşmıştı. Bunun gizli, bomba atan bir teşkilatın olduğunu biliyordu rahibe.

Yine de Doktor Meliksat ile münasebetleri eskisi gibi devam etmişti. Meliksat kendini daima zarif ve kibar gösteriyordu. İyi de bir hekimdi.

"Sonuç olarak bu aralarındaki bir sorun," diye düşünmüştü Rahibe Gabrielle. "En iyisi renk vermemem. Siyaset, bu."

Yine de bir kilisenin yanında mühimmat ve silah keşfedildiğini duyunca Rahibe Gabrielle şaşırmıştı. Fakat Doktor Meliksat'ın hareketlerinde hiçbir değişim olmuyordu: Biraz öksürüp, gözlüğünün üstünden bakıyor ve hastalarını tedavi ediyordu. Değişen tek şey, gitgide daha çok yaralı askerin Bursa Hastanesi'ne gönderilmesiydi. Rahibe Gabrielle nereye koşacağını bilmiyordu artık. Koğuşlar dolup taşıyordu, ilaçlar da, hekimler de yetersizdi.

Her zamanki gibi bir gün, gece nöbetinden sonra, talimatlarını almak amacıyla Rahibe Gabrielle Doktor Meliksat'ın ofisinin kapısına vurmuştu, ama cevap alamamıştı.

Odaya giren Rahibe Gabrielle doktorun koltuğunu boş bulmuştu. "Doktor nerede? Çok nadiren hasta olur o," diyerek şaşmıştı rahibe.

Hasta bakıcılarına rastladığında Rahibe Gabrielle baş hekimi görüp görmediklerini sormuştu. Fakat hepsinden aynı cevabı almıştı: "Dün akşam doktor Meliksat acelacele hastaneyi terk etmiş ondan sonra da tekrar gelmemişti"

"Doktor haber vermedi bana, not bırakmadı. Nasıl olur böyle bir şey?"

Ama Doktor Meliksat hastaneye bir daha hiç uğramayacaktı. Birkaç gün sonra Rahibe Gabrielle, Doktor Meliksat'ın yer altına girdiğini ve düşmana geçmek amacıyla şehri terk ettiğini öğrenmişti.

Aradan birkaç hafta geçmişti. Bir gün, Rahibe Gabrielle Bursa Ermenilerinin çoğunu başka yerlere sevk edileceklerini öğrenmişti. Bazı insanlar Bulgaristan'dan bazıları da Suriye'den bahsediyorlardı.

15 Ağustos 1915'te çok sayıda kağnı Bursa sokaklarındaydı. Çocuklar ve kadınlar sık sık ağlıyordu. Öküz tarafından çekilen kağnılar sevkte kullanılacaktı. Bazen belediyenin verdiği arabacılar, kağnıların yüklenmesinde insanlara yardım ediyorlardı. Yeni vali, İstanbul emirlerini yerine getirmeye karar vermişti. Yine de Torkomyan gibi bazı memurlar, sanatçılar ve öğretmenler sevke dahil değildi. Gönderilen kişilerin malları belediyenin garantisi altına alınıyordu. Bursa Ermenileri katledilmeyeceklerdi, savaşın sonununda evleri ve malları sahiplerine iade edilecekti.

Garo ile Gohar sürgüne gönderilmedi ve iki çocuğu ile Bursa'da kalabildi. Kemal Bey o yönde talimat bırakmıştı.

Buna rağmen soydaşlarının bu hengâmede bilirsiz bir geleceğe gittiğini penceresinden görünce bu insanlara acımaktan kendini alıkoyamadı: "Zavallılar! Aralarında komitelere destek verenler var. Onları tanıyorum, kabul. Fakat suçsuzlar da mevcuttur. Setrak ve Meliksat sevinsinler! Jön Türkleri delirttiler ve şimdi hepimiz bunun faturasını ödemek zorunda olacağız. Der Astıvatz hepimizi korusun!"

Tam o sırada aşağıdaki sokakta Garo iki jandarma arasında yürüyen fesli bir esir gördü.

"Bak, Gohar! Şuna bak! Bu adam, Setrak Movsesyan'ın ta kendisidir."

“Haklısın Garocuğum. Aradan çok sene geçti ama ben de onu tanıdım.”

“Hükümet nihayet Yeniköy, Cengi ve Sölöz tedhiş yuvalarını temizlemeye karar vermiş! Keşke bunu daha erken yapsaydı!”

İki jandarma, hisardan geçerek Cami-i Kebir yakınlarında bulunan karakola esirlerini teslim edeceklerdi.

“Ne tesadüf, yoldaş Setrak!” Şaka yaparak dedi uzun boylu birinci jandarma. “Sekiz yıl sonra seni tekrar yakalamak şerefine nail olduk.”

“Ama bu sefer kız kardeşin senin için hiçbir şey yapamaz,” diyerek ilave etti daha tıknaz ikinci jandarma. “Cinayetlerinin hesabını vermek zorunda kalacaksın, ahbap! İyi ki hafızamız kuvvetli. Seni tanıdık, yoksa bir defa daha kaçacaktın!”

Setrak hiçbir şey demiyor ama gardiyanlarına öfkeli bakışlar fırlatıyordu. Üç adam sokağı dolduran kağnıların arasından geçiyordu.

“Gördün mü? Ermeniler Bursa'dan sevk ediliyor,” dedi birinci jandarma. “Senin eşkıyalar ile senin çetenin bütün bunlarda bir sorumluluk payı var…”

Aslında Karsak ve Sölöz silah depoları askerler tarafından keşfedilince işler çatallaşmaya başlamıştı. Çatışmalar birkaç ay sürmüştü ama bu sefer askerlerin sayısı fazlaydı ve Setrak arkadaşları Koçum ve Khort Petros'tan ayrılarak Bandırma'ya geçip İstanbul'a ulaşmaya karar vermişti. Komite başı İstanbul'dan Bulgaristan'a geçecekti. Ama kaçışı zordu. Bütün yollar askerler tarafından kontrol ediliyordu. Jandarmalar da kaçak Ermenileri kovalıyordu. Sonuç olarak Setrak Bursa'dan tekrar geçmek zorunda kalmıştı fakat evdeki hesap çarşıya uymamıştı. O gün, mahşer gününe benzeyen tehcir günüydü.

Yollar kapalıydı ve jandarmalar her gelene tezkeresini soruyordu.

Yine de kalabalık sayesinde şans Setrak'a tekrar güldü. Kağnıyı çekmekte olan bir öküz bir at tarafından korkutuldu. At şaha kalktı ve tombik jandarmanın omzuna vurdu.

Setrak için altın bir fırsattı bu. Komite başı bu mahşer kalabalığında hemen gardiyanlarını ekmeyi başardı.

"Tüh!" dedi birinci jandarma, "Kuşumuz tekrar uçtu."

"Omzumu tedavi et, lütfen, daha iyi olur," diyerek cevapladı öteki.

Nitekim de kuşları uçmuş gibi görünüyordu. Setrak zaten bu yöreyi avucunun içi gibi biliyor ve çarçabuk ilerliyordu. Jandarmaların kelepçeleri yoktu. Setrak çabuk tarafından ellerini bağlayan ipleri kopardı ve zig zag yaparak hastanenin kapısına ulaştı. Kağnılar sokaktan geçiyordu ve yaralılar koğuşlara götürülüyorlardı.

Setrak doktorun hâlâ Bursa'da olup olmadığından haberdar değildi. Yine de kaçak, hastanenin avlusuna girip saklanacak bir delik arıyordu. Çıkmaz sokak gibi görünen bu yer aslında kurtuluşunun bir vesilesi olabilirdi diye düşünüyordu komiteci başı.

"Herhalde Meliksat tüymüştür, o kadar aptal değil, bu kapanda kalmaz onun gibi bir tilki. Ama burada başka bir tanıdığım var" diye düşündü komiteci. "Torkomyan'ı vurmama engel olan şu aptal rahibe, Rahibe Gabrielle ne zıkkımsa, bir işe yarasın bu kez bari."

Her yerde askerler vardı.

"Hey sen, nereye gidiyorsun?" diye sordu nöbetçi asker.

"Rahibe Gabrielle ile konuşmak istiyorum. Ben yaralının akrabalarından biriyim.

Setrak fesinden bu sefer sahte olan tezkeresini nöbetçiye uzattı. Kâğıt parçasına göre Setrak, Ahmet ile Zeliha'nın oğlu Mehmet imiş. Lakabı da Canbaş. Mesleği seyyar satıcı.

"İşte, Rahibe Gabrielle buraya geliyor," dedi asker. "Talihlisin dostum. Fransa'ya dönmeyen tek rahibe o."

Nitekim de avluda yürümekte olan Rahibe Gabrielle'in pitoresk siması görünüyordu.

Bu an çok mühimdi. Setrak yutkundu:

"Rahibe Gabrielle, beni tanıdınız mı? Mehmet…"

Rahibe Gabrielle gözlerini fal taşı gibi açtı. Komiteci başının hayatı şimdi iki dudağının arasındaydı!

47

“Benimle gelin, evladım.” Nöbetçi asker Setrak'a evraklarını iade etti, zaten başka bir yere bakmak için çağrılmıştı. Setrak şimdi hastaneye doğru yürüyen Rahibe Gabrielle'i takip ediyordu. Yufka yürekli rahibe tanımadığını söylediği takdirde genç adamın başına işler açacağını, tanıdığı söylediği ama gerçek adını bilmediği taktirde yalan söyleyeceğini bir çırpıda tahmin etmişti.

“Hakikaten siz kimsiniz, evladım?” diye sordu rahibe binaya geldiklerinde.

Her yerde bir gürültü bir patırtı. Yaralıların çığlıkları her yerden duyuluyordu.

“Beni tanımadınız mı?” dedi Setrak, ısrarcı bir ifadeyle.

“Sizi bir yerden tanır gibiyim. Birkaç sene evvel galiba?”

“Doktor Meliksat'ın dostuyum.”

“Aaah. Evet. Sizi tanıdım şimdi. Çok yorgun görünüyordunuz. İmtihandan çıkan biri gibi yüzünüz çok solgundu. Genelde hastalarımı kapıdan almıyorum ben. Onun içindir ki şimdi hatırladım. Nitekim ondan sonra sizi Doktor Meliksat'a teslim etmiştim.”

“Bu arada doktor nerede?”

“Keşke bilseydim! Doktor Meliksat gitti.. Kayboldu. Düşmana geçmiş. Öyle diyorlar.”

“İnanmayın onlara. Ermenilere zulüm ediliyor. Türkler onların köklerini kazımak istiyor, işte gerçek!”

“Evladım, orasını bilmem. Aranızda bir sorun bu.”

“Görmediniz mi? Bursa Ermenilerini sürgüne gönderiyorlar, sürgüne. Hepsini, çocuklarla kadınlar dahil, çöllere yolluyorlar. Öldürmek istiyorlar.”

“Harp büyük bir felâkettir. Siz Katolik Ermenilerden misiniz?”

“Hayır, Gregoryen'im hemşire. Beni iyice dinleyin, Rahibe Gabrielle. Ben Ermeniyim ve Türklerin öfkesinden kaçmaktayım. Beni öldürmek istiyorlar. Neden? Çünkü hür bir Ermenistan için savaşıyorum.”

“Nasıl savaşıyorsunuz?”

“Nasıl savaşılır?” dedi Setrak sırıtarak. “Silahla, kılıcımla. Gerekirse bombalarımla...”

“Türkiye şu anda dünya ile savaşıyor. Siz düşmanlarına destek veriyorsunuz. Osmanlı tebaası değil misiniz?”

“Beni zorla Osmanlı tebaası yaptılar, Rahibe Gabrielle.”

Rahibe Gabrielle çok hızlı düşünmeye başladı. Ne yapabilirdi? Setrak'ı polise vermeyerek kendisini kabul eden ülkeye ihanet etmiyor muydu? Ama başka bir taraftan, darda olan bir kimse yardımını istemişti. Bu kimse kendisini haksızlığa uğradığını tekrarlıyordu. Üstelik daha önce tanıdığı bir insandı bu. Setrak'ı jandarmaya verdiği takdirde şüphesiz genç adam hapse atılır ondan sonra da infaz edilirdi. Rahibe Gabrielle ölümünden sorumlu olurdu...

“Beni takip edin, evladım,” dedi rahibe.

Çarçabuk yürüyüp ikinci kata çıktıktan sonra Rahibe Gabrielle Setrak'ı koridorun sonundaki Meliksat'ın odasına götürdü.

“Buraya girelim,” dedi rahibe.

İkisi de odaya girdi ve rahibe arkalarında kapıyı kapattı.

Sekiz yıl sonra bu oda değişmemişti. Setrak doktorun koltuğuna oturmaya gitti.

Rahibe Gabrielle sırtını kapıya yasladı:

“Bu sefer beni iyice dinleyin, Mösyö?..”

“Mösyö Setrak Movsesyan.”

“Mösyö Setrak Movsesyan, size acıyorum. Belki de şu anda bir hata yapıyorum. Yanılıyorsam Tanrı beni affetsin.

Ama darda olanlara yardımcı olmamız şart. Daha önce ne yaptığınızı, ne ettiğinizi değerlendirmek benim işim değil. Kilisemiz prensip olarak siyaset yapmaz. Ben seneler boyunca hem Müslümanlara hem de Hıristiyanlara baktım. Aralarında ayrım yapmamaya çalıştım. Sizi bir tek şartla yarına burada kadar saklayacağım."

"Nedir şartınız, Rahibe Gabrielle?"

"Akrabanız var mı?"

"Bir üvey kız kardeşim var. O kadar. Yeter artar bile."

"Ne tuhaf bir tesadüf."

"Ne demek istiyorsunuz, hemşirem?"

"Biraz sonra açıklayacağım. Devam edin, lütfen."

"Türklerle işbirliği yaptı. Kanlı bıçaklıyız. Beş yıldır görüşmüyoruz."

" Nerede yaşıyor o?"

"Son söylentilere göre İstanbul'da imiş. Tiyatrolarda oynuyordu. Harp yüzünden tiyatrolar kapandı ve kardeşim herhalde perişan bir vaziyette şimdi."

"İstanbul Ermenileri sevk edilmeyecekmiş. Harpten sonra üvey kız kardeşine sahip çıkın. Ona yardımcı olun, barışın. İşte şartım."

"Vallahi, Rahibe Gabrielle elimden geleni yaparım. Korkarım kendisine sahip çıktığım için çok mutlu olmaz..."

"Şu anda bir akrabam beni ziyaret etseydi çok sevinirdim."

"Hangi akrabanız mesela?"

"Erkek kardeşim mesela! Benim rahibe olmama engel olmak istedi. Tanrı'ya inanmaz."

"Ben de Tanrı'ya inanmıyorum."

"Biliyorum. Anlamıştım. Doktor Meliksat da inanmıyordu. Erkek kardeşimle küs ayrıldık. Bir gün tekrar onu görecek miyim? Şüpheli. Yaşlanırken insan ailesinin önemini anlıyor. Kardeşim için her gün dua ediyorum. Onu tekrar görme ihtimalim çok düşük. Siz gençsiniz. Kız kardeşinizi darda bırakmayın. Hatırım için bunu yapın."

"Yaparım. Biz Ermenilerde aile bağları çok kuvvetli. Söz veriyorum."

"Ama aslında birinci şarta dahil olan başka bir şartım var: Ona karşı yumuşak davranın."

"Hı. Bu daha zor olur. Yine de elimden geleni yaparım Rahibe Gabrielle."

"Peki, evladım. Sözünüzde durun. Beni unutmayın. En azından kardeşinize iyilik yapın. Şimdi bu odadan çıkacağım. Anahtarı sizde kalsın. Bir lavabo ile tuvaletler var sağ tarafta. Size peynir ekmek getireceğim."

"Banir yev hatz mer sirdı patz" dedi Setrak.

"Ne demek istediniz? Ermeniceden anlamam ben."

"Merak etmeyin, güzel bir şey demek istedim. Bu, bizde revaçta olan bir atasözüdür."

Birkaç dakika sonra Rahibe Gabrielle vaat ettiği şeylerle döndü.

"İşte Mösyö Setrak Movsesyan. Belki de bir daha hiç görüşemeyeceğiz. Tanrı yardımcınız olsun. Silahlarla savaşıyorsunuz, ama belki de bambaşka silahlarla mücadele etmeniz daha iyi olurdu."

"Ne demek istediniz, Rahibe Gabrielle?"

"Beni anlamışsınızdır. Hoşça kalın. Ah, az daha unutuyordum. Kız kardeşinizin adı ne?"

"Siranuş."

"Siranuş mu? Bu isim kulağa çok hoş geliyor. Güzel, yumuşak bir isimdir. Siranuş için de dua edeceğim. Şunu da unutmayın: Hayatınızı kurtaran ben değilim, Tanrı'dır," dedikten sonra Rahibe Gabrielle odadan çıkıp hastalarına dönmüştü.

Ertesi gün odayı didik didik eden askerler ile jandarmalar hiçbir şey bulamadılar. Kuş bir defa daha uçmuştu. Fakat "Rahibeyi" suçlayacak bir tek kanıt yoktu.

Böylece Ermenilerin çoğu Bursa'yı terk etmişti.

Ama en güvenilir olanlar makamlarında bırakıldı.

Bu olanlardan birkaç hafta sonra Torkomyan Efendi Bursa'nın yüksek tepelerinde dolaşıyordu. Bu gezintiler moralini biraz daha yüksek tutmaya yardımcı oluyordu.

İpekçilik Enstitüsü Müdürü, durakladı bir defa daha Bursa'nın harika manzarasına baktı.

Bu şehir, bu yöre, ne kadar güzel, verimli imiş meğer! Ne yeşillik! Her yerden fışkıran cömert bir doğa, her yerde her tür dinden insanlar tarafından inşa edilen bina, tapınaklar!

Evet, uzaktan şehir hâlâ böyle görünüyordu ama aslında Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk başkenti kötü günler geçiriyordu.

Hastane yaralılarla dolup taşıyordu, fabrikalar birer birer kapatıldı, Ermeni kökenli halkın çoğu sürgüne gönderildiğinden üretim durdurulmuştu. Kevork Torkomyan ise hâlâ buradaydı. Çok vefalı bir Osmanlı tebaası olduğu için Torkomyan başka yerlere sevk edilmemişti. Müdür derin bir iç çekti:

"Sevgili Bursam! Sana ne yaptılar! Kardeşçe yaşıyorduk biz. Hepimiz. Ermenilerle Türkler. Aynı toprağın kardeşleri gibi. Komiteciler geldi. Hürriyet sözümona geldi. Harp geldi… Bittik. Tükendik."

Gözyaşına zorla hakim olan Torkomyan başka bir yere yöneldi.

Torkomyan şu anda bir yamaçta bulunan Taktakyan Böcekhanesi'nin önünden geçmekteydi. Birkaç yıl önce mamur bir müessese olan böcekhane şimdi kapatılmış ve yeni görevini bekliyordu.

Üzerinde Fransızca "Magnanerie Nichan Taktakian Brousse" yazan levhası hâlâ yerinde duruyordu. Burası epeyce küçük, sekiz pencereli, iki katlı, ahşap bir binaydı. Torkomyan çalışmanın kalitesini denemek için sık sık buraya gelirdi. Şimdi faaliyeti durdurulmuştu. Ev, başına ne geldiğine şaşıyormuş gibi duruyordu.

"Kimse var mı?" diye seslendi avluya giren adam.

Birdenbire Torkomyan önünde, sanki yerden çıkmış gibi fesli bir adam gördü.

"Buranın bekçisi misiniz?"

"Hım. Hayır, ben buranın bekçisi değilim. Ne de buranın ne de kardeşimin…"

"Kimsiniz o zaman?"

"Torkomyan Efendi," dedi yabancı alaycı bir tonla, "beni unuttunuz mu? O kadar mı değiştim? Sesim aynı değil mi?"

Kevork Torkomyan adama biraz daha dikkatli baktı ve nihayet onu tanıdı:

"Siz? Siz misiniz? Burada ne işiniz var?"

"Maalesef aynı düşüncelere sahip değiliz ama bak şimdi aynı yerdeyiz"

"Kaçın, Meliksat! Kaçın! Polis ve askerler her yerde sizi arıyordur!"

"Beni ihbar etmeyecek misiniz, Kevork Torkomyan?"

"Siz beni öldürmek istediniz. Ama size karşı asla benim kinim olmadı. Şimdi siz beni öldürebilirsiniz. Burası ıssız. Ne işçisi, ne patronu, ne de müşterisi var. Sadece ikimiz varız. Ve de Der Astıvatz, şüphesiz. İntikâmınızı alın, Meliksat, ne duruyorsunuz?"

"Ne intikamı, Efendim?"

"Evet, her şeyi biliyorum. Silahınız varsa, beni vurun!"

"Tam olarak ne biliyorsunuz siz?" diye sordu..

Müdür hiç tereddüt etmeden cevapladı:

"Paris tahsilinizden evvel bir yıl Montpellier'de geçirdiğinizi öğrendim. O sene mezun oluyordum. Anladım. Geç olsa da anladım. Bağlantı kurdum. Hatırladım…"

Meliksat kafasını salladı:

"Ha! Hayat bazen çok tuhaf. Hafızamda siz "Takavor" olarak kalmış idiniz. Mağrur, küçümseyen bir kimse. Sizden nefret etmiyorum artık. Ama madem ki kininizi bile hak etmedim, hezimetim daha büyük sanki… Yine de bütün bunların gerçek ehemmiyeti var mı? Her şey boş. Yenildik. Perişan olduk. Halkımız sürgüne gönderildi."

"Sizin yüzünüzden, Meliksat. Sizin gibiler yüzünden."

"Tartışılır, fakat bu da boş bir konu. Yazık oldu. Hepimize de yazık oldu. Belki de başka şartlarda dost olurduk biz."

Bir sessizlik hakim oldu. Etrafları da sessizdi. Bunca hüzünlü anıdan sonra sanki bir mola verilmişti.

Yine de Torkomyan konuşmaya devam etmeye karar verdi:

"Belki, doktor. Belki… Şimdi... Şimdi sizin için bir şey yapabilir miyim?"

Bir el hareketiyle Meliksak tepki gösterdi:

“Beni aşağılamak mı istiyorsunuz? Hayır. Hiçbir şey. Ancak…”

“Ancak?”

“Ancak… el sıkışabiliriz…”

Torkomyan uzunca Meliksat'ın yüzüne baktı. Gülümsüyordu. Müdür doktorun gözlerini görebiliyordu. Nihayet her iki adam uzun uzun el sıkıştı. Aynı sessizlik devam etti bir süre… Meliksat yine tebessüm ettikten sonra cebinde bulunan mavi gözlüğünü tekrar taktı, hafifçe öksürdü, sırtını döndü, yavaş yavaş ilerledi ve aniden kayboldu.

Torkomyan tuhaf bir duyguya kapıldı: Sanki çok sevdiği eski bir dostunu kaybetmişti. Müdür şaşkın şaşkın uzun bir süre Taktakyan Böcekhaesi'nin önünde kaldı.

Ama bu tuhaf buluşmadan sonra sanki olaylar hızlandı.

Birkaç ay sonra da, Kasım 1915 başlangıcında Şehreküstü mahallesinde bulunan yeni evinden çıktıktan sonra Torkomyan arabasına binmiş ve Niko'dan her zamanki gibi Enstitüye götürmesini istemişti. Şafak sökmüştü ve işini erkenden bitirmek istiyordu. Bursa'da soğuk fakat güneşli bir güz günü başlıyordu. Bu erken saatte gidip gelenler nadirdi fakat yolda rastlanan ve köprüden gelen herkesin yüzünde sanki bir dehşet okunuyordu o gün.

Torkomyan bu tuhaf hususa bir anlam veremiyordu ama arabacısından daha çabuk olmasını istedi. Niko da atlarını kamçıladı. Buna rağmen, Setbaşı Köprüsü’ne girmeden önce araba yavaşladıktan sonra durmak zorunda kaldı..

“Ne oluyor, Niko?” diye sordu Torkomyan.

“Yavaşlamak zorundayız, Efendim. Asker, subay, jandarma var, bakın. İnfaz var galiba!”

Yeniden atlarını kamçıladı Niko, ama köprüden yavaş yavaş geçerken Torkomyan gözlerine inanamadı. Ürperticiydi. Üç kalastan ibaret olan dar ağaçlarına asılı dört kişi vardı, aralarında Doktor Meliksat da bulunuyordu… Fesi kafasında duruyordu ama gözlüğü yoktu.

Torkonyan titriyordu. Çünkü ölünün yüzünde bir tür gülümseme, son görüşmelerinde algıladığı aynı gülümseme geziyordu adeta!

48

“Que se passe-t-il Pâquerette? Pourquoi tout ce bruit ce matin?” (Ne oldu, Pâquerette? Sabah sabah nedir bu gürültü?)

Madam Siranuş Mardirosyan Boğaz’a bakan konağındaydı ve birkaç dakika önce kalkmıştı. Kahvaltı etmek üzereydi ama, iki kişinin tartıştığını duymuştu.

“C'est Monsieur. C'est-à-dire l'ancien Monsieur de Madame. Je ne sais si je dois le laisser monter (Beyiniz geldi. Yani Madamım eski Beyiniz. Yanınıza çıkıp çıkmayacağı konusunda tereddüt ediyorum.)”

“Eski beyim mi?” diye tekrarladı Siranuş.

Üzerinde geceliğiyle merdivenlerin tırabzanına tutunmuş aşağıya bakıyordu.

Madam Papatya ile tartışan Ali Münif başını kaldırınca Siranuş'u gördü.

Birbirlerine öylece bakakaldılar. Siranuş'un gözleri doldu.

“Qu'il monte, bien sûr, voyons. Laissez-le passer, Pâquerette. (Çıksın, tabii. Ona yol verebilirsin Papatya.)”

Ali Münif yavaş yavaş merdivenleri çıktı ve Siranuş'un önünde durdu.

“Hoş geldin, sirelis,” dedi Siranuş, kollarını açıp Ali Münif'i kucaklamayı istedi.

Fakat Ali Münif hem yavaş hem de kararlı bir hareketle bileklerinden tutup Siranuş'un ellerini itti.

"Her şeyi biliyorum, Siranuş," dedi Ali Münif soğuk bir tonlamayla. "Oyun oynamak uzmanlık dalın tabii, lakin boşuna çaba sarf etme bu sefer."

"Ah, Münifçiğim. Ne kadar pişman olduğumu bilsen…"

"Ama pişmanlığın rahat, ferah bir pişmanlık," dedi Ali Münif, konağı göstererek, alaycı. "Yeni beyin nerede?"

"Namuslu, çalışkan, beni kurtaran bir beyefendidir o."

"Tabii, seni sefalette bırakan bendenizdi. Alçak Ali Münif!"

Siranuş gözleriyle yere baktı ve sessiz sessiz ağladı. Eski genç tüccar devam etti:

"Demin söylediğim gibi, boşuna uğraşma. Büyük yeteneğini önceden biliyordum zaten. Ne aptal bir adammışım meğer. Çanakkale'den sonra askerlerimle Diyarbakır civarında idik. İstanbul'dan gelen ve senin evlendiğini söyleyen subayı öldürmek istedim. Salak Ali Münif!"

"Böyle konuşma… Böyle konuşma sirelis. Ben aptalım, ben suçluyum. Diyarbakır'dan sonra mektuplarını alamadım. Ondan imiş. Bana artık yazmak istemiyordun. Hakikat er geç ortaya çıkar. Ben imkânsızı istedim ve cezalandırıldım."

"Pek cezalandırılmış gibi görünmüyorsun ama," dedi Ali Münif yine konağı göstererek.

"Cezamı şu anda bana vermiyor musun, Münif? Sevdiğim adamdan uzaklaştırıldım. Daha büyük ceza ne olabilir ki?"

"Sen… Sen… En küçük bir insani duyguya sahipsen eğer, bana da Ali Münif demesinler!"

"Öyle konuşma, Ali Münifçiğim… Öyle konuşma… Kalbimi kırıyorsun Korkunç bir ikilemde idim. Harp bitti şimdi. Bitti. Sana bazı şeyler açıklayabilirim. Seni her zaman sevdim! Hâlâ seviyorum! Kez gı sirem!"

"Neden bahsediyorsun sen? Hâlâ sevgiden, aşktan mı? Alçak mahluk! Merak etme. Sana küfür etmeye ya da seni dövmeye buraya gelmedim. Bana göre bir şey değil. Izdırabım zaten bana yeter. Ülkem acı çekmektedir. Ben de acı çek-

mekteyim. Ülkem yabancı boyunduruğunun altında inliyor. Ben cephede iken… sen… Utanmıyor musun?"

"Evet utanıyorum ve daima utanacağım ama bütün bunları çocuğumuz için yaptım…"!

"Çocuğumuz mu dedin?"

Bu kelimelerle Ali Münif bir heykel gibi hareketsiz kaldı.

"Evet. Bilmiyor muydun, Ali Münif?"

"Hayır. Ne demek istiyorsun?"

"Senden bir bebeğim oldu."

"Benden mi? Ne zaman doğmuş o?"

"1915 senesinde 25 Temmuz."

Ali Münif hızlı hızlı kafasında hesaplayıp tarihleri kıyasladı.

"Ben Mardiros Mardirosyan'ı tanımıyordum bile. Merak etme Krikor senden."

"Krikor mu? Oğlum Hıristiyan mı?"

"Oğlun bir çocuk. Yaşıyor. Nefes alıyor. Oynuyor zıplıyor. Dünyanın bütün çocukları gibi annesine kapris yapıyor, ona sarılıyor, öpüyor."

"Ama bu çocuk başkasının çocuğuymuş gibi büyüyor."

"Ali Münifçiğim, başlangıçtan beri imkânsız bir aşk yaşıyorduk biz. Gel köşedeki şu koltuğa otur. Konuşalım. İki medeni insan gibi konuşalım."

Siranuş bir tabureye oturarak eline Ali Münif'in elini aldı. Genç adam bu sefer direniş göstermedi Ondan sonra Siranuş ara ara ağlayarak konuşmasına böyle devam etti:

"Bizi ayıran medeniyetlerimizdir zaten. İnsanlar hâlâ bu dünyayı paylaşmayı beceremiyorlar. Biz oyalandık. Kuralları çiğnedik. Ben başta olmak üzere çiğnemeyi kabul ettim. İyi de yaptık. Çünkü vazifemiz mutlu olmaktı. Fakat bunu yaparak bir sürü şeyleri bertaraf edip düşünmemeyi tercih ettik. Aslında bütün bunların bir bedeli vardı. Bu bedeli ödüyoruz şimdi. Ben, çocuğumuz da bu bedeli ödemesin ya da bu bedelden çok az ödesin diye böyle davrandım. Ben senden bir çocuk istedim. Çılgındım. Çılgındım ama kadınlık hakkımdı. Zaman geçiyordu. Etrafımdaki bütün kadınların ço-

cukları oluyordu. Seni seviyordum. Anlamıyor musun? Seni seviyordum, hâlâ seviyorum. Sevmeseydim eğer zaten bütün bunlar başımıza gelmezdi. Çözüm kolaydı. Fakat böyle bir çözüm benim için korkunçtu. Sevdiğim adamdan hamile kaldığım bebeği kaybetmek istemiyordum. Laik kanunlar! Ne kadar uzağız bunlardan şimdi. Ben aynı zamanda çocuğumu bir yetimhaneye ya da bir aileye de bırakmak istemedim. Sorumluluğumu sonuna kadar yerine getirmek istedim."

"Peki. Şimdi Mardiros Mardirosyan'ın bütün bunlarla ne alakası var?"

"Alakası şu, Münifçiğim: Mardiros Mardirosyan bir hayırseverdir. Çok iyi bir insandır. Ermeni yetimlerine servetini harcıyor. Bu adam evliya gibidir. Birkaç yıl önce Mardirosyan karısını kaybetmişti. Deliler gibi sevdiği bir kadınmış. O da bir iyilik meleğiymiş Madam Zabel Mardirosyan. Bu adam ötekiler gibi değil. Yüksek ahlaklı biridir. Yani başka insanlara hareketleri ahlaksız hareketler gibi görünebilir ama kanımca hakikate en çok yaklaşan O'dur. Kıskanç olma, Münif. Gereği yok çünki. Mardirosyan bana hiçbir zaman dokunmadı.

"Ne diyorsun sen? Beni aptal yerine mi koyuyor musun?"

"Hakikati söylüyorum. Mardirosyan sadece iyiliğimi istedi. Bizi kurtardı. Bütün bunlar göstermelik. Toplumu yatıştırmak amacıyla hazırlanan bir tezgâh. Oğluma bir ad verdi. Geçici olarak babasının rolünü üstlendi. Ama bu da geçici bir çözüm çünkü çocuğun babası sensin ve Mösyö Mardirosyan bu hususu kabul ediyor. Beni affet, Münifciğim. Bir çözüm gerekiyordu. Acil bir çözüm. Ben sadece bir kadınım. Bu hikâyede asıl kurban sensin fakat..."

"Anladım, Siranuş. Beni çok sevdiğin için beni harcadın… Anladım!"

"Ben ne yapabilirdim ki? Söyler misin? Senin çözümün neydi? Bir çocuğa sahip olmamak mı? Fakat münasebetimiz böyle ilelebet devam etmezdi. Etmedi zaten. Beni düşün biraz. Bir kadınım. Ne demek bu? Bir kadın er geç bir çocuğa sahip olmak ister. Bazı kadınlar bu duygudan yoksun, kabul.

Onların fikrine de saygı gösteriyorum. Ama ben başka türlü düşünüyordum, hissediyordum.Her iki cinsin külfetleri farklı, ben çocuğunu taşıyordum, sen harbin yükünü kaldırmaya çalışıyordun."

"Evet, Siranuş, bütün bunları kavrayabilirim, fakat ne yapacağız şimdi?"

"Onu görmek istemez misin?"

"Kimi?"

"Oğlunu!"

Ali Münif yutkunmaya çalıştı. Sanki bir küre boğazına yapışmıştı. Genç tüccar başını öne eğdi ve düşünmeye başladı. Derin bir sessizlikten sonra, Siranuş'un elini yavaş yavaş iterek Ali Münif şunu söyledi:

"Krikor nerede?"

"Arka odada. Uyanmıştır şimdi. Gel benimle."

Siranuş yavaşça Ali Münif'in elini tekrar sol eline alarak öteki eliyle bir odanın kapısını açtı:

Her ikisi de girdi. Ferah, aydınlık bir odaydı. Boğaza bakıyordu. Sol taraf'ta bir tahta at vardı. Tabanda küpler ve tahta askerler birbirlerine karışıyordu. Sağ taraf'ta Krikor'un karyolası bulunuyordu.

Krikor yavaş yavaş uyanmaya başlamıştı. Kollarını annesinin boynuna doladı. Şirin, gülüseyen bir çocuktu.

"Anneciğim, anneciğim," dedi Türkçe.

Alçak bir sesle "Konuşuyor!.." diye hayret etti Ali Münif.

"Çoktan. Fakat sana nutuk atmasını bekleme!"

"Kim o, anneceğim?" diye sordu küçük Krikor.

"O Münif amca, sirelis."

"Sen asker misin Münif amca?"

"Şey… Evet askerim, Krikorcuğum," dedi Ali Münif, tereddüt içinde ama gülümseyerek.

"Sen paşa mısın?"

"Hayır ben sadece yüzbaşıyım, Krikorcuğum"

"Kılıcın ile oynabilir miyim?"

"Bıyığım ile oynabilirsin, ama kılıçımla oynama. Hâlâ kesiyor. Keskindir. Cıııız".

“Anneciğim, büyünce ben de asker olmak istiyorum. Münif amca gibi.”

“Bir dakika, hemen geliyorum,” dedi Ali Münif. Birkaç saniye sonra genç adam sofada bıraktığı enveriyesiyle döndü.

“Al. Bununla oynayabilirsin. Kesmiyor o. Üstelik de hayatımı kurtardı. Bunun adı enveriye.”

“Nerede hayatını kurtardı, amca?” Miğfere el koyarak sordu Krikor.”

“Çanakkale muharebesinde.”

“Muharebeyi kim kazandı?”

“Türkler.”

“Türklerin amiri kim?”

“Hakiki amirleri Mustafa Kemal'dir.”

“Hakiki amirleri mi?”

“Bize kendi inancını aktaran o. Onlar onu bertaraf etmek istediler. Ama başaramazlar. Anladım ben. Allah'ın yardımıyla ülkesine hizmet etmeye devam eder.”

Ali Münif biraz durdu ama birdenbire bakışları tahta ata gitti:

“Ee? Ne görüyorum ben? Harika, muhteşem bir atın var, Krikorcuğum. Onun adı ne?”

“Adı Düldül.”

“Bana Düdül'ü ödünç ver, ben sana enveriyemi ödünç vereyim”.

“Çok yaşaaa! Çanakkale Muharebesi'ndeymiş gibi oynayacağız!”

“Evet! Asker, hazır ol! Ateş!”

Ve annesini tamamen unutan küçük Krikor Ali Münif amcayla oynamaya başlamıştı.

Çok duygulanan Siranuş onları nemli gözlerle izliyordu. Oyunları bitmesin isterdi genç aktris.

Oysa birkaç dakika sonra Madam Pâquerette kapıya vurduktan sonra girdi ve Siranuş'un kulağına duyulması mümkün olmayan kelimeler fısıldadı.

Siranuş'un yüzü biraz tedirgin bir hal aldı. Ali Münif ile Krikor'un oynamasına bir süre izin verdi ve ondan sonra sevdiği adamın kulağına yavaşça bir şeyler söyledi.

"Enveriyemle oynamaya devam et, Krikorcuğum, birazdan tekrar burada olacağım," diyerek Siranuş'u takip etti.

"Mösyö Mardirosyan salonda. Seni bekliyormuş. Pâquerette senin burada olduğunu söylemiş."

"Bu an kaçınılmazdı. Beni bekleyin, tekrar geleceğim."

Ali Münif büyük salona girdi. Mardiros Mardirosyan odanın ortasında onu bekliyordu. Gülümsüyordu.

"Hoş geldiniz, Ali Münif Bey. Oturur musunuz, lütfen?"

Ali Münif hiçbir cevap vermeyip oturmadı.

"Başınıza gelenler için çok üzgünüm. Fakat ben şahsen sadece çocuğun çıkarlarını düşündüm. "Çocuğunuzun" demem daha doğru olurdu. Çünkü ben geçici babasıyım. Bir şey demeyin lütfen. İlk önce ben konuşayım. Ben yaşlı bir adamım. Siranuş'un babası hatta dedesi olabilecek yaştayım. Sizi rahatsız etmeye uzun süre devam etmeyeceğim. Belki de boşanmamız için bundan önce bir kılıf bulabiliriz. Ben karınıza dokunmadım. Karınız dedim çünkü hakikaten durum böyledir. Toplumun yarattığı durum farklı ama. Benim için karınız Tanrı'nın emaneti gibiydi. Hayatımda tek bir kadın sevdim ben. 10 yıl önce bu dünyayı terk etti Zabel ve son döneme kadar tekrar evlenmemiştim. Bu hususun size tuhaf görünmemesi lazım. Bildiğim kadarıyla muhterem pederiniz de tekrar evlenmemiş. Anlaşılan annenizin yerini hiç kimse yerini tutamazdı..."

(Burada Ali Münif'in yüzü rahatsız bir ifade aldı.)

"Sizi incitmedim umarım, Ali Münif Bey? Böyleyse söyleyin. Çünkü sizi ya da herhangi bir canlıyı incitmem söz konusu olamaz. Tam tersine. Sevdiğiniz kadın size layık. Cesur, sevecen, sevdiğinde asla tereddüt etmeyen bir kadın. Tek kusuru, kusurunuz da, toplumun empoze ettiği bazı aptalca kurallara uymak istememesidir. Ben paramın verdiği kolaylıklardan istifade edip bu kuralları bertaraf edebilirim. Fakat bütün bunlar bir yere kadar."

"Ama Krikor sizi gerçek babası gibi sanıyor," diye araya girdi Ali Münif.

"Bunu söylemek istiyorum işte. Bütün kuralları bertaraf

etmemiz mümkün değil. Yani Krikor'un aynı anda iki babası olması mümkün değil. Ama ben geçiciyim, siz ise kalıcısınız. Sizi onunla oynarken dinledim, Ali Münif Bey. Kıskanmadım. Bilakis sevindim. Oğlumu bir gün benden alacağınıza sevindim. Çünkü olması gereken buydu. Beni de anlayın lütfen. Siranuş sizi artık sevmeseydi, siz de çocuğa karşı soğuk davransaydınız eğer, her şey değişirdi. İşte o zaman çocuğun gerçek babası ben olurdum. Her şeyi daha basit kılan, daha doğrusu belki daha karışık hale getiren husus aşkınızdır..."

"Mösyö Mardirosyan, iki millet çok acı bir şekilde aralarında çarpıştı. Siranuş ve ben istemeden olsa da farklı bir örnek vermeye çalıştık. Ben açıkçası onu benden ayıran şeyleri pek algılamadım. Din konusundan nadiren bahsettik. Her birimiz kendi tarafımızda Tanrı'ya inanıyorduk. Ama Siranuş benden dana inançlıydı. Bizden başka, bazı kişilerin aşkımıza yön verebileceğini düşünmedik bile. Sadece beraber mutlu olmayı düşündük. Belki de Siranuş o kadar güzel Türkçe konuşurken ben Ermenice öğrenmek için yeterince çaba sarf etmedim. Kendisi benim medeniyetim hakkında çok şey bilirken ben onun medeniyeti için biraz kayıtsız kaldım. Meraktan yoksun değildim aslında. Üstelik onun örf ve âdetlerini de kabul ediyordum. Ama yüzeysel kalıyordum. Tembeldim. Sonuç olarak iyi ki onun yanında idiniz. Kendi iyiliğim için bana büyük bir acı verdiniz, Mösyö Mardirosyan. Benden Siranuş'u alırken asıl niyetiniz onu bana iade etmekti. Lakin bütün bunlar çok hassas şeyler. Çocuğun geleceği ne olacak? Ülkemizin geleceği de ne olacak? Krikor ile Siranuş'u bugün bana verseniz bile onları nasıl korurdum? Kendi geleceğim bile garanti değil ki onların geleceğini inşa edeyim. Başka bir husus da iki millet birbirlerine iyice düşman oldular."

"Ben de komitecilerden nefret ediyorum. İttihat ve Terakki tepki göstermekte çok geç kaldı aslında. Fakat ben şahsen Türkiye'ye sadık kalarak 1918 istikrazına bile katıldım."

"İyi niyetinize inanıyorum, Mösyö Mardirosyan. Dostum Garo Çilingiryan da sizin gibi. Garo'nun sayesinde Siranuş'u tanıdım ben. Ermenilere karşı hiç kinim yok. Fakat vatanıma

saldıranlara ben de saldırmalıyım. Ermenilerin durumu da kolay değil. İki tarafın baskılarına maruz kalıyorlar, farkındayım. Ama bugün ülkem yabancı askerlerin işgalini yaşıyor. Bunu kabul etmem mümkün değil. Vatanım artık bölünmez. Büyük devletlere geçit vermeyeceğiz. Çanakkale'de askerlerimiz bir hiç uğruna şehit olmayacaklar. Ben şahsen şu veya bu şekilde mücadeleye devam edeceğim. Ecnebi işgaline hayır diyeceğiz. Ben yarın Bursa'ya döneceğim. Orada vatanıma faydalı olmanın yollarını arayacağım. Siz de Siranuş'a bütün bunları açıklayabilir misiniz? Beni anlasın."

"Siranuş burada. Onu kendiniz yapın, lütfen."

"Aynı şeyleri ona da söyleyeceğim, Mösyö Mardirosyan. Ama uzun uzun açıklayamam. Beni anlayın. Tekrar gitmem lazım. Gidişimden sonra onunla siz de tekrar konuşun. Gecikirsem eğer, hem Siranuş'un acıları hem de kendi acılarım artar."

"Anlıyorum, Ali Münif Bey. O zaman ben de onunla konuşacağım. Her şeyi anlatacağım."

"Siranuş ile Krikor size emanet. Size…"

"Bana teşekkür etmeyin. Vazifemi yapıyorum… Yolunuz açık olsun. Onlar da sizi bekler."

Mardirosyan ile Ali Münif el sıkıştılar, ondan sonra Ali Münif Krikor'un odasına tekrar geçti.

"Affedersin Krikorcuğum, enveriyemi almam gerek."

"Nereye gidiyorsun, Münif amca?"

"Düşmanla savaşmaya gidiyorum, Krikorcuğum," dedi Ali Münif çocuğu öperek.

"Ama mütareke imzalanmamış mıydı?" diye sordu Siranuş.

"Evet. Lakin işgal güçleri sadece bizi aşağılayabilmek için Rumları ve –affedersin Siranuş– Ermenileri bize karşı kışkırtıyor. Bu gidişle, düşmanın küstahlığı yüzünden halkımız ayaklanacak. Vatanımızı kurtarmamız lazım. Vazifemdir. Yoksa, hayatımın anlamı kalmaz. Hiç kimsenin hayatının anlamı kalmaz… Üniformalı ya da üniformasız ben de bu mücadeleye iştirak edeceğim."

Siranuş ağlayarak Ali Münif'in sözlerini dinledi. İlk günlerde olduğu gibi Ali Münif eğilerek beceriksizce elini öptü. Ondan sonra da odadan çıkarak merdivene yöneldi.

"Ali Münif, Münifciğim, sirelis, hakikaten tam olarak nereye gidiyorsun?" Tırabzandan sarkarak sordu zavallı Siranuş.

"Memleketime. Bursa'ya. Krikor'a iyi bak," dedi genç adam tırabzana sarılmış olan genç kadına doğru bakışlarını yönelterek. "Orada şüphesiz kutsal mücadeleye devam edeceğim."

"Seni tekrar görecek miyiz? Ne zaman?"

"Görüşürüz. Bir gün Bursa'ya gelin. Sizi bekliyorum."

"Bizi unutma, Ali Münif, asla unutma… Mutlaka görüşeceğiz."

Genç kadının hıçkırıklarından dolayı Ali Münif onun son söylediklerini tam olarak anlayamadı...

49

Ali Münif terhis olmuştu. Dört yıl sonra, dört uzun yıl sonra tekrar Bursa'daydı. Önceleri çok yadırgadı doğduğu yerleri, hem çok tanıdık hem de çok yabancı gelmişti bu topraklar.

İhtiyar Hüseyin Bey ve daha yaşlı olan vefalı Didi onu kucakladı.

"Hoş geldin, oğlum. Sen bir kahramansın. Seninle gurur duyuyorum," dedi yaşlı adam.

"Ben bir kahraman değilim, babacığım. Toprağın altında uyuyan şehitlerimiz kahraman. Fakat bence asıl mücadele şimdi başlıyor."

Babası çok yaşlanmıştı. Cephede olan oğlu için Hüseyin Bey tedirgin saatler geçirmişti. Üstelik savaş yüzünden işleri de bozulmuştu. Adamcağız borçlanmıştı. Arsa satmıştı.

Bursa ekonomisi tamamen alt üst olmuştu. Ermeniler sürgüne gönderilince fabrikaların çoğu devletin malı olmuştu. Ama çok sayıda fabrika çabuk iflas etmişti.

Bazı fabrikaları Ermeniler işletmeye devam etmişti, ama fabrikalarda çalışacak insan olmayınca onlar da zor günler geçirmişti. Mondros Mütarekesi imzalandıktan sonra işler düzelmeye başlamıştı.

Yavaş yavaş Ermeniler Bursa'ya dönmeye başlamıştı. Bulgaristan'a ya da Suriye'ye gönderilen bu Ermenilerin çoğu sağ salim dönmüştü.

Aralarında Türklerden hıncını almak isteyenler vardı. Evlerini tekrar elde ettiler ondan sonra da bazı fabrika veya atölyeler tekrar açıldı.

Bursa ticareti tekrar Rum ve Ermenilerin eline düşüyordu. Onlar genelde Türkleri istihdam etmeyi kesinlikle reddediyorlardı. Türkler kendi ülkelerinde yabancı muamelesi görüyorlardı.

İngilizler ve Fransızlar tarafından kışkırtılan Yunanlar ise "Megali İdea"yı yerine getirme yani Bizans İmparatorluğu'nu diriltme çabasındaydı. Bu fikir de Mayıs 1919'da Yunan tarafından gerçekleştirilen İzmir işgaliyle kısmen gerçekleşecekti.

Bu hareket, bardağı taşıran son damla oldu. Ali Münif gibi yüzlerce subay ya da yedek subay memleketleri Bursa'ya geri dönmüştü. Ama çoğu işsizdi. Ege'den gelen haberleri duyunca isyan ediyorlardı. Onlar aslında gelecekteki direnişin çekirdeğini oluşturacaktı.

Sonuç olarak Ali Münif'in ön gördüğü şeyler gerçekleşiyordu.

Nitekim, Bursa'ya yerleşen ve kendisi de terhis edilen Mümtaz Şükrü isminde bir subay vardı.

Ali Münif eski silah arkadaşlarıyla bir lokalde toplandığı bir gün Mümtaz Şükrü ile tanışmıştı.

Mümtaz Şükrü Ali Münif ile yaşıttı ve güçlü bir idaresi vardı. Kendisi yedek subaydı ve terhis olduktan sonra İstanbul'dan Bursa'ya gelmişti. Amacı, Ali Münif'inkine benzer bir amaçtı. İlk bakışta Ali Münif'in kişiliği Şükrü'nün hoşuna gitmişti.

"Sizinle Münif Bey büyük şeyler gerçekleştireceğiz."

"İnşallah, Şükrü Bey," diyerek cevap verdi Ali Münif.

Mümtaz Şükrü cana yakın bir adamdı ama ciddiyetini daima koruyordu. Çenesinin ortasında bir gamze vardı.

Ali Münif de Çanakkale Muharebesinde kazandığı madalya ile arkadaşları arasında büyük bir prestije sahipti. Ali Münif, Kuva-yı Milliye şefi Mustafa Kemal Paşa'yı şahsen tanıdığını ve aslında Çanakkale Muharebesini O'nun kazandığını anlatıyordu.

Özellikle Mustafa Kemal'in orkestrası ile İngilizlere meydan okuduğuna dair anekdot (Ali Münif'in şahsen tanık olduğu bir hikâye) arkadaşlarını coşturuyordu.

"Mustafa Kemal Paşa Çanakkale'de iken göğsüne bir şarapnel parçası isabet etti. Ama şarapnel parçası sadece saatini kırdı, kendisi sağ salim kaldı. Mustafa Kemal Paşa bana bu saati gösterdi! Öyle mahir, öyle talihli bir amiri hepimiz takip etmeliyiz!"

Bir toplantı da Mahfel'de yapıldı. Böylelikle Ali Münif maceralarını yaşadığı bu yeri tekrar gördü ve şöyle hatırladı:

"Ben burada oturuyordum. Hayır. Aslında oradaydım. "Koçum" avluya girdiğinde sırtım parmaklıklı kapıya dönüktü. Loti avından dönüyorduk. Tap Tap Amca hikayelerini anlatmaya başladı. Ondan sonra Kavas Mehmet müdahale etti. Tap Tap Amca masayı kaldırarak attı. Koçum ateş etti. Her şey bir anda alt üst olmuştu. Kaç defa ateş etti o herif? Bir? İki? Hatırlamıyorum. Kurşunu nereye gitti? Hiçbir zaman bunu kontrol etmedik biz. Her şey o kadar çabuk gelişti ki… Belki de kurşun hâlâ Mahfel'in ağaçlarının birinde. Arayayım mı? Ya da oradaki evdedir… Boş ver… Bütün bunlar bana bir rüya, bir masal gibi görünüyor. Bütün bunları yaşayan gerçekten ben miyim? Daha dün Çanakkale'de Mustafa Kemal'in yanında bulunan Ali Münif miydi? Boş ver. Bugün başka bir gün. Arkadaşlarımı ikna etmem lazım şimdi."

Ve Ali Münif Mahfel binasında vatanperverlere hitaben konuşmasına başladı.

Böylelikle Mümtaz Şükrü, Ali Münif'in ve başka arkadaşların da yardımıyla 'İhtiyat Zabitanı Teavün Cemiyeti'ni kurdu. Mümtaz Şükrü'nün faaliyetleri bunlarla sınırlı kalmadı. Bursa'nın birkaç gazetesinde makale yazmaya başladı. Özellikle "Ertuğrul" gazetesini seviyordu. Ali Münif ilk önce Koza Han'da yapılan reklamlarıyla gazeteyi tanımıştı. Ondan sonra Türk Bayrağı'nı ilk sayfasında tasvir eden ve mavi renkli bu dört sayfalık cerideyi daha çok benimsemişti. Ertuğrul Gazi, Osman Gazi'nin babasıydı. Osman Gazi de imparatorluğun kurucusuydu.

Bursa ve civarı Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk sağlam hücresiydi. Buradan Türkler yeniden doğacaktı. Düşman onları Anadolu'dan kovmak istiyordu. "Ertuğrul" gazetesi Mustafa Kemal'in Kuva-yi Milliye'sine destek vererek bu yeni doğuşa yardımcı olacaktı.

Ali Münif, bu gizli ya da yarı gizli toplantılardan başka, dostu Garo ile bir araya gelip çocukları Nişan ve Hırayr ile oynuyordu.

Garo'nun evinde bir sohbetlerinde "İşler böyle, Garocuğum," dedi Ali Münif. "Son gelişmeler beni düşündürdü. Öğrendiklerin sonuç olarak doğruydu. Siranuş bir hayırsever ile evlenmiş. Adı ve soyadı Mardiros Mardirosyan'dır."

"Çok üzüldüm... Ne oldu, Münifçiğim. Neden Siranuş sana, bize böyle bir şey yapmış?"

"Bütün bunları etraflıca konuşamadık, dostum. Utancından Siranuş sana mektup yazmamış. Fakat evlilikleri göstermelikmiş. Beni hâlâ seviyormuş. Ne yapabilirdim? Oğlu hakikaten benim oğlum, bana çok benziyor. Onunla oynadım. Çok tatlı bir şey . Beni de çok sevdi. Enveriyem ile oynadı. Bana "Münif amca" diyor. Ama dini farklı... Böyle bir saçmalık düşünebiliyor misin, Garocuğum? Oğlum Hristiyan! Şey... Kusura bakma. Sen de Hristiyan'sın sonuç olarak..."

"Böyle bir söylenti vardı," dedi Garo muzipçe.

"Gördün mü bak? Senin Hristiyan olduğunu tamamen unutmuştum. Zaten ne fark eder? Hepimiz zavallı insanlarız. Birbirimizi kırmak ve kırdırmak zorunda olan zavallı insanlarız. Fakat inan bana, Siranuş ile son görüşmemiz neredeyse Çanakkale Muharebesi'nden daha ağır geldi. Lakin bilmem lazımdı. Kurtulmam şarttı."

"Sen, Münifçiğim, hâlâ Siranuş'u seviyor musun?"

"Evet. Onu hâlâ seviyorum. Sevmesem her şey daha kolay olurdu zaten. Siranuş çok güzel, çok ince ruhlu ve yumuşak."

"Affedersin, Siranuş ve Mardirosyan?.."

Garo'nun ne demek istediğini anlayınca hazin hazin gülümsedi ve şunu söyledi:

"Sana söylediğim gibi göstermelik bir evlilik söz konusu. Mardirosyan, iyilik sever, babacan bir insan. Ahlak anlayışı çok farklı. İtici, şiddet dolu ve iğrenç bir ihtiyar olsaydı belki de her şey daha kolay, net olurdu. Aşk, ondan sonra Nefret. Bana yalan söylediklerini sanmıyorum. Hakikaten eski karısına karşı hissettiği aşkla tanınan bir adam imiş. Tıpkı kendi pederim gibi. Şimdiye kadar tekrar evlenmeyi reddetmiş. Çocukları yokmuş. Onun içindir ki Siranuş'u kurtararak bir oğlu oldu. Ne çetrefilli bir durum!"

"Ne yapacaksın şimdi dostum?"

"Ne yapabilirim ki, Garocuğum? İstediğimde Siranuş ile Krikor'u tekrar alabilirim. Mardirosyan karşı değil. Fakat somut olarak, onları nasıl yaşatacağım? Sadece paradan bahsetmiyorum. Kamplara bölünen bir toplumda hangi kampa dahil olduğunu bilmeyen bu iki zavallıyı nasıl kabul ettireceğim ben? Bana göre hava hoş. Fakat Bursa ve tüccarları var. Özbeöz oğlumun dinini değiştirecek miyim? En mühimi: Bütün bunları zavallı Krikor'a nasıl açıklayacağım ben? Baban gerçek baban değil. Mardiros Mardirosyan değil. Ne Türk ne de Ermeni kuralları şu ihtimali öngörmüşler: Mesela değişik dinlerden olanların evliliğinden doğan çocukların dini ne olmalı? Toplumdaki yeri ne olabilir? Bu ülkede laiklik olsaydı, problem çıkmazdı. Nihayet çok daha önemli bir sorun çıktı şimdi..."

"Ne sorunu, Münifçiğim?"

"Milli sorun. Ben artık sadece kendim ya da ailem için yaşamıyorum. Evet her şey mantıksız görülebilir. Fakat bu vatan bir gerçek. Büyük devletlerin bizi yani beni buradan kovmak istediği bir gerçek. Emperyalistleri gördüm. Onları Çanakkale'de gördüm. Dünyayı yutacaklarını sanıyorlar. Durum 1908'de olduğu gibi değil, Garo. Hayat memat meselesidir şimdi. Onlara karşı kinim yok. Fakat onlarla ve temsilcileriyle mücadele etmem gerekiyor. Çünkü onlar hürriyetten, demokrasiden, insan haklarından bahsediyorlar. Onlar yalan söylüyorlar. Onlar kendi halklarını bile düşünmüyorlar zaten. Bir gün sana bahsettiğim Çanakkale'deki bu

zavallı iki Anzak gibi onların askerleri ellerinde bir oyuncak. Ermenileri isyan ettirdiler. Onların maşası oldular. Şimdi de Yunan ile Rumlar onların maşası oldu.

"Bilmez miyim? Bütün bu olaylara teessüf ediyorum ben. Komiteciler bizi mahvetti. Ermenilerin çoğunu saflarına çekmek istediler. Bunun bedeli Tehcir oldu. Sürülenler arasında masum insanlar vardı. Ben bile bazen kendime şu soruyu soruyorum: 'Gerçekten bir hain miyim?'"

"Ne münasebet?"

"Osmanlı'ya sadık kalan Ermenilere herkes şüpheli şüpheli bakıyor şimdi. Meliksat asıldı, biliyorsun. O kadar zeki bir insan nasıl terörist olabilir? Neden böyle bir yol seçti ki?"

"İdeali farklıydı. Fakat nefret ideale yön veremez. Vermemeli. Bir felsefe ya da bir siyaset sırf intikâm üzerinde kurulabilir mi? Torkomyan Efendi'nin tepkisi ne oldu?"

"Hepimizden çok zarar gördü. Çöktü. Şimdi biraz telafi etmeye başladı. Sanki Doktor Meliksat, kendisini öldürtmek isteyen adam kendisi için bir tür referanstı."

Bu sohbeti takip eden akşam Ali Münif, evine döndüğünde Didi'nin salonun büyük masasının üstüne koyduğu iki mektubu gördü. Her ikisi de Faik amca tarafından gönderilmiş ama birisi babası Hüseyin Bey'e öteki de kendisine, yani Ali Münif'e.

Çok sevdiği dev adamdan bir mektup alınca Ali Münif sevindi ve zarfını açtıktan sonra şunları okudu:

"Aziz Münifçiğim,

"Muhterem pederine farklı bir mektup gönderdim. Onu da çok seviyorum ama şu ikinci mektupta yazdıklarım senin şahsiyetine mahsus teferruatlar ihtiva ediyor.

"Bu dünyada her şey değişiyor. Régis Delbeuf ya da Torkomyan Efendi onu bilirdi. Sence kim demiş "Her şey akar"? Ya da "Aynı nehre iki defa girilmez?" Adada biz yeni bir istilaya maruz kaldık. "Haraşoların istilası". Kim bunlar? Rus kadınlar. Eski köyümüze yeni âdetler getiriyorlar. Onlar güzel, sarışın ve hafif kadınlar. Ülkelerindeki ihtilalden kaçı-

yorlar. Yeni moda getirdiler. Bazı kadınlarımız da onlara uyuyor. Eski çarşaflar neredeyse dama atıldı. Kız kardeşin Sanem'e son rastladığımda yüzü açık sokağa çıkıyordu. Onu benden daha iyi tanıyorsun, Sanem'i durdurmak mümkün değil. Her neyse, Sanem'e kendisini "ihbar ettiğimi" söyleme. Zaten kocası Sinan varken neden sen müdahale edersin ki ya da ben Tap Tap Amcası? Öyle bir niyetim yok zaten. Tabii ben bunamaya başladım biraz. Başladım mı? Çoktan bunadın amca diyorsun ha? Fransızların dedikleri gibi, yaşlanırken daha "vieux jeu" oldum. Kusura bakma. Girişim biraz tuhaf, biliyorum. Şunu demek istiyorum: Birkaç gün önce halan ile Ada'da bir lokantaya gittik. Orada özellikle Rum, Ermeni ve Yahudi müşteriler var. Şimdi de bu "Haraşolar" onlara ilave oldu. Güzel yedik, balık çok tazeydi. Yemek ile birlikte temaşa da vardı. Kim şarkı söylüyordu biliyor musun? Evet. Tahmin ettin. Matmazel Siranuş'tu. Bizi görünce çok sevindi, aynı zamanda da biraz rahatsız oldu. İstanbul'a senin son gelişin esnasında halana ve bana hakikatin ne olduğunu açıkladın. Çok üzüldük biliyorsun. Böyle bir olaydan haberdar değildik biz. Sanem bize bir şey söylememişti. Sanem'e birkaç hafta sonra suskunluğunun nedenini sorduğumda bizi üzmek istemediğini söyledi. Senden bize açıklamalar yapmanı bekledi. Belki de Sanem haklıydı. Her neyse. Siranuş'la bütün bu mevzuları yeniden tartıştık. Seni hâlâ seviyormuş. Kalbinde senden başka hiç kimse yokmuş. Ama şimdiki kocasına minnettarlığı sonsuz. Onu kurtarmış. Senden olan çocuğunu himaye etmiş. Çocuk, masalar arasında koşuyor ve herkesle konuşuyor. Halinden memnundu. Rus kadınlar onu özellikle cezb ediyorlardı. Şimdiden! Kerata! Mardiros da orada idi. Tanıştık. Hakikaten çok efendi bir adam. Evliya gibi... Zaten böyle bir duruma böyle bir çözümü bulmak için insanın biraz ermişliğe ihtiyacı var.

Siranuş'un o gece kazandığı para yetimhanesinin kasasına girecekti. Tiyatrolar yeni açıldı. Siranuş yeni mukavelelerin peşindeymiş. Anladığım kadarıyla Siranuş senden bir işaret bekliyor. Siranuş ciddi. Bir sezon oynamayı düşünü-

yormuş. Ondan sonra Bursa'ya yerleşmeyi düşünüyor ama Mardiros onu takip etmeyecekmiş. Anladın mı, oğlum? Siranuş sana yazacakmış. Sabret.

Top sende artık. Ben çoktan futbol oynamıyorum. Yeterince hızlı değilim. Boş ver. Bu dünyadan artık hiçbir şey anlamayan ihtiyarlarmış ve "vieux jeu" olan amcanı bırak. Kendini düşün. Siranuş'una ve çocuğuna kavuş, mutlu ol, aziz Münifciğim!

"Seni seven Tap Tap Amcan."

50

Ali Münif'i hem sevindiren hem de derin derin düşünmeye iten bu mektubun alınışından sonra, Si ranuş'un gelişini geciktirecek olan bir olay meydana geldi: İzmir'den sonra Temmuz 1920'de Yunan kuvvetleri Bursa'yı işgal ettiler.

Ali Münif, Büyükada'daki sefih hayatından epeyce uzaktı ama bu sefer isyanı tam oldu.

İlk önce İngilizler ile Yunanlar Mudanya'ya bir çıkarma yaptılar. Ne Mümtaz Şükrü ne de Ali Münif bir şey yapabildi. Askeri kuvvetleri fazlasıyla zayıftı. Beraber yakalanmamak için Ali Münif'ten ayrıldıktan sonra Mümtaz Şükrü kaçtı, kırlarda yaşlı bir kadın "Oğul, gavur Bursa'ya girdi," diyerek barınak olarak kendi evini teklif edince Kuva-yi Milliye Bursa Şefi reddetti ve kentin tam ortasına iltica etti…

Set başındaki büyük çınarın karşısındaki dostu Fevzi'nin bakkal dükkânına girdi, ondan sonra Cami-i Kebir'e kadar yürüdü. Onu gören ve tanıyan sakinler burada işin ne olduğunu soruyormuş gibi bakışlar fırlatıyordu. Ondan sonra da Mümtaz Şükrü Set başında bulunan ve aynı çınarın yanında olan dostu Mustafa'nın kahvesine girdi. Burada Yunan askerler vardı. Yüksek sesle konuşuyorlardı:

"Malista! Malista! (Tabii! Tabii!) "Ohi! Ohi! (Hayır! Hayır!)" ya da "Parakalo sas. Zen ksero (Rica ederim. Bilmiyorum)" tabirleri en çok duyulan lafların arasındaydı.

Rumlar bile Bursa'da Rumca konuşmazken bu sesler Şükrü'ye gülünç, yersiz göründü. Ama işgal iyi başlıyordu.

Öldürülen sivil olmadı, evler talan edilmedi. Yunanlar kendilerini kurtarıcı gibi takdim ediyorlardı. Sözüm ona düzensizliklerin tek sorumlusu Kuva-yi Milliye imiş. Şefleri Mustafa Kemal şimdilik Ankara'da saklanıyordu ama er geç yakalanıp idam edilecekmiş. Anlattıklarına göre Padişah ile Halife kendileri bu işgali istemişler ve Yunanları destekliyormuş.

Şükrü kalpağını bıraktı ama birkaç gün sonra evine Yunan askerlerinin girişini gördü. Sorguya çekildi. Rum olan bir tercümanları vardı.

"Aptal," dedi komutan, "siyasete karışma. Kuva-yi Milliye'den korkmuyoruz biz. Bak Mudanya'da bir şey yapabildiniz mi? Üstelik bütün önemli Avrupa devletleri arkamızda! Bize destek veriyorlar. Sizin Kemal ne yapar? Bu sefer koskoca Almanya Çanakkale'de olduğu gibi size destek vermez. Dünya sizi unuttu. Unutmadıysa da sizden nefret eder. Sen de bizimle işbirliği yap. Herkes için daha iyi olur. Senin son şansın bu. Sana bir şey yapmak istemiyoruz. Ama akıllı ol sonra..."

Nitekim kısa bir süre sonra Yunanlar Mümtaz Şükrü'yü serbest bırakmışlardı.

Şükrü de geçici olarak başını eğmişti. Ali Münif'e de hemen hemen aynı şeyler olmuştu. Kalpağını bırakarak Ali Münif dostu Garo'nun evine iltica etmişti. Ondan sonra da eski tüccar ve eski subay Garo ile ailesine zarar vermemek düşüncesiyle kendi evine sığınmıştı. Orada bir sedire uzanarak kendi tabiriyle Münif "ölümünü beklemişti".

Zavallı Hüseyin Bey ne yapacağını şaşmıştı. Didi sevdiği oğlanına yemek getiriyordu ama sudan başka, Ali Münif uzun süre hiçbir şey ağzına almadı.

Bu saatler hayatının en karanlık saatleri oldu. İstanbul'dan sonra kendi memleketini işgal altında üstelik de Yunan işgali altında görmesi Ali Münif'i umutsuzluğa itmişti.

Bir gün "Anige!", "anige!" (Aç! Aç!) sesleri ve evinin kapısına şiddetli vuruşlar Ali Münif'i uykusundan uyandırdı.

Yunan askerleri konaklarına girip zavallı Didi'yi kenara ittikten sonra alelacele merdivene çıkmıştı.

"Ben yüzbaşı Yorgo Pantazis," dedi mangaya komuta eden subay.

Pantazis Ali Münif'ten daha gençti. Türkçesi mükemmeldi. Ali Münif hemen onun düşmana geçen bir Osmanlı tebaası olduğunu anladı.

"Sizi takip etmeye hazırım, yüzbaşı," dedi Ali Münif zorla ayağa kalkarak. Beş gündür tıraş olmamış, saçı sakalı birbirine karışmış, kaç gündür hiçbir yememiş, aç.

"Gerek yok. Sadece şunu bilin istedim: Şefiniz Mümtaz Bey askerlerimiz tarafından vuruldu."

"Doğruysa Allah rahmet eylesin, yanlışsa blöfünüz etkili değil. Çünkü Mümtaz Şükrü ölü de olsa sağ da olsa da mücadelemiz devam eder."

Ali Münif'in kendisi bile ağzından çıkan kelimelere inanamadı. Yunanların evine girmesi Çanakkale kahramanını kamçılamıştı. Bu sefer hemen hemen esir statüsünde olan Ali Münif'ti. Şu farkla: Ali Münif hâlâ kendi ülkesindeydi ve bu Ülke'nin enerjisine ihtiyacı vardı. Şu farkla: Ali Münif bu andan itibaren son gücünü kullanmaya hazırdı.

Yorgo Pantazis gülümsedi:

"Çanakkale'de çok cesur olduğunu biliyorum. Fakat bu sefer her şey çok farklı. Müttefik filosu Boğaz'a indi. Kaleleriniz peş peşe düştü. Tek şansınız: Bizimle işbirliği yapmak. Aynı ülkenin insanlarıyız, yüzbaşı Münif. Siz de bana yardım edin. Herkes için daha iyi olur. Bursa'yı işgal ederken kan akıtmadık biz. Bu gerçeği en azından ikrar edin."

"Ne sizinle ne de İstanbul hükümeti'yle işbirliği yaparım ben. Ve özellikle sizin gibi vatanıma ihanet edemem."

Yorgo Pantazis ilk önce kıpkırmızı oldu ondan sonra da sakinleşip,

"Ailemin de Ermeniler gibi başka yerlere sevk edildiğini biliyor musunuz?"

"Bir kimse vatanına ihanet ederse düşmana yardım etmesin diye başka yere gönderilebilir."

"Sizi daha akıllı zannediyordum. Bir ay sonra Ankara'da olacağız ve sizin Kemal bir tavşan gibi firar etmeye çalışacak…"

"Ankara'ya ulaşmanıza hiç ihtimal vermem, Yüzbaşı Pantazis."

"Kim bilir?"

"Hodri meydan! Söyleyeceğiniz başka şeyler var mı?"

"Hayır, sizi serbest bırakıyorum. Fakat bu iyi niyet işaretini istismar etmeyin, bari."

"Size söz veremem."

"Tanrı'nın şanslı kulusunuz, Ali Münif Bey. Başka şartlar altında sizi idam ettirirdim."

"Ben de belki aynı şeyi yapardım."

"Her şey dendi sanırım."

Pantazis, Ali Münif'i askeri bir şekilde selamladı, Ali Münif de onu aynı tarzda selamladı.

Rum subayı ondan sonra askerleriyle konağı terk etti.

Ali Münif çok şaştı. Serbestti!

Böyle yaparak Yunanlar şüphesiz halk ve Kuva-yi Milliye arasında bir uçurum açacaklarını sanıyorlardı. Üstelik de işgalin ilk günleri olaysız geçti. Yunanlar karargâhlarını Madam Brotte'un oteline yerleştirmişlerdi. Bu otel, Birinci Cihan Harbi sırasında da Ordu-yu Hümayun karargâhı olmuştu. Askerler yine işgal ediyorlardı onu. Ama bu sefer başka bir ülkenin askerleriydi.

Etrafına birçok nöbetçi dikilmiş ve üstünde Yunan bayrağı dalgalanıyordu.

Muin-i Hilal Matbaası'na gitmek ve (hiç de vurulmayan) Mümtaz Şükrü ile bir araya gelmek için Ali Münif otelin önünden geçmek zorundaydı. Altıparmak caddesinden çıkmakta olan Ali Münif birdenbire eski bir tanıdıkla yüz yüze geldi:

"Madam Brotte! Belki 10 yıldır görüşemedik."

"Ali Münif Bey! Sizi tekrar görmekten çok mutluyum. Gördünüz mü? İsminizi unutmadım."

"Hafızanız her zaman mükemmeldi, sevgili Madam. İşler nasıl?"

"İşler yok. Gördüğünüz gibi," eski otelini göstererek dedi yaşlı kadın, "otelim hâlâ işgal altında. Evraklarımı istiyorlar üstelik. Bütün bu harpler ticarete ölümcül bir darbe indirdi. Siz ne yaptınız, Ali Münif Bey?"

"Çanakkale'de idim, Madam Brotte, vatanımı müdafaa ettim."

“Sizi tebrik ederim. Orada Türkler mucizeler yaratmış…”

“Bir gün gelecek,bunu alaşağı edeceğiz,” dedi düşman bayrağına işaret ederek.

“Ben de sizin gibi düşünüyorum. Sulh artık gelsin.”

“Ama onların sulhunu asla kabul etmeyeceğiz.”

Bir sessizlik oldu. Her şey değişmişti, her şey mahvolmuştu. Bursa da bu arada mahvolmuştu.

“Mösyö Régis Delbeuf nasıl? İsmi “Le Stamboul” gazetesinden silindi. Öldü mü? Öyleyse çok üzülürüm. Çok nazik, çok ince bir beyefendiydi.”

“Ölmemiş. Fransa'ya dönmek zorunda kalmış. Bu da uzun bir hikâye.”

“Bir dakika. Bir dakika. “Pierre Loti'sini” sonunda bulabildi mi?”

“Böyle bir söylenti var. Fakat ondan pek emin değilim.”

“Cihan Harbi'nden birkaç sene evvel Pierre Loti'nin otelimde bir müddet kaldığını biliyor musunuz?”

“Yapmayın ya!”

“Claude Farrère isminde başka bir yazar ile beraberdi zaten.”

“Régis Delbeuf tek değildi, ben de sonuç olarak, hayatım boyunca Pierre Loti ile saklambaç oynadım,” diye itiraf etti Ali Münif. “Fakat Loti kazandı.”

Çanakkale Kahramanı derin bir iç çekti, Madam Brotte de aynı şeyi yaptı ama hemen sonra devam etti:

“Amcanız da iyi umarım. Yeğenlerim sayesinde zaman zaman haberini alıyorum.”

“Futbolcu olanlar mı?”

“Evet. Hafızanız da fena değil.”

Ali Münif gülümsedi. Galatasaray avlusunda çılgınca futbol oynayanlar arasında belki de Madam Brotte'un yeğenleri vardı. Hayat tuhaf bir oyundu.

“Yunanları kovacağız Madam Brotte,” dedi yavaş yavaş Ali Münif. “Er geç onları denize dökeceğiz. Lakin kusura bakmayın, Madam, gitmem lazım. Mühim bir randevum var şimdi.”

Ali Münif Madam Brotte'un elini öptü. Yaşlı kadın gü-

lümsedi. Eski genç tüccar sırtını dönerek Şahabettin Camii'nin önünden geçmek üzereydi. Tam o sırada bir soru sormayı unutmuş olan ve alelacele yetişen Madam Brotte Ali Münif'in kolundan hafifçe tutarak yüzüne baktı:

"Bu arada hanımınız nasıl?"

Ali Münif Madam Brotte'un Siranuş'u kastettiğini anladı ve şöyle cevapladı:

"İyidir. Teşekkür ederim."

Aslında Ali Münif Siranuş ile Krikor'un şu anda ne yaptığını tam olarak bilmiyordu. Aklı tamamen Kuva-yi Milliye'nin teşkilatlanmasıyla meşguldü.

Muin-i Hilal Matbaasına girince Ali Münif "Ertuğrul" gazetesinin yepyeni mavi nüshasını elinde gururla tutan Şükrü'yü görmüştü.

İki adam selamlaştılar.

"Ali Münif Bey," dedi Mümtaz Şükrü, "vaziyet çok vahim. Yunan tarafından teşvik edilen Ermeniler Bursa civarlarında yeni çeteler oluşturmaya başladı. Aralarında Topal Vahan ve Gaddar Setrak çeteleri var."

"1910 tatil-i eşgalini yönetmeye çalışmış olan Setrak mı?"

"Evet. Onu tanıyor musunuz, Ali Münif Bey?"

"Tanımaz mıyım? Setrak şahsi düşmanımdır."

"Gaddarlığı tarif edilemez. Bulgaristan'a sürüldüğünden dolayı bu herif öcünü almak istiyormuş. Eskiden de zaten bir çete başıymış."

"Onun faaliyetlerini mutlaka engellememiz lazım."

"Ali Münif Bey, Bursa civarlarında yaşayan vatandaşlarımızı kurtarmamız şart: Size Kuva-yı Milliye'ye bağlı bir bölük teslim edersem, bu mağrur çetelerin küstahlığını yok eder misiniz?"

"Yok ederim. Yeter ki bana kararlı olan 50 er veriniz."

"Veririm."

"O zaman, her şey tamam. Hesaplaşalım şimdi, Setrak Efendi!"

51

Bir sedirde oturan Hüseyin Bey rahmetli karısının fotoğrafının altında kendi kendine konuşmaya koyuldu. Ali Münif'in gidişinden beri bu tür monologlar sıklaşmış ve yaşlı Didi başta olmak üzere hizmetçiler tedirgin olmaya başlamıştı. Fakat o günde de hiç kimsenin müsaadesini beklemeksizin Hüseyin Bey ara vermeden şöyle devam etti:

"Evet, aziz Ayşeciğim. Zamanlar ve şartlar nasıl ağırlaştı, tarif edemem. Seni sık sık rahatsız ediyorum ama artık kusura bakma. Ülkemiz ve sevdiğimiz şehir Bursa işgal altında. Ben, biliyorsun, çarşıya gitmiyorum artık. Bu mağrur Yunanlara her yerde rastlanıyor. Bayrakları Belediyenin üstünde dalgalanıyor. Bu görüntü beni mahvediyor. Bizimkilere saldırıyorlar. Sanki bir yerden emir alıyorlarmış gibi davranıyorlar. Köylerde Yunanlar Ermeni çetecilerine destek veriyorlar. Yine bu lanet olası Setrak devrede imiş. Bazı Çerkesler de yağma ve öldürme faaliyetlerinde Ermenilere yardımcı oluyorlar. Zavallı Didi çok utanıyor, böyle bir şeye inanamıyor. Her yer kan ve ateş içinde. Bursa'da geceleyin devriyeler var. Düşman avlulara, evlere giriyor. "Neden ışıklarınız yanıyor? Silahlarınız var mı?" deyip, istedikleri herkesi tutukluyorlar. Buranın bazı Rumları onlara yardımcı oluyor. Eeee? Ne diyorsun? Uzun süre daha devam eder mi? Allah bilir. Ama birinci ve ikinci İnönü zaferleri bize umut verdi. Aaaah Ayşeciğim, köylülerimizin müdafaasız kaldığını sanma. Kuva-yı

Milliye devreye girdi. Biliyorsun bazı çapulcular kendilerine Kuva-yı Milliye süsünü vererek yerli halka eziyet ediyorlar. Gerçek Kuva-yı Milliyeciler onları engelliyor ve disiplin altında tutuyor. Ali Münif? Ali Münif biliyorsun işgal gününden beri faaliyetlerine ara verdi. Fakat tedirgindir. Acı doludur. Sadece birkaç gün için Bursa dışında olan tarlalarımıza gidiyor. Bütün bunlar hiç de kolay değil. Oğlumuz ile iftihar et, Ayşeciğim, Çanakkale'de kahramanca savaştı.. Ne yapmalı? Biz yaşlandık. Eleğimizi duvara astık. Gençler meşaleyi aldı…"

Didi birdenbire salona girdi.

"Ne istiyorsun, Didi?"

"Salonun tozunu alacağım, Efendim."

"Meşgul olduğumu görmüyor musun? Hadi, başka işe bak! Ne duruyorsun?"

"Affedersiniz, Efendim. Sanem Hanım ile Sinan Bey bugün mü gelecek? Bir şey hazırlayım mı?"

"Tabii, tabii, Didi. Küçük Muhibbe'yi de unutma. Belki başka misafirlerimiz de olabilir."

"Peki Efendim."

Ve Didi çıktıktan sonra Hüseyin Bey yeniden kendi kendine konuşmaya başladı:

"Nasıl? Buraya geleceklerini bilmiyor muydun? Bulunduğun yerden daha iyi bilmelisin sen… Ne diyordum peki? Evet, zaman geçiyor. Muhibbeciğimiz on bir yaşında artık. Annesine nasıl benziyor! Sanem, azimli, inatçı, kaprisli ama her şeyden önce "romantik" ve altın kalplidir. Onu tanımaz mıyım? Bu arada kime çektiği belli değil. Sinancığımız ise iyi bir damat. O da bir kahraman. Süveyş Kanalı operasyonunda yara aldıktan sonra biraz saf dışı kaldı zavallıcık. Sinan'ı Sanem ile tanıştıran bendenizin olduğunu hatırlıyor musun, karıcığım? Yaaa. Gördün mü? Bu sefer en son duyan olmadım. İlerici bir rol bile oynadım… Tamam, bana inanma istersen. Ama genç iken az değildim ben. Hatırla. Seni bahçede gören genç adam kimdi? Ondan sonra bu genç adam kendi portresini sana göndermedi mi? Benimle gizli gizli gö-

rüşen genç kız kimdi, eeee? Tamam. Tamam. Emin olabilirsin, hiç kimse bilmedi… Kıpkırmızı olma canım!

"Sanem ile Sinan bir ay benimle kalmak niyetindelermiş... Belki de yakın bir gelecekte Bursa'ya temelli yerleşeceklermiş. Şey... Başka bir misafirimiz olacakmış… Onlarla beraber bize gelecekmiş. Kim? Matmazel Siranuş… Yine o diyorsun? Bu şarkıcı çatımızın altında barınacak mı? Eski evi temizlenene kadar… Ne yapayım? Ermeni arkadaşlarım oldu, biliyorsun. Özellikle Mösyö Çilingiryan… Oğlu Garo çok saygılı bir genç. Ali Münif'in dostu o… Dostlukları hâlâ devam ediyor… Sen de Garo'yu hatırla… Ali Münif ile Garo'ya börek yapıyordun sen… Ah işte… Ne diyorsun? Akrabaları Matmazel Siranuş oğlumuza çengelini attı mı? Münif onu sevmiş... Bilmez miyim? İşte gençlik… Yine de Münif hindiba tarlalarımıza iyi baktı… Marifetlerini gösterdi… Hindibanın Matmazel Siranuş ile ne alakası var? Hııı. Şunu demek istiyordum: Yine de Münif Selanik'e boşuna gitmedi… Aslında aptalca bir fikir idi bu diyorsun. Kimin fikri imiş? Kendi fikrim? Emin misin? Allah Allah. Bütün bunlarda bir tuhaflık var…

"Sonuç olarak savaş onları ayırdı ama Sanem ile Siranuş'un dostluğu devam etmiş… Zaten… zaten… Siranuş ondan sonra zengin bir Ermeni hayırsever ile evlenmiş. Ne zaman? Harbin başlangıcında sanırım ya da birkaç ay sonra. Münif Çanakkale'de idi… Kocasının adı Martiros imiş ya da buna benzer bir şey… Evlenmesine şahsen çok sevindim… Yani… Biraz sevindim… Münif hayal kırıklığına uğramıştır tabii. Ne yapacaksın? Hayat böyle işte… Olumlu olan başka bir hadise: Bu adamdan Siranuş'un bir çocuğu olmuş… Başka daha az olumlu bir hadise: Mösyö Martiros birkaç ay evvel ölmüş…

"Trajik bir şekilde üstelik… Bir kilisenin önünde vurulmuş… Bir suikast… Soydaşları söz konusuymuş… 1918 istikrazının başarısında oynadığı rolü affetmiyorlarmış… Evet yine komiteciler… Siranuş… Yani Madam Martiros çok etkilenmiş… Zavallı kadın… Martiros'un mirasının en büyük pa-

yını reddetmiş… Bizim Matmazel "Franchette" yani Madam Delbeuf de ülkeyi terk etmiş. Fransa'daymış. İyi anladıysam Sanem ile Sinan Matmazel Siranuş ile oğlunu himayeleri altına almışlar… Ne yapayım? Onu yalnız bırakmasınlar… Haklılar… Merhamet etmemiz lazım… Yardımlaşma çok mühim günümüzde… Muhibbe de oğlanla oynuyormuş… Daha büyük olduğu için Muhibbe ahkam kesiyormuş… Yine de beraber oynamayı çok seviyorlarmış… Tıpkı küçük kuzenler gibi… Ne diyorsun Ayşeciğim? Belki de gerçekten kuzen onlar? Anlamadım? Ne demek istiyorsun?"

"Geldiler, geldiler, Efendim!" dedi Didi, sevinerek ve adamcağızın düşüncelerini bölerek.

Ve ihtiyar tüccar sedirinden kalkarak merdivenin girişine doğru yürüdü.

Altı yıldır görmediği çocuklarını nihayet görecekti Hüseyin Bey. Sanem ilk önce babasını kucakladı. Sinan da kayınpederinin elini öptü. Ondan sonra Hüseyin Bey torunu Muhibbe'yi sevinçle kucaklayıp aynı şeyi Krikor için yaptı.

Yalnız ihtiyar, Siranuş'a bakarak biraz tereddüt etti. Genç kadın gülümsüyordu. Sanki yıllar güzelliğine zarar vermemişti. Hüseyin Bey ilk defa onu o kadar yakından görüyordu.

Ona bakan ihtiyar, oğlunun neden bu kadına âşık olduğunu daha iyi anladı. Bir Masal Perisi sevilmez miydi?

"Hoş geldiniz… hııı.. Matmazel Siranuş," dedi ihtiyar.

Siranuş eğilerek yaşlı adamın elini saygıyla öptü.

"Hoş bulduk, Hüseyin Bey."

"Oğlunuz çok sevimli… Adı ne?"

"Krikor…"

"Krikor mu? Burada da aynı adı taşıyan bir tüccar var."

"Gel, Krikor, sana bahçemizi göstereceğim, oynayacağız," dedi Muhibbe Krikor'un elini tutarak.

"Onlar sadece oynamayı düşünüyorlar, babacığım," dedi Sanem.

"Sen de aynı yaşta onlar gibi idin, küçük hanım. Oynasınlar. Biz konuşalım."

“Ben beş beterdim. Lakin haklısın, babacığım, oturup konuşalım.”

“Ah muhterem pederim.. Burada bulunmaktan çok mutluyum. Güzel hatıralar dolu bu ev,” dedi Sinan.

Sanem'in yüzü hâlâ çok genç ve çekiciydi. Her zamanki gibi küçük hanım hareketliydi. Süveyş Kanalı operasyonu esnasında aldığı yaradan sonra Sinan hırpalanmış ve topallıyordu. Harp biter bitmez de emekliğini istemişti.

Komitecilerle mücadele eden bu cesur adam sonuç olarak Çanakkale hariç Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün cephelerinde savaşmıştı. Kendi tabiriyle rolü Sinan'ı başka bir yere çağrıyordu şimdi. Ülke işgal altındaydı. Eniştesi ve aynı zamanda dostu olan Ali Münif tek başına zor geçiniyordu- Sinan için savaşmak söz konusu değildi artık ama Sinan eniştesine başka türlü yardımcı olabilirdi. Üstelik ihtiyar Hüseyin Bey bakıma muhtaçtı. O zaman belki de Ali Münif ile konuştuktan sonra Sinan ile Sanem yeniden Bursa'ya yerleşecekti.

“Ağabeyim nerede?” sordu Sanem sedire oturarak.

“Tarlalara gitti.”

“Geleceğimizi biliyor mu?”

“Hayır. Çünkü ben de mektubunuzu evvelsi gün aldım. O gün Ali Münif evde değildi.”

“Onunla irtibat kurmamız mümkün değil mi?”

“Bazen Hasan adlı bir genç haber vermek için konağa geliyor. Yanında kâhya olarak çalışıyor. Nevşehir'den ailesini de getirtti. Hasan Çanakkale'de Ali Münif'in emri altında savaşmış. Fakat birkaç gündür Hasan da uğramadı.”

“Babacığım, ağabeyim ile mutlaka konuşmamız lazım. Belki de biz de Bursa'ya yerleşeceğiz. İstanbul'da geçinemiyo ruz. Sinan'ın babası ile annesi maalesef vefat etti, biliyorsun, ondan sonra da… Sen söyle Sinancığım…”

“Evet, baba. Kız kardeşlerimle bir anlaşmazlık çıktı… Miras konusunda… Onlara ne diyebilirim…”

“Onlar tamahkâr…” diye tamamladı Sanem.

“Bu tabir biraz ağır…”

"Onları koruma…"

"Her neyse. Ali Münif ile hiç problemimiz olmadı. Tam tersine. Hepimiz beraber olabiliriz artık. Daha güçlü oluruz. Zaman çok zor çünkü."

"Bilmez miyim, Sinancığım? Kararınıza çok sevindim. Lakin bütün bunlar Ali Münif'in cevabına bağlı. Sadece bizden bahsettik ve bir misafirimiz var. Kusura bakmayın, Matmazel Siranuş. Nasılsınız?"

"İyiyim Efendim. Siz nasılsınız? Sanem size beni biraz…. nasıl diyeyim? Anlatmıştır sanırım. Affedersiniz burada, çatınızın altında bulunmam biraz tuhaf görünebilir."

"Estağfurulllah… Örf ve adetlerimiz… şey… bir yere kadar… Ben artık bu geleneklerin eskidiğini düşünüyorum."

"Sizi katılıyorum Hüseyin Bey. Bu da iyi bir rastlantı olabilir. Çünkü sizden bir ricam var…"

"Ne ricası, evladım?"

"Sizinle yalnız konuşabilir miyim?"

"Biz zaten bahçeye inerek çocuklarla oynayacaktık, değil mi Sinancığım?" dedi Sanem kocasını dirseğiyle iterek.

"Biz mi? Ah! Tabii. Tabii, Sanemciğim, inelim…"

Sanem ile Sinan aşklarının yeşerdiği bahçeye inmişti.

Birinci katta ise birkaç yıl önce hiç kimsenin hayal edemediği yüzleşme olmak üzereydi. Siranuş sevdiği adamın babasıyla dolaysız konuşacaktı. Her şey gitgide değişmekteydi. Faik Bey haklıymış…"

"Kusura bakmayın, Hüseyin Bey. Fakat bu görüşme yıllarca ertelendi."

"Tabii. Tabii. Lakin her şeyden önce başınız sağ olsun, Madam Martiros," dedi adam aralarında bir mesafe koymak amacıyla öksürdükten sonra.

"Teşekkür ederim. Mardiros Mardirosyan çok iyi bir insandı. Ona minnettarlığım sonsuz. Beni kurtardı, oğlumu da kurtardı. Ruhu şad olsun. Ama asıl beni kurtarması gereken, başka bir beyefendiydi. Nasıl size açıklayabilirim? Mardiros Mardirosyan benim için gerçek bir koca değildi. Sevgili Hüseyin Bey, Mardiros Mardirosyan … şey… bunu söylemek zor

ama affedersiniz… Mardiros Mardirosyan bana… bana dokunmadı. Benim için ikinci bir baba oldu."

"Ama yanılmıyorsam ondan bir çocuğunuz oldu…"

"Çocuk ondan değildi. Çocuğum başka birindendi."

Siranuş umutsuzca Hüseyin Bey'e bakıyordu. İhtiyar, her şeye inat, susmaktaydı.

"Krikor'un babasının adını bilmek istemiyor musunuz, Hüseyin Bey?"

"Şey... Beni çok ilgilendirmez. Bu sizin hususi hayatınız. Ermeni'dir sanırım…"

"Hayır, Türk."

"Türk mü? Böyle bir şey mümkün mü?" deyip alnında biriken terleri sildi adamcağız.

"Tabiyat din, ırk tanımaz. Mümkün bir şey. Çünkü…"

"Çünkü?"

"Çünkü babası Ali Münif'in ta kendisidir…"

Hüseyin Bey kıpkırmızı oldu. Bu açıklama, sabrını zorluyordu.

"Yalan söylüyorsunuz, Matmazel Siranuş, yalan! Ali Münif ailemize böyle bir şey yapamaz! Biraz fazla musamahakar oluyordum bazen… Fakat… Hayır! Ali Münif bana söylerdi… Söylemesi lazımdı… Siz… Siz. suçlusunuz… Oyunlarınızla oğlumu doğru yoldan çıkardınız… Bir tiyatrocudan başka bir şey beklenmez zaten…"

"Olan oldu, Hüseyin Bey. Suçluyum, evet. Kabul ediyorum. Ali Münif'i sevmekten suçluyum. Ondan bir çocuk istediğimden dolayı suçluyum. Her şey suç olabilir. Ama düşünün ki bu isteğimi bildikten sonra bile Ali Münif benimle olmayı reddetmedi.Çünki Ali Münif beni seviyordu. Bir risk vardı… Bu riski almak zorundaydım, evet… Çıldırdım evet… Ali Münif seferberliğe iştirak etmek ve cepheye gitmek üzereydi…"

Siranuş hazin hazin ağlamaktaydı, Hüseyin Bey ise rahatsız olduğunu gizlemeye çalışıyordu.

"Benim gibi ihtiyar bir adamla böyle konuşulur mu? Tövbe… Tövbe… Ayıp… Ayıp…"

“Ayıp olan, konuşmamaktır. Ayıp olan, namuslu ve birbirlerini seven insanları namussuz olmaya itmektir! Hüseyin Bey, aslında sizin çok iyi biri olduğunuzu biliyorum. O zaman kendinizi yerimize koyun, lütfen. İstediğiniz kadınla, sevdiğiniz kadınla evlenmediniz mi? Onu hâlâ seviyorsunuz. Aşkınız dillere destanmış. Oğlunuz için aynı mutluluğu hiç arzu etmediniz mi? Cevap verin lütfen.”

“Aynı şey değil…”

“Nesi farklı? Benim Ermeni Ali Münif’in ise Türk olması mı? Bu da değil. Ah buldum: Dinlerimiz farklı… Ama aşkımız aynı! Aşkımız bizi yakar, bizi coşturur, bizi yaşatır. Sizin aşkınız ölümden sonra bile devam ederken, biz hayattayken birbirimizi sevmeye hakkımız yok mu?”

Hüseyin Bey başını öne eğdi.

Siranuş savunma sistemine büyük bir darbe indirmişti. Kocaman bir damla yaş gözlerinden akıp yanağından düştü.

“Matmazel Siranuş. Benden ne istiyorsunuz, söyleyin. Rica ederim…”

“Hiç. Sadece Ali Münif'le birlikte olmak istiyorum. Ayrıca, Krikor'un dedesi sizsiniz. Tek dedesi. Hayattaki tek dedesi. Gerçek dedesi iken, dedesiymiş gibi yapmak hoşunuza mı gidecek? Madem ki toplumuz için dedesi sadece Ermeni olabilir, o zaman aramızdayken gerçek dedesi olun.”

“Anladım, Siranuş, anladım. Her şeyi anladım. Allah bu dünyaya bizi birbirimizi kırmak için göndermemiştir. Bütün bu farklılıklar, bütün bu kin, bütün bu savaşlar bir gün biter. Siz haklısınız, evladım. Birbirimizi sevmemekte zaman kaybediyoruz. Yazık. Yazık oldu! Yazıklar olsun hepimize! Krikor'u bana gönderin. Onunla konuşacağım.”

“Çok teşekkür ederim. Allah sizden razı olsun, babacığım,” diyerek gözyaşları içinde yaşlı adamın elini öptü.

“Kızım…”

Yıllar önce yapılması gereken bu konuşma gerçekleşince her ikiside rahatlamıştı. Yıllar önce uygun düşmez diye ertelenen karşılaşma artık gerçekleşmişti. Siranuş derin bir oh çekerek salondan çıktı.

Birkaç dakika sonra bahçeden dönen Siranuş, Krikor'u elinde tutarak dedesine doğru koşsun diye bıraktı. Ve her şey tahmin ettiğinden daha kolay gelişti:

"Sen, Münif Amcam'ın babasıymışsın..." Hüseyin Bey'e kollarını açarak dedi Krikor.

Hakikaten Krikor ne kadar babasına benziyordu!

"Evet, Münif benim oğlum, Krikorcuğum," dedi çocuğu kucaklayan yaşlı adam.

"O zaman sen benim dedem ol! Ben Münif amcayı çok seviyorum. Güçlüdür. Gerçek bir kahraman, o. Benimle oynadı. Annemle biz o kadar yalnızız ki... Babam da gitti."

"Nerede baban?"

"Yukarıda... Bizi görüyormuş... Annem söyledi."

"Ne diyor peki baban?" Hıçkırığını zorla tutarak sordu Hüseyin Bey.

"Hiiç. Bize gülümsüyor, o kadar..."

52

Ali Münif birkaç gün sonra konağa gelmiş ve Siranuş'a kavuşmuştu. Paradoksal bir şekilde, bu sıkıntı dolu saatlerde Ali Münif ile Siranuş mutluluğa benzeyen bir şeyi yaşadılar Ondan sonra da Siranuş kendi eski evine taşınmıştı. Gerçi, zamanın çoğu Ali Münif "tarlalarına" gidiyordu. Fakat eski subay Siranuş'un evine bazen uğruyordu. Eskisi gibi Madame Pâquerette ona evinin kapısını açıyordu. "Mösyö"nün adı bu sefer "Ali Münif amca" şeklini almıştı. O zaman Ali Münif "yeğeni" ile oynuyor, Krikor uyuyunca da annesi Siranuş ile sohbet ediyordu.

Bir akşam ilişkileri sohbetten de çıktı ve Ali Münif eskisi gibi Siranuş'u kucaklayıp öptü:

"Tamam, sirelis. Ben de istiyordum... Ama önlemlerimizi alalım bu sefer..."

Ne Siranuş ne de Hüseyin Bey'in konağında kalan Sanem'ler İstanbul'a dönmek istemiyorlardı. Bir ara nerdeyse Ankara'ya kadar uzanmış olan cephe şimdi Eskişehir önünde imiş. Geçen yılın bozgunlarından sonra Yunanlar yine de Türklerin yeni bir taaruza geçeceğine inanmıyorlardı. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Bursa işgalini simgeleyen kara örtü kürsüye asılmıştı. Yunanlar kırsallarda iyice azmıştı, komiteci Ermeniler de vefalı yardımcıları olmuş masum halktan intikâm alıyorlardı. Aslında bu çeteler bazen yeni bazen de eskilerle Cihan Harbi'nden önceki faaliyetlerine devam ediyorlardı. O kadar ki bazı çeteciler Yunan

üniformasını giyerek zavallı Türk köylülerini tongaya düşürüp acımasızca öldürüyorlardı. Harpten evvel ise komiteciler aynı amaçları hedef alarak Osmanlı üniformasını giymişlerdi.

Ali Münif'e gelince bu hadiselerden nadiren bahsediyordu. Bu husus da çok normal gibi görünmüyordu Siranuş'a. Bir gün sevgilisine,

"Münifçiğim, gerçekten tarlalarına gidiyor musun?"

"Nereye gideyim ki? Gitmezsem eğer ne yiyeceğiz? Çatışmalar devam ediyor… Vatandaş her şeyden mahrum…"

"Ali Münif. Benden bir şey saklıyorsun. Hissediyorum ben…"

"Ah! Siz kadınlar ve altıncı hissiniz! Sanem gibi konuşuyorsun…"

"Sanem bazen haklı çıkmıyor mu? Üstelik ben korkmaya başladım, Münifçiğim."

"Neden, Siranuşçuğum? Neden?"

"Sağır olduğumu sanma. Ağabeyim çetelerden birinin başındaymış. Geçenlerde Topal Vahan ile müşterek hareket eden oymuş. Bursa'da olup olmadığımı bilir mi o? Onu tanıyorum. Mutlaka haberi vardır. Haberi de varsa…"

"Merak etme. Şimdilik Setrak size bir şey yapamaz…"

"Nasıl o kadar emin olabilirsin? Sen… Sen… Ali Münif, Kuva-yı Milliye'ye gizlice yardım mı ediyorsun?"

Ali Münif biraz rahatsız oldu ama şöyle devam etti:

"Deli misin sen? Tamam, Mümtaz Şükrü ile bir süre çalıştım, kabul. Ama siyasetten bıktım artık. Ertuğrul gazetesine çoktandır uğramıyorum. Hayır, sadece "Çanakkale Kahramanı" olmakla yetiniyorum. Sinan'a bak: Ceridelere bile bakmıyor artık o. Vallahi çok haklı."

"Şimdilik demekle neyi kast ettin?"

"Ne bileyim ben? Durum bir gün değişebilir. Kâhin değilim ben. İstanbul'a dönmek istiyor musun?"

"Hayır. Krikor ve ben seninle, çok mutluyuz."

Siranuş sevgilisini daha çok zorlamak istemedi. Fakat Ali Münif yalan söylüyordu tabii.

Vefalı Hasan'ın yardımıyla Çanakkale Kahramanı, Kuva-yı Milliye'ye bağlı bir grup oluşturup, savaş taktiklerini as-

kerlerine öğretmişti. Sadece bu gruba kendisi komuta etmiyordu. Komuta eden, "Kapusuz Osman" diye bir Trabzonlu idi.

Yunanlar, "Gaddar Setrak" ile "Püskülsüz İbrahim"in çetelerinin şiddetli çarpışmalarla Cumalıkızık civarında birbirine girdiklerini öğrenmişti.

Yunan ordusu düzenin bekçisiydi ve ilk başlarda Ermeni çetecileriyle savaşıyordu. "Gaddar Setrak" da sözüm ona Yunan askerlerinin önünden kaçıyordu. Ama yavaş yavaş Yunanlar ve Ermeniler kutsal bir ittifak kurmuşlardı. O kadar ki 1921-1922'de eski komiteciler gizlice ya da bazen açık açık Yunanlar tarafından teşvik ediliyorlardı.

Gaddar Setrak'ın üssü Karsak köyü civarlarında bulunuyordu. Bursa'dan ileride olan Cumalıkızık'ta çetenin savaşmış olması, gözüpekliğinin bir göstergesi gibiydi. Yine de peyderpey Setrak tercihen eskisi gibi İznik gölü yöresinde etkisini göstermeyi tercih etmişti.

Ne Setrak ne de Ali Münif 1910 tatil-i eşgalinden beri birbirini görmüştü. Setrak eski düşmanının "Kapusuz Osman" çetesinde savaştığını öğrenmişti.

Bir gün Ali Münif, Çanakkale'de kullandığı dürbünle uzaklara baktığı sırada kayanın üstündeki, adamlarını hücuma teşvik etmekte olan eski düşmanını tanımıştı.

"İşte bu lanet olası Setrak cinayetlerine tekrar başladı!" diye düşünmüştü Ali Münif.

Cesur bir asker olan Kapusuz Osman, Setrak'ı canlı yakalamak için elinden geleni yapmıştı ama boşuna! Her seferinde Setrak kaçmayı başarmıştı.

Fakat her şeye rağmen çember daralıyordu. Setrak'ın silah depoları peş peşe Kapusuz Osman'ın eline düşüyordu.

Türk köylülerinin şikâyetlerinde, "Setrak", "Koçum" ve "Khort Petros" adları bir nakarat gibi tekrarlanıyordu.

Mart 1922'de Ali Münif "tarlalarından" dönüyordu. Harp devam ediyordu. Kemalistler büyük bir taarruza hazırlık yapıyorlarmış. Bursa'ya girdikleri takdirde, Siranuş ile Krikor'un hassas ve özel durumunu kim anlardı ki? Öteki Erme-

nilerle aynı kefeye konulacakları muhtemeldi. Yanlarında iken, Ali Münif ailesini koruyabilirdi. Ama tehlike anında yanlarında olabilecek miydi?

Tek bir çare vardı: Siranuş'u ve çocuğunu İstanbul'a geri göndermekti.

O akşam kara kara düşünerek Ali Münif, Madam Papatya'ya "Bonsoir" dedikten sonra salona çıkmış ve büyük masanın üstünde Krikor'un yazı yazdığını gördü. Annesi ona harfleri öğretmişti.

"Hem Türk hem de Ermeni harflerini bilmesi lazım," demişti Siranuş.

"Kolay gelsin, Krikorcuğum.

"Sağol Münif amca."

Ali Münif oğlunun Karsak'ta gördüğü harflere benzeyen bir sürü harfi peş peşe yazdığını fark etti. Siranuş, sevgilisine yemek hazırlamak için mutfağına girmişti.

Krikor ise itina ile Ermeni harflerini yazıyordu.

"Bak, Ali Münif amca, bu bir "guen", bu da bir "tza"..."

"Latin alfabesinin "S" harfine benzeyen harf nedir peki?"

"S" değil canım, bir "diun" söz konusu..."

Ali Münif gülümseyerek bu bakımdan oğlunun şanslı olduğunu kabul etti: Çok kültürlü olacaktı, kerata.

Fakat Krikor birdenbire çalışmalarına ara verdi ve:

"Ali Münif amca..."

"Efendim?"

"Neden annemle evlenmiyor musun?"

"Ne münasebet? İyi dostuz biz o kadar...

"Gerçekte sevgili olduğunuzu söyleyenler var..."

"Kimdir bunu diyenler?"

"Muhibbe bana söyledi. Bunun bir sır olduğunu ilave etti. Sır nedir?"

"Annene layık bir kız oldun anlaşılan Muhibbeciğim..." dişlerinin arasından mırıldandı Ali Münif. Ama Krikor devam etti:

"Sahi... Madem ki devamlı bizimlesin, yeni babam olabilirsin. Sinan amca gibi... Herkesin bir babası var çünkü..."

“Ama senin de bir baban vardı, Krikor…”

“Vardı. Onu çok sevdim… Onu unutamam… Ama annemin yalnız kalmasını istemem. Seni de öz babam gibi seviyorum… Beni seviyor musun Ali Münif amca?..”

“Ne tuhaf bir soru, bu. Tabii ki seni çok seviyorum…”

“O zaman annemle evlen. Çünkü sen ona âşıksın…”

Siranuş yemekle odaya girince ikisi de susmuş ve bir süre sonra Krikor yatmaya gitmişti.

Yine bir Bursa gecesiydi. Eskiden olsa Siranuş aynı saatte ya tiyatroda ya da Ermeni Kulübünde şarkı söylerdi. Tiyatroda Ali Münif ona çiçek armağan ederdi.

“Eskiden çok mutluyduk,” dedi Ali Münif.

“Şimdi mutlu değil miyiz?”

“Bu harp olmasaydı, daha mutlu olacağımız kesindi. Çünkü şimdi bir oğlumuz var. Bu arada, Muhibbe hanım annesinin izinde. Krikor'a ne dediğini biliyor musun?”

“Ne demiş?”

“Birbirimize âşık olduğumuzu söylemiş, o kadarcık…”

Siranuş şaşırdı ve gülmeye başladı…

“O kadar eğlenceli bir şey değil, Siranuşçuğum. Evlenmemiz yine gündemde. Ama biliyorsun evlenmemiz kuralara aykırı…”

Ali Münif'in kafası bu yeni meseleyle meşgul iken, onları İstanbul'a geri göndermeyi istediğini anlatamadı ve bunu gelecek sefere erteledi.

O gece bir silah sevkiyatını kontrol etmeye gidecekti Münif ve daha erken gitmeye karar verdi. Verdiği bu karar da Çanakkale kahramanının hayatını kurtaracaktı. Çünkü gidişinden yaklaşık bir saat sonra Yunan askerleri dipçikleriyle Siranuş'un kapısına vuruyorlardı.

“Anige! Anige!” diye bağrıyordu şişko bir asker.

Madam Papatya kapıyı açmak zorunda kaldı:

“Kim geldi? dedi Siranuş, sabahlığını aceleyle giyerek.

“Yunanlar Madam!” diye cevapladı Madame Pâquerette.

“Üstelik bir de Ermeni var,” dedi bir ses.

Bu ses, bu alaycı tonlama, Siranuş'a hiç yabancı değildi.

Setrak mağrur edalarla salonun tam ortasında durdu ve salona giren Siranuş'u süzdü.

"Ağabeyine "Hoş geldin" denmez mi insan?"

Siranuş dehşet içinde uzun zaman sonra karşısına tekrar çıkan ve pek değişmemiş olan şiddet dolu Setrak'ı görünce neden geldiğini hemen anladı.

"Eee? Bir şey söylemeyecek misin? Bir şey söylemiyorsan eğer, Siranuş, sana şunu soracağım: Nerede "O"?"

"Kimi kastediyorsun sen, ağabey?"

"Beni aptal yerine mi koyuyorsun? Nerede şu baş belası, Ali Münif?"

"Ben Yunan İşgal Ordusu'ndan yüzbaşı Yorgos Pantazis, Matmazel," dedi Rum subayı selam vererek. "Bir ihbara göre burada tehlikeli bir eşkıya barınıyormuş. İsmi Ali Münif. Erlerim evinizi arayacaklar. Mukavemet göstermeyin, lütfen."

Pantazis bunu söyler söylemez askerleri aramaya yani evdeki her şeyi alt üst etmeye başladı.

Uykusundan uyanan Krikor ise odanın kapısına gelmişti.

"Anne, bu gürültü ne?" diye sordu çocuk.

Siranuş hemen yanına gitti ve koruyucu bir hareketle oğlunu kucakladı.

"Beni "dığa"yla (oğlanla) tanıştırmayacak mısın? Sen yapmazsan, ben yapacağım. Benim adım Setrak. Ben senin dayınım. Gerçek dayın."

"Hoş geldin, dayı," dedi Krikor biraz tereddüt ederek ama saf bir şekilde. "Münif amcayı tanıyor musun sen?"

"Tanımaz mıyım? Aramızda ta eskilere dayanan kuvvetli bir dostluk var, Krikorcuğum. O kadar kuvvetli ki onu hemen görmek istiyorum..."

Krikor Setrak'ın sesindeki alayı sezmişti ve daha çok tereddüt etmeye başladı. Sustu.

Setrak o zaman çocuğun seviyesine eğildi ve yanağını okşadı..

"Hadi, evladım, konuş: Münif amca nerede?"

"Bir şey söyleme, Krikor..." diyerek oğluna daha sıkı sarıldı Siranuş.

“Sen Münif amcamı gerçekten seviyor musun?”

“Sevmez miyim? Bugünlerde beraber saklambaç oynuyoruz. Ama bu sefer ben onu bulmak üzereyim... Bana yardım eder misin, yeğenim? Sen de benim gibi Ermenisin. Ortak olalım, bütün Türkleri bulalım...”

“Şüphelenecek bir şey bulamadık, komutanım,” dedi şişko çavuş Yunanca.

Bu kelimelerini pek hoş karşılamayan Pantazis, Siranuş'a döndü ve şunu söyledi:

“Zamanım kısıtlı, Matmazel. Bildiğiniz gibi Türkler ve Yunanlar kanlı bıçaklı. Siz ise Ermenisiniz. Tehcir'den ve Türklerden bütün çektiklerinizden sonra onlarla ittifak kurmanıza pek anlam veremiyorum. Gerçekten bize yardım etmeyecek misiniz?”

“Dostlarımıza ihanet etmemiz söz konusu değil, yüzbaşı. Üstelik ne oğlum ne de ben Ali Münif Bey'in faaliyetleri hakkında bir şey biliyoruz.”

“Ali Münif'in metresisiniz. Beni ahmak sanmayın, lütfen.”

“Yüzbaşıya cevap ver,” dedi Setrak baskı yaparak. “Cevap ver... Yoksa...”

“Yoksa?..” diye sordu Siranuş.

Siranuş ağabeyinin sesindeki tehdidi algılamış ve onu biraz oyalamaya karar vermişti:

“Ali Münif sadece bazı akşamlar evimize geliyordu. İştirak ettiği Çanakkale Muharebesi'nin dışında herhangi askeri faaliyetini konuşmadık biz. Değil mi Krikorcuğum?”

“Doğru, anneciğim. Ama bana söyleyebilir misin: Metres ne demek?”

Siranuş kıpkırmızı oldu, Setrak ise sırıtarak şöyle devam etti:

“Oğlunuz iyi bir soru sordu! Ona nasıl cevap vereceksiniz bakalım, hanım efendi?

Yine de şanslısınız. Hemen cevap vermeniz gerekmez. Çünkü gidiyoruz biz. Hep beraber.

Karsak'a mesela. Bildiğiniz gibi havası temiz, güzel...

Merak etmeyin, Madame Pâquerette ve müşterek akrabamız Garo Çilingiryan da bizimle gelir. Onu biraz evvel evinden aldık. Aşağıda bekliyor. Sabırsızlıkla bekliyor… Hep beraber sohbet etme fırsatınız olacak şüphesiz…"

"Seninle gelmek istemiyorum, ağabey!" İsyan ederek bağırdı Siranuş.

"Başka çaren yok kardeş. Yüzbaşı Pantazis'e teşekkür et. Seni emin bir yere götürmeme izin verdi. Şükret ki Rahibe Gabrielle'e sana bakacağımı yemin ettim."

"Şu Rahibe Gabrielle kim?"

"İyi bir insan ya da bir aptal ya da her ikisi birden… Anlatırım sana. Kısacası: Gidiyoruz. Aksi takdirde yüzbaşı Pantazis, Sanem ile Sinan örneğinden esinlenerek seni bir hapse tıkar. Krikor'un akıbeti ne olacak o zaman?"

"Ne diyorsun? Sanem ile Sinan?.."

"Şu anda hapisteler."

"Muhibbe?"

"Muhibbe dedesiyle kaldı. Yüzbaşı Panstratis gerçek bir centilmen. Çocuklarla savaşmıyor o… Yaşasın silah arkadaşlığımız! Siz de eşyalarınızı toplayın ve gidelim!"

Siranuş dehşet içinde ağabeyine baktı. Dünya başına yıkılıyordu sanki.

53

Setrak esirlerini çetecileriyle birlikte Karsak köyüne doğru götürüyordu.

Uzun, zor ve sevimsiz bir yolculuk oldu bu. Esirlerin elleri serbestti. Kaçmaları imkânsızdı çünkü. Yunanların işbirliğiyle kağnılarda başladıkları seyahati yaya olarak kayalıklardan geçen sarp patikalarda bitirdiler. Çetecilerin yarısı daha evvel Setrak ile 1908'de Karsak'ta olan komitecilerdi.

Bazıları Bulgaristan'da Setrak ile beraber sürgünde de bulunmuştu. Hepsi de acıma duygusunu çoktan unutmuşlardı. Siranuş, Krikor ve Garo perişan bir halde idiler. Kayalıklardan geçmek başka türlü bir işkence idi onlar için. Setrak, acımasızca onları ileriye itiyordu.

Ama özellikle acınacak bir vaziyette olan, yaşlı Madame Pâquerette ve Garo idi.

"Cesur olun, az kaldı," diyordu Siranuş ona elini vererek ve yardım ederek.

"Artık dayanamıyorum, beni burada bırakın. Ben yaşlı ve zavallı bir kadınım."

Garo da zorla ayakta duruyordu ve şişmanlığından dolayı nefes nefese kalmıştı. Madam Papatya ise yere yıkıldı…

"Geride kalanlara ne yapılıyor, biliyor musun Siranuş?" dedi Setrak. "Geride kalanlar vuruluyor! Senin hizmetçi kadın o kadar yavaş yürümesin…"

"Merhamet yok mu sende, Setrak?" dedi Siranuş ağlayarak.

"Merhametim sayesinde buradasın, Siranuş. Sus! Adamlarımın hayatını bu Papatya için tehlikeye sokamam. Kalksın!"

"Papatya Nine! Papatya Nine! Bizimle gel! Bizimle gel! Kalk!" diye bağırıyordu Krikor, ama direnmesine rağmen çeteciler çocuğu ilerideki kayalıklara itiyordu.

Madam Pâquerette uzun müddet kalkamadı. Komiteciler onu zorla kaldırdılar.

Setrak iki komitecinin kulağına: "Bu suçun sorumluluğunu Türklere atacağız…" diye fısıldadı.

İki komiteci önlerinden yaşlı kadını iterken, Garo'nun önünden geçen Madam Pâquerette tüccara şunu söyledi:

"Je n'avais pas de haine contre vous, Monsieur Çilingiryan. Au contraire…Vous me rappeliez quelqu'un que j'ai aimé dans le temps… (Sizden nefret etmiyordum… Tam tersine… Eskiden sevdiğim bir adama benzetiyordum sizi.)"

"Durun! Durun! Bu zavallı kadını bırakın!" diye bağırdı isyan eden Garo, ama Setrak revolverinin namlusuyla esirini tekrar ilerlemeye zorladı. Çığlıkları kayboldu.

Ağaçların arkasından bir tüfek sesi duyuldu ve uzun müddet kayalıklarda yankılandı.

Para bulmak için Madam Pâquerette'in cesedini arayan iki komiteci üç dört mücevherden başka sadece eski bir fotoğraf buldu.

"Gördün mü, Heco?"

"Evet, bir zırhlı atlı… Bir Fransız galiba… Birine benziyor ama kime benziyor bu herif?"

"Kime benziyor, Heco?"

"Çilingiryan denen şu şişko "madniç"e benziyor… Değil mi?"

"Bu gülünç resim işimize yaramaz, Heco…"

Komiteciler cesedi orada bırakırken kahkaha attılar ve rüzgâr eski fotoğrafı çalılara sürükledi…

Birkaç saat sonra küçük grup Karsak yükseklerine varmıştı.

Siranuş sessizce vefalı hizmetçisinin ölümü için ağladı. Pâquerette hayatının bir parçasıydı. Sadece Siranuş'la konuşan zavallı Pâquerette! Yaşlı kadın dillerini zor bela anladığı bir ülkede uzun süre yaşayıp sürekli bir hayaleti düşünmüş, rüyalarında görmüştü. Başka bir cins vefaydı, bu.

Gördüğünü iddia ettiği Pierre Loti de, bir hayaletten başka bir şey değil miydi?

Beyinin ürettiği bir yanılsama mıydı? A'dan Z'ye kadar bir teselli vesilesi miydi?

Ağabeyi Setrak kuşkusuz Papatya öldürülsün diye emir vermişti. Ne korkunç bir olay! Papatyaları koparılmıştı. Krikor, yaşlı Fransız'a çok bağlıydı. Komiteci başı ne kadar gaddar olabiliyormuş meğer!

Karsak'a gelişlerinden sonra şimdi Siranuş, bazen oğlunu kucağında taşıyarak barakadan barakaya, mağaradan mağaraya koşuyordu. Üstelik haydut başının kız kardeşi olduğu için sözümona imtiyazlı bir durumda imiş! Fakat angaryaların büyük bir bölümü Siranuş'a yaptırılıyordu.

Bir gün Karsak köyüne ekmek almak için inerken yine iki cesedi görmüştü.

İki ihtiyardı. Anlaşılan komiteciler vurmuş ve köylülere ibret olsun diye köyün meydanında bırakmışlardı.

Yine de ölmüş iki ihtiyarın yüzünde inanılmaz bir dinginlik okunuyordu. Ve kadın birden bu yaşlıları hatırladı: Evet, bu iki ihtiyar Bagrat Efendi ile İsmail Efendi'ymiş! Hatırlıyordu şimdi. Ak sakallı Ermeni ile ak sakallı Türk beraber, son ve aynı uykuyu kardeşçe uyuyorlardı.

Siranuş onlar için dua etti. Bu şiddet, bu yıkım, ne zamana kadar devam edecekti?

Tanrı, bu şirin Türkiye parçasını terk etmiş miydi? Bu uyumlu iklimde, bu yüksek ve görkemli kayalıklar neden birdenbire tekrar kanla bezenmişti? Kanla bezenmeye devam etmişti?

"Bu lanet olası Bagrat Efendi, İsmail denen Türk'ü bahçesinin kulübesinde saklamaya çalışıyordu," mağrurca söylüyordu Koçum. "Her ikisini de ben bu elimle temizledim."

“Aferin Koçum! Çok iyi yapmışsın. Ama aslında ben şahsen şu Bagrat'a son darbeyi indirseydim, daha mutlu olurdum,” demişti Setrak.

Komitecilerin arasında Siranuş'un en korktuğu adam Koçum'du. Hakkında Sanem'in anlattıklarını anımsıyordu aktris. Birkaç sene önce, Sanem Galatasaray Postahanesi'nde Koçum ile karşılasmış. Sanem mektup göndermek için tezgâhın yanında sırada bekliyormuş. Yeni modayı takip ettiği için genç kadının çehresi açıkta kalmış ve komiteci eski rehinesini tanıdıktan sonra yanına yaklaşmış.

“Beni tanımadınız mı, küçük hanım?” sırıtarak demiş cani. Sanem hemen bir zabıta çağırmak üzere koşmuş, Koçum küfürler mırıldandıktan sonra kalabalıkta kaybolmuştu.

Ama en acınacak vaziyette olan Garo'ydu.

Hain olarak ilan edildiği için komitecilerin yaptığı her tür aşağılanmaya maruz kalıyordu.

Koçum onu sık sık ölümle tehdit ediyordu. Setrak ise icabında akrabasını her tür angaryayla yüklüyor ve harfiyen yapılmadıkları takdirde dövüyordu.

Garo'nun tek tesellisi Siranuş ve Krikor idi. Garo sadece onları korumak için yaşıyor, kendi yiyeceklerini onlara veriyordu. Ama Setrak devamlı çocuk ile uğraşıyordu.

“Bak, Krikor,” diyordu Setrak, “senin Münif amca sizi terk etti. Ne biçim sevgi bu? Benden korkuyor herif.”

“Yalan söylüyorsun sen! Münif amca korkmaz, Münif amca bir kahramandır!”

“Senin Münif amca pis bir Türk'tür. Can düşmanımızdır. Biz Ermeniyiz.”

Siranuş oğluna ne anlatacağını bilmiyordu. Zavallı Krikor yetişkin insanların faturasını ödemeye mahkûm muydu?

Krikor, Mardiros Mardirosyan'ın gerçek babası olmadığını tahmin etmeye başlamıştı. Ali Münif amcanın annesiyle gerçek ilişkisi neydi? Neden Setrak dayı o kadar çok Ali Münif amcadan nefret ediyordu? Krikor tam olarak neydi? Ermeni mi? Türk mü? Krikor hem Ermenice hem de Türkçe biliyordu. Eğer hem Türk hem de Ermeni'yse o zaman Hıristiyan mı yoksa Müslüman mıydı?

Hüseyin Dede Müslüman idi. O da babacan, iyi bir insandı. Dede derken Hüseyin Dede gerçek dedesi miydi? Gerçek dedesi olduğu takdirde, o zaman Ali Münif aslında Krikor'un gerçek babasıydı. Arkadaşı Muhibbe Ali Münif amcanın annesinin sevgilisi olduğunu iddia etmişti.

Muhibbe bazen otoriter olabiliyordu ama kötü bir kız değildi. Böyle bir yalan söylemesi ne işine yarardı? Muhibbe, bütün kızlar gibi, kendini ön plana çıkarmak amacıyla bu korkunç suçlamayı uydurmuş muydu?

Krikor, lüks bir hayattan, kırsal kesimde mütevazı bazen de tehlikeli bir yaşama sürüklenmişti.

Annesi yazı derslerine devam etmek istemiş, ama kâğıt pahalıdan öte kıttı.

Onun içindir ki Krikor, çoğu zaman annesine ve Garo amcaya işlerinde yardım ediyordu.

Setrak'ın yeğeni olması her şeye rağmen komitecilerde genç oğlana belirli bir prestij sağlıyordu. Yine de bir gün Koçum ona şunu söylemişti:

"Sen benim gibi Ermenisin..."

"Hayır, ben Ali Münif amca gibiyim."

Bütün çeteciler gülmüştü ve ağlayarak Krikor annesinin yanına kaçmıştı:

"Ben kimim, anneciğim? Kimim?"

"Cesur bir oğlansın. Annesini koruyan bir yiğit," demişti Siranuş çocuğun saçlarını okşayarak.

"Benim babam kim?"

"Sen babanın kim olduğunu biliyorsun, Krikorcuğum..."

"Babam Ali Münif amca mı?"

"Kim söyledi bunu?"

"Muhibbe."

"Şu Muhibbe de ne çok bilir..."

"Soruma cevap vermedin?"

Tam o sırada Garo ahşap eve girmişti.

"Garo amca? Münif amca ne zaman gelecek?" diye sormuştu Krikor.

"Şüphesiz şu anda Ali Münif bize ulaşmaya çaba sarf et-

mektedir. Ondan emin olabilirsin, Krikor. Bir gün Münif bizi kurtarır. Bir şekilde kurtarır. Sabırlı ol… Setrak dayına sakın inanma."

Garo karısı Gohar'ın yanında olan çocuklarını düşündü. Garo kendisi için korkmuyordu artık. Garo ailesi için korkuyor ve hocası Kevork Torkomyan'ın kelimelerini hatırlıyordu.

Başka bir şey de Garo'yu hayrete düşürüyordu: Ali Münif'in dostu olduğu için çoktan öldürülmeliydi ama hâlâ yaşıyordu.

Çeteciler talanlara çıktıklarında Siranuş, Krikor ve Garo daha rahat bir nefes alıyorlardı.

Döndükleri zaman onlar için kâbus tekrar başlıyordu.

Komitecilerin arasında yine de en iyisi Khort Petros'tu. Petros zaman zaman Krikor ile oynuyordu.

Petros Siranuş'a karşı çok saygılıydı. Petros Garo'ya bile iyi muamelede ediyordu.

Siranuş'a baktığında sevgisi belli oluyordu.

Krikor, aralarında eskiden bir olay meydana geldiğini ve bu olayda hem Koçum'un hem de Garo amcanın rolü olduğunu hissediyordu. Çok eskilere dayanan olayın tam anlamıyla ne olduğunu kestiremiyordu.

Krikor bir gün, köydeki neredeyse harabe dönen bir evinde oynuyordu. Salonun içinde Ermenice yazılan esrarengiz bir panoyu keşfettikten sonra,

"A- ZA-TU-TYUN GAM MAH (Ya Hürriyet ya Ölüm) GETS-TSE HIN-ÇAK-YAN…" (Yaşasın Hınçak…) kelimelerini heceledi. Tam o sırada Garo eve girdi ve şunu söyledi:

"Onlar halkımıza büyük zarar verdiler, Krikor. Münif amca onlara karşı savaştı. Ben de zayıf imkânlarımla savaştım."

"…Ve hâlâ savaşmaktasın, madniç!" dedi arkalarında bir ses.

Garo ve Krikor dönüp Koçum ile yüz yüze geldi. Koçum tabancasını çekmiş ve Garo'ya yöneltmişti.

"Krikor'un kafasını bulandırmana müsaade etmem," dedi Koçum. Bu sefer Khort Petros seni korumak için burada yok. Öl, köpek!"

Bu cümleyi bitirdikten sonra Koçum üç el ateş etmişti. Krikor bağırmıştı. Zavallı Garo yere yıkıldı. Aynı zamanda Siranuş tarafından takip edilen Khort Petros tabancanın sesini duymuş köhne evinin içine koşup her şeyi görmüş ve o da tabancasını çekmişti:

"Oriort Siranuş, kuzenine dokunulmasın diye talimat vermişti. Hatırlamadın mı, piç?"

"Burada bir piç varsa, o da sensin!" Pis pis gülümseyerek cevapladı Koçum.

Ondan sonra olaylar çok çabuk gelişmiş ve her ikisi de aynı anda birbirlerine ateş açmıştı.

Siranuş evinin kapısına ulaştığında hıçkırıklarına boğulan Krikor kucağına atladı.

İçerdeki her yer kan içinde kalmıştı.

Khort Petros, başını kaldırıp Siranuş'a bakmış ve sonra ruhunu teslim etmişti.

54

Yunanlarla Ermeni çetecilerinin yıkımları ve cinayetleri artarken, Kemalist güçler Bursa'ya gitgide yaklaşıyordu.

Sözde medeniyetin sözde savunucuları olan Yunanlar, sivil halktan hınçlarını alıyordu.

Türkleri barbar olarak tanıtırken kendileri barbarca davranıyorlardı. Başka bir deyişle, vahşi hayvan yaralanmıştı ama son çırpınışlarında azıp daha tehlikeli oluyordu.

Hüseyin Bey'in evinde Ali Münif'in kayboluşundan ve Sanem ile Sinan'ın tutuklanmasından beri matemli bir hava hissediliyordu.

Zavallı Muhibbe dedesi ve yaşlı dadı İpek ile nam-ı diğer Didi ile kalmıştı.

"Krikor nerede?" diye sık sık dedesine soruyordu küçük kız.

"Krikor, Karsak tepelerinde sanırım."

"Orası neresi?"

"Çok uzak bir yer değil… Harpten sonra Bursa'ya döner," diye torununu teselli ediyordu Hüseyin Bey.

"Ali Münif dayım ne zaman babamı ve annemi kurtarır?"

"Allah bilir. Ama emin ol ki Münif onları mutlaka hapisten çıkarır."

"Komşu çocukları, Ermenilerin bizim düşmanımız olduğunu söylüyorlar. Fakat Matmazel Siranuş ve Krikor düşmanımız değil. Onları çok seviyorum ben, Ali Münif dayımı da aynı şekilde…"

Küçük kız bir an durdu ve şöyle devam etti:

"Bu arada..."

"Evet kızım?"

Muhibbe, dedesine Ali Münif'in gerçekten Krikor'un babası olup olmadığını sormak üzereydi ama cümlesini tamamlamadı. Gerçi Muhibbe Krikor'a fütursuzca böyle bir şey ilan etmiş ama kendisi de pek emin değildi. Yalnız, dedesine böyle bir soru sorabilir miydi?

Hüseyin Bey zaman zaman merkeze inip hapiste olan Sanem ile Sinan'ın ziyaretine gidiyordu. Yunanlar oraya bütün şüphelileri tıkamışlardı. Bir taraf erkeklere, öteki taraf da kadınlara ayrılmış. Aylardan beri mahkemelerini bekliyorlardı. Onları görmeyi amaçlayan zavallı ihtiyar saatlerce bekletiliyordu, ondan sonra da iki bölüm arasında, yani kızı ve damadı arasında mekik dokuyordu.

O gün de öyle olmuş, Hüseyin Bey ziyaretlerine gitmiş ve Didi ile Muhibbe evde yalnız kalmıştı.

Didi, bildiği kadarıyla Muhibbe'ye Türkçe şiirler yazdırmakla meşguldü. Muhibbe Didi için ikinci bir Sanem olmuş, üstelik de Muhibbe bazen Sanem'den bile daha inatçı çıkıyordu...

"Şunu yaz, kızım:

"Başlayalım söze bismillah ile"

"Dürüşelim ruz ü şeb Allahile"

"Çün tevekkül kıldım uş Sübhanıma"

"Ol beni var eyleyen Sultanıma"

"Yavaş! Yavaş söyle Didi.. Baş-la-ya-lım mı dedin?"

"Deden şehirden gelince göstereceksin, sevinir. Tekrarlıyorum: "Başlayalım söze..."

Dörtlüğü kâğıdına zorla yazarak tamamladıktan sonra Muhibbe Didi'ye şunu sordu.

"Devamı ne peki?"

"Böyle buldum bu haberi ey dede!"

"Kimin dedesi bu?"

"Hüseyin Dede gibi bildiğin dede değil, canım! Dergâhın post-nişinidir."

"Bu postnişin de kimdir?"

Didi derin bir iç çekti ve derslerini ertesi güne erteledi. Bu karardan hemen sonra atış sesleri duyuldu ve kapıya vuruldu:

"Benim Hüseyin Bey, Didi. Çabuk aç şu kapıyı."

"Hüseyin Bey bu sefer şehirden çok erken döndü. Patlamalar oluyor. Mutlaka bir şeyler olmuş" diye düşündü yaşlı dadı. Peşine takılan Muhibbe ile birlikte efendisine kapıya açmak için merdivenden indi.

"Sanem Hanım ve Sinan Bey nasıllar?" diye sordu Didi kapıyı açar açmaz.

Hüseyin Bey çok tedirgindi ve çarçabuk şunu söyledi:

"İşler çok çatallaştı. Şehre kadar inemedim. Her yerde Yunan var. Bazı evler ateşe verildi. İstediklerini vuruyorlar. Çünkü... Çünkü bizimkiler Bursa'ya yaklaştı... Zafer yakın Didi, yakın. Ama şimdilik Muhibbe'yi al, Didi, zemindeki odunluğa sakla. Kıpırdamasın sakın. Şu anda semtimizde bile çatışmalar var..."

Tam o sırada yüz başı Pantazis tarafından yönetilen bir manga sokaktan geçiyordu:

"Yüzbaşı Pantazis! Yüzbaşı Panstazis!" diye bağırdı Hüseyin Bey.

"Derdiniz nedir Hüseyin Bey? Acelem var, görmüyor musunuz!" dedi subay mangasını durdurarak .

"Kızımdan ve damadımdan haberiniz var mı?"

Panstazis alaylı bir tebessümle şöyle cevapladı:

"Onların bekçisi miyim ben? Ama haberleri pek iyi olmayabilir... Çünkü birkaç dakika evvel hapishaneyi ateşe verdik biz... Cevabım hoşunuza gitti mi? Çekilmemizden sonra Bursanız bir virane olacak, bir virane! Güle güle oturun!"

Rum subayının söylediği bu kelimelerden sonra Hüseyin Bey'in yüzü bembeyaz olmuş ve subayın yakasına yapışmıştı.

"Sizi... sizi... bir centilmen sanmıştık!" diye haykırdı zavallı ihtiyar.

"Herkes yanılabilir, Hüseyin Bey..."

Pantazis'in bir işaretiyle, erlerinden biri süngüsünü Hüseyin Bey'in sağ tarafına soktu.

İhtiyar yere düştükten sonra biraz kıvrandı ondan sonra da durdu.

Subayın yeni işareti üzerine de mangası Irgandı Köprüsü'ne doğru hareket etti.

Aynı anda dehşetlere düşmüş olan Didi arkasına dayanarak kapıyı kapatmıştı.

"Dedem! Dedem! Dedeciğim nerede?" diye bağırdı Didi'nin yanında duran ve önlüğünden çeken küçük Muhibbe.

"Deden sonra bize katılacak, Muhibbeciğim. Şimdi saklanman lazım."

"Saklanmak istemiyorum ben. Annemi, babamı, dedemi istiyorum!"

"Bana bak kızım bir sefercik olsun inatçı olma. Hüseyin Deden sıkı tembih etti: Muhibbe odunluğa saklansın. Karışmam ha! Çok sevdiğin dedenin sözünü dinle!"

"Senden ayrılmak istemiyorum, Didi! Senden ayrılmak istemiyorum!"

Atışlar ve silah sesleri git gide yoğunlaşıyordu ama.

Ansızın, bahçenin kapısının kilidinin zorlandığını duydular yaşlı dadı küçük kıza "Sus!" işaretini yaptıktan sonra Muhibbe'yi odunluğa götürdü ve ne olursa olsun uzun süre kıpırdanmamasını tembih etti.

Sessizce ağlamakta olan küçük kızı öptükten sonra Didi aşağıdaki mutfaktan geçerek büyük, uzun bir bıçak alıp sırtının arkasında tuttu ve saklamaya çalıştı.

Didi bıçağı herhangi bir düşmana saplamaya hazırdı. Kilit ise havaya uçtu ve ter döken dadı evlerine girmekte olan yabancıya baktı. O da sakin sakin Didi'ye baktı.

"Allahım… Sen bir Çerkessin!" diye Çerkesçe bağırdı Didi. "Sen bir çapulcusun üstelik… Irkımızın yüz karasısın! Ermeni çetecilerine yardım ediyorsun!"

Kalpaklı adam kötü kötü gülümsedi,

"Ben bir savaşçıyım. Bu burjuva evde herhalde çok sayıda cevher ve altın bulunması lazım. Akıllı ol, nine. Sen de bir

Şapsuh'sun anlaşılan. Bana yardım et ve paylaşalım."

"Ben, Şeyh Şamil ile birlikte Yalova'daydım. Bu hizmetçi halime bakma sen! Ben aslında bir Çerkes prensesim..."

"Tabii. Tabii. Bense özden sınıfındanım..." alay ederek cevapladı yağmacı.

"Benden uzak dur hele!"

"Gülünç olma, nine. Sırtının arkasında tuttuğun şeyi de bana ver... Yavaaaş!"

"Al sana, o zaman!" diye bağırdı Didi.

Çapulcu, dadının gücünü ve çevikliğini kestirememişti. Bıçak kalbine saplandı ve adam yere yıkıldı.

Didi, ne pahasına olursa olsun ona emanet olan Muhibbeciğini korumak istiyordu. Didi hayretler içinde yaptığı şeyi görerek birdenbire korktu.

Adamın arkadaşları gelirlerse?.. Ne yapardı?.. Didi son bir hamleyle bahçenin iç kapısını tekrar kapattı ve Muhibbe'yi almak için odunluğa doğru yöneldi.

Ama düşündüğü şeyi yapamadı vefalı hizmetçi. Odunluğa varmadan önce Didi yere düştü ve tekrar kalkamadı.

Cesur ruhu her halde Şeyh Şamil'in ruhunun yanına yerini almıştı.

Odunlukta saklanan küçük Muhibbe hayatının en trajik dakikalarını yaşamaktaydı. İlk önce anlamadığı bir dilde Didi ve bu adam arasında geçen konuşma, bağrışmalar. Ondan sonra sessizlik. Didi nerede kalmıştı? Didi neden gelmiyordu? Ondan sonra yine bu silah sesleri... Sonra da çizme sesleri, çığlıklar, bilmediği bir dilde konuşmalar... Yine sessizlik...

Bu sessizlik uzun müddet devam edince Muhibbe yavaş yavaş odunluktan çıkmıştı. Gün batmaya başlamıştı...

"Allahım, güzel Allahım! Beni kurtar!" diye dua etti küçük kız.

Bu olaylardan birkaç dakika önce kalpaklı Ali Münif ile Hasan atlarından inip yanmakta olan hapishaneye doğru koştular.

Hasan erkekler bölümüne, Ali Münif ise kadınlar bölümüne yöneldi.

Nezarethanede çok sayıda insan bulunuyordu. Bazıları Sinan'ın eski silah arkadaşları idi.

Duman yüzünden birçoğu öksürmekteydi. Hasan, parmaklıklı kapıyı açıp onları kurtarmayı başardı.

"Aslan Hasan!" diye bağırdı Sinan. "Ali Münif nerede?"

"Muhterem mahreminiz Sanem Hanım'ı kurtarmaya gitti," dedi Hasan.

Nitekim de kadınlar bölümüne giren Ali Münif bu zavallıların attığı çığlıkları duyarak Hasan'ın yapmış olduğu gibi ateş ettikten sonra nezarethanenin kilidini kırmış ve kapısını açmıştı. Kadınlar seli Ali Münif'i iterek neredeyse onu düşürecekti…

Sanem ise heyecanını ve neşesini saklayamadı:

"Ağabeyciğim, hakikaten sen misin?

"Evet, benim! Ali Münif'in ta kendisidir. Hayaleti değil! Seni burada bırakıp bırakmayacağımı uzun müddet düşündüm…"

"Sus!" dedi Sanem ve onu ağlayarak kucakladı.

"Sinan?"

"Bakın küçük hanım, Beyiniz uzaklarda değil. Üstelik de serbest artık!" dedi eski tüccar ve yeni Kuva-yı Milliyeci şaka yaparak ve kendilerine doğru koşmakta olan Sinan ile Hasan'ı göstererek. Sinan aylardan sonra Sanem'i kucakladı. Hürdüler artık hür!

"Ne yapacağız şimdi komutanım?" Selam vererek sordu Hasan.

"Konağımıza! Konağımıza! Sen Hasan, Sinan Bey ile Sanem Hanım'ı koru. Ben, atıma binip oraya yetişmeye çalışacağım. Siz de arkamdan gelin."

Konağa ulaştığında Ali Münif'i hüzünlü bir manzara bekliyordu. Sokağın kaldırımını kaplayan cesetler arasında Ali Münif kendi babası Hüseyin Bey'i tanıdı. İhtiyar hâlâ hayatta idi ama zorlukla nefes alıyordu. Ali Münif yanına diz çözdü:

"Ali Münif! Ali Münif! Oğlum! Geldin! Kazandık! Kazandık! Zaferimizin yakın olduğunu… bi.. liyordum. Şu Pan... Pantazis beni mahvetti."

“Konuşma, babacığım, konuşma. Seni hastaneye sevk ettireceğim…”

“Hayır, başka bir... bir yere gidiyorum ben… Müreffeh, güzel bir yere… Annenin yanına… Beni burada tutma artık… Uzun… uzun… müddet daha sizlerle kalmış isem… tamamen faydasız değildim… umarım… Sanem? Nerede kız kardeşin?..”

“Merak etme, baba, Sanem iyi. Onu hapisten kurtardım. Sinan ile geliyor Sanem… Birazdan burada olacaklar…”

“Onlara iyi bak, küçük Muhibbe'ye de özellikle iyi bak. Didi onu evde iyice saklamıştır... Çok acı çekiyorum şu anda Münifçiğim… İnsanları dinleme.. Ne Ermenineleri ne de Türkleri dinle… Bir çözüm bul… Siranuş ile evlen… İyi bir kızdır o... Oğluna da kavuş… Sana benziyor… Beni bağışla … Seninle ifti… har du… yuyorum… oğlum.. Ayşe-ci-ğim… Geldim…”

“Baba! Baba!”

Ali Münif'in çığlığı hemen sonra sokağa ulaşan Sanem ile Sinan'ın kulaklarına uzun müddet daha yankılanacaktı.

55

Tam bir hezimet yaşayan Yunan İşgal Ordusu şimdi alelacele çekiliyordu. Peşine Bursa bölgesi Ermenileri ve Rumları da takılmıştı.

Yunanlar kaçarken Söğüt'teki Ertuğrul Gazi türbesini kurşun yağmuruna tutmuştu. Görükle Köyü'nde çok sayıda sivil katledilmişti. Karacabey ve Gemlik ateşe verilmişti. Pazarköy bir harabe haline dönmüştü.

Attıkları iftiralarla Türkleri gaddar cinayetlerle suçlayan "medeni dünyanın muhafızları" utanç içinde çekilirken daha önce verdikleri korkunç zararlara onarılmaz yaralar ilave etmek istiyorlardı.

Peşinlerine Rum ve Ermeni hafiyelerini, muhbirlerini, işkencecilerini sürüklüyorlardı.

Masum bir halkı da. Her savaşta maalesef siviller de savaşanların hesaplaşmasının faturasından nasibini alıyorlar. Hüseyin Bey bunun bir misaliydi. Ali Münif, Sanem ve Sinan babacan ihtiyar için acı gözyaşı döktü. Sanem ile Sinan babalarının acı kaybının ardından sağ salim Muhibbe'lerine kavuşmaları en büyük tesellileri oldu. Pencereden anne babasının geldiğini gören kız hızla evden çıkmıştı.

"Muhibbeciğim! Allah'a şükür, buradasın," diye haykırdı Sanem kızını kucaklayarak.

"Anne! Baba! Didi öldü. Hem de beni korumak isterken!"

Ağlamak ya da gülmek? Ne yapacağını şaşmıştı küçük hanım. Didi'si de ölmüştü, üstelik küçük kızını savunurken!

Ali Münif öfke duymaktan çok şaşkınlık içindeydi. Gözleri, babasının cesedinden bu mutlu kavuşma tablosuna gidip geliyordu.

"Hasan! Nihayet geldin," dedi Ali Münif.

"Emredersiniz komutanım!"

"Bizimkiler sana emanet. Ben gidiyorum."

"Nereye ağabey? Nereye? Bizimle kal!"

"Vazifem henüz tam bitmedi, küçük hanım."

"Seninle geliyorum dostum," diyerek araya girdi Sinan.

"Hayır, enişte. Sen burada kal, aileni koru. Hasan sana yardımcı olur. Şu an senin görevin bu."

Bunları söyledikten sonra Ali Münif tekrar atına binmiş ve doludizgin şehre inmişti.

Gördüğü sahneleri tarif etmesi imkânsızdı. Yunanlar çekilirken "fuhuş yuvası" olan Irgandı Köprüsü'nü havaya uçurmuşlardı. Bu, mantıksız bir eylemdi. Çünkü paralel olan Setbaşı Köprüsü hâlâ ayaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu'nun sembollerine zarar vermeyi düşünen Yunan Komutanları Yeşil Türbe'yi de dinamitlemeyi öngörmüştü. Fakat Fransız binbaşı Brissot onları engellemişti...

İzmir'de Mustafa Kemal Yunan bayrağını çiğnemeyi reddederken, aylar önce Venizelos'un oğlu, Osman Gazi türbesini kirletmekte tereddüt etmemişti.

Köprüler ve anıtlardan öte evler ve insanlar da yanıyordu. Silah depoları infilak ediyordu.

Bazı sokaklarda Yunan askerleri dağdan inen Türk çetecileriyle çatışıyorlardı.

Bu hengamede, bu kaos içinde Ali Münif Pantazis'i bulmak istiyordu. Buldu da.

Şekerci Baba türbesi civarında, hafif yokuşta, yatıyordu Pantazis. Yanında bir Yunan askerinin de cesedi vardı. Herhalde Yunan yüzbaşı askerinin talanına engel olmak istemişti çünkü sağ elinde boş bir çuval tutuyordu.

Anlaşılan Pantazis askerini itaat etmeye zorlamış istediğini yaptıramayınca birbirlerini boğazlamışlar.

Ali Münif buna sevinemedi bile, çünkü manzara tüyler ürperticiydi.

Yine de vazifesi Yunanları her yerde takip etmekti. Amaçları büyük ihtimalle Mudanya'ya çekilip İngilizlerin ve Fransızların koruması altında İstanbul'a varmaktı.

Peşlerine düşmesi gerekiyordu ama gün batmış ve Ali Münif bir çadırda geceyi geçirmeliydi.

Ertesi gün, üstünde al bayrağın tekrar dalgalandığı Belediye'nin önünde Ali Münif Mümtaz Şükrü'ye rastladı. Her iki adam birbirini kucaklayıp sevinç gözyaşı döktü.

"Bursamız kurtuldu Ali Münif! Püşide-i siyah Meclisin kürsüsünden indirilmiş, yerine yeşil bir örtü konmuş!"

"Yaşasın Millet! Mustafa Kemal Paşa çok yaşa!"

"Ama düşman Mudanya'ya doğru çekilmektedir, kardeşim. Onu takip etmemiz lazım şimdi. Rum ve Ermeni hafiyeleri ve çetecileri rahat rahat kaçmasınlar. Benimle gel. Trene bineceğiz. Onları durduracağız."

"Hemen gidelim!" diyerek cevapladı Kuva-yı Milliyeci.

Dava arkadaşları bir mangayı yanlarına alarak Acemler istasyonunda bir lokomotife bindi ve makiniste emrederek askerleriyle doldurulan treni hareket ettirdi.

Ama yol boyunca düşünceler Ali Münif'e resmen işkence yapmaya başladı:

"Siranuş ve Krikor bu inanılmaz kaosun neredesindeler?"

"Mümtaz Şükrü anlaşılan Siranuş ile geçmişimden habersiz. Bilseydi hakkımda ne düşünürdü?

"Metresi Ermeni olan bir Kuva-yı Milliyeci! Setrak köpeğine ulaşmak için her şeyi yaptım son günlerde. Ama olmadı. Son yüzleşme, büyük hesaplaşma gerçekleşmedi. Herif yine kaçmayı başardı.

"Tahminlerime göre Setrak Siranuş ile Krikor'u yanında sürüklemiştir. Belki de onlar da Mudanya'da ve kapandan kurtulmaya çalışıyorlar. Onları tekrar görmek bir dert, görmemek başka bir dert!

"Kendimin esiri oldum! Sevgilimi ve oğlumu kurtarırsam eğer kendimi ele vermeyecek miyim?"

Ali Münif eskiden Siranuş'u görmek amacıyla çok defa kat ettiği yolu yeniden kat ediyordu.

Bu yolun ucunda ne vardı?

Eskiden onu seven, onu kucaklayan, kucaklayabilen bir Siranuş vardı.

Şimdiyse duyguları belki belirsiz, yaralı bir kadın.

Babası Hüseyin Bey kollarında ölmüştü. Kendisinin de yarası derindi.

Ne demişti Mümtaz Şükrü? Göç edenlerin arasına karışan çetecileri aramaya ve bulmaya çalışacaklardı. Setrak aralarında olabilir miydi? Daha kötüsü Siranuş veya Krikor ya da her ikisi de yanında olsaydı? Ne yapardı zavallı Münif? Sevdiklerini ihbar etmek durumuna düşecek miydi? Mudanya'ya kadar 46 kilometrelik yol bir ömür göründü Ali Münif'e.

Ali Münif dua etmeye başladı. Bunu nadiren yapardı.

Mümtaz Şükrü ise arkadaşının solgun halini fark etti:

"Yaramaz bir durum yok umarım, kardeşim. Yaralandınız mı yoksa?"

"Keşke yaralansaydım ve babam hayatta kalsaydı..." dedi Münif.

"Anladım. Anladım, dostum. Böyle günlerde insanın babasını kaybetmesi zor bir sınama. Ama merak etmeyin, bu haydutlardan hesap soracağız!"

Ali Münif hiçbir şey söylemedi ve düşünmeye devam etti:

"Eskiden Bursa civarı çok neşeliydi! 10-15 yıl evvel herkes verimliliğinize gıpta ile bakıyordu. Şu anda ise şakıyan dereleriniz cesetle dolup taşıyor... Ama hürriyetimize kavuşmak için böyle bir bedel ödememiz lazımdı... Mutluluğumuzu anlamak için böyle bir dehşet yaşamamız şarttı!"

Zaman zaman ağaçların arkasından pusuda olan bazı Yunanlar lokomotife ateş ediyordu. Mermileri havalarda vızlıyor ama hedefini ıskalıyordu.

Mudanya'ya nihayet ulaşıldı.

Askerleri tarafından takip edilen Mümtaz Şükrü ve Ali Münif lokomotiften atlar atlamaz koşarak rıhtıma doğru ilerledi.

Tam bir mahşer günüydü. Yüzlerce kağnı, göçmen ve yük hayvanı birbirlerine karışıyordu. Yüzlerce erkek, kadın ve çocuk Müttefiklerden yardım umarak, limanda bulunan gemilere sevk edilmeyi bekliyorlardı.

“Bleu horizon” yani açık mavi üniformalarıyla Fransızlar bir kordon oluşturmuşlardı, kordonu aşan kişi “kurtarılmış” sayılabilirdi.

Bir Fransız subayı askerlerine bazılarını kordonun öteki tarafına almalarını emrediyordu.

“Subay Bey, işimiz sadece bize çok zarar veren casus, muhbir ve silahlı eşkıyalarladır. Sadece bazılarının sivillerin arasında saklanıp saklanmadığına bakmamıza izin verin lütfen,” dedi Mümtaz Şükrü Fransızca.

Fransız subayı bir an tereddüt etti. Reddetmek Kemalistlerle silahlı bir çatışma riskine girmek demekti. Kabul etmek ise sınırı belli olmayan bir tavizdi. Fakat en sonunda Fransız subayı Mümtaz Şükrü'nün istediğini kabul etti

“Ali Münif, sen de benimle gel. Tanıdığın bir çeteci varsa onu bana göster!”

Heykeli gibi solgun yüzlü Ali Münif kordonun öteki tarafına arkadaşını ve askerlerini takip etti.

Mümtaz Şükrü'nün yanında ilerleyem Ali Münif uzun süre rıhtımda bulunan gemiye binmeyi bekleyen aç ve susuz kalabalığa baktı ve birdenbire şunu söyledi:

“İşte cani Heço! Bu canavarı yakalayın!”

Hemen Kuva-yı Milliyeciler çeteciyi yakaladılar. Mümtaz Şükrü ise Hayriye denilen ve Yunanlarla ilişki kurmuş olan kötü kadını yakalattı.

Fakat kaçınılmaz an gelmişti… Ali Münif, iki balyanın üstünde oturan Siranuş ile Krikor'u ve Setrak'ı da görmüştü. Eski tüccar yavaş adımlarla ilerledi. Bu kadın, Siranuş'un ta kendisiydi. Fakat yaşadığı kötü olaylar yüzünde kederli çizgiler oluşturmuştu. Zavallı aktris herhalde hayatının en zor rolünü oynayıp Krikor'un başını göğsüne basmıştı. Zayıflamış olan eli oğlunun saçlarıyla oynuyordu.

Krikor boşluğa bakıyordu. Her halde çocuk, dayısı Setrak'tan talimat almıştı. Komiteci de boşluğa bakıyordu ve başına manasız bir fes takmıştı.

Siranuş'un bakışları bir an Ali Münif'in bakışlarıyla buluştu. “Bize acı, Münifçiğim, bize acı” diyordu bu bakışlar.. “Allahını seversen bize acı!”

Ali Münif hızlı hızlı düşünüyordu. Kalbinin atışları artmıştı.

Siranuş'u tanımak onu kurtarmak anlamına gelmiyordu.

Setrak ise bir defa daha hak ettiği cezadan kurtulacaktı…

Bu an bin sene gibi uzun göründü Münif'e. Ecel terleri döküyordu.

İskele babasına kadar ilerlemiş olan eski tüccar, Marmara Denizi'nin rüzgârını yüzünde hissetti ve kamçılanmış gibi birdenbire çark etti…

"Başka kimse var mı, dostum?" diye sordu Mümtaz Şükrü.

"Hayır. Başka kimse yok! Tanıdığım hiç kimse yok!" diyerek cevapladı Ali Münif.

"Peki! Kordona dönüp buradan çıkıyoruz!"

Tekrar Siranuş'un önünden geçen Ali Münif ona bakmaya cesaret edemedi…

Eski tüccar birkaç saniye sonra kadının hıçkırıklarını duydu. Askerler, Mümtaz Şükrü ve Ali Münif kordonun öteki tarafına geçtiler.

İşkence bitmişti!

Ali Münif Siranuş'u kurtararak kaybetmişti… Oğlu Krikor tanımadığı yerlere doğru gidecekti… Setrak da Türkiye'ye karşı eylemlerine devam edecekti…

Mümtaz Şükrü ile Ali Münif bir kontrol için istasyona gittiler ama döndüklerinde askerlerin yüzündeki üzgün ifadeyi gördüler.

Öfkeli kalabalık o sırada casusları ile Heço'yu linç etmişti. Bir mucize sonucu Hayriye kıl payı ellerinden kurtulmuştu…

Ali Münif bu haberi dinlerken istemeden titremeye başladı. Siranuş ve Krikor'u kurtarmıştı ve onlar şimdi Fransız gemisinin güvertesinde İstanbul'a doğru gidiyordu…

Ali Münif hem sevinçten hem de kederden yavaş yavaş ağlamaya başladı. Ondan sonra da durdu. Gözyaşını da sildi.

Askerler, Mudanya sakinleri tarafından verilen ekmekleri yiyordu… Ali Münif, Mümtaz Şükrü'yü yanına çağırdı.

"Ne var, dostum?"

"Beni kurşuna dizdirin, Şükrü Bey!.." dedi Münif.

56

Uzun bir sessizlikten sonra Mümtaz Şükrü üzgün bir tebessümle şunu söyledi:

"Her şeyi biliyorum, Ali Münif Bey. Anladım da. Rıhtımda oğlunun saçlarını okşayan kadın olsa olsa eski Ermeni sevgilinizdi... Bir şantöz o. Adı Siranuş imiş. Bursa'da her şeyi abartmayı seven bazı insanlar bana bu hikâyeyi anlattıklarında pek inanmamıştım. Beni tanıyorsunuz, Ali Münif. Ben dedikodulara pek kulak asmam. Bildiğiniz gibi ben aslen İstanbullu'yum. Bursa'ya sadece 3 sene evvel geldim. Üstelik de bu hikâye 12 yıl öncesine dayanıyor yanılmıyorsam…

"Madem şimdi her şeyi biliyorsunuz beni vurun, lütfen, Mümtaz Şükrü Bey! Çünkü bir düşmanın kaçışını kolaylaştıran bir hainim."

"O zaman ben kendimi vurmalıyım, Münif."

"Ne demek bu?"

"Siranuş Mardirosyan'ın yanındaki herifin adı Setrak Movsesyan'dır. Jandarma amiri Kemal Bey bana fotoğraflarını gösterdi. Onu rıhtımda gördüğümde kim olduğunu gayet iyi biliyordum. Tehlikeli bir haydutbaşı. Siranuş Avedisyan'ın üvey ağabeyi. Ben de sizin gibi onun kaçışına engel olmadım… Suç ortağıyız, Ali Münif."

Eski tüccar, şaşkın gözlerle Mümtaz Şükrü'ye baktı. Kuva-yı Milliye temsilcisi ise elini Ali Münif'in omzuna koyup şöyle devam etti:

“Sizi çok takdir ediyorum, dostum. Bir hain olmadığınızın farkındayım. Eğer tanıdıklarınızı yakalasaydık, belki öfkeli kalabalık onları öldürürdü… Ne işe yarardı? Ben sadece şu eski komitecilere bir mahkeme istiyordum. Olmadı. Öte yandan Fransız subayına söylediğim gibi, Kuva-yı Milliyeciler sivillerle savaşmıyor. Biz askeriz. Sadece dengimizle savaşırız.

“İki masumu kurtarmak için bir suçlunun firarına müsaade ettik. İyi de yaptık, dostum.

“Sizden başka kim bu zaferin tadını çıkarmayı hak eder? Bize omuz veren muhterem babanız da ölmüş. Seneler boyunca ülkemizin çeşitli cephelerinde savaştınız. Hem Çanakkale'de hem de Bursa'da bir kahraman oldunuz. “Kapusuz Osman” aslında siz değil misiniz? Bir kahraman olan enişteniz Sinan Bey kız kardeşiniz Sanem ile uzun müddet hapiste kaldı. Yunanlara karşı sizi desteklemek istediklerindendir.

“Her şeyi de birkaç dakika evvel çok dürüst bir şekilde bana itiraf etmeyi isteyen de sizsiniz.

“Bu konuşmayı unutalım, Ali Münif Bey. Ebediyen aramızda kalsın. Ama şunu bilin ki merhametinize ve sorumluluğunuza hayranım ben.”

İki subay birbirini kucakladı. Ali Münif çok duygulandı. Fakat Mümtaz Şükrü'nün bir sorusu daha vardı:

“Sadece son bir söz, Ali Münif Bey. Bana bir şey açıklayabilir misiniz?”

“Rica ederim, Mümtaz Şükrü Bey.”

“Sevgili Siranuşunuzla gördüğüm oğlan… Acaba?”

Ali Münif çenesiyle “Evet” dedi ve şöyle devam etti:

“Şunu da belirtmek isterim: Siranuş her zaman Osmanlı İmparatorluğu'na sadık kalıp ağabeyinin yaptıklarını hiç tasvip etmedi. Bu adam zorla onu sürükleyip oğlumuzla birlikte dağlara kaçırdı. Bütün bunlara Yunan İşgal Ordusu'na mensup Yüzbaşı Pantazis müsaade etti.”

“Size inanıyorum. Pantazis yanlış bir davanın yanlış takipçisiydi.”

Bunun üzerine iki silah arkadaşı Bursa'ya lokomotifle geri dönmüştü.

Dönüşte Ali Münif bir defa daha bu muhteşem manzaraya baktı ve duygulandı:

Keşiş Dağı buzuluyla Antik çağdan beri herhalde böyle bir kıyam görmemişti. Ama pınarları şakımaya, ağaçları gölge vermeye devam ediyordu. Tüfek ve patlama sesleriyle ötmeyi bırakan kuşları bile yavaş yavaş şarkı söylemeye tekrar başlıyordu.

Aynı gün Hüseyin Bey ile Didi'nin cenaze törenlerini ve ilk zafer kutlamalarını gördü.

Emirsultan kabristanından dönen Ali Münif kederine rağmen birkaç gazeteye bir göz atmaktan kendini alıkoyamadı:

"Ertuğrul" gazetesi şu başlıklarla çıkıyordu:

"Cenab-ı Hakk'a hamd ü sena, mukaddes Ordu'ya esselam ü ihtiram, mütehalis Türk'e tebrik!"

"Kara Osman'ın Yeşil Bursa'sı kurtuldu"

Ali Münif Allah'a şükr etti ve hazin duygularını kalbinde bastırdı.

Ve yaşanan hadiselerden yaklaşık bir ay sonra 17 Ekim 1922'de bu kurtuluşun mimarı olan Mustafa Kemal Paşa Bursa'da coşkulu sevinç gösterileriyle karşılandı. Ali Münif Altı Parmak Caddesi'nden çıkıp Anadolu Oteli'nin önünden geçti ve burada zavallı Madam Brotte'a rastladığı günü hatırladı: Bu sefer Yunan bayrağının yerine Türk Bayrağı dalgalanıyordu! Sevinci tarif edilmezdi!

Ama asıl istihdam, Belediye binasının önünde yaşandı. Kalabalık, Orhan Gazi Camii ve Belediye arasındaydı bulunuyordu. Hava hafif yağmurlu idi. Ama bu husus hiç kimseyi caydırmıyordu. Fesler, sarıklar ve kalpaklar birbirlerine karışıyordu. Çok sayıda kadın ve çocuk da gelmişti. Herkes Gazi'yi, yani Mustafa Kemal'i yakından görmek istiyordu.

Osman Gazi türbesinden atılan 21 atım top atışı, kalabalığa bu yeni Gazi'nin Duaçınar semtinde Bursa'ya ayak bastığını ilan etti.

Saat 13 sularında Mustafa Kemal ile Fevzi Paşaları taşıyan bir otomobil Belediye'ye ulaştı. Mustafa Kemal alkışların altında Belediye'nin peronunun merdivene çıktı ve halkı selamladı.

Ali Münif kentin ileri gelenlerine karışıp Gazi tarafından verilen nutku dinledi.

Üstü kapalı Hilafet'in ilgasından bahsetti Gazi. Laiklik Ali Münif için özel bir önem taşıyordu ve Kuva-yı Milliyeci pür dikkatti. Anlaşılan bir sürü şey değişecekti Türkiye'de.

Nutkundan sonra Mustafa Kemal Paşa'ya yaklaşarak, Ali Münif selam verip şunu dedi:

"Kuva-yı Milliyeci Yüzbaşı Ali Münif, Başkomutanım. Bursalı'yım. Çanakkale'de zat-ı alinizle tanışma şerefine nail oldum."

"Aaah. Tabii. Hatırladım. Erlerimle ben o gün İngilizlere küçük bir konser vermiştik… Ondan sonra sizinle tanıştım."

"Şu İngilizler aslında Türk musikisinden hiçbir şey anlamazlar, paşam…"

"Lozan'da da onlara ve öteki devletlere yeni bir bestemizi icra edeceğiz, yüzbaşı," hafif bir tebessümle dedi Mustafa Kemal.

Ama asıl dokunaklı olan Mustafa Kemal'in erkek ve kız öğrencilere yaptığı öteki nutuk.

Gazi için "Gençler istikbalin gülü"ymüşler.

Nitekim Ali Münif yeğeni Muhibbe'nin ilk sırada Gazi'nin sözlerini merakla dinlediğini sevinçle gördü.

Ondan sonra da "Esselam aleyk Paşa Askerinle bin yaşa!" çığlıkları yankıladı.

Özellikle nakaratı "Yaşa Mustafa Kemal Paşa, yaşa" olan ve İnönü zaferlerinden sonra söylenen marş Bursa'nın her köşesinden duyuldu.

Bütün bu merasimlerden sonra kalabalık akşam üzere Altıparmak Caddesi'nin altında bulunan Yağcı Cemal Bey'in köşküne kadar ilerledi. Cemal Bey yoktu. Çünkü zavallı adam Yunanlar tarafından yakalanıp sürgüne gönderilmişti.

Üç katlı, balkonlu, kalınca ama muhteşem bir binaydı. Camları sayısızdı. Damının üstünde altı borulu büyük bacası görülüyordu.

Yağmur dinmişti.

Sinan da şimdi eniştesinin bulunduğu yere gelmişti. Sa-

nem'in kocası siviller gibi, Münif ise de üniformasını giymişti... Her ikisi de coşan insanları takip ederek sağ elinde bir meşale tutuyordu.

Bu kalabalık, Cami-i Kebir'den itibaren Altı Parmak Caddesi'nden inerken korkulacak ama yine de sakin bir nehre benziyordu. Gemilerin binbir ışığıyla aydınlatılan bir nehir.

Bursa halkı şimdi Gazi'nin bulunduğu köşke kadar aktı.

"Sanem nerede?" Diye sordu Ali Münif.

"Küçük Muhibbe ile kaldı. Gazi'yi yakından gördüğü için kızımızın yanına yaklaşılmıyor artık. Herkese, biz dahil, hava atacak herhalde!"

Ali Münif gülümsedi:

"Ne kadar annesine benziyor…"

"Haklısın, Münif, ama keşke…"

"Keşke?"

"Keşke Muhibbe dedesiyle ya da Didi ile bu mutluluğu paylaşabilseydi!"

İki adam sustu. Gölgeler uzanıyor, gün batıyordu.

Meşalelerin alevleri akşam rüzgârında dans ediyordu.

Sanki bu alevler Bursa Kurtuluşu esnasında düşen şehitlerin ruhlarını temsil ediyorlardı.

Bazı Bursalılar, anlaşılan daha çabuk koşmak amacıyla Yunan askerlerinin firarlarında alelacele terk ettiği miğferlerini fener gibi kullanmıştı.. Tarihin tuhaf rövanşı…

Mustafa Kemal Paşa Yağcı Cemal köşkünün balkonunda göründü ve tezahüratla karşılandı.

İki sene boyunca Yunan çizmesinin altında kaldıktan sonra Bursa yeniden haysiyetini elde etmişti. Bazı vatandaşlar ağlıyordu.

"Bu günü, bu adama, bu dahiye borçluyuz," dedi Ali Münif eniştesine.

"Evet, Münif, sadece O Türkiye'yi bir yere götürebilir. Çünkü Gazi daima hedefine dolaysız ulaştı. Tabii ki Türk halkı olmaksızın Mustafa Kemal bir şey yapamazdı. Ama talih bize ısrarla O'nu göstererek, bizi yanıltmadı. Yine de harbi kazandıktan sonra Mustafa Kemal sulhu kazanacak mı? Ne dersin?"

"Ben şahsen buna inanıyorum. Bak, birdenbire Türk olduk biz. Daha önce, Sinan, fitarihinde serasker ya da sultan için savaşılıyordu. Şimdi vatanımız için karış karış mücadele ettik. Öteki devletler bizi bölmek isterken tam tersine bilincimizi kuvvetlendirdiler."

"Tuhaf bir intibam var, Münifçiğim."

"Nedir, Sinan?"

"Başlangıçta bu toprakları feth ettik biz. Osman Gazi hayatta iken Bursa'ya giremedi ama 600 senelik bir imparatorluğa adını verdi. Son zamanlarda bu imparatorluk çökme devresine girdi. Ama damarları ve kanı olan biz Türkler, hâlâ buradayız… Sanki burada Bursa'mızda 600 yıl evvel başlayan bu millet bugün, bu sihirli akşamda tekrar doğmaktadır… İkinci Doğuş. İstiklal. Kurtuluş."

"Mustafa Kemal, Napolyon'dan güçlü, Sezar'dan daha talihlidir!" dedi Ali Münif.

"Askerinle bin yaşa" çığlıkları yükselirken Mustafa Kemal ise köşkün balkonundan çakır gözleriyle halkına uzun uzun baktı.

57

Hayat yeniden başlamıştı.

Komiteleri yüzünden Ermeniler Bursa'da elde ettikleri yeri kaybetmiş ve Rumlar aynı şekilde soydaşlarıyla işbirliği yapmışlardı.

İpek üretimi yavaş yavaş tekrar başladı. Bu sefer Ermenilerin değil, Türklere sadık kalan Yahudilerin ticarette sözü geçmeye başladı. Yine de Filistin'de kurulmaya çalışılan yeni Yahudi Yurdu Bursa'daki Yahudi fabrikatörlere beklenmedik ufuklar açtı ve yavaş yavaş Bursa Yahudileri de göç etti.

Mübadele ise yeni göçlere yol açtı.

Tuhaf, mantıksız olaylara rastlandı. Mesela Girit Adası'ndan gelen Türkler, dilimizi bilmiyor, sadece Yunanca konuşabiliyorlardı. Aynı şekilde de Yunanistan'a giden Rumlar sadece Türkçe bildikleri için soydaşları tarafından "Türk" olarak algılanıyorlardı.

Yine de bazı Ermeniler Türkiye'de kalmış, onların çoğu İstanbul'da toplanmıştı.

Ali Münif ise Siranuş ve Krikor'dan başka sık sık dostu Garo'yu düşünüyordu.

Neredeydi o? Ölü mü yaşıyor mu? Ondan ne mektup ne de haber geliyordu. Karısı Gohar da kocasının yolunu yıllarca beklemişti, en sonunda çocuklarını da alıp İstanbul'a gitmişti.

Belki de Garo hâlâ bir yerlerde yaşıyordu. Kim bilir?

Ama Ali Münif rıhtımda Garo'yu da Madame Pâquerette, Siranuş'un vefalı hizmetçi kadını da görememişti. Ona da ne olmuştu?

1922 senesinin Kasım ayında Ali Münif İpekçilik Caddesi'nden çıkarak İpekçilik Enstitüsü'ne gitmeye karar verdi.

Belki de, Torkomyan Efendi bir şeyler biliyordu.

Kuva-yı Milliyeci hem yolu tırmanıyor hem de derin derin düşünüyordu:

"Ah sevgili dostum Garo. Sen kayboldun, çocukluk arkadaşım. Kardeşim. Kazandık ama bazen ben kendimi mağlup gibi hissediyorum. Sen de yoksun. Siranuş ve Krikor'dan bir haber alamıyorum. Babam öldü, Didi de öyle.

"Çok kısa olan ve Toulon'dan gelen üç mektuptan başka Madam ile Mösyö Dentraigues'den yani Fanchette ile Mösyö Régis'ten de bir haber alınamadı. Babam Sanem'in mürebbiyesine daima "Matmazel Franchette" diyordu. Nitekim de o gerçekten, içten bir kadındı. Harp her şeyi kendisiyle uzaklara götürdü…Yazık!

"Şimdi İstanbul'da sadece biraz yaşlanmaya başlayan Faik amcam ve de Hatice halam var.

"Son haberlere göre dev adam her şeye rağmen spor faaliyetlerine devam ediyor!

"Hamurunda özel bir madde var herhalde! Ne kuvvet! Ne azim! Fakat onunla artık sık sık görüşemiyoruz.

"İyi ki Sanem Sinan ile evlendi ! Onlar birbirini seven güzel bir çift oldu.

"Küçük Muhibbeleri çok şirin, çok tatlı ama aynı zamanda çok inatçı. Sanem'in çocuğundan başka bir şey beklememek lazımdı. İyi ki varlar.

"Hasan'ı da unutamam. Bana yardım ediyor. Çanakkale'den bahsediyoruz. Dürüst, pırıl pırıl bir adam o. Lakin Garo'nun ortadan kaybolması beni rahatsız ediyor. Belki de Torkomyan Efendi bir şey biliyordur… Kendisi de orada mı? Eski yerinde mi? Bakalım…"

Yokuşun sonuna yaklaşarak Ali Münif pejmürde bir kıyafette olan bir adamın kendisine doğru geldiğini gördü:

"Ali Münif Bey?" dedi uzun sakallı ve epeyce yaşlı adam.

"Efendim? Siz kimsiniz?"

"Beni tanımadınız mı?"

"Şey… Simanız bana yabancı değil ama…"

"Benim adım Ahmet… dilenci Ahmet..."

"Ah tabii, Ahmet… Yanılmıyorsam yaklaşık 15 sene evvel, neredeyse aynı yerde bir araya gelmiştik. Siz Torkomyan Efendi'ye bir mektup vermek istiyordunuz. Bekçi Hırayr buna karşı çıkmıştı. Ondan sonra da bir ara ailem hizmetlerinize başvurdu…"

"Hırayr çoktan gitti, Ali Münif Bey. Bana inanmayacaksınız ama onu özlüyorum… Ayrıca, Muhterem pederiniz Hüseyin Bey'in ve Didi'nin yani İpek Hanım'ın vefatına çok üzüldüm. Başınız sağ olsun."

"Teşekkür ederim."

"Küçük Hanım ve yakışıklı subayı iyi mi?"

"İyiler Ahmet, iyiler. Küçük bir kızları bile var. Adı Muhibbe. 12 yaşında şimdi. Biliyor muydun Ahmet?"

"Muhibbe mi? Sevimli bir ad bu. Çok sevindim. Âşıkları daima sevdim ben. Mutlulukları beni mutlu ediyor…"

Duygulanan dilenci gülümsedi, başını salladı ve şöyle devam etti: "Biliyor musunuz, Ali Münif Bey, Bursa'nın koskoca valisi de bana sık sık başvuruyordu?"

Ali Münif tebessüm etti:

"Şaşırmadım, Ahmet.. Torkomyan Efendi de ünlü "müşterilerinizin" arasındaydı. Bu arada tam üstüne bastınız, Ahmet. Onu görmek istiyordum. Torkomyan Efendi hâlâ orada mı? Biliyor musunuz?"

Ahmet çenesiyle "Evet," dedikten sonra şunu ilave etti:

"Ama hiç neşesi yok…"

"Dostum Garo Çilingiryan hakkında bir şey biliyor musun?"

"Garo Çilingiryan? Şu şişko ve sevimli şey?.. Ne şakalar yapardı o!.."

Ali Münif'in hüzünlü ifadesini görerek Ahmet bir "pot kırdığını" anladı ve vaziyeti şöyle kurtarmaya çalıştı:

"Şey… Affedersiniz. İyi dosttunuz hatırladığım kadarıyla. Cömert bir Beyefendiydi."

"O zaman bu parayı alın, dostum ve sağlına değilse de en azından hatırasına birkaç kadeh için," dedi Ali Münif parayı da dilencinin avcuna koydu.

"Bunun için cömert olduğunu söylemedim ben…"

"Olsun. Samimi olduğunuzu biliyorum Ahmet. Bugün olsa o da benim gibi davranırdı."

Dilenci Ahmet nedense rahatsız oldu ve duygulandı. Kuva-yı Milliyeci'ye teşekkür edemedi. Çünkü Ali Münif beklemeden çarçabuk Enstitünün bahçesinden geçip uzaklaşmıştı.

* * *

Son bahar gelmişti.

Ağaçların yaprakları, sarıdan kırmızıya kadar değişen renk yelpazesindeydi. Çiçek mevsimi değildi ama yine de bahçenin çok bakımlı olmadığı hissediliyordu.

"Kimse yok mu?" diye bağırdı Ali Münif.

"Birinci kata çıkın, dostum. Sizi beklemiyordum artık…" dedi evin içinden bir ses.

Ali Münif merdivenin basamaklarını çıkmaya başladı ondan sonra koridordan geçerek yavaş yavaş Torkomyan Efendi'nin odasına yaklaştı. Kapıya vurdu:

"Buyurun, dostum."

Ali Münif içeriye girdi. Torkomyan Efendi bir koltukta açık pencerenin yanında oturuyordu. Sakalı beyazdı. Fesi de yoktu. Ali Münif elini öptü.

"Torkomyan Efendi, nasılsınız?"

"Mesleğini terk etmek üzere olan bir adam gibiyim…"

"Ne demek bu?"

"Gidiyorum, dostum. İstanbul'a temelli dönüyorum ben. Harir Dar üt-Talimi bendeniz olmadan da devam eder şüphe-

siz. Tehcir sırasında Bursa'dan sürülmedim. Bu müessesenin başında neredeyse otuz yıl boyunca kaldım. Ama şimdi bitti… Eşyalarımı topluyorum, İstanbul'a dönüyorum. Elveda Bursa. Gidiyorum, dostum."

"Sizi özleyeceğiz, Torkomyan Efendi. Vefalı bir Osmanlı idiniz."

"Vazifemi yaptım ve devletimiz beni müfakatlandırdı."

"Yine de bunu hak etmeyen çok sayıda Ermeni sürüldü…"

"Maalesef, dostum. Doktor Meliksat da asıldı… Davalarımız zıttı. Ama bu arada Bursa iktisadı mahvoldu. Ümit edelim ki tekrar doğsun."

"Doktor Meliksat suçluydu, fakat talebeniz Garo sizin gibiydi. Ondan haberiniz var mı?"

Torkomyan Efendi hüzünlü hüzünlü başını salladı:

"Hayır. İyi haberini almak isterdim. Çok çalışkan bir talebe idi o. Bana karşı saygılı bir Beyefendiydi. Öte yandan…"

"Öte yandan?"

"Muhterem pederinizin vefatını öğrendim. Bursa kurtuluşu sırasında Yunanlar onu öldürmüş. Çok üzüldüm. Başınız sağolsun."

Yutkunduktan ve teşekkür ettikten sonra Ali Münif uzun süre Torkomyan Efendi ile sohbet etti. Faik Bey ve Régis Delbeuf'ten uzun uzadıya bahsedildi.

"Ve… affedersiniz, dostum. Matmazel Siranuş'a ne oldu? Sadece mesleğini bırakmak üzere olan bir ihtiyarım, evladım… Benden korkmayın.. Keşke size yardımcı olabilseydim. Çünkü Faik Bey'i bana göndererek benim hayatımı kurtardınız. Kişisel katkınızı da unutmuyorum."

"Siranuş son göç dalgasıyla gitti, Efendim. Nerede olduğunu tam olarak bilmiyorum..."

"Yazık… Yazık oldu. Hepimiz beraber ne güzel yaşıyorduk… Birbirimizi kıydık, mahvettik… Ermeni halkı süründü… Siz Ali Münif Bey, hâlâ gençsiniz, hâlâ umudunuz var. Cumhuriyet ilanından bahsediliyor…Size gıpta ile bakıyorum. Bu ülkeyi kalkındıracaksınız. Ama bensiz… Ben savaşımı verdim artık…

Ali Münif oradan ayrıldıktan sonra Setbaşına kadar indi. Lodos esmeye devam ediyordu. Ertesi gün Ali Münif bu sefer gerçekten tarlalarına gidecekti ama şimdilik evinin yolunu tuttu.

Selçukhatun semtinin konağında bir sürpriz onu bekliyordu:

"Ali Münif dayı! Ali Münif dayı! Sana bir mektup," diye bağırıyordu Muhibbe.

"Kimdenmiş bu mektup?"

"Siranuş teyzeden… İyi imiş…"

"İyi miymiş? Mektubumu mu okudun rezil şey?"

"Şey… Krikor'un nasıl olduğunu öğrenmek istedim… Dayanamadım…

"Annesi suratlı… Sakın bir daha böyle bir şey yapma..."

"Söz… söz… veriyorum, ama mektubun sonuna doğru bazı satırlar Ermenicedir. Onları okuyamadım," dedi gülerek.

Ali Münif küçük kızı daha fazla azarlamak istemedi. Çok mutluydu çünkü. Mektup Bulgaristan'dan geldiğini gördü ve okumaya başladı:

"Sevgili Ali Münifçiğim, aşkım, sirelis.

"İyiyiz. Krikor ve ben sağlıktayız. Emin bir yerdeyiz. Sirelis, tek aşkım, bizi kurtaran aşkım, bizim için kendini feda eden aşkım. Senden istediğim her şeyi aldım ama ben sana hak ettiğin şeyleri veremedim. Her gün senin için Der Astıvatz ve Meryem Ana'ya dua ediyorum.

"Ağabeyim bizi Varna'ya kadar götürdü. Onsuz oraya kadar ulaşmamız mümkün değildi. Yolda telef olurduk sanırım. Ama bütün bunları düşünen sensin. Setrak'ı da kurtaran sensin.

"Merak etme. Setrak o kadar kötü değil artık… Kendisi âşık oldu… Evlenmeyi bile düşünüyor… Sevdiğiyle beraber Amerika'ya gidecekmiş…Bizse Varna'da kalacağız.

"İstanbul'da hâlâ çok sayıda Ermeni var. Belki orada bir araya gelebiliriz. Ne dersin?

"Hazinem. Benim için merak etme. Şarkı söylemeye tekrar başladım. Ama ezgilerim daha hüzünlü, seni özlüyorum çünkü. Krikor okula gidiyor. Şimdiden birkaç dilde konuşuyor. Onunla iftihar et babası! Sirelis, Sanem'i, Sinan'ı, Muhibbe'yi de öp benim için. Onları da çok seviyorum. Babanın vefatı için çok üzüldüm. Varna'da ticaret yapan birinden öğrendik. Sevdiğimiz Garo da bu zor dünyadan çıktı. Beraber geçirdiğimiz günleri her gün özlemle yad ediyorum. Ne güzel bir devirdi bu… Belki de bir gün böyle bir devre nail olacağız tekrar… Yeni bir Türkiye'de… Kanunları farklı olan bir Türkiye'de… Bu da bir gün gelecek. Beraber yaşamamız mümkün olacak yeniden… Eminim… Mutlu olacağız… Üçümüz beraber… Eskisi gibi… bu cennette… bu güzel Türkiye'de…"

Siranuş, yeni adresini verdikten ve imzasını attıktan sonra mektuba Ermenice beş altı kelime daha ilave etmişti. Ali Münif meraklandı. Neden Siranuş bu satırları Ermenice yazmıştı? Onları Torkomyan Efendi'ye okutmak mümkündü tabii. Ama eski Müdür İstanbul'da dönmek üzereydi, belki de şu anda yoldaydı.

O zaman, tek başına bu muammayı çözmeye karar verdi.

Bir gün, Bursa sahaflarını gezerken eski subay, *"Dört Günde Ermenice Öğrenin"* adlı metodu görüp, hemen satın aldı. Tabii ki, kitapçığın başlığına rağmen, Ermenice gibi bir lisan öğrenmesi için dört gün değil, birkaç yıl gerekebiliyordu.

Her şeye rağmen cesurca işe koyuldu ve alfabeyi sökmeye çalıştı. Çabaları uzun sürdü. Her şey ne kadar zormuş bu dilde… Telaffuzu, yazısı, grameri… Fakat Siranuş şüphesiz şahsına bir mesaj göndermişti. Mutlaka başarması lazımdı. Ve zaman geçiyordu, ilerlemeleri cüzi, bazen de gülünçtü. Yine de Ali Münif ümidini kaybetmek istemiyordu. Nihayet bir gün, pes etmek üzereyken Ali Münif bir defa daha Siranuş'un mektubunun sonunu anlamaya çalıştı. Fakat bu kez,

genç adam kendi başarısına şaşırdı. Gözleri doldu. Çünkü bir lugate başvurmadan Siranuş'un ne demek istediğini okuyup anlamıştı.

En son şu iki cümle itinayla yazılmıştı:

"Akh anuş hokis"
ve

"Kez gı sirem!"...

S O N